

Rekruttering av arbeidere og funksjonærer til ÅRDAL KOBBERVERK 1702 - 1734

Knut Bryn

Mastergradsoppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie, UIO

Våren 2010

FORORD

Da jeg for 20 års tid siden kom over Finn Erhard Johannessens hovedfagsoppgave om Årdal kobberverk, fikk jeg skikkelig bakoversveis. Jeg hadde lenge vært interessert i bergverkshistorie, men ante ikke at det var mulig å finne så mange detaljer om en bedrift som ble nedlagt for flere hundre år siden. Det kildematerialet Johannessen hadde funnet, så ut til å være en skatt for lokalhistorikere og slektsforskere. Ved mitt neste opphold i Oslo satte jeg derfor av en dag til besøk på Riksarkivet for å se på noen av dokumentpakkene. Det var begynnelsen på denne oppgaven.

Fem år senere hadde jeg ved utallige besøk på Riksarkivet og dessuten ved Statsarkivet i Bergen, fylt seks notatbøker med avskrifter av korrespondanse, protokoller, supplikker og avlønningsbøker fra Årdal kobberverk. Jeg fant til og med en egen regnskapsbok som gjaldt salg av tobakk til de ansatte. Det begynte å forme seg en idé. Jeg ville systematisere all personrelatert informasjon slik at dette kunne komme til nytte for slektsforskere, og kanskje også for andre.

Da jeg i 2006 skulle velge tema for min mastergradsoppgave i historie, var jeg så heldig å få Finn Erhard Johannessen som veileder. En forutsetning for oppgaven var klar: Jeg ville bruke det ganske omfattende datamaterialet jeg hadde samlet om de ansatte ved Årdal kobberverk og den erfaring med kildene jeg hadde tilegnet meg. Selve problemstillingen skulle være å finne ut hva et bergverk i en liten vestlandsbygd på begynnelsen av 1700-tallet gjorde for å dekke sine behov for kompetanse og arbeidskraft, – og hva slags funksjonærer og arbeidere de faktisk fikk tak i.

Denne mastergradsoppgaven har med andre ord blitt til på en litt spesiell måte. Da jeg begynte på oppgaven, hadde jeg allerede samlet en stor del av opplysningene om de ansattes bakgrunn og livsløp i en serie minibiografier. Denne datafangsten har jeg imidlertid fortsatt med under hele arbeidet med oppgaven, bl.a. ved hjelp av et stadig økende antall originalkilder på internett. Dessuten har jeg gjennomgått alle lønningslistene fra verket på nytt og lagt data fra disse inn i en stor database. Dette har vært noe av det mest tidkrevende arbeidet de siste to årene. Hovedkapitlene om de ansatte ved verket, er bygget på dette stoffet. Da grunnlagsmaterialet ikke er publisert noe annet sted, har jeg funnet det riktig å gjengi en stor del av stoffet i vedlegg. Det inneholder nemlig den egentlige dokumentasjon av hva mine analyser bygger på.

I prinsippet er alle ansatte som arbeidet for Årdal kobberverk i minst ett år i perioden 1702–1734, omtalt i vedlegget.

Det er mange som fortjener takk for hjelp til arbeidet med denne oppgaven. Min veileder, Finn Erhard Johannessen, har gitt mange gode råd om hvordan slike historiske framstillinger kan skrives og en verdifull inspirasjon til å fullføre verket. Vi burde sikkert hatt flere samtaler om dette interessante stoffet og om aktuelle vinklinger for de enkelte kapitlene, men da jeg bor langt fra Oslo, har det dessverre blitt altfor få besøk på Blindern.

Jeg må også takke et stort antall hjelpere som har bidratt med nøkkelopplysninger om de ansatte ved verket. En spesiell takk til Bjørg som i en lang periode sendte meg utallige avskrifter av kirkebøkene for Kongsberg, takk til Yngve som har funnet fram opplysninger fra et stort antall skifter ved Statsarkivet i Bergen og takk til Lars for mange nyttige opplysninger og interessante diskusjoner om folk i Indre Sogn på 1700-tallet. En stor takk også til et utall av slektsforskere over hele landet som gjennom forskjellige nettfora har bidratt til oppklaring av enkeltarbeideres identitet eller gitt tips om hvor jeg har kunnet finne flere opplysninger om dem.

Til alle som er interessert i den slags, må jeg legge til at den persondatabasen som er gjengitt i vedlegget, stadig vil bli oppdatert, og at jeg på forespørsel vil oversende siste versjon.

Molde 12. mai 2010

Knut Bryn

INNHold

<u>Kap. 1 - INNLEDNING</u>	side 7
Et kongelig bergverk	7
Problemstilling	8
<u>TIDLIGERE ARBEIDER</u>	9
<u>KILDER OG METODE</u>	9
Det store biografiprojektet	10
<u>Kap. 2 - LEDER VED ÅRDAL KOBBERVERK 1701-1734</u>	13
<u>UNDER PRIVAT EIERSKAP</u>	13
<u>UNDER KONGE OG RENTEKAMMER</u>	15
Dantziger kommer tilbake	16
Oberstløytnanten	17
En danske med en uvanlig karriere	19
En skipper ved roret	21
<u>FORPAKTNINGSPERIODEN</u>	22
<u>OPPSUMMERING</u>	22
<u>Kap. 3 - BETJENTER OG ANDRE FAGFOLK</u>	25
<u>BETJENTENE</u>	26
Overstigeren	26
Hyttimesteren	27
Gruveskriver og proviantforvalter	29
<u>ANDRE FUNKSJONÆRER</u>	30
<u>ARBEIDERE MED SPESIALKOMPETANSE</u>	31
Probereren	32
Garmakeren	33
Smeltere, hytteknekte, røstvendere og kullbrennere	35
<u>HÅNDVERKERE</u>	36
Belgmakeren	37
Tømmermennene	37
Murmesteren	38
Hvordan ble lønnen fastsatt?	39
<u>REKRUTTERING AV NØKKELPERSONER</u>	39

<u>Kap. 4 - DE MENIGE BERGMENN</u>	side 41
<u>«BERGS-FANTTER» OG «ARIGE OMLØBERE»</u>	42
<u>BERGMENNENE I MAKROERSPEKTIV</u>	44
<u>LØSARBEIDERNE</u>	46
<u>BERGMENNENES BAKGRUNN</u>	48
Kategorier av arbeidere	50
Alder	50
Alder ved ankomst til verket	51
Sivilstatus	52
<u>ÅRSTJENESTE ELLER FAST ARBEID</u>	54
<u>BERGMENNENE I MIKROERSPEKTIV</u>	55
<u>BERGMENN FRA ANDRE VERK</u>	56
<u>ÅRDØLER SOM GRUVEARBEIDERE</u>	57
De første bergmennene i Årdal	58
Husmenn og bondesønner	59
Mange motiver	59
<u>TILFLYTTERE FRA ALLE KANTER</u>	61
Sogningene	61
Vossingene	61
Gruvearbeidere fra Bergen	62
Mange nordfjordinger	63
<u>BERGMANNSSØNNENE</u>	65
Barnarbeid	65
<u>Kap. 5 - OPPSUMMERING</u>	69
<u>MOBILE ARBEIDERE</u>	69
<u>PUSH AND PULL</u>	70
<u>ÅRDØLENE OG BERGSFANTENE</u>	72
<u>EN HJØRNESTEINSBEDRIFT LEGGER NED</u>	73
<u>KILDER</u>	75
<u>FORKORTELSER, ORD OG UTTRYKK</u>	79
<u>VEDLEGG: Korte biografier om de faste arbeiderne</u>	81

KAPITTEL 1

INNLEDNING

Under en befaring i Årdal ble sorenskriver Nils Hansen oppsøkt av Botolv Endresen fra Hæreid. Han hadde vært på reinsjakt i fjellet over mot Luster og like ved toppen av Grøndalsfjellet hadde han funnet noen steiner som han ville vise skriveren. De var tyngre enn vanlig stein og hadde en spesiell farge. Det viste seg å være kobbermalm.

Dette var i året 1700 og malmfundet la grunnlag for Årdal kobberverk som var i drift fra 1702 til 1734 og dessuten i en periode omkring 1760. Etter at malmprøvene var analysert, tok Rentekammeret kontakt med en ingeniørløytnant ved Bergenhus og ba ham reise til Årdal for å undersøke malmfundet. Høsten 1701 tilbrakte han noen uker på Grøndalsfjellet med en del soldater og de fant mye malm. Han skriver senere i et brev at «der er saa Edelbar KaaberErtz som Jeg Nogen tid har sedt».

Noen bergverksdrift i kongelig regi ble det likevel ikke i denne omgang. Malmen var kanskje god, men beliggenheten vanskelig. Politimesteren i Bergen, dansken Henrik Blatt, fikk imidlertid vite om malmfundet, og han søkte Kongen om forlening av forekomstene. Da dette hadde gått i orden, ble den ordinære gruvedriften satt i gang høsten 1702.

Et kongelig bergverk

Henrik Blatt fikk ikke så mye glede av Årdal kobberverk. Han døde nemlig høsten 1705. På tre år hadde han lagt et godt grunnlag. Det var funnet malm flere steder og et partisipantskap fortsatte å bygge ut kobberverket. Et par år senere var det mer enn 60 mann i arbeid i gruvene og på Farnes der man hadde bygget en enkel smeltehytte. I 1708 skiftet verket eier igjen. Nå var det kongen, Frederik IV, som overtok. Bakgrunnen var at det var funnet små mengder gull i gruvene.

Det ble nå satset stort på å bygge opp et tidsmessig bergverksanlegg. En ny smeltehytte og en rekke andre bygninger og anlegg ble satt opp på Farnes i Øvre Årdal. I nøkkelfunksjonene ble det ansatt nye folk og en rekke nye arbeidere ble antatt til gruvearbeidet. Arbeidsstokken var i en periode oppe i nesten 90 mann.

Til og begynne med gikk gruvedriften godt. De første årene var det trolig et lite overskudd.¹ Men det viste seg at malmgangene ikke gikk så dypt som man hadde

¹ Johannessen 1983:94

håpet. Selv om det ble gjort flere malminn, viste disse seg heller ikke å være drivverdige i lengden. Gull ble det ikke funnet nevneverdige mengder av. Kongen måtte derfor skyte inn store summer for å holde liv i verket, og arbeidsstokken ble etter hvert stabilisert på 40–50 mann.

Den dårlige økonomien gjorde at kongen var interessert i å selge verket eller evt. sette det bort til forpaktning. Det var først i 1731 det lyktes å få noen interessert i dette. Engelske interessenter ville prøve en annen smeltemetode, og etter en del strev med å finansiere prosjektet, ble planene realisert. Men også dette endte med fiasko, og i januar 1734 ble verket nedlagt. Som nevnt foran, ble kobberverket tatt opp igjen noen år omkring 1760, men den driftsperioden ligger utenfor rammen for denne oppgaven.

Problemstilling

Det var mange problemer kongens menn sto overfor da de skulle bygge opp Årdal kobberverk i 1708. Denne oppgaven skal dreie seg om utfordringene med å skaffe den arbeidskraften verket hadde behov for. Årdal var en liten bygd som lå temmelig avsides til. Riktignok var det noen sagbruk langs Sognefjorden, men de fleste sognene hadde stort sett bare erfaring med primæræringene. Dette er bakgrunnen for de problemstillingene jeg har vært opptatt av i arbeidet med denne oppgaven:

1. Hvordan klarte verket å få tak i nok arbeidere til gruvearbeidet og det anleggsarbeidet som skulle utføres?
2. Var det behov for aktiv rekruttering eller kom folk av seg selv?
3. Hva slags bakgrunn og motiver hadde arbeiderne for å søke tjeneste på en så spesiell arbeidsplass?

Kobberverket trengte også faglært arbeidskraft. Arbeidet i smeltehytta krevde både innsikt og ferdighet. Byggingen av anleggene var heller ikke noe som lokalbefolkningen uten videre kunne besørge. Ledelsen av en såpass stor virksomhet krevde også en viss organisatorisk erfaring og det var nødvendig med kunnskaper om regnskapsføring og jus i tillegg til det bergverksfaglige. Dette gjør at jeg vil utvide oppgaven med disse problemstillingene:

4. Hva slags spesialkompetanse hadde verket behov for under anlegg og drift av verket?
5. Hva ble gjort for å skaffe den tilstrekkelige kompetanse?

Jeg vil ha hovedfokus på den perioden kongen drev verket (1708–1734), men vil også kaste et blikk på tiden før.

TIDLIGERE ARBEIDER

Jeg har allerede nevnt hovedfagsoppgaven til Finn Erhard Johannessen.² Den gir en glimrende oversikt over verkets historie både når det gjelder økonomien og organiseringen av virksomheten. Oppgaven inneholder også en god del personinformasjon som jeg har hatt nytte av.

Det er gjort en god del studier av andre bergverk, bl.a. i form av hovedfagsoppgaver. De oppgavene som har studert forholdene på 1700-tallet, har ikke gjennomført analyser som tilsvarer det jeg hadde bestemt meg for. Noen oppgaver som gjelder verk på 1800-tallet ligner mer. Her har bl.a. rekruttering til verkene vært en aktuell problemstilling. Dette har gjort det mulig å foreta noen sammenligninger av mine funn med forholdene i bergverksnæringen 100–200 år senere. Dette vil jeg komme tilbake til i drøftingen av mine resultater.

KILDER OG METODE

Fordi kobberverket i Årdal ble drevet for kongens regning, er det bevart langt flere dokumenter enn ved de fleste andre mindre bergverk på 1700-tallet. Verkets lokale ledelse hadde begrenset styringsrett. Kongen styrte verket gjennom embetsverket, først og fremst med fagfolkene i Rentekammeret.

Den viktigste arkivserien for denne oppgaven har vært regnskapene. De er bevart noenlunde komplett i Rentekammerets arkiv. Her finnes bl.a. de såkalte gruveekstraktene som var basert på overstigerens notater om hvem som gjorde hva i gruvene. Her er det temmelig komplette lønningslister for hele den aktuelle perioden, og det finnes dessuten en god del notater om arbeiderne. Det finnes også en del hytteekstrakter som omfattet arbeiderne på smeltehytta. I tillegg kommer proviantlister, bilag for utførte småjobber, oppgjørsregnskap for folk som sluttet osv. Ved revisjonen av regnskapene ble det skrevet såkalte antegnelser til de enkelte poster som Rentekammeret ville vite mer om. Svarene på disse spørsmålene er ofte meget grundige og gir bl.a. innsikt i verkets lønnspolitikk.

En annen viktig arkivserie er verkets korrespondanse. I tillegg til at den gir et godt innblikk i alle mulige sider av verkets drift, finnes det også brev fra arbeiderne og instruksjoner fra Rentekammeret. En kildeserie som stort sett har gått tapt, er sesjonsprotokollene. Sesjonen var et slags lokalt styre som besto av samtlige betjenter ved verket. For et par år er det bevart kopier av sesjonsprotokollen, og de gir et interessant

² Johannessen 1983

inntrykk av diskusjonene som foregikk i sesjonen. Her var det ganske sikkert diskusjoner om forskjellige typer bemanningsproblemer. Det kan tenkes at disse protokollene og andre deler av verkets arkiv gikk tapt ved brannen i Det nordenfjellske bergamt i 1798.

Brev som gjelder Årdal kobberverk finnes også i Rentekammerets kopibøker. Verket involverte også andre myndigheter som f.eks. Overbergamtet, Slottsloven, Stattholderen og Stiftamtmanden i Bergenhus. Kopibøker og originaldokumenter fra disse inneholder derfor relevant stoff om verket.

Det store biografiprojektet

For å kunne arbeide tilstrekkelig grundig med problemstillingene for oppgaven, er det nødvendig med mye informasjon på individnivå. Det er kort og godt nødvendig å finne personene fra lønningslistene igjen i eksterne kilder som kan fortelle noe om deres bakgrunn og evt. gi informasjon om alder, sivilstatus osv. når dette ikke går fram av kilder ved verket. Dette er et meget tidkrevende arbeid, men som nevnt i forordet, har jeg samlet denne typen informasjon over et langt tidsrom.

De kildene som er brukt til dette, er slike kilder som slektsforskere vanligvis bruker, særlig manntall og skattelister, skifteprotokoller og kirkebøker, rettsprotokoller og pantebøker. Bygdebøker er ofte nyttige kilder til informasjon om familiebakgrunn og som utgangspunkt for å lete etter mer informasjon i originalkildene. I dette prosjektet har det vært særlig nyttig at manntallet fra 1701 er bevart for nesten hele Sogn og Fjordane. Dette har Arkivverket gjort tilgjengelig i Digitalarkivet. Jeg oppdaget at 1701-manntallene for Meldal, Orkdal og Røros også var bevart. De har jeg selv skrevet av og hatt meget nytte av. Det samme gjelder kirkeboka for Lærdal/Årdal for den aktuelle perioden. Jeg har også fått tilgang til en del manntall for sølvverket og for Røros kobberverk.

Jeg har bygget opp to databaser med personinformasjon. Den første er basert på informasjon fra verkets arkiver der jeg først laget lister med alle navn på ansatte jeg kom over. Heldigvis har ofte navnene betegnelser som sier noe om hvor de kom fra. Dette har gjort det mulig å gå videre med identifiseringen og deretter en videre jakt på informasjon om personen. All informasjon som har hatt relevans for å beskrive livsløpet til den enkelte arbeider, er ført inn i en persondatabase eller biografisamling, om man vil. Et utdrag av denne er gjengitt i vedlegg.

Den andre databasen er utelukkende knyttet til lønningslistene og andre bilag i verkets regnskaper. Her har poenget vært å notere når de enkelte arbeidere kom til verket, hvilke måneder de arbeidet, hva de fikk i lønn og når de forlot verket. Dette er

opplysninger som har vært nødvendig for de kvantitative analysene i oppgaven, men de har også gitt verdifull tillegginformasjon til arbeidet med å identifisere arbeiderne. Det har nemlig ofte vist seg at brødre eller naboer ankom verket samtidig. Et annet moment er at jeg har kunne sammenholde opplysninger fra denne siste databasen med informasjon fra hjemstedene og således kunne avkrefte eller styrke hypoteser om den enkelte arbeiders identitet.

KAPITTEL 2

LEDERE VED ÅRDAL KOBBERVERK 1701–1734

En dansk bondesønn, en apoteker, en norsk-tysk offiser, en bergensk skipper, en kongelig lakei og en fullmektig med ukjent opphav. Det er denne brokete gruppe som utgjorde lederne ved Årdal kobberverk i perioden 1701–1734. Hva slags kompetanse hadde de for å løse sine oppgaver og hvordan skjedde rekrutteringen av personene på dette øverste nivået i virksomheten? Dette er hovedspørsmålene for kapitlet, men jeg vil innledningsvis si litt om hvordan ledelsen av verket var organisert. Dette er forhold som vi må kjenne til når jeg senere skal ta for meg det vi vet om hvordan rekrutteringen av andre ansatte ved verket foregikk.

UNDER PRIVAT EIERSKAP

Lederen i verkets pionerfase var utvilsomt Henrik Hansen Blatt. Han var gründeren som satte i gang den første driften ved verket. Den første tiden var han også eneeier. Blatt var således den eneste av de lederne jeg vil omtale i dette kapitlet, som ikke ble ansatt. Det kan likevel være av interesse å se litt på hans bakgrunn. Hvilke forutsetninger hadde han for å etablere et kobberverk?

Blatt var dansk og hadde sine røtter i Københavns beste borgerskap.³ Han hadde trolig en viss farmasøytisk utdanning, for i 1680 slo han seg ned i Bergen som apoteker. Noen få år senere finner vi ham som medeier av flere Bergens-skuter. I 1690 tok karrieren en ny retning da han ble utnevnt til auditør ved Bergenhus og to år senere til politimester i Bergen.⁴ Blatt var en stridbar person som havnet i en rekke konflikter med både borgere og embetsmenn i Bergen. Mange av konfliktene endte med rettsaker.⁵ Dette var kanskje medvirkende til at han i 1700 søkte utnevning som

³ Kildene om ledernes bakgrunn og karriere finnes i vedlegget om de ansatte ved Årdal kobberverk.

⁴ En *auditør* var en militær embetsmann med ansvar for rettspleien ved en garnison.

⁵ Noen saker gikk helt til Overhoffretten: I 1686 to saker mot formynderen til Blatts stedatter og en sak mot en konkurrent i apotekbransjen, i 1698 fire saker mot en rekke borgere i Bergen som gikk på anklager om ærekrenkinger, voldsbruk m.m, i 1699 en sak mot overrådmannen i Stavanger for beskyldninger om bruk av uriktige mål. (Kilde: Nygard 1987, 1995: *Overhoffrettsdomar*, bd. 2 og 3). I 1699 måtte stattholderen oppnevne en kommisjon som skulle mekle i en alvorlig konflikt mellom Blatt og bl.a. borgermesteren i Bergen (Kilde: Fladby, R. og G. Foslie 1993, *Norske kongebrev*, bd. VI, s. 176).

borgermester i Kristiania, men dette forsøket førte ikke fram. Ryktene om kobberfunn på Grøndalsfjellet i Årdal kan derfor ha passet ham godt. Mutingen av malmen sommeren 1701 må ha overbevist ham om at dette var noe å satse på, og han søkte avskjed fra politimesterembetet samme høst.

Som vi ser, hadde Blatt ingen bergverksfaglig bakgrunn. Hans karriere må karakteriseres som ganske springende, men både farmasi og jus kan ha vært nyttig for ham da han satset på Årdal kobberverk. Han hadde også ledererfaring, men det betyr ikke at han var en god leder. Også i Årdal ble det konflikter. I 1703 stevnet han både bygdefolk og ansatte inn for bygdetinget, men tapte sakene.⁶ Blatts største fortrinn lå trolig i hans personlige egenskaper som entreprenør. I tillegg hadde han økonomisk ryggrad til å investere i virksomheten.

Blatt var mye på reisefot. Han var dels i Årdal, dels i Bergen og dessuten i København i flere perioder. Han trengte derfor en daglig leder som kunne være i Årdal for å ta ansvaret for driften av verket. I 1704 eller 1705 ansatte han en inspektør.⁷ Omstendighetene rundt denne ansettelsen er ikke kjent, men personen kjenner vi. Det var Friederich Rudolph Dantzig som senere ble den første lederen etter at kongen overtok verket. Han kom opprinnelig fra bergverksdistriktet Clausthal i Sachsen. Det kom mange dyktige bergverksfolk til Norge fra Clausthal på denne tiden, og det er rimelig å tro at Dantzig hadde en viss bergverkskompetanse fra Tyskland.

Det var Dantzig som oppdaget at noe av malmen i Årdal inneholdt små mengder gull. Det første funnet ble gjort i et malmlager på Grøndalsfjellet. Dantzig la personlig merke til noen stuffer som skilte seg ut og som han tok med hjem for nærmere undersøkelse.⁸ Arbeiderne fortalte at de hadde gjort den forrige stigeren oppmerksom på disse stoffene, men «hand suarede dennem at det ichun var scharn, og kallede det Soelkiis, og bad dennem kaste det iblandt dend andre Ertz».⁹ Dette var slett ikke «scharn», men et gullholdig mineral som fikk svært mye å si for verkets videre historie. At Dantzig fattet interesse for dette, kan tyde på at han hadde en viss kompetanse innen malmkunnskap eller probering.¹⁰ Dette har vi også en annen indikasjon på. Da

⁶ SAB: Tingbok for Indre Sogn 1703, fol. 34b-36b.

⁷ Inspektøren var den øverste stedlige leder. Tittelen ble brukt ved Årdal kobberverk i flere perioder. I andre perioder ble lederen titulert som direktør eller fullmektig.

⁸ En *stuff* er et stykke eller en prøve av et mineral eller en bergart.

⁹ Dantzigs redegjørelse fra synsforretningen som ble holdt i Årdal 22. og 23. sep. 1705. RA, Danske Kanselli, skapsaker, skap 15, pakke 90.

¹⁰ *Probering* er den delen av bergverksfaget som dreier seg om å bestemme metallinnholdet i malmer.

han døde i 1712, etterlot han seg en stor boksamling hvor det bl.a. fantes 6–7 bøker om proberingskunsten.¹¹

Etter at Blatt døde høsten 1705 ble verket solgt til et partisipantskap. Lite er kjent om organiseringen av verket i denne perioden, men Nils Vognsen var eiernes fullmektig og stedlige leder. Han var sønn av stadsmåleren i Bergen, og sier selv i en søknad at han hadde «19 Aars Travalie og Tieniste ved Pennen» før han kom til Årdal i 1705.¹² Dette betyr vel at hadde hatt tjeneste som skriverdreng e.l., men noe mer om hans bakgrunn og kompetanse er ikke kjent.

UNDER KONGE OG RENTEKAMMER

Etter at Fredrik IV kjøpte verket i 1708, ble det store endringer i styringen av verket. Det overordnede ansvaret for driften ble nå i realiteten lagt til Rentekammerets bergverksavdeling¹³. Den rikholdige korrespondansen mellom den lokale ledelsen og Rentekammeret viser at embetsverket fulgte godt med på hvordan verket ble drevet. Viktige beslutninger skulle tas sentralt. De hadde et avgjørende ord når det gjaldt utvidelser eller innskrenkninger i arbeidsstokken, men ser ikke ut til å ha blandet seg inn i selve ansettelsene av arbeiderne. Når det gjelder ledere og funksjonærer, hadde Rentekammeret derimot et ord med i laget. Lederne skulle utføre sitt arbeid etter meget detaljerte instruksjer.

For å forstå hva slags rammer lederne ved verket arbeidet under, må jeg også nevne *sesjonen*. Dette var et stedlig styringsorgan for virksomheten der alle viktige saker ved verket ble diskutert. Sesjonen var satt sammen av inspektøren/direktøren og de øverste funksjonærene med førstnevnte som leder. Det kunne være møter i sesjonen så ofte som hver uke. Lederen av verket var altså ingen lokal «diktator». For at han skulle fungere godt, måtte han ha de andre betjentene med seg. Sesjonsprotokollene kunne ha gitt svar på en rekke spørsmål, trolig også om rekruttering og ansettelser. Dessverre er protokollene gått tapt, men det foreligger avskrifter av en god del sesjonssaker fra perioden 1710–1711.

¹¹ Registreringen av boet inneholder mer enn 50 boktitler hvorav rundt 10 ser ut til å være bergverkslitteratur. De fleste av disse hører hjemme i proberfaget: *Erchers Proberbog*, *Christ. Carl Schindlers Proberbog*, *Chymischer Wegweiser*, *Compendium Sølf og Guldreigning*, *Compendium Münzwehrung*, *Compendium Arithmeticum* og *Berg und Saltzwercks Buch*. [Brev fra von Schört til Overbergamtet dat. 13. des. 1712. RA: Overbergamtet. Innkomne brev 1712-1715, legg merket 1713].

¹² Søknad fra Nils Vognsen til Rentekammeret om å bli fogd i Orkdal og bokholder for dragonkassen nordenfjells, DRA, Rentekammeret, embedsansøgninger 1709, nr. 430.

¹³ I en kort periode under Den store nordiske krig ble styringen overført til Slottsloven som da ble forsterket med et bergkyndig medlem [Johannessen, Finn E. 1983: *Årdal Kobberverk*, s. 17].

Dantzig kommer tilbake

Da Frederik IV kjøpte verket i 1708, fikk fogden Hans Blix i oppgave å ivareta kongens interesser. Han ansatte arbeidere og han gjorde avtaler med betjentene om midlertidige ansettelse inntil mer detaljerte instruksjoner kom fra København. Den forrige lederen, Nils Vognsen, ble ikke en del av den nye administrasjonen. Det er ukjent om dette skyldes en vurdering som Blix gjorde, eller om det var Vognsen selv som hadde andre planer. I hans sted valgte fogden å ansette Fredrik Rudolph Dantzig som hadde arbeidet for Blatt noen år tidligere.

Med Dantzigs kompetanse og hans kjennskap til Årdal kobberverk, er ansettelsen av ham kanskje ikke så overraskende, men jeg vil tro at hans aktiviteter i tiden etter at han forlot Årdal i 1705, også hadde betydning. Detaljene om dette har jeg ikke klart å finne ut, men han reiste først til København og deretter til Kongsberg. Han forbindes flere ganger med de gullholdige malmstoffene som var funnet, og det kan se ut som om han hadde fått i oppdrag å finne ut mest mulig om disse viktige funnene. Det er i alle fall ingen tvil om at han arbeidet for kongen. Høsten 1707 omtales han som *kongelig lakei*.¹⁴ Da deltok han i en kommisjon som reiste til Årdal for å gjøre flere undersøkelser av malmen der. Kommisjonen reiste tilbake til Årdal neste vår, men det er ikke usannsynlig at Dantzig ble igjen i Årdal og oppholdt seg der da Blix sommeren 1708 fikk i oppdrag å organisere verkets drift.¹⁵ Dette *kan* ha vært en tilfeldighet, men det kan også være at Dantzig skjønnte hva som skulle skje og fant det hensiktsmessig å drøye sitt opphold i Årdal. Vi skal heller ikke se bort fra at det var avtalt på forhånd at Dantzig skulle overta ledelsen av verket, men en formell ansettelse forelå først i 1709.¹⁶

Dantzigs rolle som leder var over da Johann von Schört ble ansatt som direktør. Han fortsatte da som betjent i en mer underordnet stilling. Om dette skyldes at Rentekammeret ikke var fornøyd med ham som leder, eller om det var andre hensyn som telte, er vanskelig å dokumentere.

Von Schört hadde ikke så høye tanker om sin forgjenger. I et brev til kongen fra 1712 kommer han med sine høyst personlige karakteristikk av funksjonærene ved verket. Om Dantzig skriver han: «Inspecteuren Dantzig har icke hafft de wiidenskaber til maintenering og exersering af een saadan bestilling».¹⁷ Nå skal vi ikke legge for mye

¹⁴ Johannessen, Finn E. 1983. *Årdal Kobberverk*, s. 11.

¹⁵ Kommisjonen ankom Årdal 1. mars 1708 [Anstaltprotokollen for 1708. RA: RK, ROA, Årdal kobberverk, legg merket 44].

¹⁶ Dantzigs instruks er datert 16. sep. 1709. Den er innsydd i anstaltprotokollen fra perioden 1709-1711. RA: RK, ROA, bergverk, Årdal kobberverk, pakke 30.

¹⁷ Brev fra von Schört til Kongen datert 19. apr. 1712 i designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708-1837. RA: RK, ROA, bergverk, pakke 33, legg merket 20.

vekt på slike uttalelser. Flere dokumenter fra denne tiden viser at von Schörtl kom dårlig ut av det med sine medarbeidere. Brevveksling mellom Dantzig og Rentekammeret viser at Dantzig var svært uenig i von Schörtl's disposisjoner. Konflikten toppet seg da Dantzig i juli 1712 forlot verket med en stor samling dokumenter som skulle vise kongen at von Schörtl var til skade for verket. Han døde imidlertid i Larvik på vei til København.

Oberstløytnanten

Johann von Schörtl var leder av verket fra 1711 til han døde i 1720. Han var den eneste av lederne som fikk tittelen direktør. Han var sønn av Brostrup von Schörtl som var oberstløytnant i Hessen-Kassel og senere kommandant på Akershus og overberghauptmann i Norge. Von Schörtl satset først på en militær løpebane, men senere ble han også involvert i bergverksindustrien. Han tok en form for bergverksutdanning i Harz og hadde senere tilsyn med farens gruveparter nær Clausthal.¹⁸ Han fortsatte imidlertid som offiser i forskjellige stillinger. Under Den store nordiske krig ble han i 1711 utnevnt til oberstløytnant i artilleriet, men kort tid senere ble han direktør ved Årdal kobberverk.

Von Schörtl hadde store planer for verket. Han satte i gang nye byggeprosjekter på Farnes og sysselsatte en arbeidsstokk som langt overgikk det verkets inntekter kunne finansiere. Underskuddene ble finansiert med overføringer fra Rentekammeret. Von Schörtl sendte nemlig en strøm av optimistiske rapporter om nye funn til København – gjerne direkte til kongen. Hans disposisjoner førte til konflikter med funksjonærene ved verket, og da særlig med proviant- og materialskriveren Jens Worm som hadde ansvaret for verkets regnskaper. Dette gikk så langt at Worm og von Schörtl måtte reise til København for å redegjøre for sine synspunkter.

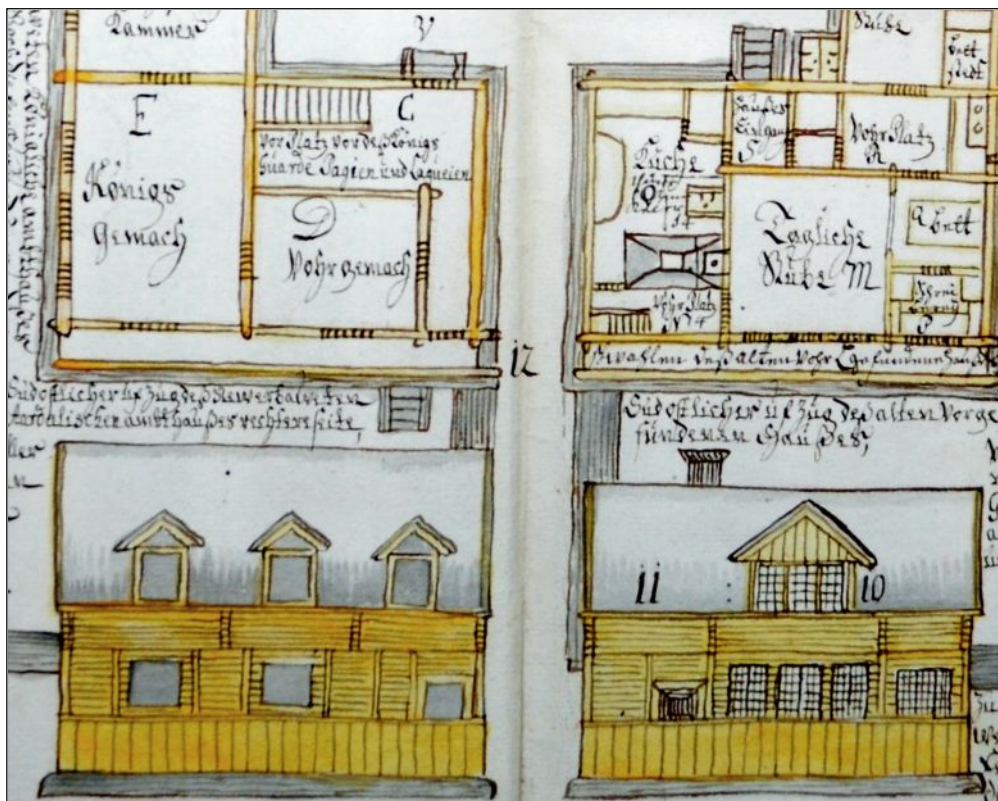
Von Schörtl må karakteriseres som en fantast. Johannessen skriver i en artikkel at han var inspirert av alkymisten Paracelsus og hans teori om at metaller og mineraler stiger oppover i bergene.¹⁹ De høye fjellene rundt Årdal overbeviste ham om at her var «centrum metallicum». Von Schörtl var heller ingen god leder. Han kom raskt på kant med de andre funksjonærene. Den første tiden etter at han kom til Årdal gikk han svært grundig gjennom regnskapene for de foregående årene. I sine rikholdige antegnelser skrev han ned spørsmål om alle mulige detaljer som de andre betjentene så måtte gi sine skriftlige svar på. Dette ga sikkert von Schörtl en god innsikt i verkets drift, men det er ikke noe tvil om at de andre betjentene mente hans spørsmål ofte

¹⁸ Johannessen, Finn E.: «Johann Heinrich von Schörtl», i *Norsk biografisk leksikon*, s. 139.

¹⁹ op. cit.

bikket over til å bli rent flisespikkeri. På spørsmål om hvordan lønnsnivået til smelterne er bestemt, svarer hyttemesteren lettere oppgitt: «Det er nu vell dend 4te eller 5te gang mig blefuen tilspurt og min besuarelse er fuld til protocollen om hyttefolknes ordinerede løn [...]»²⁰

Figur 2.1 - Tegninger av de to fornemste boligene ved Årdal kobberverk

Merknad Det er ikke sikkert at Johann von Schört var noen god leder for kobberverket, men han var i alle fall flink til å tegne. De to bygningene på tegningen er direktørboligen (t.h.) og det huset som skulle være kongens bolig dersom han kom på besøk i Årdal. Øvre del av tegningen viser grunnplanen for første etasje

Kilde: Utsnitt av større tegning. Tegnet av Johann von Schört [Sager vedr. Semdals og Aardals Bjergværk. RA, Arkivsendingene fra Danmark 1937, saker fra Rentekammeret, pakke 115, legg 16].

Det ser ut til at von Schört ikke hadde den kompetansen og slett ikke den erfaringen som skulle til for å lede verket i Årdal. Det gjør spørsmålet om ansettelsen av ham interessant. Vi skal ikke se bort fra at von Schört manøvrerte seg til stillingen ved hjelp av gode kontakter blant kongens rådgivere. Dette er imidlertid ikke doku-

²⁰ Antegnelser til regnskapet for 1709, post 15. RA: RK, bergverksregnskaper, Årdal kobberverk 1711-1714, pakke 20.

mentert. Rentekammeret kan ha lagt vekt på hans erfaring som offiser. Det kunne være grunn til å satse på en sterk ledertype da det også før von Schörts tid skal ha vært stridigheter mellom funksjonærene.²¹ Hvis de øvrige funksjonærene og fagfolkene ved verket hadde god bergverksmessig kompetanse, ville en person med lederegenskaper kunne bli en god direktør for verket uten selv å ha så omfattende erfaring fra bergverksdrift.

En danske med en uvanlig karriere

Da von Schört døde, overtok Jens Bertelsen Worm styringen i Årdal. Hans bakgrunn var ganske uvanlig i den norske bergverksindustrien. Han var fra en liten landsby på Jylland der foreldrene levde et meget beskjedent liv. Faren eide tidligere en stor gård og dessuten et vertshus, men hadde tapt hele sin formue noen år før Jens ble født. Worm må likevel ha fått et visst minimum av skolegang. Senere viste han seg nemlig å være meget skrivefør. Som ung mann reiste han til Kongsberg der han arbeidet som vanlig gruvearbeider i 6-7 år inntil han ble skadet ved en ulykke. Etter dette skjedde det overraskende ting i Worms karriere. Han ble først foreslått til skiktmester ved Kongsberg Sølvverk i 1707.^{22,23} Her nådde han ikke opp, men året etter ble han ansatt som proviantforvalter ved Årdal kobberverk. Stillingen ble snart utvidet til også å omfatte funksjonen som verkets regnskapsfører.

Etter at von Schört døde i 1720, søkte Worm om å overta direktørstillingen. Han fikk stillingen, men ikke tittelen. Han måtte nøye seg med å være inspektør. Det er ikke kjent om Rentekammeret eller kongen vurderte andre personer. I København kjente man godt til Worms kompetanse og personlige egenskaper. Han hadde i mer enn 10 år ført en utstrakt korrespondanse med Rentekammeret og han hadde også vært i København og møtt sine overordnede ved kammeret. Worm var inspektør ved Årdal kobberverk i 11 år.

²¹ Von Schört skriver i et brev til Kongen at før han selv kom til verket i 1711, hadde Dantzig truet med å trekke seg fra inspektørstillingen "formedelst den u-eenighed som har wæret imellem dennem samtlige betientere ...". Brev fra von Schört til Kongen datert 19. apr. 1712 i designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708-1837. RA: RK, ROA, bergverk, pakke 33, legg merket 20.

²² En *skiktmester* var en funksjonær som førte lister over når og hvor arbeiderne jobbet og evt. fravær og uregelmessigheter. Skiktmesterens protokoll dannet grunnlag for lønnsregnskapet.

²³ Forslaget ser ut til å ha kommet fra Rentekammeret [Brev fra Rentekammeret til Det søndenfjelske bergamt datert 5. nov. 1707. RA, RK, renteskriverkontorene, bergverkssaker, kopibok 2 (1697-1709), pag. 433].

Det hører med til historien om Worm at hans karriere ikke nådde toppen med dette. I 1731 ble han nemlig ansatt som assessor ved Det nordenfjeldske bergamt – fra 1734 med tittel som kammerassessor.²⁴

Worms nesten eventyrlige karriere må bety at han både var faglig dyktig og dessuten hadde store personlige ambisjoner. Dette stemmer godt med det inntrykket vi får av dokumentene fra Årdal kobberverk. Han har trolig også vært godt likt. Da han reiste fra Årdal den 24. november 1731, ble det arrangert en liten seremoni der alle ansatte ved verket og en rekke bønder var samlet. Den nye direktøren skriver i en rapport om dette at:

[A]lle takkede bemelte Hr. Assessor Worm for hans redelige omgang, rigtige reining og betaling for hvis enhver haver fortiendt, og tilkom paa tienistearbeide og leverance til wercket, rettens befordring god oeconomie og politis over alt, og ynskede hannem paa sin reise megen lykke og Guds welsignelse.

Slike lovprisninger kan gjerne ikke tas bokstavelig, men skildringen av denne avskjeds-seremonien er likevel noe uvanlig og jeg vil tro den ikke var et rent pliktløp fra Worms ettermann.

Lite er kjent om Worms danske nettverk. Hans nærmeste slektninger er kjent, og disse kan neppe ha hjulpet ham fram, men han kan ha hatt fjernere slektninger i gode posisjoner som har bidratt til hans karriere. Kanskje var han i slekt med Johan Worm (1652–1718) som hadde en høy stilling i Rentekammeret.²⁵ Det kan også ha vært et avgjørende element at han hadde truffet kong Frederik IV flere ganger. Den første gangen var i 1704 da kongen var på besøk ved Kongsberg sølvverk. Da ble Worm valgt ut til å følge kongen ved hans besøk i gruvene.²⁶ Kanskje dette hadde sammenheng med at han var en av de ytterst få danskene som arbeidet i gruvene på den tiden? Da han overraskende ble foreslått som skiktmester i 1707, kan det også se ut til at kongen har vært involvert. Dette ser vi av et brev fra Rentekammeret til Overbergamtet fra 1707 der det bl.a. står:

Es ist Ihre Königl: Maytt: von uns mit mehrere in aller Unterthänigkeit vorge-
tragen, was wegen der, nach Johan Andersen Düvall absterben erledigten
Schichtmeister-Bedienung, in Vorschlag gebracht worden. Nachdem nun unter
anderen Competenten der gewesene Hauer, Jens Bertelsen Worm, welcher, seinen
Bericht noch, in der Hannibals-Grube durch ein unglückliches accidens an seiner

²⁴ En *kammerassessor* arbeidet opprinnelig ved Rentekammeret, men tittelen ble etterhvert brukt som en ærestittel.

²⁵ Johan Worm var sønn av den lærde Ole Worm (1588–1654) og hans tredje kone Magdalene Motzfeldt.

²⁶ Dette skriver Worm selv om i et brev til kongen der han ber om at hans sønn får et presteembete i Ytre Sogn.

Gesundheit Schaden bekommen, umb solche bedienung, die Er beqwemer, als die Gruben-Arbeit verrichten könte [...].²⁷

Annen informasjon jeg har kommet over, tyder på at Worm etter sin omtalte skade fikk permisjon fra sølvverket og reiste hjem til Danmark i 1707.²⁸ Han kan da ha oppsøkt kongen personlig eller noen av hans nærmeste rådgivere og snakket godt for seg. Worm møtte dessuten kongen da han var i København i 1719/1720. Da Årdal kobberverk ble regnet som kongens mer eller mindre personlige eiendom, er det ikke utenkelig at kongens kjennskap til Worm også kan ha hatt betydning for ansettelsen som inspektør.

En skipper ved roret

Dahl var sønn av en skipperborger i Bergen og fulgte i sin fars fotspor. Han dukker første gang opp i kildene fra Årdal kobberverk i 1714. Da inngikk han en avtale med Rentekammeret om å frakte proviant og andre forsyninger fra København til Årdal.²⁹ Han var ganske sikkert flere turer til Årdal senere. I 1719 giftet han seg nemlig med prestedatteren Johanne Urdahl som da var enke på Hovland, – en av de største gårdene i Årdal. Det var sikkert et godt gifte for til eiendommen hørte noe av den beste skogen i sognet. Dahl var derfor i mange år en viktig leverandør av tømmer og ved til verket.

Dahl hadde altså ingen bergverksbakgrunn og var heller ikke ansatt ved verket før han overtok som leder. Kongen hadde på det aktuelle tidspunktet forpaktet bort driften til et engelsk interessentskap, så det ble neppe lagt så mye vekt på kvalifikasjonene til den norske inspektøren. Det ser nemlig ut til at Dahl ikke egentlig skulle ha ansvar for driften, men føre regnskapene og ellers ivareta kongens interesser på stedet. Da det engelske interessentskapet gikk konkurs, ble likevel Dahl den øverste lederen i et drøyt år.

Dahl beholdt tittelen inspektør lenge etter at driften ved verket ble innstilt. Det skyldes at han forvaltet verkets eiendommer i Årdal etter at selve gruvedriften var slutt. Det pågikk opprydnings- og vedlikeholdsarbeider i alle fall så sent som i 1736.

²⁷ Brev fra Rentekammeret til Overbergamtet datert Kbh. 5. nov. 1707. RA: Overbergamtet, innkomne brev 1707-1711, legg merket 1707.

²⁸ En datter ble døpt i landsbyen Worm kom fra den 15. aug. 1707 [Landsarkivet for Nørrejylland: Kirkebog for Them sogn 1686-1764, s. 68. Tilgjengelig på <http://www.arkivalieronline.dk>]

²⁹ Bilag 30 til kasseregnskapet for 1716. RA: RK, bergverksregnskaper, Årdal kobberverk 1714-1717.

FORPAKTNINGSPERIODEN

James Hellewell representerte de engelske investorene som forpaktet Årdal kobberverk på 1730-tallet. Han var i realiteten øverste myndighet ved verket noen måneder i 1731, men den første gruppen interessenter gikk konkurs og Hellewell forlot verket for å skaffe ny kapital. I februar 1733 kom han tilbake med nye investorer i ryggen. Han var nå den ansvarlige for verket i ca. ett år.

Bakgrunnen til Hellewell er ikke undersøkt, men de engelske interessentenes forretningsidé var å drive smeltehytta med engelsk teknologi. Vi må derfor regne det som sannsynlig at Hellewell hadde en viss bakgrunn fra et eller flere engelske kobberverk. Han hadde for øvrig med seg noen engelske fagarbeidere som bygget om i smeltehytta.

OPPSUMMERING

Vi har sett at lederne ved Årdal kobberverk hadde høyst forskjellig bakgrunn. Det mest interessante er de fire lederne som var ansatt i den tiden kongen drev verket. Rekrutteringen av disse kan fortelle noe om hvordan fagmyndighetene i København tenkte ved ansettelse i den norske bergverksnæringen.

Ser vi bort fra Dahl som ble ansatt i en tid da kongens engasjement i Årdal var under avvikling, så hadde alle lederne en bergverksfaglig bakgrunn. Bakgrunnen til Worm er kjent i detalj. Han begynte sin karriere som vanlig gruvearbeider og hadde arbeidet seg oppover i systemet. Som «økonomisjef» ved verket i Årdal i 12 år, hadde han utvilsomt god innsikt i hva det ville si å lede denne bedriften, men han hadde neppe noen formell kompetanse innen bergverksfaget. Bakgrunnen til von Schört var stikk motsatt. Han hadde en viss formell kompetanse, men hans erfaring fra bergverksdrift var ganske beskjeden. Dantzigs bakgrunn er ikke så godt kjent. Vi vet imidlertid at han kom fra gruveområdet Clausthal. Det synes lite sannsynlig at han reiste derfra til Norge uten å ha med en del bergverksfaglig kompetanse i bagasjen. Bøkene han etterlot seg da han døde og deler av hans tjeneste kan tyde på at han hadde spesialkompetanse innen malmkunnskap og prøbering. Da han ble ansatt i 1708, hadde han dessuten en viss forhåndskunnskap om Årdal kobberverk etter å ha arbeidet her en kort periode under Blatt.

Vi må ikke glemme at Årdal kobberverk var et lite verk som lå heller usentralt i forhold til andre verk. Rentekammeret kunne neppe velge og vrake blant kompetente fagfolk til lederstillingen i Årdal. I dette perspektivet hadde Dantzig, Worm og Dahl én viktig ting til felles: *De var tilgjengelige i Årdal på riktig tidspunkt.* Vi må også regne med

at de var kjent i Rentekammerets bergverksavdeling eller i alle fall hadde gode referanser. Det ser ut til at Dantzig ble foreslått av fogden Hans Blix som ivaretok kongens interesser ved overtakelsen i 1708. Han hadde en høy stjerne i København og ble senere adlet. Dahl er ganske sikkert blitt anbefalt av Worm i god tid før han sluttet i stillingen.

Bakgrunnen for von Schörts ansettelse er mer dulgt, – ikke minst fordi han ble valgt på bekostning av Dantzig. Han fremstår i ettertid som en ganske problematisk lederskikkelse. Hans noe spesielle karrièrreskifte fra offiser til bergverksdirektør skjedde i en tidlig fase av Den store nordiske krig, altså på et tidspunkt da behovet for offiserer må ha vært stort. En hypotese kan være at han ikke var noen dyktig offiser, og at hans overordnede i Hæren rett og slett hadde arbeidet for å bli kvitt ham. Vi skal heller ikke se bort fra at han selv ønsket å slutte i militæret og hadde fått nyss om at kongen trengte en direktør i verket i Årdal.

At kongen valgte en offiser til direktørstillingen er kanskje ikke så overraskende som det kan se ut til i første omgang. Det er viktig å være klar over at verkets leder ikke bare var øverste ansvarlige for gruvedrift og hyttedrift. Han hadde også ansvaret for mange andre aktiviteter verket var avhengig av: Bygging av veier og bygninger, transport og forsyningstjeneste, økonomi og jus. Dessuten skulle han være leder av et teamarbeid. På disse områdene hadde trolig von Schört en bredere erfaring enn Dantzig.

Personlig bekjentskap med folk i embetsverket eller andre innflytelsesrike posisjoner kan ha spilt en vesentlig rolle ved ansettelse til lederstillingene. Jeg har funnet dokumenter som viser at Worm brukte sine kontakter på denne måten. Det må regnes som sannsynlig at ansettelsen av von Schört hadde en slik bakgrunn, men dette er ikke lett å dokumentere.

KAPITTEL 3

BETJENTER OG ANDRE FAGFOLK

Den 21. april 1709 kom et viktig følge over isen på det 10 km lange Årdalsvannet til Farnes.¹ Det var den 37 år gamle hyttemesteren Andreas Bolstorph som skulle lede arbeidet med å bygge opp ny smeltehytte i Årdal, den 25 år gamle garmakeren Anton Hartung og den 27 år gamle smelteren Adam Thiele. Trolig var også overstigeren Georg Mathias Schmidt med i dette følget. Det var ingen tilfeldighet at de kom samtidig til Årdal. De kom alle fra København der de i et års tid hadde arbeidet ved en smeltehytte på Amalienborg. Dette var altså allerede kongens menn. De var i 1708 hentet til København fra Gotthalfske kobberverk på Grorud som visestattholderen i Norge hadde drevet og som ble nedlagt ca. 1707.²

Dette kapitlet skal dreie seg om sjiktet av ansatte som sto mellom lederen og den menige bergmann. Dette var verkets nøkkelpersoner. Hvor kom de fra og hva slags bakgrunn hadde de? Dette er spørsmål som må besvares. Like viktig er spørsmålet om hva verket gjorde for å sikre seg den nødvendige kompetansen. Var det problemer med å skaffe kompetente fagfolk? Ble det drevet opplæring av fagarbeidere på verket?

Første del av kapitlet skal dreie seg om betjentene – eller «Berg-Officiantene» som de også ble kalt. De hadde ansvar for hvert sitt arbeidsfelt og var også medlem av sesjonen. De var derfor medansvarlig for driften av verket. Under betjentene kom et sjikt av mellomledere og spesialarbeidere. Noen av disse hadde en kompetanse som ikke uten videre kunne skaffes ved opplæring av vanlige arbeidere. Det var nødvendig å ansette fagfolk som hadde den nødvendige kompetanse fra andre verk eller drive en planmessig kompetanseoppbygging i Årdal.

Det er enda en gruppe fagfolk som vil være tema for dette kapitlet. Det er de håndverkere som kobberverket trengte ved større bygge- og anleggsarbeider. Disse arbeidene hadde et stort omfang i de første årene etter at kongen hadde overtatt verket, og da krevdes det håndverkere med spesialkompetanse som måtte hentes utenfra.

¹ Johannessen 1983:72

² Opplysningene om at disse fagfolkene hadde arbeidet ved Amalienborg smeltehytte og om reisen til Årdal finnes i flere kilder, bl.a. i et brev fra smelteren Mathias Nilsen til geheimråden i København datert Årdal 3. feb. 1735. RA, RK, ROA. Pakke 33, designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708-1837.

BETJENTENE

Betjentene hadde teknisk, økonomisk og personalmessig ansvar for hvert sitt arbeidsfelt. I den tiden kongen drev verket, satt de dessuten i sesjonen som tok alle viktige beslutninger ved verket. Arbeidsfeltene kan deles i tre: Gruvedrift, hyttedrift og administrasjon. Ved små bergverk var det vanlig at *overstigeren* hadde ansvar for gruvedriften, *hyttemesteren* var sjef i smeltehytta og *bergskriveren* var økonomisjef. Slik var det også i Årdal, men økonomiansvaret var i den første tiden under kongens eierskap fordelt mellom en *gruveskriver* og en *proviantforvalter*.³ Senere forlot gruveskriveren verket og proviantforvalteren overtok hans oppgaver ved siden av sine egne. Av en eller annen grunn ble han titulert som proviantforvalter også etter at han hadde overtatt som økonomisjef.

Overstigeren

Arbeidet i gruvene ble ledet av overstigeren. Fordi kobberverket i Årdal hadde få fagfolk, måtte han både ha kunnskap om malm, bergbryting og bygging av heismaskineri o.l. i gruvene. I tillegg til ledelsen av det daglige arbeidet i gruvene, kunne han også ha det avgjørende ordet når det gjaldt de langsiktige planene for hver enkelt gruve og hvilke malmbforekomster det skulle satses på. Slike spørsmål kunne imidlertid være av strategisk og økonomisk betydning og ble diskutert i sesjonen. Der kunne både verkets leder og de andre betjentene ha sterke meninger.

Den første overstigeren ved Årdal kobberverk var Lorentz Schioldal. Han var løytnant ved Bergenhus festning og var der engasjert i arbeidet med å utvide og forsterke festningsmurene. En av oppgavene hans var å lede arbeidet i steinbruddet, så han hadde utvilsomt erfaring med bergbryting.⁴ Han må også ha hatt en viss malmkunnskap. Da Rentekammeret fikk høre om malmbfunnet i Årdal, fikk denne Schioldal i oppgave å reise til Årdal for å vurdere forekomstene.⁵ Da Rentekammeret vendte tomme ned for gruvedrift i Årdal, og Henrik Blatt begynte den første driften, engasjerte han Schioldal til stiger.

³ Egentlig "proviant- og materialforvalter", men som regel bare omtalt som proviantforvalter. Proviantforsyningen hadde høy prioritet, for lokalsamfunnet kunne ikke på noen måte dekke behovet for matvarer og det var langt til nærmeste by.

⁴ Schioldals oppgaver på Bergenhus går fram av flere brev i general Wedels arkiv, bl.a. dette: Brev fra Lorentz Schioldal til generalfeltmarskalk Wedel datert Bergen 20. juni 1702. RA, General Wedels arkiv, brev fra det Bergenhussiske Regiment 1701-1710, pakke 44, legg merket "Anno 1701 & 1702".

⁵ Brev fra Lorentz Schioldal til generalfeltmarskalk Gustav Wilhelm Wedel datert 27. feb. 1703. RA, General Wedels arkiv, brev fra det Bergenhussiske Regiment 1701-1710, pakke 44, legg merket "Daß Bergenhussische Regiment Wie auch VestungsSachen Betreffend Ao 1703".

Omkring 1705 ble Schioldal avløst av Jens Friis. Han er først omtalt som hyttmester, så han kom trolig til Årdal for å bygge den første smeltehytta på Farnes. Senere er han alltid omtalt som overstiger. Hans bakgrunn er ikke sikkert kjent.

Da kongen overtok verket i 1708, var det en tysk bergmann med bred erfaring som ble overstiger. Georg Mathias Schmidt var sønn av en geschwornen ved gruvene i Clausthal i Harz. Han forteller selv i en supplikk at det var faren som hadde gitt ham den første opplæring i bergverksarbeid, både malmpukking, bergbryting og vannkunster, dvs. bruk av maskineri som var drevet av vannkraft.⁶ I 1702 kom han til Norge der han først arbeidet som hauer ved Kongsberg sølvverk og senere ved det Gott-halske kobberverk på Grorud. Der var han stiger.

Georg Mathias døde etter en ulykke i Fardalen våren 1728. Overstigeren hadde en viktig funksjon og det var sikkert påtrengende å finne en ny overstiger ganske raskt. Vi vet lite om de alternativer som ble vurdert, men vi kjenner resultatet. I stedet for å hente en kvalifisert person fra et annet bergverk, var det den avdøde overstigerens 21 år gamle sønn, Andreas Schmidt, som ble valgt til stillingen. Dette er tilsynelatende et overraskende valg. Lønningslistene fra verket tyder på at han hadde svært liten erfaring fra driften ved verket. Noen uker som gruvearbeider og en del oppdrag som snekker er det hele. Andre ungdommer som hadde vokst opp ved verket, var fullbefarne gruvearbeidere etter flere år som læresprengere i denne alderen.

Forklaringen på at Andreas likevel ble valgt, ligger nettopp i dette at han var sønn av den forrige overstigeren. Andreas fortalte ved en senere anledning at alt han kunne om bergverksdrift, hadde han lært av sin far.⁷ I stedet for å gå gradene som vanlig gruvearbeider, hadde han trolig vært med faren sin rundt i gruvene og fått både malmkunnskap og teknisk innsikt av ham. Dette var en vanlig måte å skaffe seg fagopplæring på ved bergverkene. Mange av stillingene gikk slik i arv fra far til sønn.

Hyttmesteren

Hyttmesteren var først og fremst ansvarlig for den tekniske driften av smeltehytta. Han førte også regnskap for hyttedriften og var en slags personalsjef for hyttearbeiderne. Da kongen overtok Årdal kobberverk, skulle det bygges en ny smeltehytte med det som hørte til av smelteovner, garherd, røsteovner, vannrenner, blåsebelger etc. Den første store oppgaven til hyttmesteren var derfor å planlegge utformingen av hele hytteplassen og lede arbeidet med byggingen av hus og anlegg.

⁶ Johannessen 1983:172.

⁷ Johannessen 1983:174.

Figur 3.1 - Samtidig skisse av bygninger og anlegg på hytteplassen

Merknad: Hytteplassen som Andreas Bolstorph hadde ansvar for å bygge opp. Vi ser bl.a. smeltehytta med to smelteovner og en garherd, hus med røsteovn, proberhus, ertslager og skeidehus. Vi ser også vannrennen og de tre blåsebelgene inne i smeltehytta.

Kilde: Utsnitt av skisse tegnet av Johann von Schört [Sager vedr. Semdals og Aardals Bjergværk. RA, Arkivsendingene fra Danmark 1937, saker fra Rentekammeret, pakke 115, legg 10].

Det var tyskeren Andreas Georg Bolstorph som fikk disse store og viktige oppgavene da kongen overtok verket. I likhet med stigeren Georg Mathias Schmidt arbeidet han ved Amalienborg smeltehytte i 1708, så kongen og hans rådgivere hadde førstehåndsinformasjon om ham. Bolstorph hadde dessuten erfaring som hyttemester fra det Gotthalfske kobberverk på Grorud og trolig også fra tyske verk tidligere.

Bolstorph døde 1. februar 1715. Man skulle tro at embetet som hyttemester ved kongens eget kobberverk var en attraktiv stilling. Kongen fikk da også minst én søknad til stillingen. Det var Jens Jensen Randulf som allerede 10. april sendte kongen en supplikk der han ber om å få stillingen samtidig som han ønsker ekspektanse på soren-

skriverembetet i Stjørdal og Selbu.⁸ I et brev som ble sendt til kongen et par uker senere, understreker han sin interesse for stillingen med å skrive at han «offerer ikke allene ved Aardals verk at tjæne et ganske aar for ingen løn; men endog de paafølgende aaringer, saa lenge intil bemelte Sorenskriveri bliver vacant for dend halve løn, som dend anden ved verket har vært tillagt».⁹

Jeg har ikke lest all korrespondansen om saken, men det kan se ut til at Randulf først fikk tilsagn om stillingen¹⁰. Han tiltrådte imidlertid ikke, og det endelige resultatet ble at Årdal kobberverk klarte seg uten hyttemester fra 1715 og i alle fall til 1731 da verket ble forpaktet bort til engelske interesser.

Man skulle tro at hyttemesteren hadde en viktig funksjon ved verket, men jeg ser i alle fall tre grunner til at man valgte å klare seg uten. For det første var byggearbeidene på hytteplassen fullført. For det annet gjorde den lave produksjonen ved verket at smelteovnene bare var i drift en liten del av året. For det tredje hadde verket en dyktig garmaker som trolig kunne ta ansvaret for de tekniske sidene av smeltingen.

Gruveskriver og proviantforvalter

Årdal kobberverk hadde en ganske liten administrasjon. I tillegg til lederen var det som regel én eller to personer som først og fremst hadde administrative oppgaver. Det ble brukt ulike titler, men de viktigste oppgavene var stort sett de samme, nemlig å være regnskapsfører, sørge for proviantforsyning og føre sesjonsprotokollen. I den første tiden var det Hans Gjertsen som skjøttet disse oppgavene. Han var opprinnelig kjøpmann i Bergen og hadde dessuten arbeidet for fogden i Nordhordland i en periode.¹¹ Det var Henrik Blatt som engasjerte ham og vi må tro at de var bekjente fra Bergen.

Mens Gjertsen ennå var skriver, kom Jens Bertelsen Worm til verket. Etter å ha hatt noen andre funksjoner den første tiden, ble han verkets proviantforvalter. Mat ble kjøpt inn for verkets regning både lokalt og i Bergen, men det ble også sendt skip helt fra København med matforsyninger. Proviantforvalteren hadde ansvar for å skaffe forsyninger, beregne hvilke priser næringsmidlene kunne selges for til de ansatte og

⁸ Jeg har ikke sett selve supplikken, men innholdet framgår av to brev som Randulf sendte til Kongen og Rentekammeret noe senere [Brev fra Jens Jensen Randulf til Kongen datert 26. april 1715 og brev fra JJR til Rentekammeret datert 16. juli 1715. RA, RK, Berg- og saltverkskontoret. Pakke 0009, innkommende brev 1714–1715].

⁹ Brev datert 26. april 1715 (se forrige note).

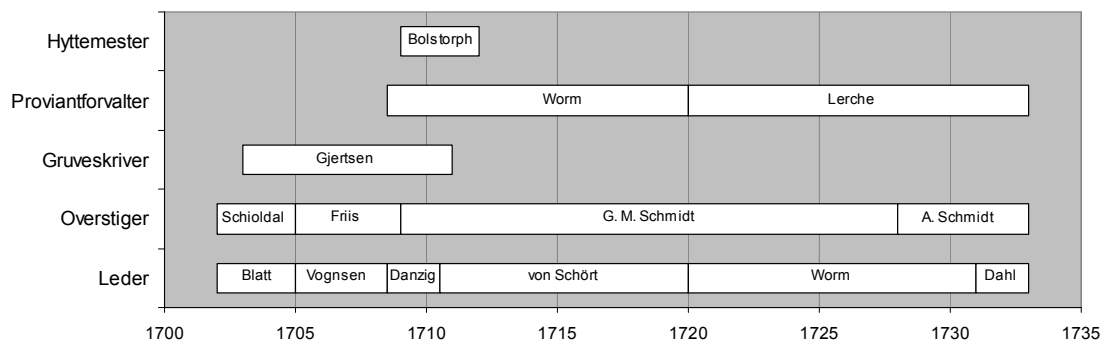
¹⁰ I brevet av 15. juli 1715 (se note foran) skriver han bl.a. at «Hans Eccelence Hr. Grev Reventlou forsikrede mig i Slesvic at min Allernaadigste Konge mig dend vacante Hytte betjæning ved det Aardalske Bergverk Allernaadigst har bevilget, hvilken dend afdøde Bolsdörffer før har betjænt ...»

¹¹ Dette framgår av skiftet etter hans kone Anne Andersdatter Widding [Sollieds skifteutdrag s. 1867]

føre regnskap med alle utgifter og inntekter. I tillegg var han materialforvalter. Han hadde som sådan bl.a. ansvar for forsyninger av krutt og borstål. Da Gjertsen forlot verket i 1710, overtok Worm også hans oppgaver. Worms bakgrunn er omtalt i forrige kapittel. Det er ikke kjent hva slags erfaring han hadde med regnskapsføring og skrivertjeneste da han kom til Årdal, men etter som han av Rentekammeret ble foreslått til en stilling som skiktmester ved Kongsberg sølvverk, må han ha hatt noe å vise til. Hans virksomhet som verkets skriver og økonomisjef fram til han rykket opp til inspektør, levner dessuten ingen tvil om at han fylte skoene.

Da Worm ble inspektør i 1720, var det en ny danske som overtok skriverstillingen, nemlig Knud Christensen Lerche. Han var sønn av en kjøpmann i Nyborg på Fyn. Det er uvisst hvordan han havnet i Årdal, men det hadde neppe noe med kobberverket å gjøre. Han var gift med søsteren til en av proprietærene i Årdal, Jens Christoffersen Morgenstjerne på Hovland, og ble omkring 1707 knyttet til verket. I lange perioder var han verkets kullfogd. Han ble altså rekruttert blant de ansatte.

Figur 3.2 - Ansettelsesperioder for de enkelte betjentene ved Årdal kobberverk

Merknad: Worm hadde tittel som proviantforvalter etter at han overtok Gjertsens oppgaver i 1712. Lerche arvet tittelen. P.g.a. mangelfulle opplysninger er de engelske ledere og funksjonærer 1731–1734 ikke tatt med. Vi kjenner lederen (James Hellewell) og en fullmektig (Goulston Bruere). Kanskje var det også en engelsk hyttemester ved verket i denne perioden.

ANDRE FUNKSJONÆRER

Det var ikke bare de betrodde betjentene som hadde administrative oppgaver ved verket. *Kullfogden* er allerede nevnt. Han holdt rede på verkets leveranser og lager av trekull. Han hadde en kollega i *pliktsfogden* som hadde den direkte kontakten med bøndene som skulle levere ved og kull eller utføre transporttjenester for verket. Dette er stillinger som fantes ved de fleste bergverk på denne tiden. De hadde samme lønn

som erfarne gruvearbeidere. Bakgrunnen til kullfogden Knud Lerche er omtalt ovenfor. De andre kullfogdene ble rekruttert blant verkets arbeidere. Det er flere eksempler på at arbeidere som hadde helsemessige problemer og derfor ikke kunne utføre vanlig gruvearbeid, ble brukt til kullfogder. Bakgrunnen til den første pliktsfogden ved verket, Christoffer Nilsen, er ikke kjent. Senere pliktsfogder ble rekruttert blant årdøler som hadde utført arbeid for verket.

Da von Schört var direktør, ansatte han en *kontrollør*. Det er litt uklart hva hans arbeidsoppgaver var tenkt å være, men det kan se ut som om von Schört hadde behov for en funksjonær som var direkte underlagt ham. Dette må sees på bakgrunn av at de øvrige betjentene arbeidet ganske selvstendig samtidig som de hadde sin stemmerett i sesjonen. De mange konfliktene mellom direktøren og betjentene gjorde sikkert også sitt til at direktøren ønsket en lojal medarbeider som ikke satt i sesjonen. Bakgrunnen til von Schörts kontrollør, Andreas Becker, er ukjent.

Det skal nevnes at det også fantes en del andre folk ved verket som ikke deltok direkte i gruve- eller hyttearbeidet. Verket hadde egen postfører. Flere av betjentene hadde dessuten private tjenere, og i perioder også informator eller lærer for barna. Bakgrunnen til disse er ikke undersøkt.

ARBEIDERE MED SPESIALKOMPETANSE

Verkets økonomi var avhengig av dyktige og arbeidsvillige arbeidere på mange ulike poster, men noen arbeidere hadde en spesialkompetanse som verket var særlig avhengig av. I dette avsnittet vil jeg se på hva slags kompetanse dette var og hvordan verket arbeidet for å sikre seg denne kompetansen.

De mest avanserte arbeidsoperasjoner ved verket var knyttet til smeltehytta. Kompetansen som var knyttet til stillingene i tabellen på neste side, var av ganske forskjellig natur. Noen av disse fagarbeiderne hadde lang opplæring bak seg mens andre kunne gis opplæring på stedet. De best lønnede arbeiderne hadde en kompetanse som det tok lang tid å skaffe seg. Probereren var den som hadde lengst "utdanning". Selv om han bare var ved verket et par år, kan det derfor være verdt å se på hva slags bakgrunn han hadde.

Tabell 3.1 - Fagarbeidere med tilknytning til smeltehytta

Stilling	Ant.	Lønn (rd/mnd)	Arbeidsoppgaver	Merknader
Proberer	1	8,0	Analyserte metallinnholdet i malm og smelteprodukter(?)	Bare 2 år
Garmaker	1	8,0	Hadde ansvar for garingen, framstilling av rent kobber	
Smelter	2	8,0	Hadde ansvar for smelting av malm og svartkobber	
Hytteknekt	1	5,0	Hjalp til ved smelting og garing	
Smed	1	4,5	Laget og reparerte verktøy og redskaper	Verket hadde også smeder i gruvene
Røstvender	1	4,0	Hadde ansvar for røsting av malmen	
Kullbrenner	2	3,75	Hadde ansvar for milebrenning av trekull	Hadde hjelp av andre arbeidere i sesongene

Merknad: Opplysningene om fagarbeiderne er fra 1717, men er representative for en lang periode. Vanlig gruvearbeiderlønn var til sammenligning 3,5–4,0 rd/mnd. Ved smeltehytta arbeidet i perioder også skeidejunger, ertsskeidere og noen vanlige arbeidere. På den annen side kunne fagarbeiderne ved smeltehytta bli satt til gruvearbeid o.a.

Probereren

Probereren, eller probermesteren som han også ble kalt, hadde utstyr og kompetanse som gjorde at han kunne bestemme metallinnholdet i malmer. Han var verkets kjemiker. På skissen av hytteplassen som er vist i figur 3.1, ser vi proberhuset lengst til høyre. De første årene var det ingen proberer i Årdal, men det kan tenkes at Friderich Rudolph Dantzig som er nærmere omtalt i forrige kapittel, hadde kunnskaper om probering. Hans dødsbo inneholdt flere bøker om probering.¹² I et brev til kongen som von Schört skrev i 1712, ber han bl.a. om at verket får ansette en proberer:

Wed hütten omsøges allerunderdanigst een god probiermester som alle forre-kommende ertzer, effter dens rette gehalt, kunde probiere, at dereffter kunde worde udbragt hvis gehalt som derudj findes.¹³

¹² Se note 9 i forrige kapittel.

¹³ Brev fra Johann von Schört til Kongen datert Bergen 19. april 1712. RA, RK, ROA, bergverksvesen, pakke 33, designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837. Legg nr. 20.

Hvordan dette forslaget ble håndtert, har jeg ikke sporet opp noen opplysninger om, men noen probermester kom det ikke til Årdal i første omgang. Våren 1716 fikk likevel verket sin proberer. Da kom Truls Falchenberg over fjellet fra Kongsberg til Årdal og ble der i to år.

Truls var sønn av Johannes Falchenberg som var myntguardein og probermester ved Kongsberg sølvverk. Vi har all grunn til å tro at det var han som ga sin sønn de grunnleggende kunnskaper om proberkunsten, men "videreutdanning" måtte Truls reise hjemmefra for å skaffe seg. Ved en kongelig resolusjon fikk Truls i 1706 et reise-stipend på 50 rd. årlig i tre år «for at gjøre sig paa fremmede stæder udi sin profession desto mere capabel til Eders Kongl. Mayts. tieniste».¹⁴ Reisen gikk til Sverige og Tyskland. Da han kom tilbake til Kongsberg, ble han eksaminert i sitt fag og ble deretter ansatt som proberer ved sølvverket. Det var altså en meget kompetent fagmann Årdal kobberverk fikk disponere i to år. Etter dette ser det ikke ut til at verket hadde noen proberer.

Garmakeren

Garmakeren var trolig den viktigste fagarbeideren ved verket. Han hadde ansvaret for den siste smeltingen der kobber av salgskvalitet skulle produseres. Det var viktig å oppnå høy renhet og minst mulig tap av kobber i prosessen. I forbindelse med opplæring av en ny garmaker er de faglige kravene til stillingen spesifisert:

(Garmakeren måtte) ey alleene at vide og forstaa all forekommende Sort Kaaber, Perfect at gar gjøre, men End og den rette composition paa gestubet til garherten, garherten fra grunden at undervise hvorledes den tillreedes, Formen hvorledes den bør legges og stilles, geblesset hvorledes regieres, belgredschaerne rett at omgaaes med, intet i nogen maader undtagen, af alt det till garmakingen hører.¹⁵

I innledningen til dette kapittelet har vi sett hvordan mange av de ansatte ved smeltehytta allerede arbeidet for kongen da de fikk tilbud om å flytte til Årdal i 1709. Dette gjaldt også garmakeren Anton Valentinsen Hartung som arbeidet ved verket fra 1709 til han døde i 1731 – riktignok med et lite avbrekk i vinteren 1710/1711 da han forlot verket etter en konflikt med ledelsen.

Anton Hartung var sønn av Valentin Hartung som var garmaker ved Grutseter hytte på Løkken verk i Meldal. Om hans bakgrunn vet vi ellers at han arbeidet ved smeltehytta på Gotthalfske kobberverk ved Grorud som var i drift omkring 1704–1706. Vi vet ikke hvilken stilling han hadde der, men da han arbeidet ved Amalienborg

¹⁴ Supplikk fra Truls Johansen Falchenberg datert 14. januar 1710. DRA, RK, relations- og resolutionsprotokoll 1710, supplikk nr. 2, s. 28ff.

¹⁵ Fra en kopi av sesjonsprotokollen fra 1715, pag. 199ff.

smeltehytte i København 1708-1709, var han garmaker og smelter.¹⁶ Faren døde da Anton var ca. 15 år gammel, så han kan neppe ha rukket å ha gitt Anton en fullverdig garmakeropplæring. Det kan han ha fått av farens etterfølger eller kanskje ved Gott-halfske kobberverk.

Mer interessant enn Anton Hartungs bakgrunn, er ledelsens bekymring for den sårbarheten som lå i at de bare hadde én garmaker. Hyttemesteren hadde et pålegg om å sørge for opplæring av nye fagarbeidere til smeltehytta. Som en begynnelse, ble en av de dyktigste gruvearbeiderne, Jon Herdal, plukket ut til å arbeide som garmakerknekt i 1710. Samme høst gikk han i lære hos garmakeren. Dessverre ble han tatt av snøskred året etter. Det ser ut til at opplæringsplanene ble lagt på is til 1715. Da tok saken en ny vending. Fra København var det kommet ønske om at verket i Årdal skulle låne ut garmakeren og to smeltere til Amalienborg smeltehytte en tid. Dette ville sette verket i en knipe. Diskusjonen som nå fulgte på to møter i sesjonen, gir innsikt i hvordan ledelsen håndterte slike problemer.¹⁷

Den 15. juni 1715 ble møtet i sesjonen satt. Det var allerede sendt brev til København om at garmakeren og de to smelterne ikke kunne sendes med det samme fordi «ingen lærde folck, er ved Werket, som deris steder kand betræde, og tienisten kand forrette, forind En garmaker, og i det mindste en Smelter bliver til-lært». Garmakeren var tydeligvis innkalt til møtet for å drøfte opplæring av en garmakervikar med sesjonen, men han var syk og saken måtte utsettes.

Den 9. juli ble sesjonen satt på nytt, - nå med garmakeren til stede. Det var enighet om at det ville bli vanskelig å skaffe en garmaker fra et annet sted fordi det var mer en 30 mil til nærmeste kobberverk og fordi garmakere «ey heller lettelig træder fra de gamle i gang verende bergwerker, hvor de aar Ind og aar ud kand stedig fortiene deris løn ved garmackingen, Som ved nye bergwercker falder mislige (i.e. tvilsomme)». Garmakeren ble så spurt om hvor mye han måtte ha i ekstra betaling for å lære opp en ny garmaker. Han svarte da at han «Ey mindre end 60 rd. kand have, som er en ordinar lærepenge ved Rør- og Melldahls Kaaberwerker». Det syntes ledelsen var for mye og tilbød ham 40 rd., men dette ville han ikke godta. Et nytt tilbud på 50 rd. ble også avslått.

Saken virket fastlåst, så man skiftet tema. Garmakeren ble nå spurt om han hadde noe forslag til elev. Han foreslo da «Olle Halvorsen Berg-Smed, hvilcken og som er ung frisk af de døgtigste werketz arbeidere». Nå ble Ole hentet inn og spurt om han

¹⁶ Brev fra Maren sal. Anton Hartung til Kongen datert København 4. juni 1735. RA, RK, ROA, pakke 33, designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708-1837, legg nr. 2

¹⁷ Det følgende er hentet fra en kopi av sesjonsprotokollen fra 1715, pag. 199ff.

var interessert. Dette svarte han bekreftende på, «men hand var ey god for at betahle lærepengene, med mindre hannem i sin tid her ved werket maatte Passere lige løn med den gamle garmaker fra den dag af, hand hafde lært ...». Dette kunne ikke verket godta for da måtte de ut med full lønn til to garmakere selv om garingen bare ble utført en liten del av året.

Det var altså to krevende medarbeidere ledelsen måtte forhandle med, men disse skjønnte sikkert at de hadde gode kort på hånden i den aktuelle situasjonen. Forhandlingene endte slik: Anton Hartung skulle få 30 rd. når opplæringen var kommet i gang og 30 rd. når den nye garmaker var ferdig utlært. Ole Halvorsen skulle betale 20 rd. av lærepengene mens 40 rd. skulle gå av verkets kasse. Han måtte dessuten forplikte seg til å forbli ved verket så lenge ledelsen bestemte og, når den tid kom, lære opp en ny garmaker for 20 rd. Ole Halvorsens lønn ble differensiert. I sitt ordinære arbeid som bergsmed skulle han ikke ha noe lønnpålegg, men når smeltingen pågikk, skulle lønnen være 6 rd. Hvis garmakeren var fraværende, skulle han ha full garmakerlønn.¹⁸

Forhandlingene viser at Anton Hartung fikk det som han ville. Ole Halvorsen var nok den svake part og oppnådde ikke så mye bortsett fra utsikten til å få en meget godt betalt stilling hvis garmakeren falt fra. Slik skulle det ikke gå. Ole døde nemlig i mars/april 1729 ca. 35 år gammel.

Behovet for å ha to garmakere var ikke noe mindre påtrengende nå, men denne gangen var Anton Hartungs eldste sønn, Valentin Hartung, gammel nok til å lære faget. Nå gikk forhandlingene lettere. Hartung krevde ingen ekstra betaling. Valentin som til nå hadde vært læresprenger med en månedslønn på 2 rd. 80 sk., skulle få stilling som hytteknekt med månedslønn på 5 rd.

Smeltere, hytteknekter, røstvendere og kullbrennere

Da verkets ledelse i 1715 fikk beskjed om å låne ut de to smelterne til Amalienborg smeltehytte i København, måtte det temmelig raskt skaffes to "vikarer". Til dette ble ordnet ved at de to hytteknektene fikk den nødvendige opplæring. Det var også flere eksempler på at hytteknekter avanserte til smeltere ved Årdal kobberverk. Intern rekruttering til smelterfaget var altså det vanlige.

Lønnsregnskapene og andre dokumenter fra Årdal kobberverk gir oss navnene på 9 hytteknekter. De fleste av disse hadde erfaring fra smeltehytter ved andre kobberverk, men tre ble rekruttert blant ungdommene ved verket, dvs. de var sønner av hytte- eller gruvearbeidere.

¹⁸ I 1715 var en månedslønn for bergsmedene 4 rd. og for garmakeren 8 rd.

I perioden 1709–1714 var det to røstvendere ved Årdal kobberverk. Senere er denne stillingsbetegnelse ikke brukt. Trolig er arbeidet utført av hytteknektene eller andre arbeidere på smeltehytta. Den første røstvenderen, Rasmus Due, kjenner vi ikke bakgrunnen til. Den andre, Erik Pedersen Sjøvolden, var stesønn av en erfaren gruvearbeider fra Røros. Han hadde trolig ikke sterk nok helse til å arbeide i gruvene, og døde da også ganske ung.

Kullbrennerne hadde en viktig spesialkompetanse. Det var mange som deltok i kullbrenningen, men i perioden 1708–1733 var det bare fem som hadde kullbrenning som sin viktigste arbeidsoppgave. Av disse var det fire som kom fra andre kobberverk. Bernt Huken fra Gotthalske kobberverk og Peder Rull, Adam Bersvendsen, og trolig også Nils Hansen, fra Røros. Kjell Lappegaard skilte seg ut i dette selskapet. Han kom nemlig fra Hallingdal og det er ikke kjent at han hadde arbeidet ved noe bergverk tidligere. Jeg har ikke funnet noe som tyder på at rekruttering av kullbrennere var noe problem. Så arbeidet da også to av kullbrennerne ved verket i svært lang tid, Kjell i 28 år og Peder i 21 år. To ansvarlige kullbrennere var trolig tilstrekkelig ved et så lite verk som Årdal kobberverk så lenge de fikk disponere flere arbeidere i perioder.

HÅNDVERKERE

Hyttmesteren Andreas Bolstorph skulle som nevnt lede arbeidet med å bygge opp de anlegg som hørte smeltehytta til. Da han ble ansatt, tok han raskt fatt på arbeidet med å skaffe de nødvendige håndverkere, men dette var ikke enkelt på et så fjerntliggende sted som Årdal. Det ble også dyrt – så dyrt at Rentekammeret hadde en rekke anmerkninger og spørsmål til regnskapene om betaling av håndverkerne. Dette har gitt oss ganske detaljert informasjon om hvordan verket skaffet seg den nødvendige kompetansen.¹⁹

Av de håndverkere som ble hentet utenfra, var det flere tømmermenn og snekkere, en murer, en glassmester og to belgmakere. Problemene med å skaffe tømmermenn og murere er av særlig interesse og vil være hovedtema for dette avsnittet. Først må det likevel sies noen ord om belgmakerne.

¹⁹ Opplysningene til dette avsnittet er hentet fra antegnelsene til post 3, 6 og 7 i hytteregnskapet for 1709 og fra bilag nr. 3, 12, 13 og 15 fra samme regnskap [RA, RK, bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1711-1714, pakke 20].

Belgmakeren

Allerede mens hyttemesteren var i København, innså han at det måtte skaffes en belgmaker fra et annet bergverk. Smelteovnene trengte store og driftssikre blåsebelger, og dette var ikke noe hvem som helst kunne lage. Mens han var i København ba Bolstorph derfor Rentekammeret om hjelp til å skaffe en belgmaker. Et brev ble sendt til Overbergamtet på Kongsberg der man etterspør «ein tüchtiger Meister, der die blassbalge Zu machen verstehet, umb selbige bey der Ordalischen SchmeltzHütte ein Zu richte und Zu verfertigen, von dem dortigen Silberwerck auf eine Zeitlang mit gegeben werden möge».²⁰ Det var altså sølvverket som var tenkt å avgi en belgmaker.

Forespørselen førte fram. I juli samme år kom det *to* belgmakere fra Kongsberg til Årdal, nemlig Gunder Christoffersen og hans sønn Henrik.²¹ De arbeidet der i godt og vel ett år.

Det er verdt å merke seg hvilken vei forespørselen til Kongsberg sølvverk gikk: Først til Rentekammeret, så til Overbergamtet og til slutt til sølvverket. At dette var korrekt tjenestevei ser vi av flere lignende henvendelser.

Tømmermennene

Da hyttemesteren kom til Årdal i april 1709 ble han fort klar over at det ikke fantes byggmestere eller tømmermenn som hadde den nødvendige erfaring i nærheten av Årdal. I en redegjørelse for Rentekammeret heter det at man hadde behov for «tømmermend der bindingsverck vell kunde forstaa, heldst saadanne een hytte at sammenbinde, og her udj destrictet omkring ved verket ingen forrefantes der saadant arbeide forstaaed, uden alleene til huusbiugning at laffte og optømre».²² Tømmermennene i området hadde altså bare erfaring med lafting, og det var ikke tilstrekkelig.

Proviantforvalter Worm skulle til Bergen den 16. mai, og Bolstorph ble med ham for å skaffe folk med riktig kompetanse der. Dette viste seg også å være vanskelig. P.g.a. bybrannen i 1702 var det stor etterspørsel etter fagfolk i bygningsbransjen på denne tiden.²³ Bolstorph oppsøkte da magistraten i Bergen og ba om assistanse. Etter noen dager hadde han klart å stable på beina to tømmermenn. Etter de nødvendige avtaler om lønnsbetingelser o.l. reiste Bolstorph tilbake til Årdal.

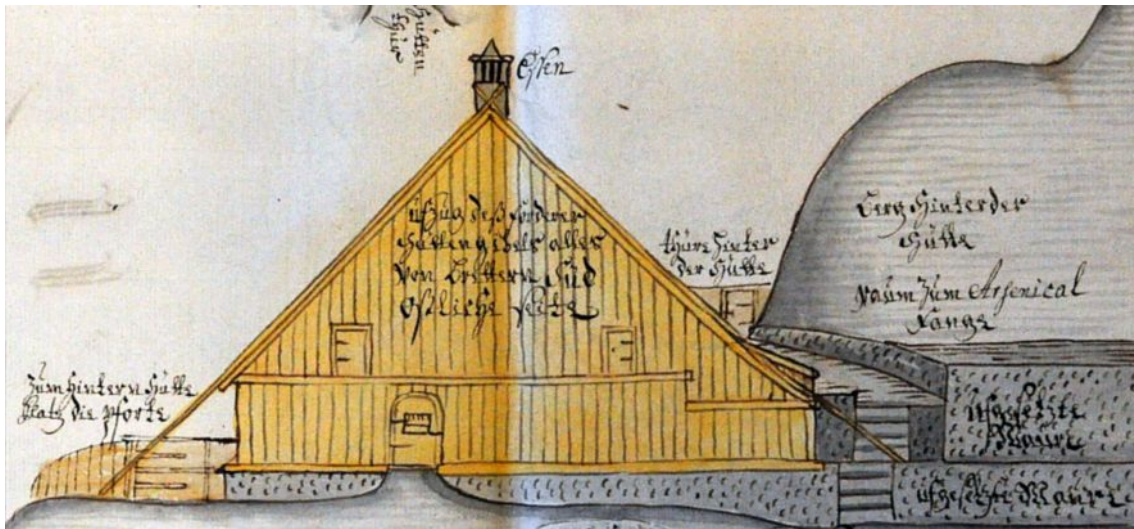
²⁰ Brev fra Rentekammeret til Overbergamtet datert København 23. mars 1709. RA, RK, bergverkssaker, kopibok C 1697-1709, s. 584.

²¹ Manntallet for Kongsberg sølvverk fra 1711.

²² Antegnelser til hytteregnskapet for 1709, post 7 [RA, RK, bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberversregnskap 1711-1714, pakke 20].

²³ Det var akkurat på denne tiden at de velkjente bryggene i Bergen ble bygget.

Tabell 3.2 - Smeltehytta på Farnes sett fra sør

Merknad: Tegningen viser ikke at hytta ble bygget i bindingsverk, men dette framgår ganske klart av andre dokumenter. Trolig fikk hytta utvendig panel etter at murerarbeidet var avsluttet.

Kilde: Utsnitt av skisse tegnet av Johann von Schörl [Sager vedr. Semdals og Aardals Bjergværk. RA, Arkivsendingene frå Danmark 1937, saker fra Rentekammeret, pakke 115, legg 11].

Problemene var imidlertid ikke slutt med dette. Den ene av tømmermennene, Peder Skåning, viste seg å ha langt mindre kompetanse enn Bolstorph var forespeilet. Han ble ikke sendt tilbake, men lønnen ble raskt satt ned fra 32 til 24 sk./dag. Den andre tømmermannen fikk verket enda mindre glede av da han «strax følgende daug effter hidkomsten ved døden afgick, og her blefuen begrafuen».

Bolstorph valgte nå å skrive til magistraten i Christiania. Der nevnte han spesielt tømmermannssvennen Tarald Olsen som han selv kjente fra byggingen av smeltehytta ved Gotthalske kobberverk på Grorud. Den 29. juni kom brev tilbake om at det ikke var mulig å oppdrive noen mestertømmermenn, men han hadde snakket med Tarald og en Asbjørn Olsen, som var villige til å ta reisen til Årdal. De krevde imidlertid 48 sk./dag og reisepenger utbetalt på forhånd. Dette gikk ledelsen ved Årdal kobberverk med på, og både Tarald og Asbjørn kom til Årdal. De arbeidet der fra august 1709 til november 1710.

Murmesteren

Problemene med å skaffe en habil murmester var omtrent de samme som for tømmermennene. Magistraten i Bergen satte Bolstorph i kontakt med en murmester som het Ole Kies. Han fikk avtale om 48 sk./dag og ble med til Årdal for å arbeide der. Men

dette gikk heller ikke så bra. Om han heter det at han «kuns her 2 ¼ daug arbeidet, der hand for hans gebrek i føderne og hans vandskab(?) ey konned videre bruges ved tunge grasteenmuring, og altsaa afschet igien.»

Denne gang ble verket imidlertid hjulpet av en bygningskyndig kar som het Ole Bendiksen.²⁴ Han var fra nabosognet og meldte seg selv til tjeneste. Det viste seg at han hadde greie på så vel tømring som muring. Han var verkets murmester i 5 år og lønnen var 24 sk./dag.

Hvordan ble lønnen fastsatt?

I antegnelseene til hytteregnskapet ba Rentekammeret²⁵ om en redegjørelse for hvordan tømmermennene og murmesteren var skaffet, hvordan lønnen var fastsatt og om avtalene var gjort med «Samtlige betienteris Viidende og Overværelse, eller ved Sessionen er sluttet». Av Bolstorphs svar ser vi at det var meget vanskelig å skaffe de nødvendige fagfolk. Det framgår indirekte at lønnen var avtalt uten at det var mulighet for å involvere de øvrige betjentene. Stort sett hadde vel håndverkerne fått den lønnen de hadde forlangt.

Når det gjelder lønnsnivået til disse håndverkerne, skylder Bolstorph også på de høye lønninger som kreves av byggmesterne i byene. De tar gjerne «4-5 march ja vel 1 rd. om dagen, huorfor de icke engang self tager øxen i hands», skriver han litt foraktelig. I stedet tegner de bare opp hvordan stokkene skal hugges og overlater huggingen til andre. Det kunne nok finnes billigere tømmermenn, men det kan fort bli kostbart, «thj ordsproget lyder, half marcks svend, er heel marcks skate».²⁶

REKRUTTERING AV NØKKELPERSONER

Selv om Årdal kobberverk var et ganske lite bergverk, var det behov for et ganske vidt spekter av fagfolk. Det ser ut til at verket klarte å skaffe den kompetansen det var behov for, men dette var ikke uten problemer. Hovedutfordringen var at verket lå avsides til både i forhold til andre bergverk og byer med et større arbeidsmarked. På den positive siden hadde verket etter 1708 utvilsomt en fordel av å være kongens verk. Dette gjorde at man lettere kunne få hjelp av Rentekammeret og Overbergamtet.

²⁴ En kilde sier at han var fra Luster, men han er ikke funnet i noen kilder derfra. I Borgund bodde det imidlertid en Ole Bendiksen (f.ca.1651) som kan være en kandidat.

²⁵ Se note 18.

²⁶ Fra antegnelseene til post 7 i hytteregnskapet fra 1709.

Kanskje ble det også oppfattet som mer attraktivt og tryggere å arbeide for kongen enn for private partisipanter?

For flere av nøkkelpersonene er det et gjennomgående trekk at de hadde fått en vesentlig del av sine grunnkunnskaper av sine fedre. Dette var nok en hensiktsmessig måte å overføre kunnskap på. Selv avanserte fag som probering og garing bygget på velkjent teknologi, men var likevel i stor grad basert på erfaring og ferdighet og i mindre grad på teori. Faget lærte man derfor lettest gjennom et langvarig samvirke mellom to personer. Et annet poeng er at en godt lønnet fagmann ønsket å lære opp sin sønn framfor andre fordi dette fungerte som en slags forsikring. Hvis man selv av helsemessige eller andre grunner måtte slutte i sitt yrke eller døde, så hadde familien en sønn med god lønn å støtte seg til.

Selv om Årdal kobberverk var lite, kunne man til mange av spesialfunksjonene satse på intern rekruttering. Vanskelighetene med å lære opp en ny garmaker viser at dette ikke var uproblematisk, men for andre stillinger gikk dette tilsynelatende smertefritt. Etter hvert som årene gikk, fikk verket et tilskudd av bergmannssønner som var lærevillige elever. Dette gjaldt særlig innen det ordinære gruvearbeidet. Dette er av de forholdene jeg vil komme nærmere inn på i neste kapittel.

KAPITTEL 4

DE MENIGE BERGMENN

Anders Torbjørnsen var født på gården Storesunde i Stryn rundt 1690. Han hadde to brødre, den vel 10 år eldre Peder og Lars som var 5 år yngre. Tidlig på sommeren 1714 reiste Anders til Årdal i Sogn for å søke arbeid på kobberverket der. Regnskapet for verket viser at han den første uka ble satt til å hjelpe kullbrennerne. Uka etter fikk han prøve seg i gruvene som læresprenger og her fortsatte han å arbeide utover høsten. Han må ha gjort en god jobb for allerede i februar året etter fikk han full sprengelønn på 4 rd./mond. Det var et raskere avansement enn vanlig.

Sommeren 1720 giftet Anders seg med en Bergens-jente som het Elisabet Katrine Wibe. Hun var av en fin, men ubemidlet familie, og hadde vært foreldreløs siden hun var 13 år gammel. Man kan lure på hvordan Anders ble kjent med henne, men det var ikke uvanlig at arbeiderne ved kobberverket var med som mannskap på jekten når betjentene hadde ærend i Bergen. Det meste gikk bra for Anders nå. Han hadde lært seg å håndtere kruttet som ble brukt ved sprengningen og fikk et tillegg i månedslønnen på 1 rd. for «tienniste som Skyder» og for å lede «Bønholdningen» eller morgenandakten som bergmennene hadde før de begynte arbeidet.

I september 1722 dro Anders og Elisabet Katrine over fjellet til Kongsberg. Han hadde sikkert med en god anbefaling fra Årdal for han fikk raskt arbeid som understiger ved sølvverket. En ny sølvforekomst var funnet på østsiden av Numedalen en drøy mil nord for Kongsberg. I gruvene der arbeidet han som stiger i nesten 30 år. Han døde 24. januar 1752.¹

Anders Torbjørnsens livsløp er typisk for mange av bergmennene ved Årdal kobberverk. Hans yngre bror Lars hadde en lignende karriere. De kom fra en jordbruksbygd på Vestlandet og endte som arbeidere i Norges mest omfattende industrivirksomhet på 1700-tallet. Men det var selvsagt også andre kategorier arbeidere: Bondesønner som arbeidet et par år ved verket og som deretter dro hjem for å overta farsgården, årdalsfolk som etter mange år ved kobberverket endte som fattige husmenn da verket ble nedlagt, og dessuten en stor gruppe med arbeidere fra andre verk som dro videre til sølvverket eller andre bergverk da virksomheten tok slutt i Årdal.

¹ Utfyllende opplysninger om Anders Torbjørnsen med kildehenvisninger finnes i vedlegg.

Dette kapitlet skal dreie seg om de menige bergmenn ved Årdal kobberverk. Hvor kom de fra, hvor gamle var de og hva slags kompetanse hadde de med seg? Ja, hva slags folk var det egentlig som søkte arbeid på et lite vestlandsk bergverk på begynnelsen av 1700-tallet? Det er spørsmål som skal belyses i dette kapitlet.

«BERGS-FANTTER» OG «ARIGE OMLØBERE»

De første arbeiderne ved Årdal kobberverk kom fra Bergen og hadde naturlig nok ingen erfaring med gruvearbeid. Vi kjenner fire mann som skal ha arbeidet i Årdal allerede i 1702. Det var en soldat fra Bergenhus festning, en smed, en svensk snekker og en løsgjenger med tvilsomt rykte.² Disse var ganske sikkert vervet av gründeren Henrik Blatt selv og hans støttespiller ingeniørløytnant Lorentz Schiolddal.

For de neste årene er opplysningene om rekrutteringen av arbeiderne mangelfull. Vi vet ikke hvor mange arbeidere som ble brukt eller hvordan de ble rekruttert, men noen opplysninger har vi. Et manntall fra 1714 inneholder opplysninger om hvor lenge de enkelte gruvearbeidere hadde vært ved verket og dette identifiserer flere av dem som kom til Årdal i pionerfasen. I noen saker som var oppe på bygdetinget i 1703 og 1705, dukker flere av de ansatte ved kobberverket opp som vitner.³ I forbindelse med gullfunnene som ble gjort i 1705, ble det skrevet en grundig rapport der flere av arbeiderne er nevnt.⁴ Fra 1707 finnes bl.a. en regulær lønningsliste.⁵

Disse kildene forteller oss at arbeiderne de første årene kom fra nær sagt alle kanter av Sør-Norge. Allerede i 1703 kom det tre arbeidere helt fra Hedmark. Seinest i 1705 begynte det å komme folk fra Hallingdal og Nordfjord, og året etter kom de første arbeiderne fra kobberverkene på Røros og Løkken. Når vi kommer til 1707, er både Voss, Valdres, Sunnmøre og Trondheim representert.⁶ Dette gir oss inntrykk av at ryktet om det nye kobberverket i Sogn gikk vidt og bredt og at folk reiste til Årdal nærmest på lykke og fromme for å søke seg arbeid. Den store geografiske spredningen tyder i alle fall ikke på noen målbevisst rekruttering fra eiernes side. Et lite forbehold må likevel tas når gjelder Røros-arbeiderne. Det kom 11 mann derfra i 1706 og 1707.

² Dette dreier seg om Jon Danielsen, Jacob Andersen, Israel Andersen og Torstein Rasmussen. Opplysninger om deres bakgrunn finnes i vedlegget om bergmennene i Årdal.

³ Tingbok for Indre Sogn 1703:34b-36b (saker som Henrik Blatt reiste på tinget). Tingbok for Indre Sogn 1705:78a-85b (sak mot Arnfinn Fleskheller som var tiltalt for drap på bergmann Torstein Rasmussen).

⁴ Kopi av synsforretning ved ÅDK 22. og 23. sep. 1705. Danske kanselli, skapsaker, skap 15, pakke 90.

⁵ RA, RK, bergverksregnskaper, ÅDK 1707-1708, pakke 14.

⁶ En illustrasjon av den geografiske spredningen av arbeiderne er vist i figur 5.2.

Det kan tenkes at dette var resultat av tiltak fra eiernes side, men jeg har ikke funnet noe belegg for en slik hypotese.

Hva slags folk var det Blatt og partisipantene hadde til disposisjon? Skal vi tro på den omtalen disse arbeiderne fikk senere, var det folk av blandet kvalitet. I sin beretning om verket fra 1729 skriver Jens Worm om partisipantene:

Disse Antogte til bergverkets tienniste onde og Arige omløbere der blev kaldt af den anboende Almue "Bergs-fantter". Dette Klænge-Nafn beholdt de samtl: bergwerkets arbeidere indtil det onde pak blev Casseret og bergverket kom under deris Kongl: May:ts egen drifft.⁷

Vi får tro Worm har rett i at de første bergarbeiderne generelt hadde et dårlig rykte hos lokalbefolkningen. Det er mulig at dette også forteller oss noe om et generelt problem med å skaffe dyktige og samvittighetsfulle folk til bergverksdriften. Peder Hiorth som var direktør ved Røros kobberverk på slutten av 1700-tallet, skriver om dette i sin historikk om verket:

Iblandt andre Besværligheder, som yttrede sig ved Kobberværkets Optagelse, henhørte ogsaa Mangelen paa fornødne Arbeidere til dets fuldkomne Belægning. [...] Dette gav Anledning til, at her indfandt sig adskillige liderlige og slemme Mennesker, der tildeels vare, for en eller anden Forfectelses Skyld, undvigte fra andre Steder, uden Pas og Skudsmaal.⁸

Hiorth skriver riktignok om situasjonen ved Røros-verket på 1600-tallet, men årsaken til problemene kan ha vært de samme. For det første var bergverksdriften *lokalt* en helt ny type virksomhet. Folk flest var i begynnelsen skeptisk til å satse sin arbeidskraft på dette fremmede og usikre. De som sto lavt på den sosial rangstigen, så nok bergverksarbeid som mer fristende. At dette også gjaldt omstreifere, halv-kriminelle og æreløse, bidro til at arbeid ved bergverkene virket lite tilløkkende på folk med en større sosial kapital.

Det gjorde sikkert ikke saken bedre at myndighetene på 1600-tallet innførte en praksis som gikk ut på at visse forbrytelser ble straffet med arbeid ved bergverkene. Dette kan ha bidratt til å gi bergverksarbeid en dårlig anseelse og ordningen opphørte på 1700-tallet. I de digitaliserte tingbøkene for Hordaland har jeg funnet seks dommer der de skyldige ble dømt til «at bortskikkes til Kaabberverket i Sogn der to aar at arbeide» eller lignende.⁹ Jeg har riktignok ikke funnet noen av dem igjen i kildene fra

⁷ Worm 1729.

⁸ Hiorth (1819:23f).

⁹ Disse dommene gjaldt Ole Knutsen Tvedt (Hammer 1712), Ole Johannessen Berge (Haus 1715), Knut Ellefsen Midtgård (Hamre 1716), Ole Tørrissen Birkeland (Hosanger 1717), Mons Olsen Torsvik (Gulen 1722) og Ole Trulsen Sande (Gulen 1722). Sakene gjaldt horeri og andre alvorlige leiermål. Tingbøkene er tilgjengelig på Digitalarkivet.

Årdal, men jeg har til gjengjeld funnet to årdøler som hadde gjort seg skyldig i horeri. På bygdetinget den 9. mai 1707 ble de dømt til å miste sine formuer for horeri. Verkets fullmektig Nils Vognsen som var til stede på møtet, gjorde da avtaler om at de dømte skulle arbeide på verket for de aktuelle beløpene, henholdsvis 18 og 6 rd.

Det dårlige ryktet til "bergfantene" ved Årdal kobberverk kan også ha sammenheng med en bestemt sak i verkets tidlige fase. Under Lærdalsmarkedet i 1705 kom en av verkets første arbeidere, Torstein Rasmussen, i slagsmål med bonden Arnfinn Fleskeller. Dette endte med at Torstein fikk noen alvorlige knivstikk og døde noen dager senere. Arnfinn ble tiltalt for drap. På bygdetinget ble han funnet skyldig, men i lagtinget skjedde det en utvikling i saken til Arnfinns fordel. Nå kom det bl.a. fram en rekke negative opplysninger om Torstein. Det ble referert til beskyldninger om tyveri, og to lagrettemedlemmer fortalte at de hadde «hørt ofte sige at same Thorsten skal have begaad 2de drab syndenfieldz og sat fangen i tolf og tive uger, og brøt Kongens jern, og rømte hid til Bergenhuus Lehn». Oppfatningen i Årdal skulle dessuten være at Torstein var «et megit klannervure menneske saa at alle ved verchet ere glade ofver de er bleven ham quit.»¹⁰ Utfallet av saken ble at Arnfinn fikk en langt mildere dom enn på bygdetinget. Rent formelt var dette riktignok ikke p.g.a. Torsteins dårlige rykte, men fordi knivstikkene av lagtinget ikke ble regnet som avgjørende. Den mangelfulle behandlingen etterpå var vel så viktig!

BERGMENNENE I MAKROPSPEKTIV

Resten av dette kapitlet skal først og fremst dreie seg om de bergmennene som arbeidet ved verket i den perioden verket formelt ble drevet av kongen. Beskrivelsen er delt i to hoveddeler. I den første og største delen vil bergmennene med noen unntak bli behandlet i makroperspektiv. Til dette formålet vil jeg bruke databasen over de ansatte ved verket som er omtalt i kapittel 1. I den siste delen vil jeg kombinere opplysninger på makro- og mikronivå og gi en mer detaljert beskrivelse av de ulike kategorier av ansatte.

Databasen jeg bruker i dette kapitlet, inneholder informasjon om *arbeidsstyrken* ved verket i perioden 1709–1730. I moderne språkbruk tilsvarer dette summen av antall ansatte og antall arbeidere på kortere engasjementer og oppdrag. Det er imidlertid nyttig å være klar over at den gemene bergmann var *antatt*, men ikke *ansatt*. Han hadde avlagt sin troskapsed til verket, men verket var ikke forpliktet til å skaffe

¹⁰ Bergens lagtingsprotokoll 1706:98–101.

bergmannen arbeid.¹¹ Når det periodevis var vanskelig å sysselsette alle, ser vi at enkelte gruvearbeidere mangler i lønningslistene. Noen ganger kan slike ledige bergmenn finnes igjen i andre regnskapsbilag i forbindelse med ymse mindre oppdrag, så de var ikke nødvendigvis helt uten inntekt. Dette kunne f.eks. være skysstjeneste på Årdalsvannet, vedhugst eller veiarbeid. I databasen er de helt eller delvis arbeidsledige arbeiderne også med i arbeidsstyrken. Et alternativ ville være å holde seg til de utførte uke- og månedsverk, men det ville medført et ganske omfattende ekstraarbeid.

En lignende problemstilling har Bjørn Bjørnstad beskrevet i sin hovedfagsoppgave om arbeiderne ved Fritsø jernverk. I omtalen av de ansatte i perioden 1700–1736 legger han til at man må «være varsom med å forstå dette på grunnlag av nåtidige oppfatninger av hva "fast ansettelse" innebærer. Det betydde nemlig ikke at alle disse 45 - 65 var kontinuerlig sysselsatt og lønnet ved verket».¹²

I tillegg til de bergmennene som arbeidet ved verket over lengre tid og som var prioritert ved tildeling av arbeidsoppgaver, var det ganske mange andre innom verket i kortere perioder. Noen hadde kanskje intensjoner om å satse på bergverksarbeid, men fant ut at dette ikke var noe for dem. Andre søkte til verket for å arbeide noen sommermåned og så reise videre. Håndverkere ble ofte engasjert til å utføre tidsavgrensede arbeidsoppgaver. Nok en viktig gruppe var barna til de faste bergmennene. De arbeidet gjerne noen uker eller måneder om sommeren inntil de var gamle nok til å påta seg et fastere arbeidsforhold. Folk som hadde slike arbeidsforhold, vil jeg kalle løsarbeidere.¹³

Jeg har avgrenset databasen til å gjelde perioden 1709–1730. Dataene for første halvår 1708 er høyst usikre og lønnstabeller for 1731–1734 er ikke funnet. Databasen inneholder 275 personer. Av disse er 9 betjenter eller funksjonærer og 90 er løs-

¹¹ Troskapseden til verket er nevnt mange steder i kildene, men teksten har jeg ikke funnet. Protokollen fra verkets andre driftsperiode (1756–1762) gir oss imidlertid noen detaljer. De arbeiderne som skulle antas, ble innkalt til et møte der de én og én ble spurt om navn, fødested, alder og familieforhold. Deretter måtte de avlegge flg. troskapsed:

«Jeg NN som er Antaget at være NN ved Aardahls Berg-Verk, lover og tilforpligter mig hermed, at opføre mig udj alle Tilfælde Ærlig Troe og Skickelig; Og alt hvis jig til Verkets Gavn og Beste kunde viide; eller alt hvis jig til dets Besvigelse Skade og Fornærmelse kunde Bemærke at geraade, straxens for min Øvrighed at Anmelde; samt udj alt hvis mig betroes, at omgaaes med Tilbørlig Troeskab, og Mueligste Agtsomhed, saavelsom det mig udj Verkets Tieniste foresettende Arbeyde, og videre givende Befalinger af yderste Kræffter med Mueligste Fliid og Redeboehed at udrette; Og ellers at være min Foresatte Øvrighed udj alle Lovlige Tilfælde Hørig og Lydig. Saa Sandt Hielpe mig Gud og hands Hellige Ord.» [Kilde: Utskrift av deliberasjonsprotokollen datert 1. august 1756. RA, RK, ROA, bergverksvesen, innkomne brev, ÅDK 1755–1762, dokument merket journal nr. 24].

¹² Bjørnstad 1977:29.

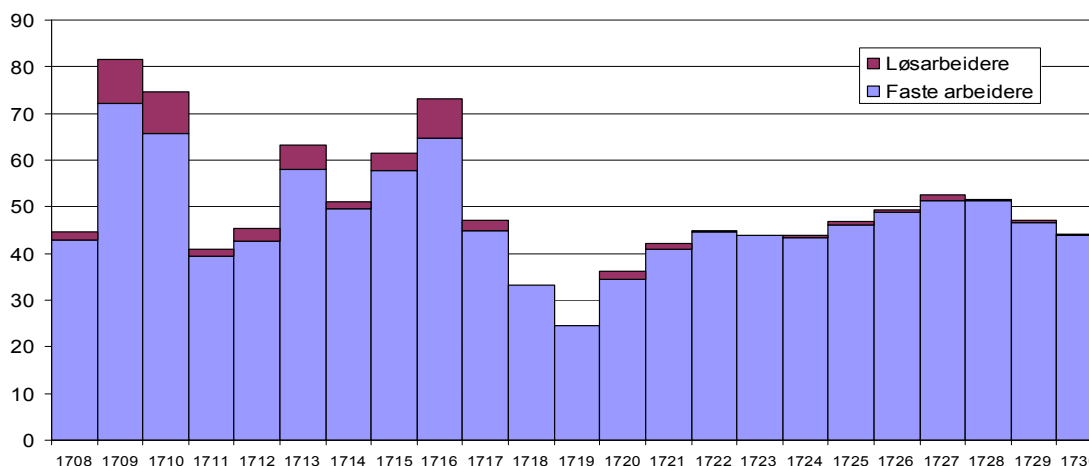
¹³ Bønder og husmenn som utførte rene transportoppdrag eller leverte ved til verket, har jeg ikke tatt med blant løsarbeiderne. De utførte først og fremst pliktarbeid og regnet seg neppe blant verkets folk. En annen ting er at mange årdalsfolk hadde et mer omfattende engasjement i verkets aktiviteter, bl.a. med gruvarbeid. Da er de tatt med under faste eller løse arbeidere avhengig av arbeidets omfang.

arbeidere. Det var altså 176 faste arbeidere ved Årdal kobberverk i den aktuelle perioden. Det er først og fremst disse 176 som vil bli brukt til en mer kvantitativ gjennomgang av de ansatte ved verket, men først må jeg si litt om løsarbeiderne.

LØSARBEIDERNE

De 90 løsarbeiderne jeg har registrert, kom og gikk i hele perioden, men det var klart flest i første del av perioden. Figuren nedenfor viser antall faste arbeidere og løsarbeidere ved verket.

Figur 4.1 - Antall faste arbeidere og løsarbeidere ved Årdal kobberverk

Vi ser at antall løsarbeidere er størst i 1709 og 1710. Dette har sammenheng med alle bygge- og anleggsarbeidene som ble satt i gang etter at kongen overtok. Bl.a. skulle smeltehytta med tilhørende anlegg på plass. Vi ser videre at det er en slående forskjell i bemanningen under von Schörts regime (1711–1720) og den tiden da Worm var inspektør (1721–1730). I den første perioden er det store svingninger i bemanningen og det brukes ganske mange løsarbeidere. I den siste perioden er bemanningen ganske stabil og det brukes lite løsarbeidere. De to ledernes ulike måter å styre verket på *kan* være en forklaring på denne forskjellen, men det kan også tenkes at Den store nordiske krig har spilt en viss rolle. Inntil 1717 var befolkningen i Årdal og Lærdal fritatt for militærtjeneste p.g.a. den besværlige skysstjenesten over Fillefjell.¹⁴ Bergverksarbeidere hadde også et spesielt vern mot utskrivning. Årdal kunne derfor være en fristende

¹⁴ Fritaket som gjaldt Lærdal prestegjeld, ble opphevet ved kongelig missiv til Slottsloven 22. okt. 1714, men ble ikke satt ut i livet før i 1717. Øvrebø 1996:43.

frihavn for ungdommer fra Vestlandet som ville unngå krigstjenesten. Tilgangen til arbeidskraft kan derfor ha vært spesielt god under krigen.

Blant løsarbeiderne er det seks bergmenn som fortjener en nærmere omtale; ikke fordi de er typiske for denne kategorien arbeidere, men fordi deres historie kan fortelle noe om kompetansebehovet ved kobberverket i Årdal.

Bergbrytingen foregikk ordinært med kruttsprengning. På grunn av gruvenes beliggenhet høyt til fjells, var fyrsetting med ved ikke aktuelt. Ved andre bergverk ble det også brukt en tredje metode, det vi i dag kaller *kaldkiling*. Berget ble da brutt i stykker med hjelp av hammer og bergsjern. Dette krevde ikke bare ferdigheter i bruk av redskapene, men også erfaring i å utnytte fjellets svake soner på en effektiv måte.¹⁵ Denne metoden ville direktøren Johann von Schört prøve i Årdal. Da trengte man noen bergarbeidere som hadde erfaring med denne teknikken og von Schört tok like godt kontakt direkte med kongen og ba om å få avgitt noen mann fra sølvverket. Dette framgår av brevet som Rentekammeret sendte til Overbergamtet den 24. mars 1714 der «ein Paar gute Untersteiger nebst Vier gutes tüchtige mit Schlägel und Eysen wol erfahrne Bergleute von dortigen Silberwerck» ble rekvirert til arbeid ved Årdal kobberverk.¹⁶

Dette er bakgrunnen for at understigerne Truls Jørgensen og Magnus Vogt fra Kongsberg sølvverk kom til Årdal midt i juli 1714 med fire hauere. Tanken var vel at de skulle prøve kaldkiling i verkets gruver og evt. drive opplæring i metoden. Truls tok med seg de fire hauerne opp i gruvene på Blåberget, mens Magnus fikk med seg en del av verkets egne arbeidere til Lars Knutsens skjerp. Forsøket var tilsynelatende ganske mislykket for allerede etter to uker reiste bergmennene fra Kongsberg hjem igjen. Dette kan ha hatt bergtekniske årsaker, men det er en annen årsak som er mer sannsynlig. Når man leser om disse bergmennenes besøk i gruveekstraktet for den aktuelle måneden, så skinner det igjennom at det var et annet problem med arbeids-teamet fra Kongsberg.

[...] og som deris Løn der ved Sølf wercket Maanetl. kand fortienne, meget overstiger disse arbeideres her ved wercket, alligevel kand mand dem icke aldeles u-forsøgt lade igienn HiemReise Saa blifver Her med Committeret dend Ene understiger at anwise denne Maanetz 1te og 2den uge Paa Blaaberget [...].¹⁷

Det kan se ut til at ledelsen ble betenkt da det gikk opp for dem hvor høy lønn bergmennene fra Kongsberg skulle ha. Kanskje var man redd for smitteeffekten? Det var et

¹⁵ Berg 1998:53-57.

¹⁶ Brev fra Rentekammeret til Overbergamtet datert København 24. mars 1714. RA, RK, Kopibok E. Se også flere brev i Overbergamtets brevprotokoll 7.

¹⁷ Gruveekstrakt for 8. bergmåned 1714.

stort apparat som ble satt i gang for å få sølvverksarbeiderne til Årdal. Flere ting tyder på at dette var von Schörts egen idé, og at overstigeren ikke var tatt med på råd. Det kan derfor tenkes at tiltaket ble motarbeidet. Denne affæren er for øvrig det eneste jeg har funnet i kildene om aktiv rekruttering av gruvearbeidere til Årdal.

BERGMENNENES BAKGRUNN

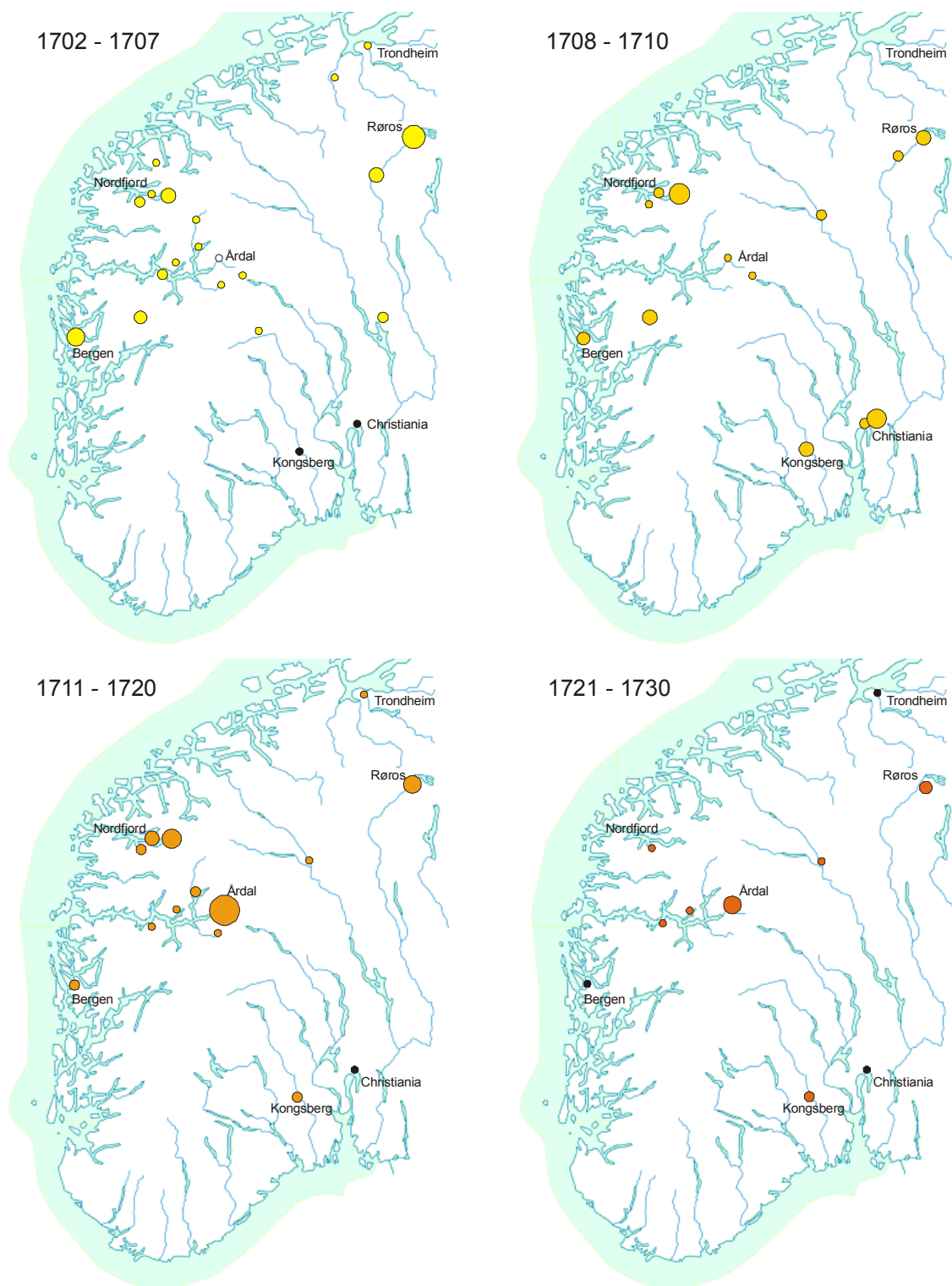
Nå skal det dreie seg om de faste arbeiderne ved Årdal kobberverk. I forsøket på å finne noe ut om bergmennenes bakgrunn, er det naturlig å begynne med å se på hvor de kom fra. Til dette har jeg brukt et meget stort antall kilder som jeg ikke kan gå inn på her. Vedlegget med biografiske opplysninger om bergmennene inneholder informasjon om dette. Tabellen nedenfor og kartene på neste side gir oss en oversikt over arbeidernes siste kjente oppholdssted før de kom til Årdal.¹⁸

Tabell 4.1 - Antall faste arbeidere etter siste oppholdssted og ankomsttid

Siste opph.sted	1702-1707	1708-1710	1711-1720	1721-1730	Sum
Årdal		1	15	5	21
Sogn ellers	6	1	4	2	13
Nordfjord	7	11	13	1	32
Sunnmøre	1				1
Voss	3	4			7
Bergen	4	3	2		9
Hallingdal	1				1
Kongsberg		4	1	2	7
Aker/Chr.ania		9			9
Oppland	2	3	1		6
Hedmark	4	2			6
Røros	10	4	2	3	19
Meldal	1				1
Trondheim	1	1			2
Bergmannssønner	1	3	12	6	22
Ukjent	7	7	4	2	20
Sum	48	53	54	21	176

¹⁸ Jeg har gjort unntak for de hyttearbeiderne som var i København et års tid før de kom til Årdal. De er plassert i Aker da de arbeidet på Gotthalske kobberverk før de dro til København.

Merknad: Bergmannssønnene som tok arbeid ved verket, er en egen gruppe i denne tabellen for å skille dem fra andre årdøler.

Figur 4.2 Kart som viser hvor arbeiderne ved Årdal kobberverk kom fra. Grunnlaget er de arbeiderne som arbeidet ved verket i perioden 1709–1730. De minste feltene symboliserer én arbeider. Størrelsen på feltene (arealet) øker proporsjonalt med antall arbeidere. Bergmannssønnene som tok arbeid ved verket, er ikke med i denne oversikten.

Oversikten over hvor arbeiderne kom fra, gir oss mange viktige opplysninger. Vi ser at selv om årdølene kviet seg for å bli gruvearbeidere i den første perioden, så kom de sterkere tilbake senere. Det var også et tilsig av arbeidere fra resten av Sogn og fra Voss, men de aller fleste vestlendinger kom fra Nordfjord. Om lag halvparten av de faste arbeiderne kom fra Vestlandet.

En stor gruppe arbeidere kom fra Røros. Dette var folk fra kobberverket der som hadde erfaring fra gruvearbeid, kullbrenning og malmsmelting. Til gruppen med bergverksfolk må vi også regne de som hadde arbeidet ved Gothalske kobberverk i Aker og en mann fra Meldals verk. Det var i alt 7 mann. Noen av de som kom fra Hedmark og Gudbrandsdalen, hadde også bergverks erfaring. Dette gjaldt i alle fall de som kom fra Tolga. De øvrige kjenner vi ikke bakgrunnen til.

Kategorier av arbeidere

Skal vi finne ut noe mer om bakgrunnen for at folk søkte arbeid ved kobberverket i Årdal, er det nødvendig å skille mellom de ulike gruppene. Jeg har delt opp hele populasjonen av arbeidere i disse kategoriene:

1. Arbeidere fra andre bergverk (33 mann)
2. Andre tilflyttere til Årdal (99 mann)
3. Årdøler (20 mann)
4. Bergmannssønner (24 ungdommer)

Bergmannssønnene er en gruppe som det er hensiktsmessig å skille ut. De hadde en annen «karrièroutvikling» enn de øvrige arbeiderne ved at de i mange år bare arbeidet i kortere perioder. De er derfor ikke med i de analysene som gjelder de voksne bergmennene, men vil bli omtalt i et eget avsnitt.

Alder

Jeg har funnet rimelig sikre aldersopplysninger for 140 av de 176 bergmennene i databasen. De viktigste kildene er bergverksmanntallene fra Årdal kobberverk i 1714 og 1726, tilsvarende fra Kongsberg sølvverk i 1732 og 1765, manntallene fra 1701 for Sogn og Fjordane og Røros og dessuten aldersangivelse ved begravelser i kirkebøkene. For noen arbeidere er alderen angitt ved vitneavhør, og for andre er den funnet i skifter etter foreldre og slektninger. For noen ganske få er dåpen funnet i kirkebøkene.¹⁹

¹⁹ Den eldste kirkeboka for Røros er fra 1692. Den eldste for Årdal begynner høsten 1711.

Alle disse kildene har feil og svakheter. Det kan bl.a. tenkes at aldersangivelsen i manntallene inneholder systematiske feil som skyldes at arbeiderne kan ha sett seg tjent med å lyve på alderen. Bjørn Ivar Berg har gjort en undersøkelse av dette ved Kongsberg sølvverk.²⁰ Av gutter som i 1732-manntallet er ført med en alder på 9-12 år, gjenfant han dåpen i kirkebøkene for 95 av dem. Det viste seg at de fleste hadde oppgitt for høy alder i manntallet. 46 % hadde lagt til 1 år, 19 % la til 2 år og 3 % mer enn dette. Berg tok også for seg 1765-manntallet for å se på hva de samme årskullene oppga da de var i 40-årsalderen. Han fant da overraskende nok at 59 % oppga en høyere alder i 1765 enn det alderen i 1732 skulle tilsi. Det skulle da ikke være noe motiv for å bløffe på seg for høy alder. Dette stemmer imidlertid med kirkebøkens aldersangivelse ved begravelser. De er gjerne noen år for høye – ofte 10 år for høye for gamle mennesker. Dette forteller oss at folk ikke var så nøye med å holde rede på alderen sin, og at det er viktig å bruke kilder som er nær fødselsåret når dette er mulig.

Jeg har gjort en tilsvarende sammenligning av aldersangivelsene i manntallene fra Årdal kobberverk og dessuten sammenlignet dem med 1701-manntallene. Bare ubetydelige avvik er funnet og ingen systematiske feil. For fem arbeidere har jeg også funnet kirkebokinnføringer av dåpen. For ingen av disse var avvikene fra manntallene mer enn 1 år. Dette betyr ikke at alderen på arbeiderne jeg har i databasen, er helt korrekte, men nøyaktige nok for de kvantitative analysene.

Alder ved ankomst til verket

Det mest interessante ved aldersdataene er utvilsomt hvilken alder arbeiderne hadde da de begynte å arbeide ved verket. En oversikt over aldersfordelingen er gitt i tabell 4.2. Her er 135 arbeidere med noenlunde sikker aldersangivelse tatt med. Alle tallene gjelder beregnet alder det året de fikk fast arbeid. Grunnlaget er først og fremst lønns-tabellene, men for arbeidere som begynte før 1707, har jeg brukt opplysninger i manntallene eller andre kilder.

Tabell 4.2 - Arbeidernes alder det året de ble faste arbeidere.

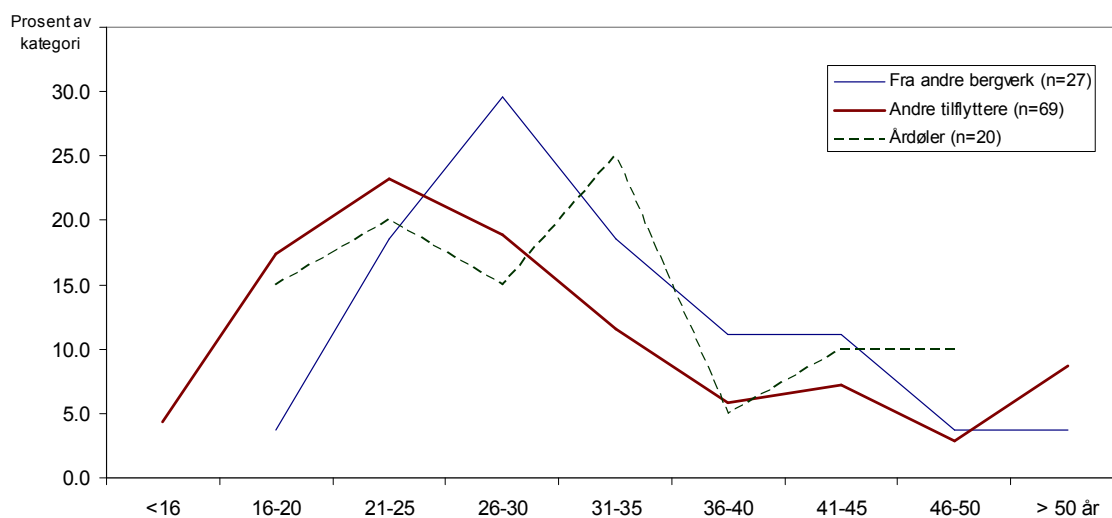
Alder	< 16 år	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	Sum
Antall	10	26	27	24	18	8	10	5	5	2	135
%	7,4	19,3	20,0	17,8	13,3	5,9	7,4	3,7	3,7	1,5	100

²⁰ Berg 1983:5.

Tabellen viser at den største aldersgruppen er 21–25 år. Medianalderen var 26,5 år. Dette stemmer godt med det som er funnet ved analyser av bergverk på 1800-tallet. Kjell Woje har studert rekrutteringen ved Ødegårdens Verk i Bamble som var i drift 1874–1901.²¹ Her var også aldersgruppen 21–25 år den største med vel 23 % av dem som begynte ved verket, og medianalderen var 26 år. Kirsti Anderssen som har studert arbeidsstokken ved Senjens Nikkelverk, gjorde et lignende funn.²² Fem år etter at verket ble etablert var 24 % av arbeiderne mellom 25 og 30 år.

Figuren nedenfor viser at aldersfordelingen varierte noe mellom hovedkategoriene. Vi ser at den store kategorien av tilflyttere som ikke kommer fra andre bergverk, har en yngre profil enn de andre. Den største aldersgruppen var her 21–25 år. Medianalderen var 26 år. For tilflyttere fra andre bergverk var det alderen 26–30 år som var størst, og medianen lå på 30 år. Blant årdølene var det en del unge gutter som ble rekruttert til gruvearbeidet, men det var også mange i aldersgruppen 31–35 år som begynte ved verket. Medianen var 29 år.

Figur 4.3 - Arbeidernes alder det år de ble faste arbeidere fordelt på kategorier

Sivilstatus

Opplysningene om sivilstatus er hentet fra mange kilder. De viktigste er bergverksmanntallene fra 1714 og 1726 og kirkeboka for Årdal. Kirkeboka gir først og fremst opplysninger om dåp og giftermål, men når bergmannskonene er faddere, er ofte

²¹ Woje 2001.

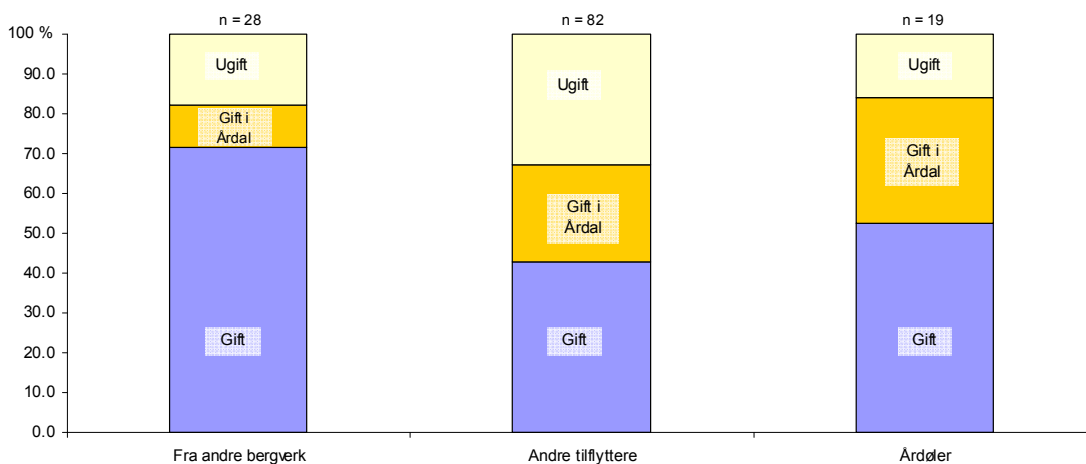
²² Anderssen 1984.

ektemennenes navn oppgitt. Andre kilder er skifter og forskjellige dokumenter fra kobberverket. For årdølene har også bygdeboka vært til hjelp.

Av de 152 voksne bergmennene som hadde fast arbeid ved verket 1709–1730, har jeg funnet rimelig sikre opplysninger til sivilstatusen for 129. Halvparten av disse var gift da de kom til verket. Av de 64 ungarne var det 29 som giftet seg i den perioden de arbeidet ved verket.

For å få større innsikt i forskjellene mellom de tre hovedkategorier av arbeidere, har jeg sett på hvordan sivilstanden var hos disse gruppene. Den prosentvise fordelingen mellom gift/ugift og gift i Årdal er vist i figuren nedenfor.

Figur 4.4 - Arbeidernes sivilstand fordelt på kategorier

Merknad: «Gift i Årdal» betyr at arbeideren giftet seg i den perioden han arbeidet ved verket.

De fleste voksne bergmenn som kom fra andre bergverk, var gift da de kom til Årdal, mens de andre tilflytterne i større grad var ungarer. Dette er ikke overraskende da mennene i den første kategorien gjennomgående var eldre. Kanskje kan forskjeller i livssituasjon før ankomst til Årdal også ha spilt en rolle. De aller fleste bergverksfolkene hadde allerede hatt en sikker inntekt ved verket de kom fra. En trygg økonomi talte naturlig nok for ekteskap. Blant de andre tilflytterne kan den økonomiske situasjonen ha vært langt mer usikker. Det kan kanskje være et poeng at noen av tilflytterne var snare med å gifte seg etter at de begynte å arbeide fast ved verket. Av de 47 ugifte tilflytterne var det fem som giftet seg samme år eller året etter at de kom til Årdal.

Til tross for at årdølene grovt sett var jevngamle med arbeiderne som kom fra andre bergverk, var andelen gifte mye lavere. Dette kan kanskje ha sammenheng med at også en god del av årdølene var menn med en usikker økonomi? De fleste ugifte

årdøler giftet seg etter at de hadde fått arbeid på verket. Når denne andelen er større enn for tilflytterne, er nok forklaringen at det blant innflytterne var langt flere som bare var i Årdal en kort tid.

Det var i alt 29 bergmenn som giftet seg mens de arbeidet ved kobberverket. Jeg har prøvd å finne ut hvem brudene var og har identifisert over halvparten. Man får et klart inntrykk av at det var et skille mellom lokalbefolkningen og bergverksallmuen. Årdølene giftet seg stort sett med innfødte årdalsjenter mens de tilflyttede bergmennene giftet seg med døtre og søstre til andre bergmenn. Men det var ikke vanntette skott mellom de to befolkningsgruppene. Sagmesteren Jens Gulbrandsen som jeg tidligere har omtalt, hadde tidligere vært bonde på Jamnåkre i Årdal. To av hans sønner begynte som gruvearbeidere og giftet seg senere med døtrene til to hyttearbeidere. Sagmesteren hadde for øvrig en datter som giftet seg med en tilreisende bergmann. Rasmus Austreim fra Nordfjord giftet seg med en bondedatter og slo seg senere ned som bonde i Årdal.

ÅRSTJENESTE ELLER FAST ARBEID?

Gjennomtrekk av arbeidstakere var et problem for bedrifter før som nå. Det kunne ta flere år før en gruvearbeider var regnet som fullt utlært. Selv om lønnen var differensiert etter arbeidernes erfaring, var det et tap for verket dersom mange sluttet etter kort tid. For mye gjennomtrekk i arbeidsstyrken kunne også ha virkninger på arbeidsmiljøet. I den grad ledelsen kunne velge og vrake blant folk som hadde ulike ambisjoner om hvor lenge de ville bli ved verket, ville de derfor trolig forsøke å rekruttere arbeidere som ville bli noen år og ikke reise vekk før de var ferdig utlært. Det kan derfor være av interesse å se på hvor lenge arbeiderne var ved verket.

Tabell 4.4 - Alle faste arbeidere etter antall år de arbeidet ved verket

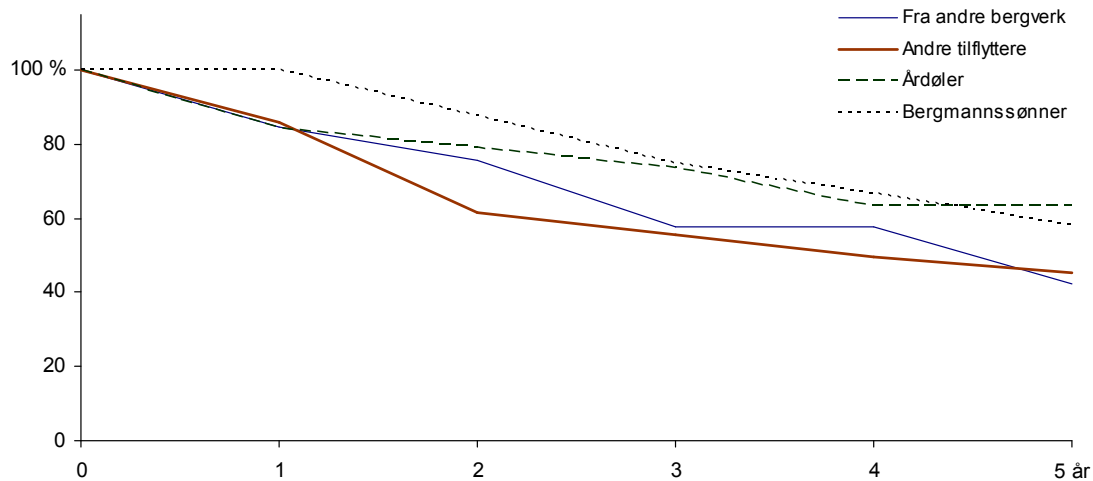
	1-2 år	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13-14	15-16	17-18	19-20	> 20	Sum
Antall	54	26	24	10	14	12	6	4	2	4	20	176

Merknad: De som arbeidet ved verket før 1708, er regnet som nyansatt dette år. Dette er gjort for å unngå en systematisk feil som skyldes at vi har mangelfulle opplysninger om korttidsansatte før 1708. Realiteten er dessuten at alle som arbeidet ved verket i 1708 og som ønsket å fortsette ved verket, ble vurdert og "ansatt" på nytt.

Av de 176 faste arbeiderne som ble antatt i perioden 1708–1730 sluttet altså nesten halvparten i løpet av de fire første årene etter at de begynte. Også når det gjelder arbeidsforholdets varighet, var det forskjeller mellom de ulike kategorier av arbeidere.

Dette går fram av figur 4.5 som illustrerer det prosentvise frafallet av arbeiderne i de ulike kategoriene. Tidshorisonten her er 5 år. Skadevirkningene av gjennomtrekken er forutsatt å være størst hvis mange slutter etter relativt kort tid for da må større ressurser brukes på opplæring.

Figur 4.5 - Arbeiderne frafall de første 5 år etter at de ble faste arbeidere

Merknad: De som arbeidet ved verket før 1708, er regnet som nyansatt dette år. Se merknad til figur 4.4.

Figuren indikerer at bergmannssønnene og årdølene var den mest stabile arbeidskraften. 63 % av årdølene som begynte ved verket var der fortsatt etter 5 år mens bare vel 40 % av de tilflyttede arbeiderne var igjen. Figuren sier ikke noe om de arbeiderne som var lenge ved verket. Hele 24 av bergmennene arbeidet mer enn 20 år ved verket. Av disse var 5 fra andre bergverk, 14 var andre tilflyttere, 3 var fra Årdal og 2 hadde kommet til verket som sønner av andre arbeidere.

BERGMENNENE I MIKROPERSPEKTIV

Etter den kvantitative beskrivelsen i avsnittene foran, er det nå på tide å se hva et mikroperspektiv kan tilføre om bergmennenes bakgrunn. Kanskje vil det jeg har funnet ut om bergmennene på individnivå, bringe oss nærmere svar på spørsmålene jeg har satt meg fore å svare på: Hvorfor brøt de opp fra sine hjemsteder for å søke lykken ved et lite kobberverk i en avsidesliggende fjordbygd på Vestlandet? Var det av nød eller eventyrlyst? Eller var det rett og slett fordi kobberverket fortonte seg som en bedre og tryggere arbeidsplass enn alternativene?

BERGMENN FRA ANDRE VERK

Den kvantitative gjennomgangen i avsnittene foran forteller oss at 33 av bergmennene kom fra andre bergverk. Det er nok riktigere å si *minst* 33 mann, for det er sannsynlig at flere av de andre tilflytterne også var bergmenn med erfaring fra andre verk. Disse er imidlertid ikke tilstrekkelig identifisert til at jeg vil plassere dem i denne kategorien. De jeg er rimelig sikker på, kom fra bergverkene på Røros (19), Tolga (2), Meldal (1) og Kongsberg (7), og dessuten 7 mann fra det nedlagte Gothalfske kobberverk på Grorud.

Vi har sett at disse bergmennene var noe eldre enn de andre arbeiderne som kom til Årdal og at nesten $\frac{3}{4}$ av dem var gift. Dette var altså ikke noen ensomme ulver som reiste til Årdal på lykke og fromme. Vi vet for øvrig at mange av dem som kom til Årdal før kongen overtok verket i 1708, hadde familiene med seg. Da fogden Hans Blix tok ansvaret for å få driften ved verket i gang etter at kongen formelt var blitt eier av verket, var han snar med å ansette 15 av de tidligere arbeiderne ved verket. 12 av disse ble sagt å være «fra de Røraaske og Meldalske Kaaberverk [...] kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig».

Lønningslistene for 1707 viser at et stort følge av bergmenn kom fra Røros til Årdal i juli måned. Det var de fire brødrene Jon, Ole, Mikkell og Nils Sjøvollen som alle hadde arbeidet ved Røros-verket og som nå hadde tatt den lange veien til Årdal med sine koner og i alle fall åtte barn i alderen 4–17 år. Alle brødrene fikk arbeid ved verket kort tid etter at de ankom. Senere avanserte Jon og Mikkell til understigere, Nils ble hytteknekt og Ole var gruvesmed. Disse var viktig en ressurs for verket inntil de dro videre til Kongsberg – Jon i 1713 og de andre i 1717.

Det kom minst seks andre rørosinger til Årdal denne sommeren, tre av dem med koner og barn. Og året etter kom det fire til. De fleste av disse ble i Årdal livet ut. Senere kom det ytterligere fem rørosinger, to av dem av tyske bergverksslekter som hadde vært på Kvikne og Røros i flere generasjoner. De hadde med seg familiene sine og reiste videre til Kongsberg da driften ble nedlagt i Årdal

Slik ble de erfarne arbeiderne fra Røros kobberverk en grunnstamme i gruvearbeidet for verket i Årdal. Hvorfor reiste de dit? Som tidligere nevnt, kan det ikke utelukkes at de kom etter en form for aktiv rekruttering fordi verket trengte noen erfarne bergmenn, men jeg tror ikke at dette var tilfellet. For det første har jeg ikke funnet noe i dokumentene fra verket i Årdal som antyder dette. For det annet skulle man forvente at et så drastisk skifte av arbeidsplass kunne medføre noen økonomiske fordeler. Det ser imidlertid ut til at lønnen i Årdal var lavere enn på Røros. En form for «overgangssummer» burde vært synlige i regnskapene. Konklusjonen må derfor bli at rørosingene sannsynligvis reiste til Årdal på eget initiativ. Dette passer inn i et generelt

mønster for bergverksfolk. Det var ikke uvanlig at de skiftet arbeidsplass – og de reiste gjerne langt. Ryktene om nye bergverk der det kanskje var mulighet for en bedre arbeidsplass og kanskje en stilling som understiger, spredte seg trolig raskt mellom de enkelte bergverk.

Den andre store gruppen av erfarne bergmenn kom fra Gothalfske kobberverk. Jeg har tidligere omtalt overstigeren, hyttemesteren, garmakeren og en av smelterne som alle hadde arbeidet der. To hyttekneker, en kullbrenner og minst to gruvearbeidere kom også derfra. De kom til Årdal i hyttemesterens følge i april 1709. De hadde kanskje vært med som hyttearbeidere til Amalienborg smeltehytte som de førstnevnte, men det kan også være at de ble plukket opp underveis. Hyttemesteren var nemlig innom Kristiania på vei fra København til Årdal.²³ Denne gjengen kom til Årdal som følge av aktiv rekruttering.

ÅRDØLER SOM GRUVEARBEIDERE

Tabell 4.1 inneholder noen tydelige og kanskje overraskende utviklingstrekk i rekrutteringen til verket. Det første som slår en, er at verket ikke rekrutterte noen arbeidere fra Årdal i pionerfasen og bare én arbeider i anleggsfasen. Men etter dette ble lokalsamfunnet et meget viktig rekrutteringsområde. Dette kan kanskje forklares med den sosiale status som arbeiderne hadde i pionerfasen. Vi husker det Jens Worm skrev om «det onde pak» som ble kassert da kongen overtok verket.

Andre undersøkelser av tidlige industrietableringer viser lignende trekk. Einar Arne Drivenes fant i en undersøkelse av rekrutteringen til Kåfjord Kopperverk 1826-1878 at lokalbefolkningen overhodet ikke var interessert i å ta seg arbeid ved verket og verksledelsen måtte derfor skaffe arbeidere langveis fra.²⁴ Målfrid Snørteland fant i sin magistergradsoppgave om Visnes kobberverk som ble etablert i 1865, at ingen av lokalbefolkningen søkte arbeid der det første året, men 10 år senere utgjorde de nesten 1/3 av arbeidsstokken.²⁵ Björn Rondahl gjorde en lignende observasjon i en studie av rekruttering til sagbruksindustrien i Södra Hälsingland 1865-1910. Han forklarte fenomenet med at det eksisterte en «rural-industriell barriär».²⁶ Arbeidet var mer monotont og krevde dessuten en tilpasning til et system av overordnede, regelverk og

²³ Johannessen 1983:72

²⁴ Min kilde er Moen 1984:4.

²⁵ Snørteland 1984:41, 46.

²⁶ Rondahl 1972:18.

produksjonsmål som var ganske forskjellig fra gårdsarbeid. En eller annen form for barriere må det ganske sikkert ha vært i Årdal også.

De første bergmennene fra Årdal

Den første årdøl som ble fast knyttet til verket, var Mons Olsen Styrmann.²⁷ Da gruvedriften begynte var han rundt 35 år gammel og bodde som husmann på farens gård ved Årdalsfjorden. Gården var nesten totalt ødelagt av flere store flommer og var trolig lite å satse på. Mons er nesten konsekvent omtalt med tilnavnet «styrmand», og det er rimelig å tro at han var styrmann på en av de to Årdals-jektene som bl.a. gjorde turer til Bergen. Regnskapene kan tyde på at Mons først hadde oppdrag som båtfører også for verket. Det var stadig vekk behov for transport på Årdalsvannet og det var heller ikke uvanlig med turer til Bergen. Verket hadde egen vengbåt, men det er ukjent når den ble anskaffet. Da Mons begynte som gruvearbeider i 1708, hadde han altså hatt oppdrag for verket i flere år.

Så må vi fram til 1712 før den neste årdølen begynte i gravene. Det var Jens Gulbrandsen som opprinnelig var fra Kaupanger. Da malmfunnene ble gjort, drev han gården Javnåkre ved Årdalsfjorden, men han satt ikke sikkert i stolen. Gården var eid av stor søskenflokk som var blitt foreldreløse i 1692. Jens var farbroren deres, men det hjalp ham lite da barna ble voksne. Han måtte gå fra gården i 1704. Det kan se ut til at han etter dette arbeidet på en av sagene ved Årdalsfjorden, men opplysningene om dette er mangelfulle. I verkets anleggfase var han en av verkets løsarbeidere og gjorde forskjellige mindre jobber. Etter å ha arbeidet nokså fast som gruvearbeider i en årrekke, ble han sagmester da verket kjøpte Stegge sag ca. 1721.

En av nevøene til Jens, Thomas Pedersen, begynte også som gruvearbeider i 1712. Det ser ut til at han også hadde erfaring fra sagbruksvirksomheten ved fjorden. I flere år før han begynte som gruvearbeider, gjorde han mange tjenester for verket. Han leverte ved til kullbrenning og kjørte varer til gravene på fjellet.

Disse tre årdølene var altså ingen vanlige bønder. Selv om de kom fra jordbruksmiljø, hadde de av forskjellige grunner erfaringer fra annen næringsvirksomhet (sjøfart og sagbruksvirksomhet). Mons og Jens hadde dessuten mistet noe av det fofeste de hadde hatt på sine gårder.

²⁷ Den som gransker vedlegget om bergmennene nøye, vil finne at Ole Arnesen som begynte ved verket omkring 1706, kanskje var født i Årdal. Han bodde imidlertid ikke i Årdal i 1701 og trolig heller ikke i nabosognene, så jeg har ikke regnet ham som årdøl.

Husmenn og bondesønner

De to neste årdølene som fikk fast arbeid ved kobberverket, var husmenn. De begynte i 1713. Senere kom det flere husmenn etter, i alt seks var klart av husmannsstand og tre bondesønner var vel nærmest på vei dit. En typisk eksponent for denne gruppen kan være Ole Botolvsen som begynte ved verket i 1727. Hans far var bondesønn fra en middels stor gård i Årdal, men sank av forskjellige grunner ned i husmannsstanden. Noen år etter at verket ble etablert, flyttet familien til plassen Geithus ved Årdalsvannet der Ole vokste opp. Etter å ha giftet seg i 1726 flyttet han til Farnes og tok arbeid ved kobberverket som sprenger. Da verket ble nedlagt, fikk Ole hånd om Geithus igjen og bodde der i ti års tid. Da pakket familien sakene sine og flyttet til Kongsberg.

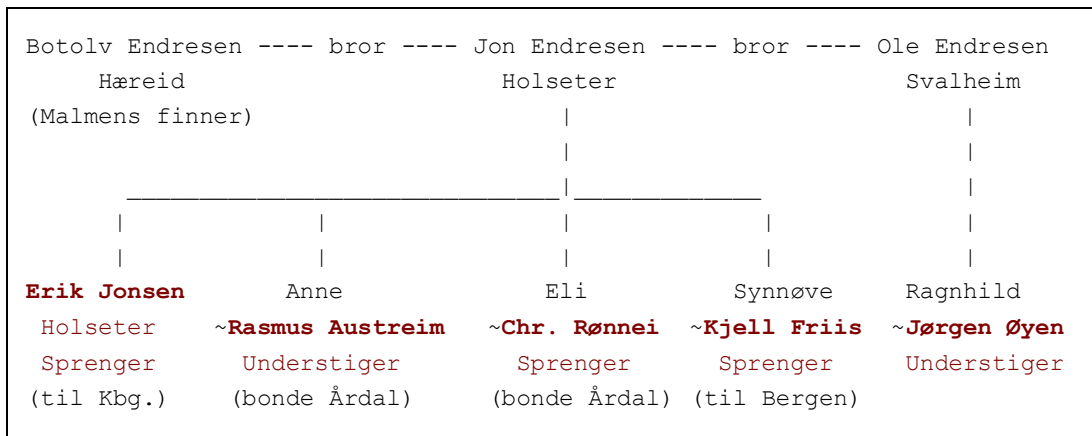
Det hører så absolutt med til bildet av årdølene ved kobberverket at tre bondesønner som var eldst i sine søskenflokker, ble gruvearbeidere ved verket. Deres skjebne ble høyst forskjellig. Knut Einarsen Dalåkre dro hjem igjen etter å ha arbeidet ved verket i ett år. Han døde noen få år senere. Jørgen Jonsen Øren sluttet ved verket etter 11 år for å overta farsgården. Den drev han livet ut. Den siste av de tre var Gulbrand Hansen Bratt. Han var fra en av gårdene på Farnes, og var den nærmeste til å overta gården når tiden var inne. Men dette var leilendingsbruk og pga. et eierskifte, måtte hele familien forlate gården og flytte til en husmannsplass noen kilometer opp i Utladalen. Dette skjedde etter at Gulbrand var blitt gruvearbeider. Noen år etter at verket ble nedlagt, dro også han til Kongsberg. Der døde han etter en ulykke i gruvene bare to år senere.

Mange motiver

De første årdølene som tok arbeid ved verket, hadde det til felles at gruvearbeidet må ha virket som et fristende alternativ i en noe vanskelig økonomisk situasjon. Senere tiltrakk verket seg også folk som i utgangspunktet hadde bedre framtidsutsikter. Etter hvert som folk i Årdal ble vant med den noe spesielle bedriften de hadde fått midt i bygda, ble det mer sosialt akseptabelt å ta arbeid der. Fra å være et alternativ for husmenn og husmannssønner, ble gruvearbeid etter hvert akseptabelt for bondesønner som senere skulle overta sine gårdsbruk. At de tre sønnene til gjestgiveren på Farnes også tok arbeid i gruvene, fyller ut dette bildet.

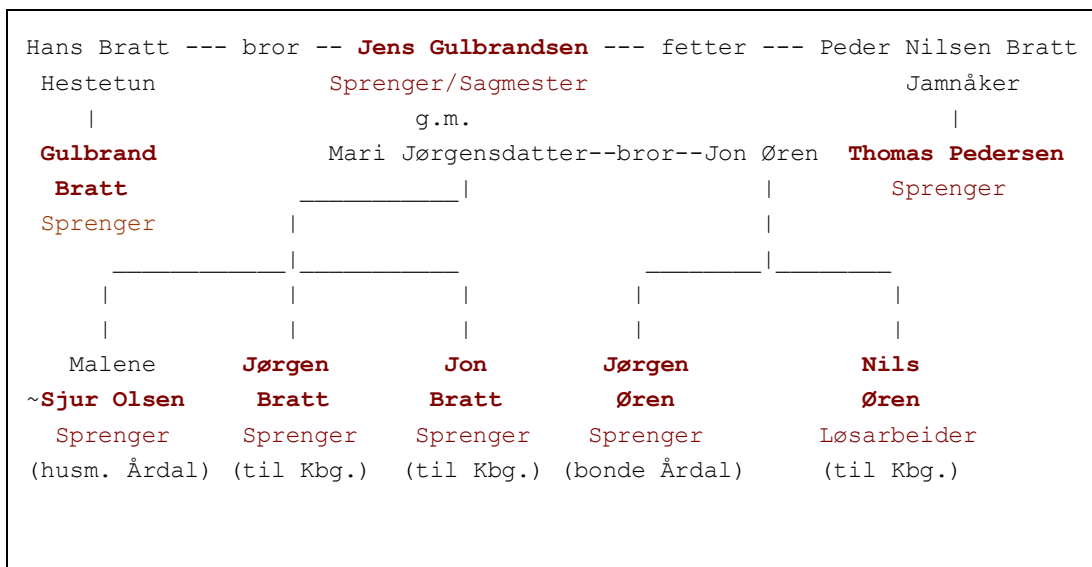
Det er mulig at slektskapsforhold også kan ha spilt en viss rolle. Noen Årdals-slekter hadde flere familierelasjoner til bergmennene. Dette kan ha redusert de barriereene som folk flest hadde mot å begynne ved verket. Jeg vil kort trekke fram to slike slekter. Den første er knyttet til Botolv Endresen Hæreid som fant malmen i

Årdalsfjellet. To av hans brødre hadde barn som på forskjellige måter ble involvert i bergmannsmiljøet ved kobberverket. Figuren nedenfor gir oversikt over disse relasjonene. Bergmennenes navn er skrevet med uthevet skrift.

Figur 4.6 Familierelasjoner mellom fem av bergmennene. Erik Jonsen Holseter og Christen Pedersen Rønnei var årdøler.

I den andre familien er det sagmesteren Jens Gulbrandsen som står sentralt. To av hans sønner ble faste arbeidere ved verket og dro senere til Kongsberg, men han hadde relasjoner til fem andre bergmenn også.

Figur 4.7 Familierelasjoner mellom åtte av bergmennene. Alle disse, - muligens med unntak av Sjur Olsen, var årdøler.

TILFLYTTERE FRA ALLE KANTER

Den største kategorien av bergmenn, var tilflytterne som ikke kom fra andre bergverk. Av de 99 bergmennene i denne kategorien kom hele 32 med sikkerhet fra Nordfjord. Da avstanden fra Nordfjord til Indre Sogn er stor og reisen vanskelig, er dette ganske overraskende. Jeg vil derfor bruke litt ekstra plass til å prøve å forklare dette forholdet. Først vil jeg si litt om tre andre grupper som er godt representert blant tilflytterne, nemlig de som kom fra Sogn, Voss og Bergen.

Sogningene

Det har vist seg vanskelig å finne identiteten til de 13 sogningene blant tilflytterne. Jeg vet stort sett hvor de kom fra, men lite om bakgrunnen deres. Dette forteller i seg selv at dette trolig var ganske mobile folk. De kan ha vært deler av livet i Bergen eller de kan ha kommet til Sogn fra andre deler av Vestlandet før de kom til kobberverket. Noen av dem har sikkert også vært husmenn. Disse er ofte vanskeligere å finne i kildene fra den aktuelle tiden. De jeg med sikkerhet kjenner bakgrunnen til, var ikke husmenn, men bondesønner.

Lars Pedersen kom fra gården Belgen i Luster. Han hadde én bror og én søster. Lars var yngstemann, men det åpnet seg en mulighet til å overta farsgården da broren giftet seg med en enke på en annen gård. I 1712 giftet imidlertid søsteren seg og det skulle bli hun og ektemannen som overtok Belgen. Lars dro noen år senere til Årdal og fikk arbeid på verket.

Amund Sjursen kom fra Lingjerde som også lå i Luster. Han var eneste sønn på gården og hadde gode muligheter til å overta etter faren. Mens faren ennå levde arbeidet han som løsarbeider ved verket i flere år, men bare noen få måneder hvert år. Av en eller grunn ser det ut til at han fikk smaken på bergmannsyrket. Da faren døde i 1720 var det en svoger som overtok gården, mens Amund flyttet til Årdal og ble gruvearbeider på heltid.

Disse to bergmennene hadde en solid forankring i jordbruket. Dette gjelder også et par andre som er identifisert. Det ser ut som om de bevisst valgte bergverksyrket framfor de tradisjonelle alternativene. De fleste i denne gruppen vet vi mindre om, og de kan ha hatt en mer utrygg økonomi da de valgte å søke lykken ved kobberverket.

Vossingene

I en periode var det ganske mange som kom til Årdal fra Voss. De fleste av disse arbeidet bare en kort stund, men fire av dem var der 1-2 år og tre i mer enn 10 år. En

av dem som var der lengst, var Amund Nilsen Voss. Han dro videre til Kongsberg i 1717 og fikk da med seg en anbefaling fra von Schört som Amund selv viser til i en supplikk. Der står flg.:

[...] jeg har tient Deris Majt i nogle Aar for Soldat, svart som een Skattebonde Aarlig afgifft og Contributionen, indtil jeg blev betinged af de da verende Participanter til Aardals Kobberverck, som siden hiemfaldt til deris Kongl. Mayt og der i nogle Aar først som Sprenger, og siden som een Skyde-Nattstiger troligen og roligen opvartet haver.²⁸

Den tiden han var «skattebonde», bodde han på Voss, men han oppgir ved et manntall at han var fra Hardanger. Han var en altså en av disse vestlendingene som var noe mer mobile enn folk flest. De hører med til hans livshistorie at han var utsatt for flere ulykker. I 1716 ble han nesten blind etter en sprengningsulykke. Etter å ha gått en tid på sykelønn, tok han med seg hele familien og dro til Kongsberg, så han var neppe helt blind.

De andre fra Voss som jeg har identifisert i kilder derfra, ser ut til å ha vært ganske vanlig bondesønner.

Gruvearbeidere fra Bergen

En håndfull av de bergmennene som kom fra Bergen, var opprinnelig fra Sunnfjord eller Nordfjord. Fra hele Vestlandet kom bondesønner til Bergen for finne arbeid. Noen ble så plukket opp av folk fra kobberverket eller kanskje rett og slett av ryktene om arbeidsmuligheter i Årdal.

Jeg har tidligere fortalt om Torstein Rasmussen som mistet livet etter knivstikk i 1705. Han kom fra Bergen, men han var nok ingen typisk bergenser. Dette kan man også si om flere av dem som kom fra Bergen. Anders Jensen Bukken som kom til Årdal allerede omkring 1703, hadde en bakgrunn som gjestgiver på Bukken i Sund sør for Bergen. Han gikk imidlertid konkurs i 1701 og reiste til Bergen. Der fikk han jobb av Blatt eller Schiolddal og reiste til Årdal med kone og barn. I 1707 var han understiger med en månedslønn på 6 rd. Etter at kongen overtok, var han mye skadet og fikk enklere arbeid på hytteplassen. Et sted får vi vite at han hadde brokk. I 1713 forlot han verket og reiste da fra en gjeld til proviantkassen som han ikke kunne betale.

²⁸ Brev fra Amund Nielsen Aardahl til kongen datert Kongsberg 3. juli 1719. RA, RK, Overbergamtet, innkommende brev 1719-1720.

Mange nordfjordinger

Hele 32 nordfjordinger finnes blant de faste arbeiderne ved verket. Fra Sunnfjord kom det ingen, men som vi har sett, var et par av folkene fra Bergen opprinnelig sunnfjordinger. Hvorfor tok så mange nordfjordinger den lange veien til Indre Sogn? Dette er et spørsmål som fortjener en viss fordypning.

Jan Timberlid har studert forskjeller i mobilitet mellom Indre Sogn og Sunnfjord mellom 1700 og 1850.²⁹ Utvandringen til Amerika var mye større fra Sogn enn fra Sunnfjord, men likevel var sunnfjordingene langt mer mobile enn sogningene før utvandringen tok til. Bl.a. var det en stor utflytting til Bergen. Timberlid forklarer dette bl.a. med forskjeller i organiseringen av jordressursene fra 1600-tallet og framover i de to regionene. Bruksdelingen skjedde i et større tempo i Sunnfjord og nådde der også lenger enn i Sogn. Til gjengjeld var husmannssystemet langt mer utbredt i Sogn. Da bruksdelingen begynte å nærme seg sitt maksimum, kunne befolkningsveksten i Sogn i stor grad absorberes av husmannsklassen. I Sunnfjord valgte folk i større grad å flytte.

Timberlid har ikke undersøkt flyttemønsteret i Nordfjord på samme måte, men kommer likevel med en viktig opplysning i det han skriver at gjenopptakingen av ødegårdene etter Svartedauden først stabiliserte seg i Nordfjord (tidlig på 1600-tallet), deretter i Sunnfjord (midt på 1600-tallet) og sist i Sogn (rundt 1700).³⁰ Hvis husmannssystemet var like lite utbredt i Nordfjord som i Sunnfjord, kunne man kanskje forvente en tilsvarende stor flytteaktivitet blant nordfjordingene. For å få en indikasjon på dette, har jeg trukket ut noen få tall fra 1701-manntallet for Sogn og Fjordane.

Tabell 4.5 - Bønder og husmenn i noen utvalgte prestegjeld i 1701

Fogderi	Prestegjeld	Antall oppsittere	Antall husmenn	Antall husmenn pr. 1000 bønder
Indre Sogn	Luster	165	55	333,3
	Hafslo	167	53	317,4
Sunnfjord	Askvold	332	52	156,6
	Førde	468	58	123,9
Nordfjord	Gloppen	428	6	14,0
	Innvik	522	10	19,2

Kilde: Manntall for Nordre Bergnhus 1701

²⁹ Timberlid 1994

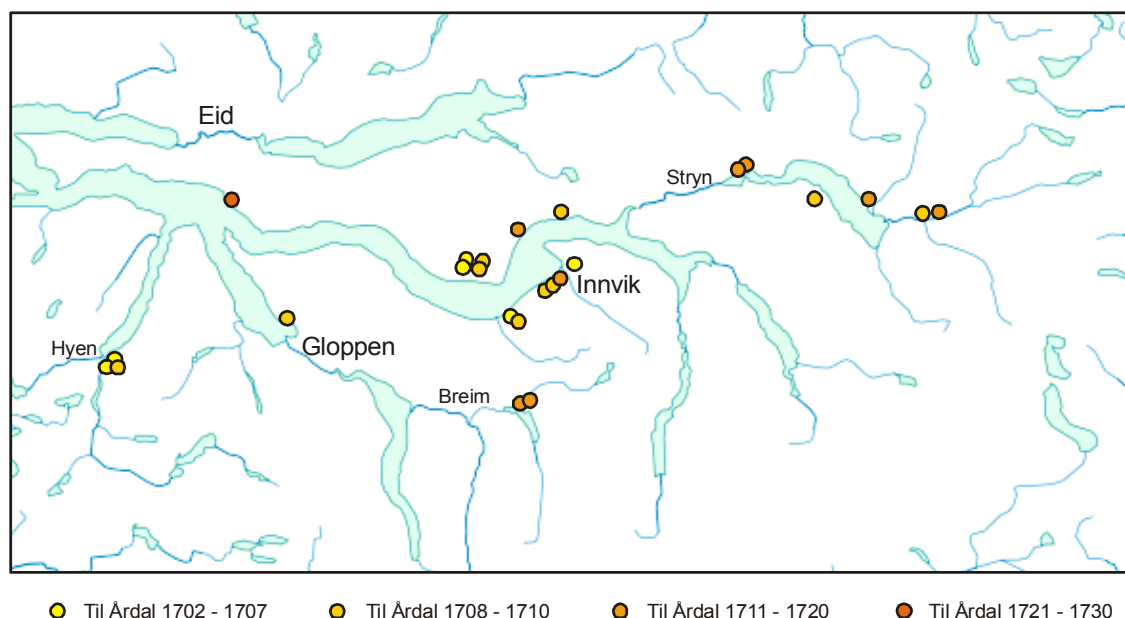
³⁰ Timberlid 1994:16

Tabellen viser at forskjellen mellom de utvalgte prestegjeldene i Nordfjord og Indre Sogn er helt klar. I Nordfjord var husmannssystemet nesten ikke utviklet i det hele tatt på den tiden da Årdal kobberverk ble etablert. Hvis Timberlid har rett i sin analyse, må denne store forskjellen ha hatt en betydning for nordfjordingenes behov for å flytte.

Manntallet fra 1701 gir oss også et annet moment som kan forklare at de første nordfjordingene så raskt dro til Årdal da kobberverket var etablert. Manntallet viser nemlig at det ved fem av gårdene i Stryn og én i Gloppen var sønner som oppholdt seg på Røros. 1701-manntallet for Røros gir mer informasjon om dette. Hele 8 tjenestekarere oppgir Nordfjord som fødested og 7 gruvearbeidere bruker «Norfior» som etternavn. Dette forteller oss at nordfjordingene allerede på slutten av 1600-tallet var fortrolig med å sende sine sønner til bergverksarbeid. Da Årdal kobberverk ble etablert, ble det et interessant alternativ til Røros kobberverk. Avstanden var vesentlig kortere.

For en nærmere forståelse av flytteprosessene, kan det være av interesse å se på hvilke gårder og grender nordfjordingene ved Årdal kobberverk kom fra. Takket være 1701-manntallet og at mange av arbeiderne her og der er nevnt med gårdsnavn i regnskapsdokumentene fra verket, har det vært mulig å finne ut hvilke gårder i Nordfjord de fleste kom fra. 19 er sikkert bestemt, 6 er rimelig sikre og 7 er ubestemt.

Figur 4.8 - Nordfjordingenes hjemsteder

Merknad: Mange av hjemstedene er hentet fra 1701-manntallet og er derfor ikke nødvendigvis fødested eller siste oppholdssted før flyttingen til Årdal.

Den geografiske fordelingen av de sikre og rimelig sikre er vist på kartet ovenfor. Vi ser at alle nordfjordingene som er identifisert, kom fra Indre Nordfjord og i første

rekke fra Innvik prestegjeld. Rundt halvparten kom fra gårder i Innvik og Utvik sogn. Lønningslistene viser at nordfjordingene ofte kom to eller tre sammen. Det kunne være naboer, brødre eller andre slektninger. En del av bildet er at det også kan dokumenteres at en og annen nordfjording var hjemme i periode og kom tilbake til kobberverket. I slike tilfeller kan det ha skjedd en bevisst eller ubevisst rekruttering av flere nordfjordinger.

BERGMANNSSØNNENE

Bergmannssønnene utgjorde totalt sett en viktig del av arbeidsstyrken ved verket, og andelen økte gjennom hele driftsperioden. I 1710 utgjorde sønnene 3 % av den faste arbeidsstyrken, i 1720 knapt 20 % og i 1730 nesten 30 %. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor de unge bergmannssønnene var så viktige. Alle hadde fordeler av at de gikk i sine fedres fotspor. Sønnene selv fordi de lærte seg et yrke, familiene deres fordi de bidro til inntektene og verket fordi sønnene kunne trekkes gradvis inn i arbeidet med en trinnvis lønnsutvikling. Bergmannssønnene hadde heller ikke så stor tilbøyelighet til å forlate verket som tilflytterne – i alle fall ikke så lenge fedrene og resten av familien ble boende.

Barnearbeid

Ved de fleste bergverk var barnearbeid vanlig. Bjørn Ivar Berg skriver i sin studie av manntallet for Kongsberg sølvverk fra 1732 at 80 % av sølvverksarbeidere var ansatt før de fylte 20 år.³¹ Vanlig debutalder var 7–12 år, men det var også arbeidere som oppga at de hadde begynt i en alder av 5–6 år. Kjell Woje undersøkte i sin oppgave om Ødegårdens Verk i Bamble en populasjon på 217 barn og ungdommer under 16 år som var ansatt i perioden 1874–1901.³² De yngste var 6 og 7 år da de begynte ved verket, men 10 år var en langt vanligere debutalder (10 % av populasjonen).

Barnearbeid var også vanlig ved Årdal kobberverk. Dette dreide seg, med noen få unntak, om bergmennenes egne barn. Barnearbeidet hadde både en økonomisk og en sosial side. Barn var billig arbeidskraft, og det var enkelte arbeidsoppgaver de kunne utføre rimelig godt. Barnearbeid ble også sett på som en hjelp til de bergmennene som hadde store barneflokker. Denne tankegangen går bl.a. fram av en gruveekstrakt fra 1724 der noe av barnearbeidet omtales. 11 gutter var sendt opp til

³¹ Berg 1983:10.

³² Woje 2001:60.

gruvene på Blåberget for samle sammen en del erts som var blitt liggende fra tidligere. I gruveekstrakten heter det om dette:

[...] i denne Maanet foranstaltet all tiennlig Ertz af bemelte Berghalle at lade udsamle Ved BergFolckenes Børn som gaa Ledig og med Forældrene Creperer, effterdj MalmPuckingen til Smeltningen huorved de tilforn har fortiendt Noget til Medhielp at føde sig af, har i Aar veret indstilt³³

Det var altså malmpukking barna vanligvis ble satt til, men skeiding av malm var også vanlig barnarbeid. Arbeidet var lønnet med akkord eller med en sats på 4–6 skilling pr. dag. Det var først og fremst guttene som arbeidet, men noen ganger ser vi også døtrene på lønningslistene. I august/september 1716 var det en stor jentegruppe i arbeid på hytteplassen. To bergmannskoner og hele 13 jenter arbeidet med ertsvasking i to-tre uker. Bidraget til de 11 familienes økonomi var på nesten 10 rd.³⁴

I databasen har jeg bare lagt inn de guttene som senere hadde fast arbeid ved verket. De minste guttene arbeidet bare om sommeren og ofte med avbrekk i arbeidet på flere uker. I populasjonen er de 23 bergmannssønnene som jeg har tilstrekkelige data for. Jeg har registrert den måneden de første gang er registrert på lønningslistene og den måneden de første gang er å regne blant de faste arbeiderne.

Tabell 4.6 - Sønnene etter alder for første lønn og første år som fast arbeider

Alder	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Første lønn	2	2	2		4	3	5	1	2			1	1		
Fast arbeid							1	2	4	2	5	2	1	1	1

Merknad: Summen under fast arbeid er lavere enn for første lønn fordi det ikke var alle som fikk fast arbeid eller fordi sikre data mangler.

Tabellen viser at en debutalder under 10 år ikke var uvanlig, men at mange ventet til de kom i tenårene. Fødselsåret for de to 7-åringene må regnes som noe usikre, men begge disse guttene var sønner av smeltere og hadde derfor fedrene sine i nærheten under arbeidet. For én av 8-åringene har vi sikker aldersbestemmelse i form av dåpsdato. Tabellen viser at mange av bergmannssønnene hadde noenlunde fast arbeid fra de var 15–17 år. Dette betyr som regel at de fikk arbeid som lærespengere. Den yngste faste arbeideren i populasjonen var bare 13 år. Også for ham har vi dåpsdatoen.

³³ Gruveekstrakt for 6. bergmåned 1724. RA, RK, bergverksregnskaper, ÅDK 1723-1724, pakke 27.

³⁴ Gruveekstrakt for 9. bergmåned 1716. RA, RK, bergverksregnskaper, ÅDK 1714-1717, pakke 22.

Det var ikke bare arbeidernes sønner som fikk arbeid ved verket. Gjestgiveren på Farnes hadde tre sønner som hadde småjobber for verket 9, 12 og 13 år gamle. To av dem ble senere faste gruvearbeidere ved verket.

Den siste som er verdt å nevne i denne sammenhengen, er Mathias Gjestsen. Han bodde på Vangsnes i Ytre Sogn. En maidag i 1714 ble han sendt av gårde til Årdal for å arbeide der sommeren - bare 13 år gammel! Han finnes i lønningslistene til oktober. Ukelønna var oppe i 36 skilling. Året etter gjentok dette seg. Han dukket opp i april og arbeidet denne gang til november før han formodentlig reiste hjem igjen. I 1716 kom han allerede i mars og arbeidet til månedsskiftet oktober/november. Det er ikke så mye vi vet om bakgrunnen hans. Da Mathias ble født, var foreldrene innerster på en gård i Vik, men de flyttet senere til Vangsnes. Mathias var verkets "barnevandrer" - skjønt han kom sikkert med båt.

KAPITTEL 4

OPPSUMMERING

Arbeidsstokken ved Årdal kobberverk var i anleggsfasen i underkant av 100 mann og i driftsfasen rundt det halve. Virksomheten var altså ubetydelig i forhold til sølvverket på Kongsberg der antall ansatte passerte 1000 mann omtrent på den tiden da kongen engasjerte seg i Årdal. Også i forhold til de mer kjente kobberverkene på Røros, Kvikne og Løkken som hver hadde 250–300 arbeidere, var verket i Årdal ganske lite. Hvis vi ser verket i forhold til andre bedrifter på Vestlandet, blir bildet et annet. Bortsett fra noen virksomheter i Bergens-området, så var det knapt noen arbeidsplasser av samme størrelsesorden på den aktuelle tiden. Det er ett av de perspektivene som gjør Årdal kobberverk til en interessant parentes i norsk industrihistorie.

Arbeidsoppgavene ved verket i Årdal var mangfoldige. Det som krevde mest spesialisert kompetanse, foregikk på hytteplassen. Både byggingen av anlegget her og driften av smeltehytta var avhengig av spesialkompetanse. De nødvendige nøkkelpersonene ble hentet til verket ved aktiv rekruttering. Når det gjelder hyttemesteren, garmakeren og de andre hyttefolkene som kom til Årdal i 1709, var kongen tilsynelatende heldig. Han hadde et helt team av kompetente folk ved Amalienborg smeltehytte som kunne dekke behovet. Senere ble det brukt en del ressurser på opplæring av nye folk til smeltehytta. Verre var det faktisk å få tak i bygningskyndige folk som kunne sette opp smeltehytta, men dette ble også løst etter iherdig innsats.

I kapittel 3 har jeg skrevet om rekruttering av verkets ledere. Også for disse var det selvsagt en viss grad av aktiv rekruttering. Likevel hadde flere av lederne det til felles at de befant seg i Årdal da stillingene ble ledige. Dette gir oss et inntrykk av at det ikke var noen grundig prosess bak ansettelsene.

I arbeidet med denne oppgaven har jeg lagt mest vekt på å belyse forskjellige sider ved rekrutteringen av de vanlige arbeiderne ved verket. De fleste arbeiderne kom øyensynlig til Årdal på eget initiativ. Hovedintensjonen med oppgaven har vært å finne ut hvem disse arbeiderne var. Hva slags bakgrunn hadde de, og hvilke motiver hadde de for å søke arbeid ved en så spesiell virksomhet?

MOBILE ARBEIDERE

Da jeg begynte å samle stoff til oppgaven, hadde jeg en forestilling om at den vanlige mann og kvinne for 300 år siden var ganske lite mobile. Det var selvsagt en god del trafikk langs kysten, og sognejektene reiste til bergen flere ganger om året. Langs hovedrutene mellom de viktigste byene var det også en viss ferdsel og et visst system for nattelosji. Men å reise lange avstander utenfor disse rutene i ukjent terreng over fjorder og fjell, må ha vært temmelig krevende.

Mange av dem som kom til Årdal for å søke arbeid, hadde lange reiser bak seg. Den meste strevsomme reisen hadde sikkert de som kom fra Trøndelag. Fra Røros er det mer enn 25 mil til Årdal. Det er ikke godt å vite hvor lang tid bergmannsfamiliene brukte på den reisen, men da Gunder Belgmaker ankom sommeren 1709, hadde han brukt 7 døgn på reisen fra Kongsberg. Det viser reiseregningen.

Nordfjordingene hadde ikke så lang reise til Årdal, men Jostedalsbreen og fjellene rundt gjorde at reisen kunne være hard nok. Den yngste av nordfjordingene var Nils Jonsen fra Fossheim i Breim. Han var 18 år da han dro hjemmefra en høstdag i 1715. Da han tok farvel med familien, har vel Årdal virket som et ganske fjernt mål? Jeg vet ikke noe om hvor mange gode hjelpere han møtte på veien, men han fikk i hvert fall arbeid på «kongsgården». Halvannet år senere dro han videre til Kongsberg.

Kanskje er det riktig å skille mellom *fysisk* avstand og *mental* avstand. Selv om rørosingene og nordfjordingene hadde langt å gå, kan de ha hatt et forhold til Årdal før de la ut på den lange vandringen. De hadde hørt mye om det som skjedde der og visste at de ville treffe kjente.

Brynjulv Gjerdåker har skrevet om vossinger på flyttefot.¹ Han forteller at det var mange fra Voss som flyttet til Nordland på 1800-tallet. Flere steder søkte vossingene sammen, nesten som i små kolonier. Når én hadde etablert seg et nytt sted, kom ofte andre etter. Man kan snakke om en brohodefunksjon. Når det er et minimum av informasjonsflyt til stede, kan et slikt brohode bli en del av hjembygdas *erfaringsområde*.

Det samme fenomenet gjaldt sikkert mellom Årdal og Kongsberg. Mange av arbeiderne ved verket i Årdal dro videre til Kongsberg, og det gikk helt sikkert noe informasjon tilbake om arbeidsforholdene der og hvordan det gikk med de familiene som hadde flyttet. Dette ser vi bl.a. av flere skifter i Årdal som inneholder ganske presis informasjon om familieforholdene til slektninger på Kongsberg og vice versa.

¹ Gjerdåker 1981:37-57.

PUSH AND PULL

Blant forskere som har studert masseemigrasjonen til Amerika, er «push/pull»-faktorer et velkjent begrep. Emigrantene var utsatt for forskjellige typer påvirkningskrefter. Det var ett sett med krefter hjemme som skjøv ifra og et annet sett med krefter i Amerika som trakk. En slik modell kan godt anvendes for de vossinger, nordfjordinger, gudbrandsdøler og valdriser som tidlig på 1700-tallet brøt opp hjemmefra og reiste til Årdal for å søke seg arbeid der.

Et overraskende trekk ved arbeiderne i Årdal er at det er så mange flere fra Nordfjord enn fra Sogn. Jeg har funnet en mulig forklaring på dette. Hypotesen er at nordfjordinger som ikke skulle overta familiens gård, hadde dårligere muligheter for en akseptabel inntekt i modernæringen enn sogningene. Hvis dette er riktig, vil folk fra Nordfjord ha merket en sterkere *push*-effekt.

Ole Olsen fra Gald i Innvik reiste til Årdal med sønnen Anders. Denne familien kunne sikkert ha økonomiske grunner til å flytte fra Nordfjord, men det var kanskje flere grunner. Oles far hadde tilsynelatende vært en ganske holden mann, men hadde ikke klart å holde seg til loven. To ganger var han dømt for horeri og den siste gangen ble dommen hard. Han mistet gården og ble landlyst, som det heter i bygdeboka. Folk som opplevde slike ting, måtte selvsagt slite med skam i tillegg til andre problemer. Dette ga et ekstra skyv.

Fra sosialvitenskapen har migrasjonsforskere hentet begrepet *relativ deprivasjon*. Folk som føler at deres status er satt tilbake i forhold til den sosiale gruppen de tilhører eller sammenligner seg med, kan ha en stor motivasjon for å flytte.² Det dreier seg enkelt sagt om å starte et nytt liv i et nytt sosialt miljø. Dette kan passe for flere av bergarbeiderne ved verket i Årdal. Et godt eksempel er antakelig den fallerte gjestgiveren Anders Jensen Bukken som jeg fortalte om i forrige kapittel. Dette kan også være en del av forklaringen på at nettopp Mons Styrmann og Jens Gulbrandsen var de første årdølene som ble antatt ved kobberverket. De hadde av forskjellige årsaker mistet mulighetene til å livnære seg av den jorda de hadde hatt hånd om tidligere.

Den store nordiske krig berørte også Årdal kobberverk. Da tenker jeg ikke på at direktøren – den tidligere oberstløytnant – i april 1716 samlet bergalmuen til en mønstring av deres våpen. Tanken var å finne ut hva som kunne gjøres hvis man fikk meldinger om en fiendtlig framrykning langs veien mellom Valdres og Årdal. Mannskapet hadde for øvrig 12 børser og noen få kårder. Jeg tenker heller på den virkning utskrivningen av soldater hadde på ungdommen i Sogn og Fjordane. Egil Øvrebø har

² Gjerdåker 1981:55

funnet at 9.153 mann fra Bergenhus stift ble sendt i krigen.³ Det var mer enn 17 % av den mannlige befolkningen i landsdelen. Bare grovt regnet 1/3 kom tilbake. Flere av dem som kom til Årdal under krigen, hadde brødre og naboer som var reist i krigstjeneste. Det er klart at krigen må ha gitt et ekstra skyv.

Ole Olsen Skåden opplevde nok dette skyvet sterkere enn andre. Han arbeidet ved kobberverket fra 1715, men reiste hjem igjen i juni 1717. Der fikk han ganske raskt beskjed om at han var utskrevet til krigstjeneste. Da ble skyvet så stort at han stakk av. I november finner vi ham igjen i lønningslistene fra verket. I en merknad i militærullene står det at «Hans efterlatte Midler blef Seqvestered og vurderet til at leje een Kal i hans stæd med».⁴ Han fikk altså inndratt all sin formue, men levde tilsynelatende trygt i Årdal.

Hva slags *pull*-effekter var tilflytterne påvirket av? Dette dreide seg selvsagt først og fremst om økonomi. En vanlig gruvearbeider hadde en ordinær årslønn på 50–60 rd., men de som påtok seg mye ekstraarbeid, kunne tjene en god del mer. Var dette mye eller lite i forhold til de alternativene som var til stede? For de unge kunne gårds-tjeneste være et alternativ. Her var årslønnen i rede penger bare noen få riksdaler, men så hadde de kost, losji og noe klær i tillegg. Bergarbeiderne måtte betale dette selv.

Jeg har ikke gitt meg inn på å studere personøkonomien til arbeiderne, men kildematerialet fra verket gir faktisk gode muligheter til nettopp det. Her ligger muligheter for framtidige masteroppgaver! Jeg har imidlertid foretatt en sammenligning av tjenerlønnen i noen aktuelle prestegjeld. Kilden er skoskattemannntallet fra 1711. Det viser seg at mens gjennomsnittslønnen for tjenerne i Innvik og Stryn var på 1–1½ rd., så var den på 2,7 rd. i både Årdal og Lærdal. Dette vil jeg ta som en indikasjon på at det var vanskelig å skaffe tjenere i Lærdal prestegjeld, og at ungdommen her bokstavelig talt så seg bedre tjent med å være løsarbeidere ved kobberverket. Kanskje kan det være andre forklaringer.

I tillegg til de pekuniære momentene for å søke arbeid ved verket, kom at de faste arbeiderne faktisk hadde en del velferdsgoder. Hvis de ble skadet, kunne de få både pleie og skadelønn. Det var også en sykelønnsordning. Gamle gruvearbeidere ble gjerne tilbudt enklere arbeid som malmpukkere o.l. sammen med barna. Enkene kunne få bevilget en viss pensjon. Den økonomiske tryggheten som dette til en viss grad ga, kunne også telle positivt for dem som vurderte å bli bergmenn.

Den pull-faktoren som den enkelte nordfjording eller vossing merket, var avhengig av *informasjon* om forholdene i Årdal. Det hendte at en og annen arbeider reiste

³ Øvrebø 1996:12

⁴ Øvrebø 1997:71.

hjem på noen måneders «permisjon». Familie, naboer og venner lyttet sikkert meget interessert til det som ble fortalt om denne spesielle arbeidsplassen. Det ligger i sakens natur at det først og fremst var de positive sidene ved bergmannsyirket som ble trukket fram. Informasjonen som ble spredt om fordeler og ulemper ved å søke arbeid i Årdal kan dermed ha vært noe annerledes enn realitetene. På den annen side kom også en og annen arbeider tilbake til hjembygda etter noen år som bergmann. Det er ikke sikkert han ga det samme bildet.

ÅRDØLENE OG BERGSFANTENE

Det er en påfallende side ved rekrutteringen til kobberverket at så få av lokalbefolkningen ble gruvearbeidere de første årene. Dette er tydeligvis et generelt fenomen for mange historikere har funnet det samme. For Årdals vedkommende har jeg funnet en forklaring på dette i Worms utsagn om arbeiderne i partisipanttiden. Han sier at de ble kalt «Bergs-fanter» og omtaler dem selv som ondt pakk. I Målfrid Snørtelands undersøkelse av Visnes kobberverk forteller hun om en lignende skepsis til det som bygdefolket kalte «sluskjen».

Det aner meg at dette fenomenet har en sosiologisk årsak. Da gruvedriften kom i gang i Årdal, bodde det mindre enn 400 mennesker i hele sognet og bare rundt 70 personer på Farnes. Allerede i partisipanttiden kom arbeidsstokken opp i 65 mann og til dette kom et ukjent antall koner og barn. Selv om noen bygdefolk arbeidet en del for verket, så er det naturlig at det ble en ganske sterk sosial segregering mellom de to befolkningsgruppene. I en slik situasjon kan bygdefolket også ha hatt behov for å stigmatisere «inntrengerne» med tilnavn og baksnakk. Noen negative episoder og et fåtall dårlige elementer blant arbeiderne kan ha gitt næring til dette.

Under slike forhold var det ikke lett for en årdøl å gå til verksledelsen for å be om arbeid i gruvene.

EN HJØRNSTEINSBEDRIFT LEGGER NED

I 1734 ble driften ved Årdal kobberverk lagt ned. Virksomheten hadde ikke vært noen økonomisk suksess. Kobberproduksjonen hadde vært ganske beskjeden og underskuddet var stort. Men verket hadde gitt arbeid til mange mennesker. Årdal kobberverk hadde gjennom en årrekke vært en hjørnesteinsbedrift i lokalsamfunnet – for å bruke et moderne uttrykk. De siste årene var det drøyt 50 mennesker som hadde fast arbeid ved verket. Med koner og barn besto bergallmuen av ca. 200 personer da driften uvegerlig var slutt. Hvordan gikk det med alle disse menneskene?

Verket hadde tre betjenter i sluttfasen, - hvis vi da ser bort fra engelskmennene som forsvant fra landet rimelig fort. Inspektøren Johan Dahl administrerte «dødsboet» og hadde en del arbeid i flere år etterpå. Han døde i Årdal i 1751. Den danskfødte Knud Lerche som var regnskapsfører de siste årene, fikk overta verkets gård. Det ser ut til at det var han som ivaretok kongens interesser på stedet etter at Dahl døde. I et skifte fra 1755 er han omtalt som «Kgl. mayst. Proviant og Material Skriver samt Hytteskriver, Protocollist og Anstaltsfører ved det Aardalsche Kaaber Verck». Det kan se ut som om han har samlet på alle funksjonene han hadde hatt ved det forlengt nedlagte verket. Han døde noen få år senere. Den tredje betjenten var den unge overstigeren Andreas Schmidt. Han var gift med en datter av Knud Lerche. Hun ble boende i Årdal mens mannen reiste til Selbu kobberverk der han var overstiger i noen år. Senere ble han hytteskriver ved Kvikne kobberverk.

Når det gjelder resten av arbeiderne, er den videre skjebne kjent for 34. Av disse ble 14 igjen i Årdal. De fleste var husmenn, - mange av dem under verksgården Midttun. Wilken Rønnei som var sønn av gjestgiveren på Farnes, prøvde seg som handelsmann, men kjøpte seg senere en gård. Det var også to andre av de siste bergmennene som skaffet seg gård. I noen år etter at driften ved verket ble innstilt, var det stadig noen mindre jobber å få med frakt av malm fra fjellet, vedlikehold av bygninger o.l. Det var nemlig stadig håp om at driften skulle bli tatt opp igjen. Etter vel 20 års stillstand ble det så drift i noen år. Så godt som alle de tidligere bergmennene som fortsatt var arbeidsføre, fikk da arbeid på nytt.

Av de siste 20 arbeiderne, dro én til Bergen, en fikk seg en gård i Luster og én som opprinnelig var fra Borgund, flyttet tilbake dit.

De siste 17 reiste til Kongsberg. De fulgte altså etter i kjølvannet til de 20-25 bergmennene fra Årdal som hadde reist dit mens det ennå var drift ved verket. Med koner og barn var det vel 100 personer som flyttet fra Årdal til Kongsberg.

KILDER

TRYKTE KILDER

- Anderssen, Kirsti 1984: *Verk og bygd. En studie av forholdet mellom Senjens Nikkelverk og Berg prestegjeld 1870–1895*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Tromsø.
- Berg, Bjørn Ivar 1998: *Gruveteknikk ved Kongsberg Sølvverk 1623–1914*. Trondheim, Universitetet i Trondheim, Senter for teknologi og samfunn.
- Bjørnstad, Bjørn S. 1977: *Grevskapet Laurvigen. Arbeiderne ved Fritsø Jernverk 1701–1745*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Brumo, Odd 1973: *Sølvgruvedriften i Sønningdal 1877–1900. En økonomisk og sosial beskrivelse*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Trondheim.
- Bünnich, Morten T, 1826: *Kongsberg Sølvbergverk i Norge, Dets Opdagelse i Aaret 1623 og dets Udvidelse indtil Verkets Jubelaar 1723*. København (uten forlag) [faksimileutgave utg. av Sølvverksmuseets Venner i 1980].
- Fossen, Anders B. 1979: «Bergverka 1500–1700». Kapittel i Dyrvik, Ståle et. al. 1979: *Norsk økonomisk historie 1500–1970*. Bd. 1 (1500–1850). Bergen: Universitetsforlaget.
- Fladby, Rolf og Gunvor Foslie 1993: *Norske kongebrev*, bd. VI. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dyrvik, Ståle m.fl. 1979: *Norsk økonomisk historie 1500–1970*. Bd. 1 (1500–1850). Universitetsforlaget.
- Gjerdåker, Brynjulv (red.) 1981: *På flyttefot. Innanlands vandring på 1800-tallet*. Oslo, Samlaget.
- Goksøyr, Matti 1982: *Fra tjener til arbeider? En undersøkelse av Alvøen-arbeidernes rekruttering og lønnsforhold 1801–1865*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Bergen.
- Hiort, Peder 1819: «Historisk Beretning om Røraas Kobberværk, fra dets første Udfindelse og Anlæg 1646 indtil Aar 1679». *Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab* Juli 1819: 1–42 [Faksimileutgave trykket av NTH i 1968].
- Johannessen, Finn E. 1983a: «Georg Mattias og Andreas Schmidt. Overstigere ved Årdal Kobberverk». *Heimen* 20: 170–178.
- Johannessen, Finn E. 1983b: *Årdal Kobberverk. En industribedrift i et før-industrielt samfunn 1708-1734*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Johannessen, Finn E. 2004: «Johann Heinrich von Schört», i *Norsk biografisk leksikon*, bd. 8. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Kvikne, Olav 1945: *Teologen i bergmannskittel. Direktør Peder Hiort ved Røros Kobberverk*. Oslo: Aschehoug.

- Larsen, Finn B. 1981: *Rørosarbeidernes levestandard 1720–1807*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Trondheim.
- Moen, Eli 1984: "*Rift om brødet*"? *Arbeiderne ved Modum Blåfarveverk 1822-1848*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Nissen, Gunnar B. 1976: *Røros kobberverk 1644–1974*. Trondheim (uten forlag).
- Nygaard, Mons S. 1987: *Overhoffrettsdomar*, bd. 2. Oslo: Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt.
- Nygaard, Mons S. 1995: *Overhoffrettsdomar*, bd. 3. Oslo: Riksarkivet.
- Rondahl, Björn 1972: *Emigration, folkomflyttning och säsongarbete i ett sågverksdistrikt i Södra Hälsingland 1865–1910*. Uppsala.
- Seresse, Volker 1992: *Tysk bergverkstradisjon ved Røros kobberverk 1671–1685. En undersøkelse om innvandring av bergfolk fra Sachsen og Harzregionen til Norge og deres virksomhet på 1600-tallet*. [Sammendrag av magistergradsavhandling] Trondheim: Tapir.
- Snørteland, Målfrid 1984: "*Dei kalla oss Visnesslusk*". *Ein studie av rekruttering, sosial organisasjon og sosialt liv i gruvesamfunnet Visnes 1865–1940*. Magistergradsavhandling i etnologi, Universitetet i Bergen.
- Støren, Ragnvald 1954: *Løkken verk 1654 – 1904*. Trondheim: Orkla Grubeaktiebolag.
- Timberlid, Jan A. 1994: «Moglege forklaringar på ulikt flyttemønster i Sogn og Sunnfjord 1700 – ca. 1850». *Heimen* 31: 14–22.
- Woje, Kjell 2001: *Veiene til Verket. Rekruttering og protest ved Ødegårdens Verk 1874–1901*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Øvrebø, Egil 1996: *I Kongens teneste. Militær utskrivning frå Bergens stift under Store nordiske krig 1709–1719*. Bergen: Riksarkivaren.
- Øvrebø, Egil 1997: *I Kongens Teneste – Merknadsfelt, utskrivne soldatar og matrosar*. Tillegg til "*I Kongens Teneste*". Bergen: Statarkivet i Bergen.

ORIGINALKILDER

Landsarkivet for Nørrejylland

Kirkebog for Them sogn 1686-1764.

Norsk bergverksmuseum

Mantall Kongsberg sølvverk 1711. Arkivmateriale. Upublisert.

Rigsarkivet (DRA)

Søknad fra Nils Vognsen om fogdeembetet i Orkdal datert 26. juli 1709. DRA, Rentekammeret, embedsansøgninger 1709, nr. 430.

Supplikk fra Truls Johansen Falchenberg datert 1. jan. 1710. DRA, RK, relations- og resolutionsprotokoll 1710, supplikk nr. 2, s. 28ff (Mikrofilm i RA).

Riksarkivet (RA)

Arkivsendingene frå Danmark 1937: Rentekammeret.

- Sager vedr. Semdals og Aardal Bjerværk. Pakke 115.

Danske kanselli: Skapsaker. Mikrofilm.

General Wedel arkiv: Brev fra det Bergenhusiske Regiment 1701-1710

- Brev fra Lorentz Schioldal til generalfeltmarskalk Wedel datert Bergen 20. juni 1702. Pakke 44, legg merket "Anno 1701 & 1702".

- Brev fra Lorentz Schioldal til generalfeltmarskalk Wedel datert Bergen 27. feb. 1703. Pakke 44, legg merket "Daß Bergenhusische Regiment Wie auch VestungsSachen Betreffend Ao 1703".

Overbergamtet

- Innkomne brev 1712-1715.

- Innkommende brev 1719-1720.

Overbergamtet: Brevprotokoller

- Protokoll 7. April 1714 - mai 1715.

Rentekammeret: Berg- og saltverkskontoret

- Innkommende brev 1714-1715

Rentekammeret: Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap.

- Regnskaper 1707-1708
- Regnskaper 1709-1711
- Regnskaper 1711
- Regnskaper 1714
- Regnskaper 1714-1715
- Regnskaper 1714-1717
- Regnskaper 1717-1718
- Regnskaper 1719-1720
- Regnskaper 1721-1722
- Regnskaper 1723-1724
- Regnskaper 1725-1726
- Regnskaper 1727-1728
- Regnskaper 1729-1731
- Regnskaper 1732-1736

Rentekammeret. Bergverkssaker.

- Kopibok C 1697-1709
- Kopibok E 1713-1715

Rentekammeret: Realistisk ordnet avdeling, bergverk, Årdal Kobberverk 1708-1837.

- Jens Worm 1729: «Kort beskrivning over Aardals Kaaberwerckes Situation, opkomst, indskud, drifft og bygning». Pakke 30.
- Designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708-1837.

Rentekammeret: Realistisk ordnet avdeling, bergverk, innkomne brev.

- Årdal kobberverk 1755-1762.

Statsarkivet i Bergen (SAB)

Tingbok for Indre Sogn 1703.

Tingbok for Indre Sogn 1705.

Bergen lagtings justisprotokoll 1706.

FORKORTELSER, ORD OG UTTRYKK

FORKORTELSER

DRA	=	Rigsarkivet i Danmark
RA	=	Riksarkivet
RK	=	Rentekammeret
ROA	=	Realistisk ordnet avdeling
ÅDK	=	Årdal kobberverk

ORD OG UTTRYKK

Bergamtstuen	-	Stuen i amthuset, verkets hovedbygning
Bergmåned	-	Ett kalenderår ble delt i 13 bergmåneders à 4 uker. Bergmånedene ble først og fremst brukt i lønnsammenheng.
Gar	-	Kobber av salgskvalitet: <i>Å gjøre gar.</i>
Garherd	-	Smelteovn som ble brukt til garing.
Garing	-	Det siste trinnet i kobberproduksjonen. Svartkobber ble lagt på brennende trekull og smeltet samtidig som luft ble blåst inn på toppen.
Garmaker	-	Fagarbeider som hadde ansvar for garingen ved smeltehytta.
Geschworner	-	Leder av gruvearbeid i større gruver eller gruveområder. Sto over stigerne på rangstigen.
Gruveekstrakt	-	Bilag til regnskapet som gir oversikt over arbeidet i gruvene med lister de enkelte arbeideres arbeidsdager. Ekstraktene inneholder også merknader om ulykker, sykefravær o.l. Ved Årdal kobberverk er gruveekstraktene ført månedsvis.
Kullfogd	-	Underordnet funksjonær som holdt orden på verkets leveranser og lager av trekull.
Overstiger	-	Fagmann som var teknisk leder for arbeidet i gruvene på et bergverk. Overstigeren ble regnet til betjentene eller funksjonærene ved verket. Ved større bergverk kunne det være mange overstigere. De var da ansvarlige for et gruveområde.
Pliktsfogd	-	Underordnet funksjonær som var verkets kontaktperson i forhold til bøndene når de skulle levere ved og kull eller utføre transportoppdrag for verket.

- Probering - Analyse av malm for å bestemme metallinnholdet.
- Probermester - Fagmann (metallurg) som hadde ansvar for proberingen ved verket.
- Proviantforvalter - Offisielt var stillingsbetegnelsen "proviant- og materialforvalter". Til denne stillingen lå ansvar for innkjøp, ivarettakelse og salg av proviant til de ansatte ved verket. Som materialforvalter hadde han også ansvar for innkjøp av slike ting som krutt og stål til minering. Proviantforvalteren førte selv regnskaper for innkjøp og salg og bestemte prisene for matvarene. Etter at Worm overtok som verkets skriver og regnskapsfører ved siden av proviantforvaltertjenesten, brukte han fortsatt betegnelsen proviantforvalter.
- Røsting - Varmebehandling av malmen før smelting som ble gjort for å drive ut svovel. Ble som regel gjort i to trinn, *kaldrøsting* og *venderøsting*, men ved Årdal kobberverk ble det trolig bare brukt venderøsting.
- Sesjonen - Et organ ved verket som tok alle viktige beslutninger om verkets drift. Sesjonen hadde også ansvar for verkets jurisdiksjon. Alle betjentene hadde sin plass i sesjonen som ble ledet av verkets inspektør/direktør.
- Skiktmester - Funksjonær som bl.a. fører regnskap med de ansattes arbeidstimer
- Stiger - Leder av arbeidet i gruvene. Se også *overstiger* og *understiger*.
- Stuff - Stein som inneholder malm.
- Understiger - Betrodd arbeider som ledet et team av gruvearbeidere. Var underlagt overstigeren.

VEDLEGG

KORTE BIOGRAFIER OM DE FASTE ARBEIDERNE VED ÅRDAL KOBBERVERK 1702 – 1734

Kilder til biografene bakerst i vedlegget

FUNKSJONÆRER OG ARBEIDERE VED ÅRDAL KOBBERVERK 1702–1734

Denne oversikten over ansatte og løsarbeidere ved Årdal kobberverk inneholder ikke arbeidere som var ved verket i mindre enn ett år. Bønder og andre fra Årdal som arbeidet sporadisk for verket med malmkjøring og andre tjenester er heller ikke tatt med.

Abraham Abrahamsen Heggdal* (1683* –1747)

Abraham var født ca. 1683, trolig på Heggdal i Innvik¹ og han døde trolig på Blakset i Innvik i 1747². Det er foreløpig ukjent hvor og når han døde. Han var sønn av Abraham Abrahamsen Heggdal.

Abraham Abrahamsen Heggdal er nevnt som bruker av "Arnebruket" på Heggdal i 1673³. Han døde før 1701 for da hadde enka hans tatt over bruket. Det er ikke kjent hva hun het. I 1701 hadde hun (ste)sønnen Rasmus (29 år) hjemme, mens (halv)broren Abraham (18 år) var tjenestegutt på nabogården. Det virker sannsynlig at Rasmus og Abraham var halvbrødre. I 1705 finner vi en ny bonde på "Arnebruket", Arne Olsen.

Abraham kom til Årdal kobberverk i september 1709 sammen med sambygdingene [Anton Olsen Hilde](#) og Ole Bendiksen Lyslo. Han reiste hjem til Nordfjord i september året etter⁴ der han overtok Villumbruket på Blakset i Innvik. Iflg. bygdeboka (Aaland 1974:329) var han en stund ute i krigen, men han er ikke nevnt i Øvrebo (1996).

Abraham var gift med Ingeborg Jacobsdatter (1681*–1757) og han etterlot seg disse barna⁵:

1. Jacob var født i Innvik ca. 1718.
2. Kari var født i Innvik ca. 1721.
3. Dorte. Hun var gift med Jon Øyestad.

Abraham Svendsen (1655* – 1720)

Abraham var født på Røros omkring 1655⁶ og måtte late livet ved halshugging i Årdal høsten 1720⁷. Hans opphav er foreløpig ikke kjent.

Abraham arbeidet som knekt ved Røros Kobberverk (Nyberget) i 1685 og 1687⁸, men i perioden 1691–1706 var han soldat. Lite er kjent om hans soldattjeneste, men i 1706 var han ved det Trondhjemske Garnisonskompani⁹. Han reiste så til Sogn der han fikk arbeid ved Årdal kobberverk. Da Kongen kjøpte kobberverket i 1708 nevnes han blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som ble de første ansatte ved Kongens verk. Abraham arbeidet som sprenger i gruvene.

Abrahams ulykkelig endelikt begynte med ubetydelig krangel mellom kona til Abraham og nabokona Kari Eriksdatter. Det dreide seg om ei ku som beitet på naboens teig. En søndags kveld i juni 1719 var mannen til Kari, [Lars Knutsen Voss](#), ganske beruset og han ville da forsøke å rydde opp i krangelen mellom de to konene. Han gikk inn stua til Abraham. I krangelen som nå oppsto, opptrådte Lars seg ganske truende og grep fatt i Abrahams hår og skjegg. Abraham trakk da en kniv og ga Lars to knivstikk som han døde av etter noen få minutter. Fogdens fullmektig spurte under rettssaken om hvorfor han reagerte så brutalt. Abraham svarte da at *«hand som en gl. Mand der nu er 68 aar gl. var bange og frøchtig at Lars Knudzen som en Ung, frisch og før Mand skulle ofuervellet handem og handlet haardelig med hannem og derhoes formeente, at hand udj hans Eeget huus burde hafue freed»*¹⁰. Abraham ble henrettet ett år etter drapet. Trolig skjedde dette helt sør på Farnes. Der er det et sted som kaltes Abrahamsdokki før utbyggingen i Årdal etter krigen.

Abraham var gift med Helle Pedersdatter, men om henne vet vi ikke annet enn at hun fortsatt levde i 1720. Det er ikke kjent om Abraham hadde noen barn, men manntallet fra 1714 viser at han ikke hadde hjemnevende barn da.

¹ At dette er riktig person kan vi slutte av det sjeldne navnet og av at han kom til Årdal samtidig med Anton Olsen Hilde og Ole Bendiksen Lyslo.

² Det ble holdt skifte etter Abraham Abrahamsen på Blakset i mai 1747. Bygdeboka hevder at han kom fra Heggdal [Skifteprotokoll for Nordfjord A 9, fol. 556a og Aaland 1974, s. 329].

³ Aaland skriver: *Abraham Abrahamsen*, d.f. 1701, br.f. 1673 3-3½. Enken hans var br. 1701 (til 1705).

⁴ RA, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1709 (pakke 15) og 1709–1711 (pakke 16).

⁵ Opplysningene om familien til Abraham er hentet fra skiftet fra 1747 [Skifteprotokoll for Nordfjord A 9, fol. 556a].

⁶ I bergverksmanntallet fra 1714 er alderen oppgitt til 57 år. Under forhøret på bygdetinget i 1720 sier Abraham at han var 68 år gammel.

⁷ Begravelsen er ikke nevnt i kirkeboka. At han faktisk ble halshugget, ser vi av regnskapet for 1720 der et bilag forteller om ekstrakostnadene ved henrettelsen. [RK, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1719–1720, pakke 25. Bilag 33 i legg merket "Bilag"].

⁸ Kilde: "Gruffuernis Maanits Affløninger Register Anno 1687" iflg. avskrift av Bjørn Nyheim. Originaldokumentet trolig i Statsarkivet i Trondheim. Han er dessuten trolig identisk med den "Abraham Sundt" som er nevnt i en avskrift av et manntall fra 1685. Etternavnet Sundt er trolig en feillesing av Svends. e.l.

⁹ Dette er basert opplysninger som han selv ga på tinget etter at han hadde drept Lars Knutsen Voss. [Tingbok for Indre Sogn 1720, møte på Farnes 22. juni]

¹⁰ Rettssaken er protokollert i tingbok for Indre Sogn 1720. fol. 166–169b

Adam Bersvendsen (1699 – 1770)

Adam var født på Røros i 1699 (dpt. 23. apr.)¹ og døde i Ålen 1770². Han var sønn av malmknekt Bersvend Siverson (ca. 1671-ca.1710) og Dorte Hansdatter Kullberger (ca. 1668–1761)^{3,4}.

Bersvend Siverson var født ca. 1671⁵ og døde på Røros ca. 1710⁶. Han var sønn av en kullbrenner og var selv malmknekt ved Røros Kobberverk. Da Bersvend døde, etterlot han seg to barn, sønnene Adam, 11 år og Siver, 3 år⁷. Hans enke, Dorte Hansdatter Kullberger, giftet seg senere med Iver Olsen Grenader (1673*–1737). De fikk i alle fall to sønner, Bersvend (f.ca 1710) og Ole (f.ca. 1711).

Adam arbeidet trolig noen år ved Røros Kobberverk, men dette er foreløpig ikke dokumentert. Våren 1721 reiste han imidlertid til Sogn der han fikk arbeid som kullbrenner ved Årdal kobberverk⁸. Adam forsvinner fra regnskapene for Årdal kobberverk i juli 1724, og han dro vel kanskje tilbake til Røros da. I perioden 1730–1738 finner vi ham nemlig igjen i kildene fra Røros. Det er vel rimelig å tro at han da arbeidet ved Røros Kobberverk. Senere flyttet familien til Hessdalen i Ålen der han iflg. bygdeboka ryddet plassen Kjerringvolden. Han fikk bygsel på bruket i 1747⁹.

Adam giftet seg mens han var i Årdal (viet 2.nov.1721). Kona het Guri Olsdatter, men vi vet ikke noe om opphavet hennes¹⁰. Hun døde i Ålen 1779 og alderen ble ved begravelsen angitt til 83 år¹¹. Bare ett barn er kjent etter Adam og Guri:

1. Bersvend. Han ble født på Røros 16. nov. 1735 og døde i 1773¹². Bersvend overtok Kjerringvolden etter faren og giftet seg ca. 1755 med Ingeborg Olsdatter Krokan. De hadde i alle fall sønnen Adam (ca. 1755–1789) og det var hans etterslekt som bodde på Kjerringvolden i 1801.

Adam Thiele (1682*– ett 1736), smelter

Adam var født omkring 1682¹³, trolig på Kongsberg, men det er ikke kjent når og hvor han døde. Han var trolig sønn av Georg Thiele som var overstiger ved Kongsberg Sølvverk. Moren het trolig Dorthea¹⁴.

Først på 1700-tallet arbeidet Adam ved Kongsberg Sølvverk¹⁵, men deretter skal han ha arbeidet en tid ved det Gothalske Kobberverk på Grorud. Da driften her ble nedlagt i 1706 eller 1707, ble han sammen med noen andre arbeidere og betjenter sendt til Amalienborg Smeltehytte i København der de trolig drev en form for testproduksjon e.l.¹⁶. Da Kongen overtok Årdal kobberverk i 1708, var han en av dem som ble håndplukket til å arbeide ved smeltehytta der. Han kom til Årdal 21. april 1709 og arbeidet som smelter ved kobberverket der helt til driften ble innstilt i 1734. Det er ukjent hvordan det gikk med ham siden, men familien ser ut til å ha flyttet fra Årdal.

I 1726 hadde Adam en forsørgelsesbyrde på 7 personer. Kona hans het Margrete, men hennes bakgrunn er ikke kjent. Vi kjenner til ialt 7 barn¹⁷, men vet bare om skjebnen til en av dem:

1. Jørgen Adamsen Thiele var født ca. 1710 og arbeidet ved Årdal kobberverk i 1726.
2. Dorethe Marie ble født i Årdal 1716 (dpt. 21. mars).
3. Maren ble født i Årdal 1718 (dpt. 7. juni).
4. Malene Marie ble født i Årdal 1720 (dpt. 10. nov.).
5. Henrik ble født i Årdal 1723 (dpt. 7. mars).
6. Anna Cathrina ble født i Årdal 1727 (dpt. 1. nov.).

¹ Kirkebok for Røros (1691–1700), fol. 149b.

² Reitan (1967).

³ Kilder: FT Røros 1701. Skifte Røros 29.4.1710. KB Røros 1761.

⁴ Om Adams familie skal legges til at hans farfar, Siver Olsen, var kullbrenner ved Røros Kobberverk (se skiftet etter ham fra 26. april 1700). Adam bare hadde én bror, Siver Bersvendsen (f.1708*), men han hadde også halvbroren Ole Iversen Grenader (1711–1753). Hans mor giftet seg nemlig på nytt med Iver Olsen Grenader (1673*–1737).

⁵ FT Røros 1701

⁶ Skiftet er datert 29.4.1710.

⁷ Opplysningene fra skifte datert 26.4.1700.

⁸ Han er ikke nevnt i proviantregnskapet for januar 1721, men finnes i regnskapene fra og med 5. bergmåned. Ved en anledning kalles han "Adam Kulbrenner".

⁹ Kilde: Reitan (1967).

¹⁰ Da Adam og Guri forlovet seg, ble smelter Arne Jensen og bergarbeider Henrik Pedersen Haas brukt som kausjonister. Begge disse var fra Røros og det tyder på at Guri også var derfra.

¹¹ Dette er basert på opplysninger i Reitan, A. J.: "Ålen". Trondheim 1967.

¹² Kilder for omtale av Bersvend: KB Røros 1735. Reitan, A. J.: "Ålen". Trondheim 1967.

¹³ Ved manntallet i 1726 er alderen oppgitt til 44 år. Han arbeidet som sprenger ved Kongsberg Sølvverk i 1700, så det er mulig denne alderen er noe lav.

¹⁴ Av Norske Kongebrev 1703 ser vi at Georg Thieles kone på en eller annen måte var innblandet i det store sølvtyveriet på Kongsberg. Brevet reduserer idømt straff for henne og noen andre kvinner til kakstryking og landsforvisning under forutsetning av at de "ikke efter lovens første bogs 14. capt. 6. art. fralegger sig ved deris egen ed for Bergamtet det de ere beskyldte for". Rettsdokumentene er ikke studert, men i de kildene jeg har sett, brukes ikke hennes fornavn. I et brev til Overbergamtet fra 1711 omtales den «Arresterede Dorthea Thiiles». [Brev fra Mouritz Sweder til Overbergamtet datert Kongsberg 19. aug. 1711. RA, Overbergamtet, innkomne brev 1707–1711, innbundet hefte merket 1711].

¹⁵ Ved Kongsberg Sølvverk finner vi iflg. personer av denne familien(?) i utgiftsregnskapene for underberget: 1700: Overstiger Georg Thiele, sprenger Gottfried Thiele og sprenger Adam Thiele; alle i Hertzog Ulrichs gruve (9. mnd.). 1701: Som i 1700, men Adam Thiele er nå ertzscheider ved Samuels gruve (13. mnd.). 1704: Sprenger Gottfried Thiele og knekt Adam Thiele ved Samuels gruve (3. mnd.). Det må stilles et lite spørsmålsteget ved at Adam er ført som ertzscheider i 1701, bare ca. 20 år gammel.

¹⁶ Mer om dette i Johannessens artikkel i Heimen, Finn Erhard Johannessen (1983).

¹⁷ I kirkeboka for Domkirken i Bergen finner vi at en Malene Cathrine Thielle er fadder for diktlemann Peder Pedersens datter Dorthe Maria den 8. jan. 1741. Dette er trolig også en datter av Adam Thiele. Hun bør i så fall være født rundt 1708. Kirkebøkene for Årdal begynner først i 1711.

- 7. Anne Marie ble født i Årdal 1732 (dpt. 23.mars).

Amund Nilsen Voss (1670* – 1741), understiger

Amund var trolig født i Hardanger eller kanskje på Voss en gang mellom 1665 og 1675¹ og døde på Kongsberg i desember 1741² (begr. 12.des.1741). På Kongsberg er han omtalt som Amund Nilsen Årdal.

Amund forteller i en supplikk fra 1719³ bl.a. dette om sin livshistorie:

"... jeg har tient Deris Majt i nogle Aar for Soldat, svart som een Skattebonde Aarlig afgiffit og Contributionen, indtil jeg blev betinged af de da verende Participanter til Aardals Kobberverck, som siden hjemfaldt til deris Kongl. Mayt og der i nogle Aar først som Sprenger, og siden som een Skyde-Nattstiger ...".

I 1701 finner vi ham på Kvåle på Voss⁴, og det er kanskje der han var "skattebonde".

Amund kom til Årdal kobberverk omkring 1706 og arbeidet som vanlig gruvearbeider der de første årene. I 1713 overtok han i en periode stillingen som understiger ved Blåberget gruver. Amund var imidlertid rammet av flere ulykker. I september 1716 skal han ha mistet synet ved en sprengningsulykke og i alle fall fram til sommeren året etter fikk han utbetalt en månedlig nådelønn på 3 rd. 48 sk. Til tross for sin «store skade, blindhet og alderdom» reiste familien etter dette til Kongsberg der sønnene fikk arbeid på sølvverket⁵. Det kan se ut til at også Amund fikk arbeid der en stund⁶, men stort sett måtte han klare seg med en liten pensjon.

Amund Nilsen var gift med Anne Henriksdatter som vi ikke kjenner opphavet til, men hun kan godt ha vært fra Voss. Da hun døde på Kongsberg i mars 1743 (begr. 23. mars), ble alderen ble oppgitt til 84 år, så hun må være født rundt 1660. Da Amund døde, bodde de i

Gammelgrenen på Kongsberg. Amund og Anna hadde disse barna:

- 1. Nils Amundsen født på Voss eller i Hardanger ca. 1694. Han arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden 1707–1717. Hans senere skjebne er ukjent.
- 2. Guri var trolig født på Voss en gang på slutten av 1690-tallet og døde på Kongsberg ca. 1743⁷. Hun reiste med familien til Kongsberg og ble der g.m. Anders Hansen Svede (d.1748⁸). De hadde i alle fall to barn: Hans Amund (ca.1724 – ett 1748) og Johan Henrik (ca. 1728 – ett 1748).
- 3. Henrik Amundsen var født på Voss ca. 1698 og døde en gang etter 1730, trolig på Kongsberg. Han arbeidet sporadisk ved Årdal kobberverk som junge i perioden 1711–1716. Han reiste med familien til Kongsberg i 1717.
- 4. Brite ble født i 1705⁹, men det er uvisst hvor. Hun døde på Kongsberg i 1740 (begr. 25. mai). Hun giftet seg på Kongsberg 20.april 1727 med sølvverksarbeider Christian Mortensen Wind¹⁰ fra Vestfold (ca.1705-ca.1742). De fikk barna Morten David (f.1727) og Anne Margrete (f. ca. 1732).

Amund Sjursen Lingjerde (1689* – 1733*)

Amund var født på Lingjerde i Luster omkring 1689, og han døde i omkring 1733, trolig i Årdal. Navnet hans skrives ofte Aanund, så det er grunn til å tro at det var dette som brukt muntlig. Han var sønn av Sjur Amundsen Lingjerde og Christi Knutsdatter¹¹.

Sjur Amundsen (ca. 1649-ca.1720) var fra Sviggum i Hafslø, men kom til Lingjerde ved å gifte seg med datteren på gården, Christi Knutsdatter (ca.1663–ca.1708) omtrent på samme tid som faren hennes døde. Etter at Christi døde, giftet Sjur seg med Mette Johannesdatter (ca.1695–ca.1752) fra Hæri. Sjur fikk i alle fall 5 barn med den første kona. Amund (f.ca.1689) var den sønnen. Døtrene var Anne (f.ca.1686) som kom til Kroken, Mette (f.ca.1695) som kom til Bolstad, Elisabet (f.ca.1699) som kom til Stokkanes og Ingrid (f.ca.1702) som kom til Joranger i Hafslø. Da Sjur døde i

¹ I manntallet for 1701 oppgis alderen til 35 år og da han ble begravet i 1741, ble alderen oppgitt til 72 år. I et manntall fra Årdal kobberverk fra 1714 er alderen 37 år. Dette stemmer dårlig med de andre angivelsene og må skyldes en feil.

² I kirkeboka kalles han "Amund Nielsen Aardahl". Skiftet som ble sluttet 4. aug. 1744, viser at dette er Amund Nilsen Voss

³ I supplikken ber Amund om at pensjonen på 3 rd/mnd blir økt til 3 ½ rd. [Kilde: Brev fra Amund Nielsen Aardal til Kongen datert Kongsberg 3. juli 1719. RA. Overbergamtet. Innkomne brev: 1719 – 1720, Hylle nr 4A06225]

⁴ Kilden er FT 1701 for Voss. At dette er den Amund Nilsen som senere arbeidet ved Årdal kobberverk og ved Kongsberg Sølvverk, kan vi ikke vite 100% sikkert. Alderen, 35 år, stemmer ikke så godt med det andre kilder sier. Bl.a. har manntallet fra Årdal for 1714 en alder på 37 år. Når det likevel må regnes som rimelig sikkert at dette er riktig Amund, skyldes det at alderen (og navnene) på de to sønnene Nils, 7 år og Henrik 3 år stemmer godt. I kildene fra Årdal brukes dessuten konsekvent Voss som etternavn.

⁵ Det er uklart når Amund og familien flyttet til Kongsberg, men supplikken han sendte til Kongen, er skrevet på Kongsberg den 3. juli 1719.

⁶ I regnskapet for Kongsberg Sølvverk fra 1730 finnes en Amun(?) Aardahl på skadelønn

⁷ Skiftet datert 25. jan. 1743

⁸ Skiftet påbegynt 2. apr. 1748

⁹ Ved begravelsen 25. mai 1740 har presten skrevet at hun ble 35 år 4 mnd. og 14 dager. Hun skulle etter dette være født i begynnelsen av januar 1705.

¹⁰ Mannens navn går fram av skiftet etter Brites far (avsl. 1746). Han må ganske sikkert være identisk med den Christian Vinn som vi finner i MT 1732. Det oppgis der at han var født i Jørlsberg, var 28 år gammel og hadde arbeidet ved sølvverket i 20 år. Det framgår videre at han var enkemann og at han allerede i 1732 hadde to barn. Han har derfor trolig hatt to barn fra et tidligere ekteskap også.

¹¹ Christi Knutsdatter var datter av Knut Christoffersen Lingjerde (ca.1630-ca.1683) som opprinnelig var fra Øren i Årdal. I bygdeboka for Luster, bd. III står at Christi var født i 1663, men dette er neppe korrekt. I en oversikt over leiermål i Luster fra 1662–1669 finner vi nemlig fig. innføring fra 1666: "Den 18. August. Absolveret Knudt Christoffersøn Nedre Lindgiærdt, Och Inger Biørnsdtr, for hun kom for tilligh". De må altså være gift i 1666. Da bygdeboka har Christoffer (f. 1668) som dette parets første barn, må vi tro at det Christi som ble født i 1666.

1720, ble gården overtatt av datteren Mette og mannen hennes.

Amund kom til Årdal kobberverk i 1716¹ og arbeidet som sprenger der i 1726. I en oversikt over gjelden som kobberverket hadde til sine ansatte i juli 1734, ser vi at "Anund Syversens Encke" hadde et krav på vel 7 rd. Dette kan tyde på at Amund døde kort tid før dette.

Amund var gift med Cecilia Nilsdatter fra Kroken i Hafslø. Hun var født ca. 1688 og var datter av Nils Anfinnsen (ca. 1648-ca. 1717) og Gro Pedersdatter. Amund og Cecilia hadde i alle fall disse barna²:

- 1. Asbjørn var født på Lingjerde(?) i Luster 1715 og døde samme sted i 1780. I perioden 1724–1727 hadde han sporadisk arbeid på verket som malmplukker. Siden reiste siden tilbake til Luster og ble gårdbruker på Lingjerde.
- 2. Christine var født i Årdal i 1717 (dpt. 1. jan. 1718). Vi vet ikke noe mer om henne.
- 3. Nils var født ca. 1719, uvisst hvor, og døde i Luster 1776. Han vokste opp i Årdal, men reiste siden tilbake til Luster og havnet som husmann på Dulsvik under Lingjerde.
- 4. Christen var trolig født i Årdal i 1721 og døde i Hafslø 1785. Som voksen kom han til Kroken i Hafslø der han drev husmannsplassen Loi.
- 5. Elisabeth var født i Årdal 1723 (dpt. 19. sep.). Hun døde før 1726.
- 6. Elisabeth var født i Årdal 1726 (dpt. 7. juli) og døde i Luster 1773. Hun ble gift med Johannes Olsen (1735–1804) som hadde en husmannsplass under Hæri i Luster. Det skal også nevnes at Elisabeth hadde en sønn med prestesønnen Ove Andreas Jonassen Leyrdahl.
- 7. Gro var født i Årdal 1730 (dpt. 30. apr.). Det er uvisst hvordan det gikk med henne.
- 8. Inger var født i Årdal 1732 (dpt. 27. apr.) og døde i Sogndal 1768³.

Anders Andersen Kongsberg (før 1680 – ett 1708), understiger

Opphavet til denne Anders er ukjent, men tilnavnet betyr ganske sikkert at han var født på Kongsberg eller hadde arbeidet ved Kongsberg sølvverk før han kom til Årdal⁴. Anders arbeidet ved Årdal kobberverk i parti-

¹ Amund var i Årdal allerede i 1708 g arbeidet noen uke på verket. Fra han dukker opp i regnskapene sommeren 1716 til sommeren 1720 arbeidet han heller sporadisk ved verket. Han var bl.a. helt fraværende fra 1. mnd. 1719 til 6. mnd. 1720. Etter dette arbeidet han fast i gruvene.

² Opplysningene om barna er med noen få unntak hentet fra Øyane 1986b:553.

³ Hun ble iflg. bygdebok for Luster gift med Aamund Johannessen (1735–1813) som drev gården Selseng i Sogndal. Dette stemmer imidlertid ikke med bygdeboka for Sogndal der det står at Amund (Anund) på den aktuelle tiden var g.m. Kari Nilsdatter (1737–1770).

⁴ I manntallet for Kongsberg sølvverk fra 1711 finner vi en hauer som het Anders Andersen. Alderen er angitt til 30 år og fødestedet var Kongsberg. En gjennomgang av lønningstlisten for KB fra 1708 og åren før dette vil trolig

sipantiden. Vi vet ikke når han kom til Årdal, men han ser ut til å ha sluttet i begynnelsen av 1708. Han var ganske sikkert en betrodd gruvearbeider for det siste halvåret var han understiger med lønn på 4 ½ rd/mnd.

Anders Eriksen (1652* – ett 1726)

Anders var født omkring 1652⁵. I manntallet fra 1714 oppgis "Christian" som fødested. Med dette menes vel Christians Amt, dvs. Oppland. Det er ukjent når og hvor han døde. Det er mulig at Anders er identisk med Anders Normann, for i regnskapet for januar og februar 1709 finner vi en Anders Eriksen Normann. Kanskje var han bror av [Nils Eriksen Smed](#) som kom til verket omtrent samtidig⁶.

Anders kom til Årdal kobberverk i 1704 eller 1705⁷ og arbeidet noenlunde fast ved verket til 1720. I 1708 var han kullbrenner, men seinere arbeidet han også som sprenger. Etter at han sluttet ved verket i 1720, må han fortsatt ha bodd i Årdal, for han fikk flere ganger betalt for mindre jobber. Det siste vi ser til ham er at han rodde inspektøren til Tangen sommeren 1726.

Bergverksmanntallet fra 1714 kan kanskje tyde på at han gift, men han hadde ikke hjemmeværende barn⁸.

Anders Jensen Bukken (før 1665* – ett 1714), understiger

Det er ikke kjent når og hvor Anders var født, og det er heller ikke kjent og hvor eller når han døde. Et skifte fra Bergen 1704 gir oss likevel noen opplysninger om familien⁹. I skiftet brukes Normann som etternavn, – flere steder skrevet *Noorman*, men i Årdal er han nesten konsekvent kalt Bukken, et navn han hadde fra den tiden han var gjestgiver på Bukken sør for Bergen.

kunne vise om dette er riktig person. Han er ikke funnet i manntallet for 1732.

⁵ Bergverksmanntall ved Årdal Kobberk 1714.

⁶ Det skal også nevnes at en «Anders i Huken» er nevnt kirkeboka for Årdal fra 1712 da han fikk datteren Mette Marie. Fadderne var fra verket. Hvis dette er Anders Eriksen, hadde han trolig arbeidet ved Gothalske Kobberverk før han kom til Årdal (se under Ole Tørbjørnsen Huken).

⁷ I manntallet for Årdal kobberverk fra 1714 sies det at han hadde vært verket i 9 år. Første gang vi hører om Anders er da han vitnet i saken mot Anfinn Fleskheller på Lærdalsøra 31. oktober 1705. Han fortalte da at han ikke hadde vært til stede på Lærdalsmarkedet, men hadde pleiet den skadede Torsten Rasmussen med forbindinger da han kom hjem til Årdal..

⁸ I manntallet fra 1714 står at han var "uden børn". Dette tyder på at han var gift. I antegnelse til regnskapet for 1710 får vi dessuten vite at han leiet ut rom til Jockum Dunk og hans familie.

⁹ Dette er skiftet etter søsteren Maren Jensdatter Normann som døde i Bergen 29. april 1704. Det viser at Anders hadde disse søstrene: Karen (gift i København), Boel (død i Bergen, gift), Maren (død i Bergen, ugift) og Anne (Bergen, ugift). I skiftet heter det videre at Boel døde i Bergen. Hun hadde vært gift med Rasmus Olsen og hadde etterlatt seg to sønner, Jens og Christen. Om disse står det videre i skiftet at "den ældste er nu j Nordland og den andre hos Benjamin Harboe udi Nordfiord". Maren hadde tjent hos Elling Albertsens enke. [Bergen skifterett. Skifteprotokoll VI.A.a. 1704, fol. 469-472b]

Det første vi vet om Anders, er at han kom til Sund utenfor Bergen ca. 1686 der han overtok driften av gjestgiveret på øya Bukken. De første årene drev han på leiebasis, men i 1696 kjøpte han stedet for 350 rd.¹ Han klarte imidlertid ikke å betale rentene på sine lån og i november 1700 ble han stevnet for tinget. Endelig dom falt i juni 1701 og kort tid etter måtte han forlate Bukken.²

Etter konkursen dro Anders til Bergen der han må ha kommet i kontakt med Henrik Blatt eller hans fullmektig Fridrich Dantzig, som ga ham arbeid ved Årdal kobberverk. Det er ikke kjent akkurat når han kom til Årdal, men det må senest ha vært i 1704.³ Tre år senere er han i regnskapet nevnt som understiger. Dette ga ham en månedslønn på 5 rd.

Anders var en av dem som fikk fortsette ved verket da Kongen overtok i 1708, men han var lenge plaget med dårlig helse. I 1711 søkte han ledelsen om skadelønn. Om dette gjorde ledelsen flg. vedtak: «*Som mand er hans store suagthed nocksom bekiendt, des foruden sidder med et huus fuld af smaa u-opfødde børn, bevilges hannem som naadens penger maanetl. foruden hvis hand kand tiene ved mallumpuckningen, halfanden rixd. som bevilges hannem hereffter at nyde udj tvende maaneder*».

Anders sluttet ved verket i 1713. Det ser ut til at han reiste til Bergen, for året etter sendte han et brev til verket datert Bergen 26. juni 1714 med krav i dødsboet etter inspektør Dantzig. Dette dreide seg om en morter, et lite treskap og et stekepott som han hadde lånt ut til Dantzig. Han ønsket å få varene sendt til Bergen ved første anledning. Dette er det siste vi hører om Anders Jensen Bukken, men regnskapsdokumenter viser at han fikk sine utlånte eiendeler tilbake. Jens Worm tok dem med seg til Bergen ved en senere anledning.

Anders var gift med Rebekka Karstensdatter (Bech)⁴. Hun var født ca. 1670⁵ og var datter av Karsten Olsen som drev gjestgiveriet på Bukken før Anders⁷. Rebekka døde i Bergen i 1758 (begr. 1. feb.). Anders og Rebekka sies i 1711 å ha «*et huus fuld af smaa u-opfødde børn*», men dessverre kjenner vi bare til ett av dem. De øvrige er helst født i Sund eller i Årdal før den første bevarte kirkeboka ble påbegynt høsten 1711.

- 1. Anders var født i Bergen i 1703 (dpt. 15. juni). Hans skjebne er ukjent.

¹ Tingbok for Sunnhordland 1701, fol. 122a.

² Dette framgår av en kunngjøring som ble lest på tinget i Sartor skibbrede den 19. oktober 1701: Knud Monsen Lood oplæsse M/agiste/r Niels Smeds til Hannem gifne Bestallings Bref, til at werre gastgiewer i Buchen, dattert Bergen d/end/ 7 Julj 1701. [Tingbok for Sunnhordland 1701, fol. 134b]

³ I skiftet etter søsteren fra 21. juni 1704 omtales han som "Een broder ved navn Anders Jensen Noorman som bor udj Sogn".

⁴ Hennes bror, Thomas, bruker Bech som etternavn.

⁵ Alderen er angitt til 88 år ved begravelsen i 1758.

⁶ Det er ikke kjent hvem denne Karsten var gift med, men Rebekkas søsken er godt dokumentert: 1. Thomas

⁷ I 1679 stevner han en husmann i Sund for å gå ham i næringen ved å brygge og selge øl.

Anders Olsen Gald (1700* – 1742*), bergsmed

Anders var født omkring 1700, trolig på Gald i Innvik. Han døde i Årdal i 1741 eller 1742⁸. Anders var ganske sikkert sønn av [Ole Olsen Gald](#) (ca. 1668 – ett 1730) som kom til Årdal kobberverk omkring 1710⁹.

Anders arbeidet sporadisk ved Årdal kobberverk i 1713 og 1714. Fra sommeren 1715 finner vi ham fast i lønningslistene, – i 1717 som lærespenger. Høsten 1724 ser det ut til at han forsvinner fra verkets regnskaper en tid, men han kommer tilbake i slutten av mai året etter. Kanskje han var en tur i Nordfjord i denne perioden? Fra 1726 arbeidet han delvis som bergsmed. Da verket ble nedlagt fikk Anders seg en plass under Ve som ble kalt "Nausteplassen" eller "ved naustet".¹⁰

Anders giftet seg i Årdal 25. juni 1730 med Synnøve Olsdatter Ve (f.ca.1707). Hun var datter av Ole Thomassen Ve (ca.1681–1748) og Kari Håvardsdatter Hestetun (d.ca 1742). Da Anders døde, giftet hun seg med Ole Jacobsen og de fortsatte å bo på Nausteplassen. Anders og Synnøve fikk disse barna:¹¹

- 1. Magnus ble født i 1731 (dpt. 26. aug.) og døde en gang etter 1767. Han drev bruket Nedre Gjerde under Melheim i Øvre Årdal. Magnus giftet seg med Synnøve Einarsdatter som trolig var datter av Einar Eriksen Melheim. De har en stor etterslekt i Årdal.
- 2. Antonius ble født i 1733 (dpt. 14. mars). Hans skjebne er ukjent, men han var trolig død før 1767.
- 3. Nils ble født i 1735. Han bodde i 1763 på under plass under Ve og omtales som fattig. Han døde trolig før 1767.
- 4. Brita ble født i Årdal vinteren 1737/1738 (dpt. 11.jan.1738) og levde ennå i 1767. Hun giftet seg i Årdal 24.juni 1759 med *Sjur Anfinnsen Vetti* (1723 – ett 1767). Da det ble gruvedrift i Lilledals gruver omkring 1760, flyttet de dit.
- 5. Synnøve var født i 1740 (dpt. 2. okt.) og døde omkring 1767. Hun var gift med Torleif Olsen Hestetun, men hadde trolig ingen barn.

Anders Ormelseng (før 1690 – ett 1716), postmann

Opphavet til denne Anders er foreløpig ukjent¹², men etternavnet som konsekvent ble brukt i Årdal, knytter ham til gården Ormelseng i Sogndal. Vi vet ikke når

⁸ Skifte etter ham er datert 19. apr. 1742.

⁹ Som nevnt under Ole Rasmussen Gald og Ole Olsen Gald er det vanskelig å holde disse to klart fra hverandre etter som kildene de fleste steder ikke har med patronymet, men bare omtaler Ole Gald. Det er derfor ikke helt utenkelig at at Anders var sønn av Ole Rasmussen Gald, men sannsynligvis var dette hans farfar.

¹⁰ Laberg 1932:282.

¹¹ Opplysningene om barna er hentet fra Laberg 1932.

¹² I Øvrebø (1996) er nevnt en Peder Olsen Ormelseng som ble utskrevet til matros i Bergen i 1711. Dette kan kanskje ha vært en bror av Anders da han kalte sin første(?) sønn for Ole (f.1714). I 1701 het brukeren på Ormelseng Ole Ellingsen (f.ca. 1655)

han var født og det er heller ikke kjent når og hvor han døde¹.

Anders arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall fra 1706 og forsvant fra verket ca. 20. juli 1716². I et brev fra direktøren ved verket datert august 1716 kalles han "Andreas Ormeseng postmand". Det er ikke funnet noen andre kilder som kan bekrefte at han var verkets postmann, men dette stemmer godt med at han bare sporadisk finnes i regnskapene som gruvearbeider. Postmannen hadde ansvar for å bringe post mellom Øvre Årdal og Lærdalsøra. Om sommeren kunne han bruke båt det meste av veien. Om vinteren gikk transporten på isen over Årdalsvannet, men når isforholdene var vanskelige, måtte han ta skiene fatt over fjellet.

Anders var gift med en Siri som sannsynligvis var datter av Anfinn Botolvsen(?) Voldal^{3,4}. Siri ser ut til å ha bodd i Årdal så sent som i 1726 da hun var fadder for en datter av Halvor Voss. Siri hadde en sønn med Christoffer Sjørnsen Øren fra 1707⁵, men vi kjenner ikke navnet på ham. Anders og Siri fikk visstnok bare ett barn:

- 1. Ole, født i Årdal 1714 (dpt. 2.des.). Vi kjenner ikke sikkert hans skjebne.

Anders Tolgen (før 1690 – ett 1710)

Bakgrunnen til denne Anders er ukjent, men han kom trolig fra Tolga i Østerdalen ettersom han i kildene er kalt Anders Tolgen.

Anders kom til Årdal kobberverk i august 1708 og arbeidet som gruvearbeider der til august 1709. Han reiste videre til Kongsberg i september 1709^{6,7}.

¹ I kirkeboka finner vi den 19. sep. 1723 begravelsen av en Anders Olsøn, 60 aar, som kunne være aktuell, men det ser ut til at dette er Anders Olsen Melheim.

² I en regnskapsoversikt for 1712 sies det at han hadde hatt arbeid med malmkjøring og derfor fått proviant på kreditt, men deretter "Verckets arbeide forlatt og blef skyldig 23 sk." Han må imidlertid ha kommet tilbake senere, for gjelden ble oppgjort samme år.

³ Ved en dåp i 1726 kalles en av fadderne for Siri Ormeseng. Dette er sannsynligvis den *Sirij Anfindsdaattr.* som ble introdusert en måneds tid etter dåpen av Ole. At fadderne kom fra Uttadalen gjør det ytterligere sannsynlig at Siri er rett mor, men noe helt sikkert bevis er ikke kanskje dette. Det skal tilføyes at Siri fikk en sønn med Christoffer Sjørnsen Øren i 1707. Av tingboka får vi vite at hun var datter av Anfinn Voldalen. Gutten døde i 1711.

⁴ Dette er trolig Anfinn Botolvsen som i 1701 var husmann på Øren.

⁵ Tingbok for 1707.

⁶ I lønnsregnskapsboka for 1709 står at han hadde 7 rd 45 sk til gode av verket som ble «betalt d. 31te Aug. 1709. *Bekom dimission til Kongsberg*». Det er ikke funnet noen Anders fra Tolga i manntallene for Kongsberg. Han kan kanskje være født på Kongsberg av en som var fra Tolga?

⁷ I lønnsregnskapet for 1710 er det en Anders Tolgen som får lønn for arbeid på smeltheytta i august og september. Kanskje han kom tilbake? Det er også mulig at det er Anders Jensen som disse to månedene feilaktig kalles Anders Tolgen.

Anders Torbjørnsen Storesunde (1692* – ett 1738), understiger

Anders var født i Stryn omkring 1692⁸ og han døde i Flesberg den 24. januar 1752⁹. Han var sønn av Torbjørn Andersen Storesunde (ca.1645-ca.1727) og Ingeborg Pedersdatter Storesunde. Anders var bror av [Lars Torbjørnsen Storesunde](#) (ca. 1695 – ett 1732) som kom til Årdal kobberverk et halvt års tid etter Anders.

Torbjørns bakgrunn er ukjent, men kona hans var av gammel ætt på Storesunde. Torbjørn overtok bruket omkring 1674. Han var den første selveier på gården i nyere tid¹⁰. Tre sønner er kjent: Peder (f. 1678*), Anders (f. 1690*), Lars (f. 1695*). Iflg. bygdeboka overlot Torbjørn gården til sin eldste sønn ca. 1706. Anders og Lars forlot Storesunde i 1714 for å søke seg arbeid ved Årdal kobberverk. Det er skifte etter faren i 1717 og etter moren døde vel 10 år seinere. Peder døde i 1728.

Anders vokste opp på Storesunde (også kalt Mersunde) ved vestenden av Oppstrynsvatnet. Han kom til Årdal tidlig på sommeren i 1714 og begynte midt i 6. berg-måned med å hjelpe kullbrennerne. Den neste måneden er han ført som læresprenger. Anders var nok en betrodd medarbeider, for i 1720 blir han bevilget et tillegg i lønnen på 3 mark pr. måned for skytingen og 3 mark fordi han ledet "Bønholdningen" eller "Chorholdningen". Dette betyr vel at han ledet den faste morgenandakten blant gruvearbeiderne. Han finnes i lønnsregnskapet for Årdal kobberverk fram til 7. september 1722.

Anders reiste nå til Kongsberg der han raskt fikk en stilling som understiger ved sølvverket¹¹. Omtrent på den tiden da Anders kom til Kongsberg, ble det funnet sølv oppe i åsen øst for Svene i Flesberg¹². Her ved Neues Glück gruve fikk Anders arbeid som nattstiger¹³ og her bodde han i mer enn 25 år. Han fikk kjøpt eller leid en plass på Ramberg som lå like ved gruvene¹⁴. Han døde i 1752.

Anders giftet seg i Årdal 21. juli 1720 med Elizabeth Catharina Pedersdatter Wibe. Hun var født i Bergen 1698 (dpt. 21. jan.) og døde i Flesberg 11. des. 1731¹⁵.

⁸ Ved manntallet i 1701 er alderen oppgitt til 9 år og i bergverksmanntallet fra 1714 til 22 år.

⁹ Ministerialbok I 3 for Flesberg, s. 101. Det er all grunn til å tro at dette er gruvearbeideren Anders Torbjørnsen etter som hans kone Barbro Antonsdatter ble begravet samme sted i 1754.

¹⁰ Pantebok IIBa 1 for Nordfjord (1711–1717), s. 318.

¹¹ Manntall Kongsberg sølvverk 1723.

¹² Kongelige danske videnskabers selskab 1777:245.

¹³ Manntallet for Kongsberg sølvverk fra 1732 viser at han da var understiger ved Neues Glück gruve i Flesberg. Han er omtalt som nattstiger ved begravelsen av sin første kone i 1731.

¹⁴ Pantebok for Kongsberg 1728.

¹⁵ I ministerialboka for Flesberg fra 1731 står flg.: «d: 11 Decembr: dødde sl: Elisabeth Catharina Natstigers; gl: 35 aar».

Foreldrene var kjøpmann Peder Wibe¹ og Anna von Meerel.

Peder Wibes bakgrunn er ikke sikkert avdekket, men han fikk borgerbrev i Bergen i 1698. Det viser at han var fra Roskilde. Året etter at Elisabeth ble født fikk Peder en datter til, Vibeke, men moren døde kort tid etter. Noe senere ble Peder Wibe sorenskriver i Alta i Finnmark og i alle fall Elisabet var med nordover. I Alta giftet Peder seg med forgiengerens enke, Abel Christensdatter Holberg (1672–1732). Peder døde 10. juni 1711 og under skifteforhandlingene viste det seg at han hadde en netto gjeld på hele 736 rd. Bl.a. dukket det opp et krav fra København med referanse til en bytingsdom fra 1706. Kanskje var det slik at Peder var på flukt fra noen gamle synder? Etter at skifteoppjøret var ferdig, ble Elisabet med stemoren til Bergen, men hva som skjedde med henne i årene etterpå og hvordan hun ble kjent med Anders Torbjørnsen er ikke kjent.

Som enkemann giftet Anders seg på nytt med Barbro Antonsdatter. Hun var enke etter Ole Svendsen². Hennes opphav er ellers ukjent, men hun døde i Flesberg 20. des. 1754³. Det er foreløpig ukjent om Anders fikk noen barn i sitt i andre ekteskap, men med Elisabet fikk han tre barn:

- 1. Torber Katrine, født i Årdal juli/august 1721. Hun døde fire uker gammel og ble begravet 7. sep. samme år.
- 2. Anne Katrine, født på Kongsberg i 1723 (dpt. 26. nov.) og døde i Flesberg 5. januar 1724.
- 3. Peter, født på Kongsberg, trolig en gang på 1720-tallet. Han levde ennå i 1732, men senere skjebne er ukjent⁴.
- 4. Elisabet Katrine, født i Flesberg i 1731 (dpt. 23. des.) og død samme sted 18. mars 1731.

Anders Torbjørnsen Sølvsberg(?) (1681* – ett 1714)

Denne Anders arbeidet ved Årdal kobberverk allerede i 1707. Flere detaljer tyder på at dette er Anders Torbjørnsen (Torbensen) fra Sølvsberg i Innvik⁵. Han var født der ca. 1681, men der uvisst hvor og når han

¹ Hans patronym er ikke kjent, men han fikk en sønn i 1708 som ble døpt Johan Ditlow. Dette kan muligens tyde på slektskap med Ditlev Wibe. Se ellers tema **4068** i **Digitalarkivets debattforum**.

² Kilde: Pantebok II 1 for Kongsberg, s. 12. Saken gjelder salg av en eiendom "beliggende ved Søndre Side af deres Kongl. Maits. Huuse Waaning, som nu af Hr. Capitain Chucheron og Hr. Oberförster Hopstok beboes hvilket Huus og Gaard". Det går videre fram at eiendommen hadde vært eid av Barbros tidligere mann Ole Svendsen, og at den 1. august 1738 ble solgt til Jacob Knudsen Kiernerud.

³ Ministerialbok I 3 for Flesberg, s. 102.

⁴ Det finnes skifte etter Elizabeth Cathrines søster Vibeke Pedersdatter Wibe som døde i Bergen i 1743. Det forteller bl.a. at Elizabeth Cathrine var død, men hadde "efterladt en søn Peter der har opholdt sig paa Kongsberg. Ubekjendt om han lever eller er død"

⁵ Det framgår av regnskapene at Anders var fra Nordfjord, og da han kom til Årdal samtidig med Lars Torbjørnsen, må vi tro at disse var brødre. Skal vi stole på folketellingen fra 1701, er det bare ett brødrepar Anders og Lars som passer. Brødrene Anders og Lars Torbjørnsen Storesunde som kom til verket senere, var for unge til begynne som sprengere i 1707.

døde. Han var sønn av Torben Rasmussen Sølvsberg (f. ca. 1642) og bror av [Lars Torbjørnsen Sølvsberg](#) (1686*–1728).

Torben Rasmussen var selv fra Sølvsberg og overtok farsbruket (br. nr. 4). Han må være død før 1701 for da er hans enke ført som bruker. Fire sønner er kjent: Rasmus (1678*–1762), Anders d.e. (f. ca. 1679), Anders d.y. (f. ca. 1681) og Lars (1686*–1728). På 1690-tallet drev Rasmus et annet av Sølvsberg-brukene (br. nr. 2) og seinere drev han en tid både br. nr. 2 og nr. 4. Dette har trolig sammenheng med at Anders d.e. var soldat og ble skrevet ut til krigstjeneste i januar 1709. Brødrene Anders d.y. og Lars var da i tjeneste på Årdal kobberverk.

Anders reiste sommeren 1707 til Årdal sammen med broren Lars og der fikk de arbeid som gruvarbeidere. Anders var ved verket fram til august 1710, – trolig med noen måneders avbrekk vinteren 1709/1710, men dro så hjem til Sølvsberg for å hjelpe til på gården mens storebror Anders d.e. var ute i krigen. Det gikk ikke så bra. Han besovet sin svigerinne som ble med tvillinger og fant det best å rømme⁶. Hans senere skjebne er ukjent. Svigerinnen ble først dømt til døden, men senere ble dommen omgjort til arbeid på spinnehuset i København. Hun ble formelt skilt fra sin mann i 1719.

Andreas Antonsen Hartung (1714 – ett 1783), smed

Andreas var født i Årdal 1714⁷ (dpt. 1. jan. 1715). Det er foreløpig ukjent når han døde, men han levde ennå da kona hans døde i 1782. Andreas var sønn av [Anton Valentinsen Hartung](#), garmakeren ved Årdal kobberverk.

Andreas arbeidet ved Årdal kobberverk noen år i den første driftsperioden. Allerede sommeren 1725 var han med opp til Østre gruve der han i én uke i 6. måned trakk blåsebelgen for gruvesmeden. Måneden deretter er han ført som smeddreng med en månedslønn på 1 rd. 4 sk. I 1727 arbeidet han som malmplukker. Da driften ved verket i Årdal ble innstilt i 1734, dro Andreas trolig til Kongsberg sammen med to av brødrene.⁸ Han må imidlertid ha kommet forholdsvis raskt tilbake for han giftet seg i Årdal i 1739. Da det på nytt ble drift

⁶ Opplysningene om dette leiermålet og hva som skjedde i etterkant, er beskrevet i Aalands bygdebok for Innvik. I Øvrebø (1996:91) bekrefte at Anders d.e. ble dimittert fra sin krigstjeneste 4. des. 1713. I Øvrebø (1997:8) er sitert fra et brev eller en protokoll at han «Maa nyde Afskeed efter som hans Broder hans Hustru har besovet, saa at hans Gaard staaar øde».

⁷ Ved dåpen nyttårsdagen i 1715 står det bare "Anthon Hartougs Søn" og ikke noe navn. Da Andreas ble ansatt som smed ved verket i 1756 oppga han imidlertid å være 42 år gammel, så det må regnes som sikkert at det var Andreas som ble døpt i januar 1715.

⁸ Dette bygger på det moren skriver i en søknad datert 19. febr. 1735 om en viss nådelønn fordi hennes 3 sønner « maatte med saa megen bedrøvelse forlade mig for at søge med fleere andre fattige arbeidere deris brød og ophold nest afvigte aar paa Sølfwercket Kongsberg». [Brev fra Maren Sal. Hartungs til deris Inspecteur Dahl datert Aardahl Kaaberwerck 19. febr. 1735. RA, RK, ROA, pakke 33, designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837, legg nr. 2]

ved Årdal kobberverk rundt 1756 ble han ansatt som en av verkets smeder med en månedslønn på 5 rd.

Andreas ble 15.nov.1739 gift med Malene Mathiasdatter (ca. 1711–1782). Hun var datter av smelter *Mathias Nilsen* (ca. 1674 – ett 1738), farens kollega i smeltehytta i Årdal, og Karen Hansdatter (før 1690 – 1752)¹.

Andreas og Malene fikk i alle fall disse barna:

- 1. Maren ble født i Årdal vinteren 1740 (dpt. 19. mars) og døde samme sted i 1810. Hun giftet seg i Årdal 27.nov.1777 med Erik Thomassen Brekken som var født i Årdal 1752 (dpt. 12. april). Han var sønn av *Thomas Knutsen Åbøle* (1717–1768) og Agathe Eriksdatter Prestegård (1723–1787). Maren og Erik bodde på Brekken i 1801.
- 2. *Antonius Andreassen Hartung* (1742 – 1763) arbeidet som smeddreng og sprenger ved Årdal kobberverk 1757–1760. Han reiste deretter² til Kvinnherred i Hardanger der han arbeidet ved Lilledals Kobberverk. Han døde der i 1763 (bgr. 16. okt.).
- 3. Kari var født i Årdal 1744 (dpt. 9. nov.) og ble 2.feb.1766 gift med Thomas Olsen Øvsttun. Han var sønn av Ole Hermundsen Øvsttun (ca. 1692 – 1749) og Malene Pedersdatter Øvsttun (ca. 1703– 1763) og var født i Årdal 1739 (dpt. 28.feb.). Det er litt uvisst når Kari døde, men hun levde ennå da Thomas døde i 1801. De bodde på Nærøyni under gården Øvsttun i 1801 og har stor etterslekt i Årdal.
- 4. Mathias ble født våren 1748 (dpt. 26. apr.) og døde trolig i Bergen 1819 (begr. 27.feb.). Av skiftet etter moren hans vet vi at han flyttet til Bergen før 1782. I 1801 og 1804 er han "bordarbeider". Han giftet seg i Bergen 17.apr.1785 med enken Kirsten (Kristine?) Christensdatter som var født omkring 1737. I 1801 bodde de i 11. rode i Bergen og i 1815 var han havnet på sykehuset som fattiglem.
- 5. Christine var født i Årdal omkring 1749 og døde i Bergen 31.aug.1814. Hun giftet seg i Årdal 10.mars 1781 med Peder Ellefsen. Han var fra gården Åsen i Luster og var født i 1746 (dpt. 13. aug.), død i Bergen 22.jan.1826. Peder var sønn av Ellef Johannesen Åsen (d.ca.1785) og Brita Olsdatter. Denne Brita var for øvrig datterdatter av Botolv Endresen Hæreid som fant kobberforekomstene i Årdal i 1700. De bodde en stund på Melheim i Årdal, men flyttet senere til Bergen der han først var snekker og senere bordarbeidsmann. I 1801 bodde de i Theatergaten i Bergen. De hadde én datter.
- 6. Ole ble født i Årdal ca. 1750 og døde der 13.apr.1843. Han gikk i farens fotspor og drev som smed i tillegg til jordbruk. Han ble

¹ I bygdebøkene for Årdal står det at Andreas var gift med Malene Mathiasdatter Schmidt, men dette skyldes en forveksling mellom smelter Mathias Nilsen og overstiger (Georg) Mathias Schmidt. At Malene var datter av den førstnevnte, ser vi av skiftet etter moren hennes fra 1752.

² Iflg. ekstraskattmannallet for 1763, reiste han fra Årdal den 3. jan. 1763. Det var altså ikke lang tid han arbeidet ved Lilledals Kobberverk.

6.juni 1779 gift med en Maren Olsdatter. Vi vet at hun var født omkring 1755 og døde i Årdal 10.aug.1815, men det er uvisst hvem som var hennes foreldre. I 1801 bodde de på et bruk under Hestetun og hadde 6 barn. De har stor etterslekt i Årdal.

- 7. Fredrikke. Hun bodde hjemme i 1763, men hun er døde trolig før 1783. Hun er nemlig ikke nevnt i skiftet etter moren.

Andreas Becker (før 1690 – ett 1720), kontrollør

Opphavet til denne Andreas er ikke kjent. Han ble ansatt som kontrollør og kasserer ved Årdal kobberverk etter at direktør *Johann Heinrich von Schöri* kom til Årdal i 1711. Han var der i alle fall til 1720. Hans oppgaver ved verket vet vi ikke mye om, men i februar 1712 var han iallfall i Luster for å kjøpe talg til gruvene og for å orientere den meninge almue om malmkjøringen. I oktober 1712 var han i Bergen på oppdrag for von Schiört. Samme år var han i Christiania med noen viktige brev og på Kongsberg for å få analysert (probert) noen stuffer.

Andreas Georg Bolstorph (1672 – 1715), hyttmester

Andreas³ var født i Clausthal i Tyskland i november 1672⁴ og døde i Årdal 1. februar 1715⁵. Hans familiebakgrunn er ikke undersøkt i detalj, men hans testamente⁶ forteller om en bror i Clausthal som het Leonhart Christoph og en søster som het Catharina Magdalena.

Det første vi vet om Andreas, er at han arbeidet ved det *Gothalske Kobberverk* på Grorud først på 1700-tallet. Da dette ble nedlagt omkring 1707, arbeidet han trolig et års tid ved en smeltehytte i København før han ble ansatt som hyttmester ved Årdal kobberverk i 1709. Denne stillingen hadde han til han døde i 1715. En detaljert instruks for arbeidet som hyttmester finnes i bestallingsbrevet fra Rentekammeret av 16.sep.1709. Andreas synes å ha vært en dyktig og ryddig fagmann.

Andreas var ikke gift og da han ble syk i 1714, skrev han derfor testamente. De fleste eiendelene skulle deles mellom broren og søsteren i Clausthal, men han ga også en del til Thomaskirken på Fillefjell.

³ I en kilde kalles han "Georg Andreas Bolstorffer" (Brev fra rentekammeret til stiftamtskriveren om at betjentene ved verket skal avlegge sin troskapsed")

⁴ Dette er basert på det som står i kirkeboka ved begravelsen (eg. jordfestingen) 22. mars 1715: «Conc: Jun: labui sup cj: Andr: Bolstorph, 42 Aar 2 M: og 2 Ugger gl:»

⁵ Dødsdatoen framgår bl.a. av dokumenter som skriver seg fra auksjonen av hans etterlatenskaper. [RA, RK, bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap, pakke 23].

⁶ RK. Berg- og saltverkskontor. Pakke 9, Innkommende saker 1714–1715. Brev fra Bolstorph datert Farnes 4. jan. 1715.

Andreas Mathiassen Kongsted (1709* – 1750*)

Andreas var født omkring 1709, trolig i Årdal, og døde rundt 1750, sannsynligvis i Bergen. Han var sønn av smelter [Mathias Nilsen](#) (f.ca.1674) og Karen Hansdatter (1670–1751). Andreas arbeidet sporadisk ved Årdal kobberverk helt fra sjuårsalderen. Sommeren 1717 tjente han 1 riksdaler som ertsvasker. Fra høsten 1726 kan vi regne ham som fast ansatt. Året etter er han ført som læresprenger. Han flyttet senere til Bergen¹ der han utdannet seg til skomaker². Han døde en gang før 1752, trolig i Bergen³.

Andreas giftet seg i Bergen 17. juni 1736 med Elen Marie Johansdatter Felthusen. Hun var født i Bergen i 1711 (dpt. 19. des.) og var datter av Johan Felthusen og Agnete Niklasdatter Gytri. Hun bodde som enke i Bergen med barna sine i 1752 og døde trolig samme sted i 1787⁴. Andreas og Elen Marie fikk disse barna:

1. Johannes (Johan Andreas⁵) ble født ca. 1738. Han var maler i Bergen. Johannes giftet seg i Bergen 24. juni 1760 med Maren Elisabet Schaveniusdatter Rønne. De fikk i alle fall fire barn: Elen Marie (f.1760), Augustinus⁶ (f.1762), Elen Marie⁷ (f.1766), Lucie Folchers (f.1772).
2. Karen ble født ca. 1742. Hun bodde hos moren i Bergen i 1752. Hennes skjebne er ellers ukjent.
3. Hans Christian ble født i Årdal ved årsskiftet 1743/44 (dpt. 15. feb. 1744). Han døde som liten⁸.
4. Agnete ble født i 1746 (dpt. 30. okt.). Hun bodde hos moren i Bergen i 1751. Hennes skjebne er ukjent.
5. Christiana ble født i Bergen i 1749 (dpt. 14. sep.). Hun døde som liten⁹.

Andreas Mathiassen Schmidt (1707* – 1785), overstiger

Andreas var trolig født på Grorud utenfor Oslo omkring 1707, men det kan også være at han var født i

¹ Han forsvinner fra lønnsregnskapet rundt årsskiftet 1729/1730, så han forlot kanskje Årdal da?

² Dåpen av de to eldste barna er ikke funnet i Årdal eller Bergen. I 1744 bodde Andreas og Elen Marie i Årdal. Hans Christian ble døpt der i februar og Elen Marie var fadder i november.

³ I skiftet etter moren fra 1752 er han omtalt som "boende i Bergen, og ved døden afgang".

⁴ I kirkebøkene for Bergen finner vi begravelsen av "Anders Mathiesens enke, 77 aar gl." 31. mai 1787. Det kan muligens være kona til Andreas.

⁵ Ved dåpen av barna sine kalles han Johan Andreas, Jan Andreas og Jan Andreassen. Han bruker også slektsnavnen Kongsted.

⁶ I FT 1801 finner vi han som mestermaler i Bergen.

⁷ I FT 1801 finner vi henne som gift med "mahler og provis" Andreas Breedenbeck. Hun er ført med navnet "Elen Maria Rønne Felthus".

⁸ Er ikke nevnt i skiftet etter farmoren fra 1752.

⁹ Er ikke nevnt i skiftet etter farmoren fra 1752.

København. Han døde i Årdal 2. april 1785¹⁰. Andreas var sønn av overstiger Georg Mathias Schmidt (ca.1674–1728).

Andreas vokste opp i Årdal og gikk nok ganske tidlig i lære hos sin far. Da faren døde i 1728, ble Andreas ansatt som overstiger, bare 21 år gammel. Han hadde tidligere først og fremst arbeidet som snekker ved verket. Da driften ved Årdal kobberverk ble nedlagt midt på 1730-tallet, dro Andreas til Selbu Kobberverk der han ble ansatt som overstiger i høsten 1738. I 1742 flyttet han igjen på seg og ble hytteskriver ved Kvikne Kobberverk og Innset hytte. Såvidt vites, var han med enkelte avbrudd ved Kvikne Kobberverk helt frem til 1753. Andreas hadde i denne tiden stadig håp om at driften ved Årdal kobberverk skulle tas opp igjen og familien hans ble hele tiden boende i Årdal. I 1743 var han med i en undersøkelseskomisjon som skulle se på mulighetene for ny drift, men resultatet var negativt. I 1753 ble det likevel på tale å ta opp igjen driften og Andreas reiste til Årdal for å få sin stilling som overstiger tilbake. Dette fikk han og han arbeidet nå ved Årdal kobberverks siste driftsfase fra 1756 til 1761. Etter dette levde han og familien på en beskjeden pensjon som han ble innrømmet etter atskillig brevskrivning til Rentekammeret.

Andreas ble 27.okt.1731 gift med Øllegård Knudsdatter Lerche. Hun var datter av hytte- og proviantskriveren ved Årdal kobberverk *Knud Lerche* (ca.1675–1762) og Anne Christoffersdatter Morgenstjerne. Øllegård var trolig født i Årdal omkring 1710 og hun døde her i 1771. Andreas og Øllegård hadde i alle fall disse barna:

1. Martha Gjertrud var født i Årdal 1732 (dpt. 19.okt.) og døde i Bergen 1803 (begr. 26. mai). Hun giftet seg i Årdal den 30.okt.1754 med en Jan Andreassen (Andersen?) Grundt (ca.1720-ett 1801). Han var trolig sønn av Anders Jacobsen Grundt¹¹ (ca.1678–1731) som var klokker i Vang. Martha Gjertrud og Jan bodde først i Årdal, men flyttet til Bergen omkring 1780¹² og bodde der i 1801. De fikk i alle fall 8 barn: Anne (ca.1755–1809), Marthe Dorothea (1758–1834), Catarina Leonora (1760–1846), Øllegård (ca.1762–1816), Andreas Schmidt Grundt (f.1766), Margrete (1769–1771), Georg (Jørgen) Mathias (1773-ett 1815) og Ulrikke (f.1776).
2. Georg (Jørgen) Mathias som ble født i 1737 (dpt. 10. mars). Konfirmert i Lærdal 1753. Død før 1785. Hans skjebne er ellers ukjent.

Anton Olsen Hilde (1681* – 1760)

Anton var født ca. 1681, trolig på Hilde i Innvik¹³, og han døde på samme sted i 1760 (begr. 15. mars)¹. Han var sønn av Ole Olsen Hilde (f.ca. 1641).

¹⁰ Kirkebok for Lærdal 1785

¹¹ Kjell T. Lund har i "Klokkere i Vang i Valdres 1641–1974" skrevet noen sider om Anders Jacobsen Grundt.

¹² I 1800 finner vi paret på lista over fattige i Bergen. Der er det opplyst at de har vært i Bergen i 20 år.

¹³ At dette er riktig person, vet vi fordi han noen steder i kobberverkets regnskaper er ført med gårdsnavnet Hilde og

Ole Hilde (f.ca. 1641) hadde i alle fall to sønner. Antons eldre bror, Ole (f.ca. 1674), hadde i 1701 tjeneste på nabogården Skåden. Ole var for øvrig innrullert som landsoldat i 1701. Øvrebø (1996) forteller at han døde 8. mars 1712, men det er uklart om han døde i tjeneste eller om han døde før utskrivning.

Anton kom trolig til Årdal i juli 1707 og arbeidet der som sprenger i en del måneder. Han var så borte fra verket til september 1709 da han kom tilbake med sambygdingene [Abraham Abrahamsen Heggdal](#) og Ole Bendiksen Lyslo. Han sluttet ved verket i november 1710 og dro tilbake til Innvik der han senere overtok farsgården.

Anton var gift med sambygdingen Kari Guttormsdatter (ca. 1701–1764). Hun var datter av Guttorm Olsen Hilde (f.ca. 1668). Anton og Kari hadde i alle fall én sønn:

- 1. Ole var født ca 1726 og døde i 1822. Han overtok bruket etter faren. Ole var g.m. Helga Jørgensdatter fra Øvre Flo (ca. 1738 – 1816).

Anton Samuelsen Berge (1679* – ett 1713)

Anton var trolig født i Innvik omkring 1679². Det er uvisst når og hvor han døde, men han må i alle fall ha levet i 1714. Han var sønn av Samuel Olsen Berge (ca. 1641-ett 1706) og Marte Jakobsdatter Roset (d.1706) og bror av [Lars Samuelsen Berge](#).

Samuel Olsen var bruker av Berge fra 1674 og trolig sønn av forrige bruker Ole Mathiassen (f.ca.1622). Kona Marte Jacobsdatter var trolig datter av Jacob Larsen Roset³ (ca.1620–1690) og Brite Olsdatter Randabakken. Med kona ser det ut til å kommet velstand til gården ettersom hun eide 18 mk. i Berge, 54 ½ mk. i Hammer, 5 mk. i Sølvberg og 4 ½ mk. i Steinsåker. Aaland skriver at en Lasse Lassesen (ca. 1670–1741) var bruker på samme gården fra senest 1705. Hvordan dette henger sammen, har han ingen forklaring på, men det er hans sønn, Jacob, som har bruket seinere. Anton var den eldste i en søskenflokk med tre gutter. De to andre var Lars (f.ca. 1687) og Ole (f.ca. 1689). Om disse vet vi at Lars tjente i Sogn 1711 og Ola giftet seg i 1708⁴.

Anton bodde i 1701 hjemme på gården Berge i Innvik, men av én eller annen grunn måtte familien flytte fra gården kort tid senere. Senest sommeren 1707⁵ reiste Anton til Sogn. Vi vet sikkert at han arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden 1707 – 1714. Iflg. bygdeboka for Innvik giftet han seg i 1711, men det sies ikke der hva kona hans het. En sønn ble imidlertid født i Årdal

fordi han kom til verket samtidig med sambygdingene Abraham Abrahamsen Heggdal og Ole Bendiksen Lyslo.

- ¹ Aaland vil ha det til at han døde i 1770, men dette må gjelde en annen Anton Olsen Hilde da han "bare" var 69 år i 1770.
- ² Iflg. manntallet var han 22 år gammel i 1701.
- ³ Han var bruker av Roset fra 1646 (Aaland 1974:316)
- ⁴ Aaland (1974), s. 410.
- ⁵ Han finnes i lønningslistene fra juli 1707, men han kan godt ha arbeidet som løsarbeider før dette.

1714 og kirkeboka derfra tyder på at moren het Marite Absolonsdatter. Sønnen var:

- 1. Ole Antonsen ble født i Årdal i 1714 (dpt. 3. apr.).

Anton Valentinsen* Hartung (1684 – 1731), garmaker

Anton var født på Grutseter hytteplass i Meldal i 1684 (dpt. 23. april) og døde i Årdal i 1731 (begr. 9. sep.). Han var sønn av garmaker Valentin Lorentzen(?) Hartung (ca. 1648 – før 1701).

Som ganske ung mann arbeidet Anton ved smeltehytta på det *Gothalfske Kobberverk* på Grorud i Aker. Etter at dette verket ble nedlagt omkring 1707, bodde han en stund i København der han arbeidet ved Amalienborg smeltehytte. Han kom til Årdal kobberverk i april 1709 og var garmaker på smeltehytta der. Han hadde således et overordnet ansvar for raffineringen av kobberet. I september 1710 kom Anton i en lønnskonflikt med ledelsen ved verket og forlot Årdal.⁶ Han vendte imidlertid tilbake igjen våren etter. Det er uvisst hvor han oppholdt seg i mellomtiden.

I 1726 hadde han en forsørgelsesbyrde på 6 personer⁷. Kona hans het Maren⁸, men vi vet ikke hvor hun kom fra. Hun levde ennå i 1735. Da var hun i København og søkte Kongen om pensjon. Barna deres het:

- 1. [Valentin Antonsen Hartung](#) (ca. 1709–1772). Han arbeidet ved Årdal kobberverk fra 1717 til 1734. De siste årene som hytteknekt og kanskje som garmaker etter at faren døde. I 1734 fikk han arbeid ved smeltehytta på Kongsberg Sølvverk.
- 2. [Ole Antonsen Hartung](#) (1713-ett 1765). Han arbeidet ved Årdal kobberverk fra 1721 til 1734, - de siste årene som smed. Flere ting tyder på at han i 1734 dro til Kongsberg, men dette er ikke fullstendig klarlagt.
- 3. [Andreas Antonsen Hartung](#) (1714-ett 1783). Han arbeidet ved Årdal kobberverk fra 1725. Han slo seg ned i Årdal og ved verkets andre driftsperiode rundt 1760 var han smed.
- 4. [Fredrik Antonsen Hartung](#) (1716-ett 1727). Han er nevnt som malmpukker ved Årdal kobberverk i 1727. Ellers vet vi ikke noe om ham.
- 5. Anne Marie (Anna Maria) var født i Årdal sommeren 1720 (dpt. 21. juli) og døde på Kongsberg ved nyttårstid 1776 (begr. 13. jan.). Hun flyttet til Kongsberg etter at verket ble nedlagt og giftet seg der 3.des.1743 med Ole Gabrielsen Røros. Deres barn brukte slektsnavnet Hartung. Flg. barn kan nevnes: Anton Hartung (f.1745), Anne Elisabet Hartung (f.ca.1746) og Gabriel Hartung (f. 1755) og Gjertrud Marie (f.1758).

⁶ Johannessen 1983:73-74.

⁷ Hans enke skriver i en søknad om enkepensjon datert 9. feb. 1735 (se note ovenfor) at hun har "siuf faderløsse og u-forsørgede børn".

⁸ Navnet er i kildene også skrevet Mari og Marie, men i brev som hun selv sendte for å be om enkepensjon er navnet skrevet Maren.

- 7. Christen var født i Årdal 1726 (dpt. 22.sep.). Hans skjebne er foreløpig ukjent.
- 8. Margrete var født i Årdal 1728 (dpt. 1.aug.). Hennes skjebne er også ukjent foreløpig.
- 9. Jørgen Mathias var født i Årdal 1730 (dpt. 18.okt.), og døde en gang etter 1764, trolig i Bergen. Han er trolig identisk med den Mathias Antonsen Hartung som i bodde i Bergen i siste del av 1700-tallet. Han var g.m. en Marte Pedersdatter og er i 1764 ført som "aftakket constabel". De hadde sønnen Antonius (f. 1764).

Arne Jensen (1664* – 1733), hytteknekt

Arne var født ca. 1664,¹ trolig i Tolga², og døde i Årdal i 1733 (begr. 22. febr.). Det er foreløpig ikke kjent noe om Arnes foreldre.

Arne arbeidet ved Røros Kobberverk i alle fall fra 1701. I 1705 arbeidet han en tid som hytteknekt ved "Romaas hytte"^{3,4}. Sommeren 1707 reiste Arne med familien sin til Årdal der han fikk arbeid som gruvearbeider ved kobberverket fra august måned. Senere fikk han arbeid som hytteknekt, men i perioder måtte han sammen med de andre arbeiderne på smeltehytta også arbeide som gruvearbeider. Han arbeidet ved verket til han døde i 1733.

Den 5. oktober 1707 ble Arne utsatt for en arbeidsulykke på Overberget. Det var en gammel bærebjelke som brast og fem mann falt ned i gruen. Arne ble så hardt kvestet at han måtte fraktes på bære ned fra fjellet. Sommeren 1715 ble han igjen alvorlig skadet og det tok flere måneder før han kom seg. Han ble tilsynelatende frisk igjen også etter denne ulykken. Han døde mens han var på arbeid i gruvefjellet en vinterdag i 1733⁵.

Navnet på kona til Arne er ukjent, men det er mulig at hun er identisk med en kvinne som i kirkeboka kalles «Marithe ved Werket»⁶. Arne hadde minst 6 barn, men

det må regnes som sannsynlig at Malene⁷ som er tatt med nedenfor også var datter av ham. De barna vi kjenner til, er flg.:

- 1. Guri var født på Røros i 1695 (dpt. 1. søndag i 1696) og døde på Kongsberg i 1768 (begr.20.aug.). Guri flyttet med familien til Årdal og giftet seg der 1.nov.1722 med [Jon Jensen Bratt](#) (ca.1699–1737). Omkring 1735 flyttet Guri og Jon til Kongsberg der han døde kort tid etter. Guri giftet seg ikke på nytt, men døde som enke hos sin sønn i "Gammelgrænden" på Kongsberg i 1768.
- 2. Siri var født på Røros i 1697 eller 1698 (dpt. Septuagesima) og døde en gang etter 1733, uvisst hvor. Hun ble 30. okt. 1718 gift i Årdal med understiger *Jørgen Pettersen Øyen* (ca. 1679 – etter 1734). Hvor det ble av dette paret etter at driften ved kobberverket i Årdal ble innstilt, vet vi foreløpig ikke.
- 3. Ragnhild ble født på Røros i 1700 (dpt. 13. okt.). Hennes skjebne er ukjent.
- 4. Malene. Hun var trolig født ca. 1707 og det er ikke helt sikkert fastslått at hun var datter av Arne Jensen. Malene arbeidet med ertsvasking sommeren 1716 sammen med en rekke andre døtre og ektefeller av de ansatte ved verket. Hun var fadder for en del verksfolk så seint som i 1732, men hennes senere skjebne er ukjent.
- 5. [Jens Arnesen](#) (ca. 1709– ett 1734) arbeidet som løsarbeider ved Årdal kobberverk fra 1722 og fikk fast arbeid i 1727. Det er ukjent hvor han tok veien da driften ble innstilt i 1734, men det er sannsynlig at han dro til Kongsberg med resten av familien.
- 6. Marte ble født i Årdal 1713 (dpt. 16. juli), men det er foreløpig ukjent når og hvor hun døde. Hun fulgte strømmen av bergverksfolk fra Årdal til Kongsberg da driften ved kobberverket ble nedlagt og giftet seg på Kongsberg 2.des. 1736 med *Johannes Mathiassen* (ca.1706–1737) som også var fra Årdal. Han døde bare et halvt år senere. Det er foreløpig ukjent om Marte giftet seg på nytt etter dette korte ekteskapet.
- 7. Nils ble født i Årdal 1720 (dpt. 1.jan.1721). Vi vet ikke med sikkerhet hvordan det gikk med ham, men han kanskje være identisk med den «Niels Andersen Aardal, 35 aar» som ble begravet på Kongsberg 19. apr. 1757. Det ble ikke døpt noen Niels Andersen i Årdal rundt 1722. Denne Nils ble 7. nov.1750 g.m. Ingeborg Ingebrigtsdatter fra Store Eik i Øvre Eiker hadde sønnen Nils med henne (dpt. 22. mai 1751).

Arne Pedersen Kongsberg (før 1690 – ett 1711)

Arne arbeidet som gruvearbeider ved Årdal kobberverk i alle fall i perioden 1708–1711. Andre opplysninger om ham er ikke kjent. I avlønningboka for 1709 står at han "licenderet fra wercket" etter å ha betalt sin gjeld

¹ Dette er basert 1701-manntallet for Røros der alderen er oppgitt til 37 år og på et bergverksmantall i Årdal fra 1726 der alderen er 62 år.

² På lønningslistene for Røros i 1704 og 1705 kalles han Arne Jensen Tolgen. [Maanedes Arbeidernis Aflønningsbog Pro Anno 1704, s. 207 og tilsvarende fra 1705, s. 234. Privatarkiv 211, klasse 8, s.234]

³ Lønnsregnskapet viser at han i perioden mars-oktober arbeidet ved Romaas hytte. [Maanedes Arbeidernis Aflønningsbog Pro Anno 1705. Privatarkiv 211, klasse 8, s.234]

⁴ At Arne Jensen i Årdal er identisk med Arne Jensen på Røros ser vi av flg. forhold: Alderen i Røros-manntallet fra 1701 stemmer svært godt. I mantallet fra 1705 er det oppgitt at han var gift og hadde tre døtre. Dette stemmer med senere opplysninger om hans familie. Dessuten er dåpen av den eldste datter, Guri, funnet i kirkeboka for Røros.

⁵ Hans enke krevde enkepensjon da kommisjonen var på besøk i juli 1734. Om Arnes død heter det da at "hendes Mand har misted hands Liv paa Overbiergs Gruberne"

⁶ I kirkeboka for Lærdal/Årdal fra denne tiden er ikke navn på mødrene til dømte barn nevnt. Noen uker etter fødselen ble mødrene introdusert og da er som regel navnet nevnt. Etter dåpen av Marte i 1713 viser kirkeboka at en *Marthe ved We«ket*. Dette er en god indikasjon på morens navn, men sikre kan vi ikke være.

⁷ Sommeren 1716 arbeidet en Malene Arnesdatter som ertsvasker i 16 ½ uke sammen med 12–14 andre småjenter og noen voksne kvinner. Dette er sikkert den samme Malene. Etter lønnen å dømme, var hun kanskje rundt 7 år gammel i 1716.

på 86 skilling den 7. oktober. Han må imidlertid ha ombestemt seg for vi finner ham fortsatt på lønningslistene for 1710 og 1711¹. Dette er dessverre alt vi vet om denne Arne.

Asbjørn Olsen (før 1690 – ett 1710), tømmermann

Asbjørn var tømmermannssvenn i Christiania og ble sammen med [Tarald Olsen](#) engasjert av Årdal kobberverk til å bygge smeltehytta på Farnes i 1709/1710. Det var mangel på tømmermenn i Christiania på denne tiden, så de ville bare reise til Årdal "*paa dend condition at de efter forud sluttede skrifflig contract maa niude hver een half rixdaller om daugen, og deris reisepenge her fri forud*"². Lønnen skulle også gjelde på reisen.

Asbjørn og Tarald ankom Årdal i august 1709 og arbeidet der til oppunder jul i 1710.

Bernt Larsen³ Huken (før 1695 – 1712*), kullbrenner

Bernt var født en gang i siste halvdel av 1600-tallet, trolig i Aker og døde i Årdal i 1712. Opphavet hans er ukjent, men ved én anledning kalles han «Berrend Lars Olsen Huggen». En mulig tolkning av dette er han var sønn av en Lars Olsen. Skriveformen Huggen er for øvrig ofte brukt i stedet for Huken, Hucken o.l.

Bernt arbeidet ganske sikkert på Gothalske kobberverk på Grorud i Aker i noen år fram til ca. 1707. Han kom til Årdal sammen med hyttimesteren og noen andre arbeidere fra Grorud i april 1709. I regnskapene finner vi ham som smed, hytteknekt og kullbrenner. I en redegjørelse fra direktøren fra april 1714 sies det om ham: "...meine Kohlbrenner, nahmens Berent Hucken bereits verstorben...". Siste gang vi ser ham i regnskapene er midtsommers i 1712, så han døde vel trolig da eller noe senere.

Bernt var gift, men vi vet foreløpig ikke hva kona hans het. De hadde i alle fall denne datteren:

-1. Ingeborg, født i Årdal 1711 (dpt. 22. nov.).

Bernt Markussen Nordfjord (før 1690 – 1718)

Bernt var født i Nordfjord på 1680-tallet⁴ og døde i Årdal 1718 (begr. 18. des.). Han er ikke funnet i 1701-

¹ Han kvitterte ut proviant for 3 rd. i juli 1711. Det er det siste vi ser til ham.

² Avtalen med Tarald og Asbjørn er omtalt i bilag 12 og 13 til hytteregnskapet for 1709 [RK, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1711–1714. Hylle 4A09866, pakke 20].

³ I Gjertsens ekstrakt fra mai 1709 er han kalt "Berent Ols. Huchen", men dette er trolig feil for i avlønningsboka er han kalt "Berend Larssen".

⁴ Ved begravelsen i 1718 er alderen angitt til 25 år, men dette er kanskje så mye som 10 år for lite. Det er grunn til å feste større lit til bergverksmanntallet fra 1714 der han sies å være 31 år.

manntallet for Nordfjord⁵ og opphavet til denne Bernt kan dermed ikke regnes som helt avklart. Det er likevel mye som tyder på at han var bror av [Peder](#) og [Reier Markussen](#)⁶ og dermed fra Å i Hyen⁷. Bernt hadde kanskje en tilknytning til Rasmus Pedersen Austreim for han var forlover (kausjonist) for ham da Rasmus giftet seg i Årdal 30. okt. 1718. Det må legges til at dette var uvanlig. I Årdal var forloverne på denne tiden oftest en av verkets betjenter eller en av bøndene i bygda. Bernt var både ung og innflytter, så den beste forklaringen er at han og Rasmus var slektninger eller fra samme bygd.

Det var ingen Markus på Å i 1701, men det var flere med dette navnet der på 1680- og kanskje 1690-tallet. Markus Ivarson hadde Olabruket, men var død før 1701. Han var g.m. Eli Olsdatter (ca.1643–1723). Markus Nilsson (f.ca.1630) hadde Eliasbruket i 1658, men det er uvisst når han døde. Markus Jensson hadde Monsbruket til han døde en gang før 1686. Han var g.m. (Gyda Jonsdatter). Markus Olson var bruker på bruk nr. 6 fra før 1648 og trolig fram til 1670-tallet.⁸

Bernt arbeidet ved Årdal Kobberverk så tidlig som i 1705. Han var nemlig til stede da de første gullfunnene ble gjort ved gruvene på Gruvefjellet i august dette året⁹. I likhet med broren [Reier Markussen Nordfjord](#), ser han så ut til å ha vært borte fra verket noen år inntil han dukket opp igjen i 1712. Denne gangen arbeidet han ved verket til han døde. I 1714 er han registrert som sprenger. Han hadde da ingen forsørgelsesbyrde.

Carl Olsen (før 1685 – ett 1709), smed

Det er foreløpig ikke kjent noe om opphavet til denne Carl Olsen¹⁰, men den beste hypotesen er kanskje at han var identisk med den Carl Olsen Teigen (f.ca. 1673) som i 1701-tellingen ble ført som innerstsønn på Teigen i Innvik. I 1701 var han riktignok utenlands, men han jo ha kommet tilbake noen år senere. Faren var Ole Carlsen (f.ca.1632).

Carl arbeidet i smia ved Årdal kobberverk i alle fall fra mars 1707 og han forlot verket sommeren 1709.

⁵ Det nærmeste vi kommer, er Børge Markussen (f.ca.1685) som var tjener ved et bruk på Osmundnes i Væreide.

⁶ I avhørene som ble holdt i Årdal 22. sep. 1705 etter at det ble funnet gull i gruvene, heter to av vitnene "Reier og Berendt Nordfjord". Om Peder Markussen, se under Reier Markussen Nordfjord.

⁷ Det er rimelig sikkert at Reier var fra Å i Hyen (se under hans biografi).

⁸ Soga om Gloppen og Breim, bd. III (s. 194–196)

⁹ Dette framgår av vitneavhørene fra synsforretningen som ble holdt i Årdal 22. og 23. sep. 1705. [Danske kanselli, skapsaker. Skap 15, pakke 90. Mikrofilm MR 28 nr. 27].

¹⁰ I 1701-manntallet fra Sogn og Fjordane finnes to Carl Olsen. En var husmann på Skjerdal i Aurland og var født ca. 1645. En annen var innerstsønn på Teigen i Innvik og var født ca. 1673. I Hamre prestegjeld i Hordaland var det i 1701 en Carl Olsen (f.ca. 1681) som var tjener på "Hieronimus Wibus pladz". Det skal også nevnes at Synnøve Monsdatter fra Langevold - som i 1730 oppholdt seg i Vik, oppga at en soldat Carl Olsen fra Indre Sogn var far til et barn hun fikk. Da mange andre bergverksarbeidere i Årdal kom fra gårder i nærheten av Teigen (Sølvberg, Steinsaker, Bergset), så kan innerstsonnen derfra se ut som den mest aktuelle.

Oppgjørsdagen hadde han til gode 1 rd. 49 sk., men dette fikk han ikke utbetalt. I avlønningsboka står om dette den 7. juni: "*Desse 1 rd 49 sk bør cassen og wercket til udgiftt bereignes saa som Carl Olsen bevøvet nogen utroeschab paa werckedz materialer udj Farnes Smede og effter hans med pechang(?) bleven afstrafet og fra wercket bortreist, denne skyld effterlod*".

Christen Pedersen Rønnei (1702* – 1778)

Christen var født omkring 1702, trolig i Luster. Han døde i Årdal 26. april 1778. Christen var sønn av Peder Andersen Rønnei som drev landhandel og gjestgiveri i Årdal. Moren het Eli Wilkensdatter Felthus. Christen var bror av [Wilken Pedersen Rønnei](#).

Peder Andersen Rønnei (ca. 1675–1740) var sønn av Anders Christensen som (1658–1706) som drev et bruk på Rønnei i Gaupne¹. Peder er trolig identisk med den "Peder Andersen Rønne" som i 1702 måtte betale bot for leiermål med en Ragnhild Endresdatter. Kort tid senere, trolig i 1703, giftet han seg så med Eli Wilkensdatter Velthus fra Bergen². De slo seg ned i Øvre Årdal der Peder drev handel og gjestgiveri. Peder hadde i alle fall 5 barn: *Christen* (ca. 1702–1778), *Mons* (ca. 1703–1719), *Wilken* (ca. 1705–1777), *Ellen Margrete* (1709–1711) og *Andreas* (1713–1715). De tre eldste sønnene arbeidet alle ved Årdal kobberverk.

Christen begynte å arbeide som skeidejunge ved Årdal kobberverk i 1715. Et par år etter gikk han i smedlære, men fra 11. måned 1721 arbeidet han som gruvearbeider. De første månedene var lønnen 3,5 rd/mnd, men fra 1. januar 1722 fikk han full lønn som var 4 rd/mnd. Da står dette om ham i lønnsregnskapet: "til Grubearbeidet er vel bequem". Han er ført som sprenger ved verket i 1726. Det ser ut til at han arbeidet ved kobberverket helt til driften ble innstilt omkring 1734. Senere kjøpte han et bruk på Nundal i Årdal.

Christen giftet seg 27.jan.1726 med Eli Jonsdatter Holseter (1698*–1790).³ Hun var datter av Jon Endresen Holseter (1640*–1734) og Brita Eriksdatter Prestegård (d. 1745). Eli var av en slekt som hadde mye med kobberverket å gjøre. Først av alt var det onkelen hennes, Botolv Endresen Hæreid, som gjorde de malminnene kobberverket utnyttet fra begynnelsen av. For det annet arbeidet broren hennes, *Erik Jonsen Holseter* (ca. 1698–1743) i gruvene i flere år. For det tredje hadde hun en nevø som arbeidet ved Årdal kobberverk i den siste driftsperioden omkring 1760, nemlig *Jon Endresen Holseter* (1734 – 1771). Christen og Eli fikk i alle fall disse 8 barna:

¹ Øyane 1991:681

² I oktober 1702 ble en Peder Andersen Rønne dømt på bygdetinget i Gaupne for leiermål med Ragnhild Endresdatter. De slapp med ektebøter for Peder så han ville gifte seg med Ragnhild. Hvis dette er den samme Peder, har han trolig gått fra dette løftet ettersom han noen år senere er g.m. Eli Wilkensdatter. En annen mulighet er at han faktisk giftet seg med Ragnhild, men at hun døde senest i 1705. Isåfall kan det være at de to eldste sønnene, Christen og Mons, var av første ekteskap.

³ Hun døde 16. mars 1790. Ved begravelsen ble alderen angitt til 92 år.

- 1. Malene var født i Årdal 1726 (dpt. 7. juli). Hun bosatte seg i Bergen levde der ennå i 1778. Malene giftet seg i Bergen 28.juli 1767 med feltbereder Christian Fridrich Rochow, men det kan se ut til at hun kanskje hadde vært gift før dette. Christian var født omkring 1736 og døde allerede i 1772 (begr. 10. mai).
- 2. Brita var født i Årdal 1730 (dpt. 10. des.). I 1801 bodde hun på gården Nundal i Årdal. Hun var gift med Anders Olsen Nundal. Han var født i Årdal i 1729 og døde der i 1794. Foreldrene hans var Ole Andersen Nundal (ca. 1684–1734) og Synnøve Gulbrandsdatter (d. 1790).
- 3. Sissel var født i Årdal vinteren 1733/1734 (dpt. 18.jan.1734). Vi vet ikke når hun døde, men i 1801 bodde som enke hos sønnen sin på gården Alme i Hafslø. Sissel giftet seg i Årdal 7.nov.1762 med Peder Jørgensen Alme. De bodde først en stund i Årdal, men flyttet så til Hafslø.
- 4. Lisbet (?) ble født i 1734, men hun døde trolig som liten. Hun var i alle fall død i 1778.
- 8. Jon var født 1764, men hans skjebne er ikke kjent. Ved skiftet etter faren i 1778 bodde han i Eivindvik⁴.
- 5. Ragnhild var født i 1739, men hun døde trolig som liten. Hun var i alle fall død i 1778.
- 6. Peder var født i Årdal 1741 (dpt. 3. sep.) og døde der 1. mars 1818. Han overtok farsgården i Nundal. Peder ble gift i Årdal 8.nov.1767 med Lisbet Håvardsdatter Hestetun. Hun var født i 1742 (dpt. 2. sep.) og døde 6. aug.1808. Hun var datter av Håvard Toresen Hestetun (1713–1790) og Sigrid Knutsdatter Grøv (ca. 1711–1775).
- 7. Anders var født i Årdal etter 1741. I skiftet etter faren fra 1778 opplyses det at han hadde reist til sjøs.

Christen Rasmussen (1700** – ett 1718)

Denne Christen er arbeidet ved Årdal kobberverk fra januar 1716 til mai 1718. Han var nok ganske ung, for han er ført sammen med drengene og lønnen var bare på 2 rd/mnd. Dette kan tyde på at han var sønn eller stesønn av en av de ansatte ved verket, men det er ikke klart hvem dette skulle være.

Det kan kanskje tenkes at Christen er identisk med den "Christian Rasmussen" som arbeidet noe få måneder ved verket i begynnelsen av 1726. Han var født ca. 1702⁵.

⁴ På gården Byrknes i Gulen (Eivindvik) er det en Jon Christensen som får en sønn som døpes Wilken i 1823. Dette kan kanskje være Christens sønn Jon?

⁵ I bergverksmantallet fra 1726 er alderen angitt til 24 år.

Christoffer Arnesen (1674* – ett 1738)

Christoffer var født omkring 1674¹, men fødestedet er ukjent. Det er heller ikke kjent når og hvor han døde.

Christoffer begynte ved Årdal kobberverk omkring 1707² og arbeidet der til driften ved verket ble innstilt midt på 1730-tallet. Han arbeidet det meste av tiden som vanlig gruvearbeider, men i 1714 arbeidet han en tid ved smeltehytta. I et regnskapsbilag er han nevnt som røstvender og «gestub pucker». Christoffer var utsatt for en del arbeidsulykker. Den 5. oktober 1707 arbeidet han i Gottes Gabes gruve på Gruvefjellet. Da arbeidet var slutt for dagen sviktet en av stokkene som lå over nedgangen og Christoffer og fire andre falt ned i gruva. Han var imidlertid en av de heldige som slapp unna alvorlige skader idet han og en til "*blef ichun lidet slagen i hofvudet, saa de efter 5 dagers forløb blef restituere at de gich atter paa grubearbeidet*". I gruveekstrakt fra 7. bergmåned 1725 står at han «Bekommet En stoer skade i Østre Gruben» og regnskapene viser at han etter dette fikk sykepenger i 6 måneder.

Det er ikke kjent hvordan det gikk med ham etter at driften ble innstilt, men han oppholdt seg i alle fall en stund i Årdal. Han er nemlig blant de tidligere arbeiderne ved verket som i 1735 gjorde noen mindre tjenester for verket.

I 1726 hadde han da en forsørgelsesbyrde på 1 person, men vi vet ikke noe om hans familie.

Christoffer Nilsen (1650* – 1732), pliktsfogd

Christoffer var født omkring 1650, men det er ikke kjent hvor³. Han døde i Årdal 1732 (begr. 15. juni) og ble da sagt å være 90 år gammel.

Christoffer kom til Årdal kobberverk omkring 1704⁴ og arbeidet der i alle fall fram til 1729. Han var verkets pliktsfogd. Pliktsfogden var en av de lavere funksjonærene ved verket⁵. Bl.a. hadde han trolig ansvar for kontakten med de bøndene som hadde oppdrag for verket (kjøring, leveranser av ved osv.).

Lite er kjent om Christoffers familie, men han var gift og hadde en hjemmевærende datter i 1714⁶. Manntallet som ble tatt opp ved kobberverket i 1726 viser at han da hadde en forsørgelsesbyrde på 2 personer. Dette kan gjerne ha vært kona og den hjemmевærende datteren.

Christoffer Olsen Romsdal (1665* – 1711*), smelter

Christoffer var født omkring 1665⁷, trolig på Innset eller Røros, og døde i Årdal i 1711⁸. Han var sønn av Ole Bertelsen Romsdal (d. 1694), smelter ved Røros Kobberverk, og Margrete ("Marethe") Christensdatter⁹. Faren er trolig identisk med den "Oluf Romsdahl" som var smelter ved Røros Hytte i 1685.

Christoffer arbeidet i 1701 som smelter ved Røros Kobberverk. I 1704 er han nevnt som gesell ved Solskinns Gruve på Røros¹⁰. Han reiste til Sogn omkring 1707¹¹ for å arbeide ved Årdal kobberverk. Han er i 1708 nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som først ble ansatt da Kongen kjøpte kobberverket i Årdal. Christoffer døde i begynnelsen av 1711. Da forsvinner han fra lønningslistene samtidig som kona hans begynner å gjøre forskjellige tjenester for verket.

Christoffer må ha vært gift to ganger. Navnet på den første kona er ikke kjent, men i 1699 ble Christoffer gift med Agnes Nilsdatter (trol. 13. nov. 1698)¹². Opphavet hennes er ikke kjent, men hun bodde en stund i Årdal etter at Christoffer døde. I tillegg til pensjonen etter mannen hadde hun noen inntekter for diverse tjenester ved verket. Christoffer fikk såvidt vi vet, 1 sønn og 2 døtre med den første kona og 2 sønner med den andre:

1. Brite var født på Røros i 1692 eller 1693 (dpt. 22. jan. 1693). Hun var blant de kvinnene som i 1716 hadde "sommerjobb" som ertsvasker ved Årdal kobberverk. Hun arbeidet 3 ½ dag og tjente 17 skilling..
2. Marit var født på Røros i 1693 (dpt. 13. des.)¹³. Hennes skjebne er ukjent.

¹ I bergverksmanntallet fra 1726 er alderen angitt til 52 år.

² I bergverksmanntallet fra 1726 er oppgitt at han hadde arbeidet ved verket i 19 år. I lønnsregnskapet finner vi ham i alle fall fra juli 1707.

³ Skifteutdragene fra Sogndal viser at en Nils Christoffersen døde på Haug i Sogndal i 1683. Han hadde en sønn som het Christoffer. Han er trolig d.s.s. den Christoffer Nilsen som var tjener på Ylvisaker i 1666 og kan godt være født omkring 1650.

⁴ Manntallet fra 1726 oppgir at han hadde arbeidet ved verket i 22 år.

⁵ I regnskapet for 1708 finnes flg. under utgifter: "Christoffer Nielsen, antaget af Assessot Blath, till blixfoged ved vercket, saa og at tilsiige de ved haanden boende bønder naar de til vercket skal gjøre tieniste. Iliigemaade, at annamme maal paa malmen som fra gruben nedkiøres og kull som til vercket leveris, item at have beobagt ved hytten, kull-huuset etc. at jntet ved natten enten kull og andet bortstiales, derfor nødtt maanettlig 4 Rixdaler. Samme løn har Participanterne jmidlertid vercket har veret j deris hænder approberet. Og som samme hans tieniste endnu ved vercket findes fornøden, beregnes allerunderdanigst hans løn maanettlig 4 rdr. som beløber fra d. 18de Juny og til Decembr. maanedes udgang aar 1708: 26 rd."

⁶ Til skifteoppjøret etter inspektør Dantzig fremmer Christoffer Nilsen et krav på 1 rd. i lønn etter at hans datter hadde vært i tjeneste hos Dantzig fra påske til 14 dager før St. Hans. (Bilag 6 til kasseregnskapet for perioden 1714–1716)

⁷ I 1701-manntallet for Røros er alderen angitt til 36 år.

⁸ Proviantregnskapet for 1711 viser at han kvitterte ut proviant i april. Det er det siste vi ser til ham. F.o.m. juni 1711 er det sønnen Nils som kvitterer ut proviant til familien.

⁹ Det foreligger skiftet etter faren fra 1694. Det viser at Christoffer hadde to brødre og to søstre: Christen (ca.1656–1711) gjestgiver på Røros, Anders i København i 1711, Katrine g.m. Mogens Olsen Jämt og Anne g.m. kullknekten Ole Trondsen.

¹⁰ Røros Kirches Collect Anno 1704 i dokumenter angående Røros kirke i privatarkiv 211 for Røros Kobberverk. SAT.

¹¹ Han finnes på lønningslistene første gang i august 1707.

¹² Den 25. februar 1735 blir det begravet en Agnes Nilsdatter i Kongsberg, men alderen er angitt til 89 år, så dette er kanskje ikke riktig person

¹³ Fra kirkeboka for Røros 1693.

- 3. Anders var født omkring 1693, trolig på Røros. Hans skjebne er usikker. Kanskje døde han før 1705.
- 4. [Nils Christoffersen Romsdal](#) var født på Røros i 1699 (dpt. 29. mai). Han arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall 1713–1716. Vi vet ikke hvordan det gikk med ham siden.
- 5. Ole var født på Røros i 1700 eller 1701. Vi vet ikke noe sikkert om hans skjebne, men han er kanskje identisk med den Ole Romsdal som giftet seg på Røros i 1733. Det er også mulig at han døde før 1705.

Cornelius Rasmussen Brekke (1683* – 1735)

Cornelius var født på Brekke i Stryn ca. 1683¹ og døde på Kvikne i Hedmark i 1735². Han var sønn av Rasmus Corneliusen Brekke (ca. 1648–ett 1730)³ og Ingeborg Jonsdatter.

Rasmus Corneliusen var født på Sandvik i Stryn ca. 1648 og kom til Brekke seinest 1680. Han var gift med Ingeborg Jonsdatter som tidligere hadde vært gift med Ole Carlsen Brekke. Det er rimelig å tro at Rasmus kom til Brekke gjennom giftermålet med Ingeborg. Rasmus og Ingeborg holdt skifte med barna i 1730. Barna var da: Cornelius (på Kvikne kobberverk), Erik f. ca. 1689 (på Rygg i Oppstryn), Absolon f.ca. 1692 (i Bergen), Ingeborg (gift med Mathias Kirkeid) og Brita (gift med Rasmus Tjellog). Dessuten hadde Ingeborg sønnen Jon Olsen f. ca. 1673 fra sitt første ekteskap⁴. Det var han som overtok gården etter stefaren.

Cornelius kom til Årdal kobberverk i juli 1709 og fikk da arbeid som sprenger med en lønn på 4 rd./mnd. Han forlot verket igjen i juli 1711. I Årdal bodde Cornelius som leieboer hos understigeren Mikkel Sjøvollen. Det er foreløpig ikke kjent hvor han dro da han forlot Årdal i 1711, men før eller senere havnet han i alle fall på Kvikne kobberverk der han bodde i 1730⁵. Her døde han noen år senere. Det ser ut til at han døde uten livsarvinger, så han var trolig ikke gift⁶.

Daniel Monsen (før 1685 – ett 1710)

Det er ikke mye vi vet om denne Daniel, men han arbeidet som gruvearbeider ved Røros Kobberverk fra 1704⁷. I juni 1707 forsvinner han fra lønnslistene på Røros for så å dukke opp ved Årdal kobberverk i

1708⁸. Her arbeidet han ved smeltehytta fram til august 1710, – riktignok med et avbrekk fra august 1709 til mai 1710 da han var fraværende. Dette er alt vi vet om Daniel Monsen så langt.

David Davidsen Fischer (1694* – ett 1728)

David var født omkring 1694, trolig på Kongsberg. Det er ikke kjent når og hvor han døde. Hans foreldre er ikke sikkert kjent, men faren var trolig David Fischer (1650*–1736).

David Fischer var født på Kongsberg ca. 1650 og døde samme sted i 1736 (begr. 5. mai)⁹. Han var hauer og understiger ved Kongsberg sølvverk. I 1702(?) ble han sammen med 13 andre¹⁰ dømt til å miste sine ære, sin ene hånd og sit boslod for "begangen falskhed med deris Stuffes arbeidsforandring". I brev av 29. sep 1703 fra Kongen til Overbergamtet ble straffene redusert, – for Davids vedkommende til 6 måneders straffarbeid i jern på "næste fæstning udj bemelte Vort Rige Norge".¹¹

David kom til Årdal kobberverk i 1723 og arbeidet som sprenger der til høsten 1728. Da forsvant han plutselig fra Årdal og etterlot seg «*een fattig quinde og 2de nøgne børn*». Han ble imidlertid funnet igjen i Lærdal og to årdøler fikk da utbetalt 32 skilling for «*at indbringe til wercket David Fischer som afRømte fra sit arbeide*». Ganske kort tid senere reiste han imidlertid Årdal for godt. Han dro ganske sikkert tilbake til Kongsberg der vi finner ham igjen på lønnslistene i alle fall i 1730.

Kona som David forlot i 1728, het Synnøve Olsdatter. De giftet seg i Årdal 17.sep.1724. Hennes skjebne er uvisst. I kirkeboka for Kongsberg finner vi at en David Fischer den 21. august 1731 giftet seg med Elen Cathrine Lycke. Vi vet foreløpig bare til ett barn etter David:

- 1. David, født i Årdal i 1726 (dpt.11. juni). Han er kanskje identisk med den David Davidsen fra Årdal som 17 år gammel ble konfirmert i Korskirken i Bergen 7. oktober 1742¹². I kirkeboka står det ved denne anledningen at han var i lære hos kypner Lars Clemmensen.

Erik Andersen (1681* – ett 1741)

Erik var født i Årdal omkring 1681¹³, men det er foreløpig ukjent når og hvor han døde. Da det fantes om Erik Andersen av passende alder først på 1700-tallet,

¹ FT 1701 Innvik.

² Aaland 1932: 374.

³ Fødselsår fra FT 1701 Innvik. Det var skifte med foreldrene i live i mai 1730.

⁴ Opplysningene om familien til Rasmus er hentet fra skiftet datert 11. mai 1730 [Skifteprotokoll A9 (1727–1731) for Nordfjord fol. 366b-370].

⁵ Skiftet etter faren datert 11. mai 1730 [Skifteprotokoll A9 (1727–1731) for Nordfjord fol. 366b-370].

⁶ Dette er basert på opplysninger i Aaland 1932: 374.

⁷ Maanedes Arbeidernes Aflønningsbog Pro Anno 1704, s. 216.

⁸ Han er ikke funnet i regnskapene for 1707

⁹ I bergverksmantallet fra Kongsberg 1711 er alderen angitt til 60 år og ved begravelsen i 1736 til 88 år.

¹⁰ En av de andre tyvene her Askil Fischer.

¹¹ Kilde: Overbergamtet. Innkommende brev 1670-1706. Legg merket 1703.

¹² Ministerialbok A7for Korskirken (1736–1831), fol. 23, post 22.

¹³ Dette er basert på bergverksmantallet fra 1714.

kan hans opphav ikke sikkert bestemmes¹. Den som aldersmessig stemmer best, var tjenestekar på Læg Reid i 1701, men hans opphav er foreløpig ukjent.

Erik begynte å arbeide for Årdal kobberverk våren 1713² og forvinner fra lønningslistene sensommeren 1717.³ Han kvitterte imidlertid ut proviant også året etter. Erik var til å begynne med ikke en vanlig bergarbeider. Av regnskapet framgår det at han ble sendt til Lærdal med ertsprøver som skulle med posten og til Hafslø med brev til sognepresten der. Han er også nevnt som jektedreng og var med på en reise til Bergen. I 1714 er han ført som han som dagarbeider. Senere er han ført som sprenger og arbeidet gruvene.

Det er ikke sikkert kjent hva Erik gjorde etter at han sluttet ved kobberverket, men han ble trolig boende på Farnes en tid⁴.

Erik Arnesen (før 1695 – ett 1710)

Erik kom til Årdal kobberverk senest i 1706. Han er nevnt som smedknekt og det ser ut til at han det meste av tiden arbeidet i smeltehytta. I august 1709 forlot han verket⁵, men han dro kanskje ikke så langt, for han dukket opp igjen året etter og deltok i arbeidet med den nye smeltehytta i mai og juni 1710.

Erik Eriksen Nordfjord (1672* – ett 1718)

Erik var født i Nordfjord omkring 1672⁶, men vi vet ikke noe om når eller hvor han døde. Opphavet hans er også ukjent, men han var trolig bror av Mons Eriksen Nordfjord.

Erik kom til Årdal kobberverk i mars 1713 og arbeidet der som gruvearbeider i alle fall til 1718. Hans senere skjebne er foreløpig ukjent.

I manntallet fra 1714 er Erik oppført med en forsørgelsesbyrde på 3 personer. Dette dreier seg sannsynligvis om kone og de to sønnene nedenfor⁷.

- 1. [Erik Eriksen d.y.](#) Han må ha vært født rundt 1700⁸ eller noe før. Han arbeidet ved verket allerede fra 1713.

- 2. Amund⁹. Han må være født rundt 1705.

Sommeren 1714 hjalp han til med "at bære Torff og Jord" til taket på proviantboden. Senere finner vi ham som skeidejunge og erstvasker både i 1715 og 1716. Han må ganske sikkert ha vært litt yngre enn broren for Eriks lønn var noen skilling høyere.

Erik Eriksen d.y. (1700* – ett 1735?)

Erik var født i Nordfjord omkring 1700, men vi vet ikke noe om når og hvor han døde. Han var sønn av [Erik Eriksen Nordfjord d.e.](#) (f.ca. 1672) som arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden fra 1713 til 1718.

I perioden 1713–1716 arbeidet Erik ved kobberverket hver sommer. Det siste året helt fra mars til oktober. Han er ført som skeidejunge og ertsvasker. Lønna var rundt 48 skilling/uke. Etter dette forsvinner Erik fra lønningslistene. Vi vet ikke noe sikkert om hans senere skjebne, men i perioden 1721–1729 hadde verket en dagarbeider som het Erik Eriksen. Han arbeidet først og fremst med malmpukking. Dette kan muligens ha vært samme Erik.¹⁰ Han hadde arbeid for verket i Årdal så sent som i 1735 da han deltok oppryddingsarbeid.

Erik Fredriksen (før 1685 – ett 1724), kleinsmed

Det er ikke kjent når og hvor denne Erik ble født, men han kom trolig fra Gudbrandsdalen¹¹. Det er ikke sikkert kjent når og hvor han døde, men flere forhold peker i retning av at han er identisk med smeden Erik Fredriksen som ble begravet fra Strusshamn kirke på Askøy 9. november 1766, 91 ¼ år gammel.

Erik dukket opp ved Årdal kobberverk i oktober 1710 og arbeidet ved verket til 1714¹². Erik hadde håndlag med mange ting. Noe av det første han gjorde i Årdal var "die Hütten Instrumenta zu reparieren". Senere bygget han om en gammel pistol til en pufert¹³. I

¹ 1. Erich Andersen, 16 år, sønn av sagmester Anders Andersen, Indre Offerdal. 2. Erich Andersen, 22 år, tjenestekar hos Ole Olsen Læg Reid.

² Han er første gang på lønningslistene i 5. bergmåned 1713

³ Siste gang på lønningslistene i 9. bergmåned 1717

⁴ En Erik Andersen farnes er nevnt som debitor i skiftet etter Ole Davidsens Steinsakers kone i 1721 og en Erik Farnes var fadder for Amund Sjursen i 1726.

⁵ I regnskapet for august 1709 står at han skyldte verket 17 sk. som han betalte for derefter å bli "aftaket og bortreises"

⁶ MT 1714

⁷ Allerede i 1713 står det i lønningslista at han fikk "Grubeløn for sig og sin søn". I 1714 viser regnskapet at det ble utbetalt 8 skilling etter at "Erick Ericksens 2de Døttre" bar torv og jord til tekking av et torvtak. I hytteregnskapet for 1714 – som vel er grunnlaget for kasseregnskapet – står det at flg. arbeidet med torva: "Erich Ericsens 2de drenger huer ¼ daug". Dette stemmer bedre i forhold til opplysningene i manntallet.

⁸ Lønnsregnskapet fra 1713 viser at han var med faren i gruvene, så han må vel da ha vært minst 12 år gammel.

⁹ Vi har ingen sikker dokumentasjon på slektskapet her. Lønningslistene fra Årdal kobberverk viser imidlertid at en Amund Eriksen arbeidet med forskjellig arbeid på smeltehytta om sommeren i perioden 1714–1716, delvis sammen med Erik Eriksen (junge). Ved én anledning arbeidet en rekke gutter og jenter med å bære torv til tekking av materialboden. Blant disse er "Erick Ericksens 2de Døttre". Dette skulle bety at Erik Eriksen i tillegg til kone og minst én sønn også hadde to døtre. Da han iflg. manntallet for 1714 bare hadde en forsørgelsesbyrde på tre personer, er Erik Eriksens to sønner trolig feilaktig er omtalt som døtre.

¹⁰ Ved to anledninger er han listet sammen med "bergfolkenes børn". Den ene gangen omtales han som *Erick Granden* og ved den andre som *Erick Ericksen*. Kanskje kan han settes i forbindelse med Mons i Granden som Erik Eriksen (faren) og andre bergfolk var fadder for i 1715. Det er rimelig å tro at dette er Mons Eriksen fra Nordfjord som arbeidet ved Årdal kobberverk da.

¹¹ Dette ser vi at et brev han skrev til sesjonen ved kobberverket noen måneder etter han hadde kommet til Årdal. Han skriver da om en pistol som han hadde tatt med seg fra Gudbrandsdalen da han kom til verket.

¹² Hans kone er fadder i Årdal så seint som i 1716, så kanskje bodde de i Årdal så seint som da.

¹³ En pufert er en liten pistol med flintlås.

regnskapene er han ført som smed eller gjerne kleinsmed.

Etter han sluttet ved verket i Årdal, drev han en stund som smed på Lærdalsøra, men før 1720 ser det ut til at familien flyttet videre til Bergen der Erik fikk arbeid ved Alvøen kruttmølle¹.

Eriks kone het Brita, men vi vet ikke noe mer om henne. Tre barn synes rimelig sikre:

- 1. Toretina som ble født i Årdal vinteren 1714 (dpt. 3.apr.). Selv om navnet best leses som "Toretina" i originalkilden, kan det være at navnet skulle være "Torstina"?
- 2. Fredrik som ble født på Lærdalsøra vinteren 1717 (dpt. 21.feb.).

I tillegg er denne gutten trolig sønn av Erik og Brita:

- 3. Peder, trolig født på Alvøen i 1720 (dpt. i Bergen Domkirke 3. mai).

Erik Jonsen Holseter (1697* – 1743)

Erik var født i Årdal omkring 1697 og døde på Kongsberg i oktober 1743 (begr. 2. nov). Han var sønn av Jon Endresen Holseter (ca. 1640–1734) og Brita Eriksdatter (d.ca.1745).

Jon Endresen Holseter (1646*–1734) var fra Åbøle i Årdal og var bror av Botolv Endresen Hæreid (f.1653*) som fant kobbermalmen på Gruvefjellet og dessuten bror av Ole Endresen (1662*–1737) (se Jørgen Pettersen Øyen). Jon kom til Holseter omkring 1670 og ble selveier i 1676. Han drev gården til han døde. Jon var g.m. med Brite Eriksdatter som vi ikke kjenner opphavet til. De skal ha hatt ialt 3 sønner og 6 døtre. I tillegg til sønnen Erik var flere av svigersønnene og barnebarna til Jon engasjert i bergverksdriften. Bl.a. giftet datteren Anne seg med Rasmus Pedersen Østreim, Synnøve giftet seg med Kjell Pedersen og Eli med [Christen Pedersen Rønnei](#).

Erik begynte ved Årdal kobberverk i 1715 og arbeidet der med noen avbrekk til våren 1726. Han arbeidet først og fremst som gruvearbeider. Hva han gjorde etter å ha sluttet ved verket har vi ingen opplysninger om, men noe etter 1735 flyttet han til Kongsberg.

Erik var trolig gift med en Anne Olsdatter (forl. 29. mars 1723) som vi ikke kjenner opphavet til, men hun var sannsynligvis fra Årdal. Det er usikkert om hun og barna ble med til Kongsberg for i 1745, halvannet år etter at Erik døde, bodde Anne og to av barna i Årdal. Ole var imidlertid med til Kongsberg og han bodde der livet ut. Erik og Anne hadde i alle fall disse barna:

- 1. Jon, født i Årdal 1723 (dpt. 20. sep.). Han døde trolig før 1726.
- 2. Ole var født i Årdal 1725 (dpt. 10. sep.). Han flyttet til Kongsberg på 1730-tallet og arbeidet ved sølverket fram til han døde i slutten av 1765 eller begynnelsen av 1766². Han har trolig skadet seg i en ulykke e.l. for ved dåpen av

¹ Dette er basert på dåpen av sønnen Peder i Domkirken i 1720. Faren er kalt "Erick Fredrick(sen) Smed paa Krudmøllen i Alvøen" og moren kalles "Berte".

² Skiftet er datert 24. april 1766.

datteren kalles han "Ole Ericssen Holsætt med træefoden". Ole var gift to ganger, første gang med Marte Olsdatter og annen gang med en Kari Rasmusdatter. Han fikk i allfall 3 barn: Ole (f.ca. 1756), Erik (f. 1761) og Anne (f. 1765).

- 3. Sjur var født i Årdal etter 1726. Han levde ennå i 1745. Da bodde han hos moren i Årdal. Noe mer om hans skjebne er ukjent.
- 4. Jens, er trolig født i Årdal, men vi vet ikke når. Han levde ennå i 1745 da han iflg. skiftet etter farmoren tjente hos Helge Hæreid. Senere skjebne er ukjent.

Erik Olsen Nordfjord (før 1695 – ett 1714)

Denne Erik dukker opp i lønnsregnskapet for Årdal kobberverk vinteren 1713 og forsvinner igjen etter vel ett år sommeren 1714. Hans bakgrunn er ikke sikkert kjent, men han omtales flere ganger med Nordfjord som tilnavn. Et spor kan være at han tilsynelatende kom til Årdal sammen med Peder Jacobsen og Lasse Jørgensen som også var fra Nordfjord. Erik arbeidet i gruvene og var i 1714 med som mannskap på en tur til Bergen. Kort tid deretter forsvinner han fra regnskapene.

Erik Pedersen Kleiven (1675* – 1723)

Erik var født i Årdal ca. 1675 og døde samme sted i 1723 (begr. 7. nov.). Det er foreløpig noe usikkert hvem han var sønn av, men et skifte³ peker mot at faren var Peder Jensen Hæreid (f.1641*) som hadde et bruk på Hæreid fra 1670 til 1694 og deretter var husmann på Seim. Peder var trolig g.m. Gro Torsteinsdatter Hæreid.

Erik var sannsynligvis sønn av Peder Jensen Hæreid (f.1641*). Han hadde vokst opp på et av brukene på Hæreid (Rektorgodset) og overtok bruket etter faren omtrent 1670. Rundt 1694 måtte han av en eller grunn forlate bruket og fikk seg i stedet en husmannsplass under Seim der vi finner ham i 1701. Peder var trolig g.m. Gro Torsteinsdatter Hæreid og de hadde sønnene Erik, Lars og Johannes og datteren Gro.

I 1701 arbeidet Erik som tjenestekar på Hofland. Ca. 1715 slo han seg ned på plassen Kleiven under Lægred(?) og bodde der i alle fall fram til 1720⁴. Deretter arbeidet han et par år ved Årdal kobberverk⁵. Det siste vi ser til ham i regnskapene for kobberverket er at han i januar og februar 1723 fikk skadelønn. Da forsvant han fra verket og døde samme høst⁶.

³ Skiftet etter Guri Eriksdatter Eldegard datert 18. april 1742 viser at Erik var bror av Lars Pedersen, Johannes Pedersen og Gro (Guro) Pedersdatter.

⁴ Vi har ingen dokumentasjon av at den Erik Pedersen som arbeidet ved Årdal kobberverk er identisk med Erik Pedersen Kleiven, men det er ingen annen Erik Pedersen i kildene som kan passe.

⁵ Han finnes første gang på lønningslistene i 7. bergmåned 1720.

⁶ Det er mulig at han høsten 1722 fikk en alvorlig skade som han døde av året etterpå, men noe dokumentasjon av dette er ikke funnet.

Erik giftet seg 1. jan. 1715 med en Kari Olsdatter. De hadde i alle fall disse barna:

- 1. Guro ble født i Årdal 1717 (dpt. 24. okt.). Hennes skjebne er ukjent.
- 2. Siri ble født i Årdal 1720 (dpt. 20. okt.). Hun døde bare 14 dager gammel (begr. 10. nov.).

Det skal også nevnes at en Gjõe Sjursdatter som fikk et barn utenfor ekteskap i 1724, oppga Erik Pedersen som far. Det kan jo ha vært beleilig, for han var død da.

Erik Pedersen Sjøvollen (1690* – 1714), røstvender

Erik var født på Brekken ved Røros omkring 1690¹ og døde i Årdal 1714 (begr. 22. apr.). Han var sønn av Peder Eriksen (d.ca.1700), som var kullbrenner ved Røros Kobberverk, og Marte Nilsdatter (d. 1741). Faren døde da Erik var ganske liten, og moren giftet seg kort tid senere med [Mikkel Johansen Sjøvollen](#) (ca. 1677 – 1740). Erik var bror av [Nils Pedersen Sjøvollen](#) (ca. 1692–ett 1746) og [Lars Pedersen Sjøvollen](#) (ca. 1694–1746).

I 1705 arbeidet Erik som junge ved Røros Kobberverk, men omkring 1706 ble Erik med familien til Sogn der stefaren fikk arbeid som understiger ved Årdal kobberverk. Erik arbeidet så ved dette kobberverket fra 1709. I 1713 arbeidet han ved smeltehytta. Et sted blir han kalt røstvender. Erik hadde ikke så god helse. Han begynte å arbeide ved Årdal kobberverk mye senere enn sine yngre brødre og ser ikke ut til å ha arbeidet i gruvene. Han var bare rundt 24 år gammel da han døde².

Erik Samuelsen Svingel (1698* – 1764?)

Erik var født i Lærdal omkring 1698³ og han døde trolig i Bergen i 1764 (begr. 14. jan.)⁴. Han var sønn av Samuel Eriksen (ca. 1665–ett 1731⁵) og Berete Jacobsdatter Svingel (ca. 1662–1728). Erik blir i kildene fra Årdal stort sett bare kalt Erik Samuelsen, men i én kilde kalles han «Erick Swingell». Bygdeboka for Lærdal viser at moren hans var av Svingel-familien.

Samuel Eriksens var født ca 1665,⁶ men det er ukjent hvor. Vi vet heller ikke noe annet om opphavet hans.

¹ I 1701-manntallet for Røros er alderen 11 år. Da han ikke er funnet som døpt i kirkeboka for Røros (som begynner 1.1.1691) mens broren Nils ble døpt 2. juli 1692, må vi tro at Erik var født litt før 1691, dvs. i 1690.

² I et regnskapsbilag fra juli 1713 står: "Erich Pettersen røstvender, som ved førige ertz (års) slut villet formedelst sin anholdende svaghed reise herfra at søge sig hielp, og derfor dette ertz effter ordinerung ey nogen nadsens løn for hannem bereigned ..."

³ I 1701-manntallet for Lærdal er alderen angitt til 4 år. I et bergverksmanntall for Årdal fra 1726 er alderen 27 år.

⁴ Første registrering i kirkebøkene for Bergen er som fadder for en Johannes Hansen i 1739. I Bergen finner vi at drageren Erik Samuelsen ble begravet fra Nykirken den 14. jan 1764. Hans bosted er ført som "i Tomb.sm."

⁵ En "Samuel paa Øren" var fadder for Knud Fodnes i 1731.

⁶ FT 1701

Han bodde på Lærdalsøren der han kanskje drev en form for håndverk⁷. Han var g.m. Brite Jacobsdatter Svingel som var datter av tyskeren Jacob Svingel. Han hadde borgerbrev fra Bergen 1653, og som slo seg ned på Lærdalsøren der han var skomaker og handelsmann. Samuel og Brite hadde sønnen Erik hjemme i 1701. Ingen andre barn er kjent.

Rundt 1722⁸ dro Erik til Kongsberg der han arbeidet på sølvverket noen år. Allerede i 1726⁹ reiste han tilbake til Sogn der han fikk arbeid ved Årdal kobberverk. Her var han til verket ble nedlagt omkring 1734. Senere ser det ut til at han flyttet til Bergen¹⁰ der han bl.a. arbeidet som drager.

Erik hadde ingen forsørgelsesbyrde i 1726, men giftet seg i Årdal 28. sep. 1727 med Dorothea Hansdatter Dalsøren (ca. 1695–1769¹¹) fra Luster. Hun var datter av Hans Eriksen Dalsøren (ca. 1666–1733) og hans første kone Elisabet Madsdatter (ca. 1674–ca. 1710). Det kan se ut som om Hans var en heller velstående bonde. Han var selveier på en stor gård og han drev også noe handel¹². Erik og Dorothea hadde i alle fall disse tre døtrene¹³:

- 1. Elisabet (Lizabeth) ble født i Årdal 1728 (dpt. 25. apr.). Hun må være død uten arvinger før 1785¹⁴.
- 2. Brite ble født i Årdal 1728 (dpt. 14. aug.). Hun må også være død uten arvinger før 1785.
- 3. Anna Maria ble født i Årdal 1734 (dpt. 3.apr.). Hun må likeledes være død uten arvinger før 1785.

Finn Halvorsen (1685* – 1759)

Finn var født omkring 1685¹⁵, trolig i Borgund, Lærdal og døde samme sted den 24. juni 1759¹⁶ (begr. 30.

⁷ Bygdeboka viser at det området der Samuel bodde, var et typisk håndverkerstrøk. Dessuten var kona datter av en skomaker.

⁸ Et manntall blant ansatte ved Kongsberg sølvverk fra 1724 forteller at han hadde vært ansatt ved sølvverket i 2 år.

⁹ Han er nevnt første gang i lønnsregnskapet tidlig i februar 1726

¹⁰ Øyane 1986a:395.

¹¹ I kirkeboka for Nykirken i Bergen fra 1769 finner vi "Erich Samuelsen E. ved Friderichs Bierg" begravet den 5 april.

¹² De fleste opplysningene om Dorothea og foreldrene er hentet fra bygdeboka for Luster (bd. II, s. 395).

¹³ Kirkeboka for Nykirken i Bergen viser at den ugifte soldaten Samuel Eriksen ble begravet 4. juni 1768. Alderen ble angitt til 35 år. Dette kan kanskje tyde på at Erik og Dorothea også hadde en sønn?

¹⁴ Se Øyane 1986a:395. En av døtrene ble trolig begravet i Bergen 5. aug. 1759. Som bosted er ført "Strenggehagen".

¹⁵ I 1701-manntallet er alderen oppgitt til 16 år. Ved et bergverksmanntall i 1726 er alderen 44 år.

¹⁶ I kirkeboka står flg.: Find Halvorsen af Borgen Sogn, 70 aar gl. døde 24 Juny, begravet d. 30 ejusdem.

juni). Han var trolig sønn av Halvor Einarsen Husum (ca. 1639–1687) og Sila Olsdatter Rikheim¹.

Halvor (Hallvard) Einarsen var født på Husum i Borgund, men kjøpte seg i 1669 en del av Nese og flyttet dit. Da faren døde i 1675, overtok han "Simonbruket" på Husum. Takket være et "godt gifte" med Sila Olsdatter fra Rikheim ble han etter hvert i stand til å kjøpe gården og ble selveier. Bygdeboka skriver at man ikke har full oversikt over barna, men disse er nevnt: Ola (f.ca.1664), Gjertrud (f.ca. 1666), Brita, Inga (f.ca.1673), Margrete (f.ca. 1676), Finn og Ingvard (f.ca. 1685).

I 1701 gjorde Finn tjeneste på Skårheim i Borgund i 1701. Senere dro han til Årdal og i 1720² begynte han å arbeide ved kobberverket. Her var han til verket ble nedlagt i 1734. Finn arbeidet stort sett som vanlig gruvarbeider. Finn ble boende i Årdal en tid etter at verket ble nedlagt, men flyttet senere tilbake til Borgund.

Finn fikk en sønn med Ingeborg Sølfestsdatter³ i 1712⁴, men det ser ikke ut til at de giftet seg. Han giftet seg i Borgund kirke den 6. jan. 1716 med Margrete Sandersdatter. Hun var født ca. 1680 og døde i Årdal 1735 (begr. 4. des.). Hennes opphav er ikke sikkert avklart ennå, hun var trolig fra Urnes⁵. Margrete hadde tidligere vært gift med Gulbrand Håvardsen Hestetun (ca.1688–1714)⁶. Her er de barna vi kjenner til, men den første Halvor noe usikker:

- 1. Halvor, født i Borgund 1712 (dpt. 29. mai). Han var sønn av Finn Halvorsen og Ingeborg Sølfestsdatter. Hans skjebne er ukjent, men han døde trolig som liten?⁷
- 2. Halvor, født i Årdal 1723 (dpt. 19. sep). Det er lite vi vet sikkert om denne Halvor, men han levde i alle fall i 1738⁸. Han kan kanskje være den «Halver Finsden» som giftet seg i Borgund 15.feb.1751 med Liv Halvorsdatter. De hadde i alle fall disse barna: Nils f. 1749 (uekte), Margrete f. 1751, Finn f. 1756, Kari f. 1761

I sitt første ekteskap hadde Margrete dessuten denne datteren:

- Synnøve Gulbrandsdatter var født i Årdal ca. 1713 og døde i Nundalen 1. september 1790. Hun var gift med Ole Andersen Nundalen.

¹ Ved dåpen av sønnen Halvor i 1712 var fig. blant fadderne: "Unge Ole Halvorsen, Halvor Olsen, Niels Øygarden, Brithe Huusum". En sannsynlig hypotese er derfor at han var sønn av Halvor Einarsen Husum (ca. 1639–1687)

² Noe av det første vi ser av Finn i regnskapene for kopperverket, er at han arbeidet på Blåbergveien i juni 1720.

³ Hun kan kanskje ha vært datter av Sølfest Østensen Hillestad i Borgund.

⁴ Offentlig skrifte 1. mai 1712

⁵ Det kan se ut til at hun var søster av Jørgen Sandersen som kom fra Urnes til Årdal mellom 1703 og 1711. Et godt indisium på en dette er at da denne Jørgen fikk en sønn i desember 1714, ble han døpt Gulbrand. Dåpen var for øvrig samme dag som Gulbrand Håvardsen ble begravet.

⁶ I ekteskapet med Gul

⁷ Se Lærdal Bygdebok bd. I, s. 576

⁸ Han er nevnt som arving i skiftet etter moren som ble avsluttet i Årdal 11.1.1738

Fridrich Rudolph Dantzig (før 1680 – 1712), inspektør

Fridrich var født i Clausthal i Tyskland⁹ og døde i Larvik den 18. august 1712. Han kom trolig til Norge rundt 1700. Det kan se ut til at han hadde en viss kompetanse i prøbering (dvs. malmanalyse)¹⁰. Da han døde, etterlot han seg flere bøker på dette fagområdet¹¹.

Fridrich ble tidlig involvert i Årdal kobberverk. Allerede i 1704/1705 dukker han opp som fullmektig for pioneren Henrik Blat. Da Blat døde i 1705, gikk han over i kongelig tjeneste¹². I 1707 ble han nemlig sendt til Årdal av Kongen for å gi en detaljert beskrivelse av gullforekomstene i malmen der. Da Kongen overtok Årdal kobberverk i 1708, ble Fridrich ansatt som inspektør og foreløpig leder av verket¹³.

Fridrich var leder av Årdal kobberverk til *Johann Heinrich von Schört* ble ansatt som direktør i 1711. Han fortsatte da som funksjonær ved verket, men hans ansvarsområde er foreløpig litt uklart. Fridrich kom imidlertid meget dårlig ut av det med den nye direktøren. Det endte med at han i juli 1712 forlot Årdal med kurs for København for å beklage seg til Kongen og Rentekammeret. Han tok med seg en mengde dokumenter fra verket¹⁴ som skulle dokumentere hvor

⁹ En dokumentasjon av dette finner vi bl.a. i anteignelsene til regnskapet for 1709, note 19 som dreier seg om hvordan utbetalingen til bergverksfunksjonærene foregår. Her skriver han bl.a.: "... der forhandles paa Clausthalische Bergverck som min fødested, hvor aarligen ved 4re tønder guld udlønnes, paa troe og love, som Hr. Obriste-Lieutenant sig self sammesteds, mange aar haver diverterit, mig endnu fra 1699 aar j frisch minde(?) kand vitterlig være ..."

¹⁰ Det var Danzig som oppdaget at noe av malmen i Årdal inneholdt små mengder gull. Det første funnet ble gjort i et malmlager på Grøndalsfjellet. Danzig la personlig merke til noen stuffer som skilte seg ut og som han derfor tok med hjem for nærmere undersøkelse. Arbeiderne fortalte at de hadde gjort den forrige stigeren oppmerksom på disse stoffene, men «hand suarede dennem at det ichun var scharn, og kallede det Soelkiis, og bad dennem kaste det iblandt dend andre Ertz». Dette var slett ikke «scharn», men et gullholdig mineral som fikk svært mye å si for verkets videre historie. [Danzigs redegjørelse fra synsforretningen som ble holdt i Årdal 22. og 23. sep. 1705. Mikrofilm av rapporten finnes i Riksarkivet under Danske Kanselli, skapsaker. Skap 15, pakke 90]

¹¹ Registreringen av boet inneholder mer enn 50 boktitler hvorav rundt 10 ser ut til å være bergverkslitteratur. De fleste av disse hører hjemme i proberfaget: "Erchers Proberbog", "Christ. Carl Schindlers Proberbog", "Chymischer Wegweiser", "Compendium Sølf og Guldreignig", "Compendium Münzwehrung", "Compendium Arithmeticum" og "Berg und Saltzwercks Buch". Kilde: Brev datert 13. des. 1712 fra von Schört til Overbergamtet i: RA. Overbergamtet. Innkomne brev 1712–1715. Legg merket 1713.

¹² Noen brev fra von Gabel til Dantzig viser at han bodde i København i 1705 og 1706. Brevene er datert jan 1705, feb - okt 1706. Brevene finnes i pk 30 under bergverksvesen, real. ordn. avd. Hylle 4A13723

¹³ Mer om dette i brev fra Kongen til Overbergamtet datert 29. aug. 1707 og utgående brev datert 2. sep. 1707.

¹⁴ I et brev som hans tjener sender til Kongen den 22. august 1712 heter det om dokumentene at de inneholder "particulaires sager, som ieg her ej kand mentionere, som vel j sin tiid kand blive bekientgiort, maatte med mig tage, og icke at komme udj nogen fremmedis hænder, thj der findes vel de som icke gierne maatte see, at eendeel af bemte.

slett den nye lederen var. Han ble imidlertid syk under reisen og døde i Larvik etter noen ukers sykeleie¹. Dokumentene ble for øvrig videregitt til København og finnes i dag ved Riksarkivet.

Fridrich var ugift, men han hadde både skriverkarl, husholderske og tjenestejente. Skriverkarlen er trolig identisk men den *Søren Pettersen* som i 1712 er omtalt som tjener. Husholdersken het Maren Henriksdatter Svertz og hun var trolig fra Romssdal². Tjenestejenta het Margrete Andersdatter og hun var fra Årdal.

Gabriel Tollefsen (1690* – ett 1728)

Gabriel var født i Hedmark omkring 1690³, men det er uvisst når og hvor han døde. Han var sønn av bergmannen *Tollef Johansen* (f. 1665–1713).

Gabriel begynte ved Årdal kobberverk omkring 1703, bare 13 år gammel. I 1705 er han omtalt skeidedreng og i 1714 og 1726 som sprenger. I 1727 ser det ut til at han ikke lenger var fast ansatt ved verket. Han må likevel ha bodd i Årdal en tid etter dette for han gjorde mer tilfældige småjobber for verket så sent som i april 1728⁴.

I 1713 fikk Gabriel en sønn utenfor ekteskap, men i kirkeboka står det ikke hva moren het. Han giftet seg så i Årdal den 7. mars 1723 med en Brite Larsdatter⁵. Hans uekte sønn var:

-1. Johannes, født i Årdal 1713 (dpt. 18. juni)

Georg Mathias Schmidt (1674 – 1728), overstiger

Georg Mathias var født i bergstaden Clausthal i Harz 1. juni 1674 og døde i Årdal 28. mai 1728. Han kalte seg ofte bare Mathias. Han var sønn av en høyer

sager maatte komme for liuset". [RK. Real. ordn. avd. Bergverksvesen. Designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837. Hylle 4A13723, pakke 33, legg 23]

¹ Dantzic kom med sin tjener Søren Pettersen til Larvik rundt 20. juli og tok inn hos smeden Baltzer Hansen på Torstrand. Her ble han syk og skjønnte at det kunne gå mot slutten. Den 7. august ble derfor noen vitner tilkalt slik at han kunne fortelle hva hans siste ønsker var. Han døde så den 18. august 1712. Vi vet ikke hva han døde av, men i et brev som hans tjener skrev, står at han "med Herrens kaars war hensøgt udj 4re ugers tiid".

² Iflg. opplysninger jeg har fått av Bjørn Jonson Dale er det sannsynlig at Maren var datter av Henrik Johansen Svertz som var kjøpmann i Molde og Bud fram til han døde ca. 1688 (Skiftebok nr 3 for Romsdal (1688-90), fol 14A). Han var gift to ganger. Første gang med Maren Henriksdatter og andre gang med Maren Christensdatter. Han hadde to døtre som het Maren(!), - én med hver kone. Begge disse var ugifte i 1688.

³ Manntall over gruvearbeidere ved Årdal kobberverk 1714

⁴ Han finnes dessute i proviantregnskapet t.o.m. 4. bergmåned, men forsvinner etter dette.

⁵ Dette kan ikke regnes som helt sikkert. I kirkeboka for Lærdal/Årdal finner vi på denne datoen vielsen mellom «Gabriel Thomæsøn» og «Brite Larsdr». Det er to grunner til at vi tror dette er Gabriel Tollefsen. For det første fantes det såvidt vi vet ingen andre som het Gabriel i Årdal på denne tiden, og for det andre viser bergverksmanntallet fra 1726 at Gabriel hadde to å forsørge.

gruvefunksjonær (geschwornen) ved ett av bergverkene i Clausthal. Trolig het faren Andreas til fornavn for Georg Mathias kalles ved noen anledninger Jürgen Mathias Andersen.

Mathias ble som gutt lært opp i bergverksarbeid av sin far. Han fikk prøve seg både som hauer og sprenger, og han fikk også innføring i vannkunster (vannrevet maskiner). I 1702 kom han til Kongsberg der han begynte som hauer ved sølvverket. I 1704 fikk han så en stilling som overstiger ved det Gothalfske Kobberverk på Grorud utenfor Oslo. Her ble driften nedlagt omkring 1707, og han var deretter ett års tid ved Amalienborg smeltehytte i København⁶. Da kongen overtok driften ved Årdal kobberverk, ble han ansatt som overstiger der.

Det ser ut til at Mathias var en meget dyktig og plikt-oppfyllende overstiger, men han syntes nok livet ved det avsidesliggende og tungdrevne kobberverket i Årdal var slitsomt. I en rekke brev til Rentekammeret klager han over dårlig helse og ber om å få omorganisere driften slik at han kan slippe de strevsomme turene på fjellet om vinteren og dessuten bruke hest om sommeren. Men han fikk avslag. Helsen skrantet da også etter hvert, og under en tur i vårløsningen 1728 opp til den brattlendte Prins Fredriks gruve, ble han sittende fast i snøen. Han kom seg ned til bygda igjen, men han ble syk og døde kort tid etter.

Kona til Mathias het Anne og de ble trolig gift omkring 1706. Det var i den tiden han var ved det Gothalfske Kobberverk på Grorud, så kanskje hun var derfra? Anne var født omkring 1686 og døde i Årdal i 1767 (begr. 12. mars). Hennes opphav er ikke kjent, men hun hadde sin mor boende hos seg så sent som i 1737⁷. Mathias og Anne hadde i alle fall én sønn:

- 1. *Andreas Mathiassen Schmidt* var født omkring 1707, trolig på Grorud i Aker, og døde i Årdal 1785. Han overtok som overstiger ved Årdal kobberverk etter faren og arbeidet også ved andre kobberverk.

Gulbrand Hansen Bratt (1700* – 1742)

Gulbrand var født i Årdal omkring 1700 og døde på Kongsberg i juni 1742 (begr. 28. juni)⁸. Han var sønn av Hans Gulbrandsen Bratt (ca. 1671–1710) og Rannei

⁶ Flere kilder nevner dette. Hans enke skriver f.eks. fig. i et brev datert 9. des. 1734 fig.: "... Jens Worm som tydeligen kand forklare at min Sl. husbonde Georg Mattias Schmit udj aaret 1708 assisteret ved smeltningen i Amalienborg Smeltehytte ..." [RK. Real. ord. avd. Bergverksvesen. Pakke 33: Designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837. Hylle 4A13723.

⁷ Dette fremgår av et brev fra inspektør Johan Dahl til Rentekammeret der det bl.a. står: "... Saa understaar ieg mig icke at lade bemelte Anna Sal: Schmits at boe der udj Vinteren over, af frøgt for u-løckelig hendelse af Lys og varme, med mindre deris Excellence og Høybydende Herrer, udj Naade Vil tillade hende det. Det er vist at hun og hendis Gamle Moder, er forstandlige folck og fører et Smugt Levned ..." [Brev fra inspektør Johan Dahl datert 19. sep. 1734 ilegg merket General-Ballance ... i RK: Bergverksregnskaper, År- og Semdals Kobberverk, pakke 31, 1732–1736]

⁸ Skifte er datert 7. august 1747. Trolig er skifteforretningen avholdt i forbindelse med at Malene skulle gifte seg på nytt (30. sep. 1747)

Johannesdatter Eri (før 1682–ett 1738). Han var bror-sønn av *Jens Gulbrandsen Bratt* som bl.a. var sagmester ved Årdal kobberverk og hadde flere fettere som arbeidet ved verket.

Hans Gulbrandsen Bratt var født ca. 1671 på Hofland i Kaupanger og døde i Årdal 1710 (skifte 30. mai). Han kom til Hestetun på Farnes i Årdal om lag 1693. Han giftet seg med Rannei Johannesdatter fra Eri i Lærdal og de fikk tre barn: Gulbrand (f.ca.1700), Johannes (f.ca.1705) og Gjertud. Da Hans døde, giftet enken seg med lensmanns sønnen Lars Thomassen Hæreid (ca. 1686–1727). De hadde bruket på Hestetun en tid, men da gården ble solgt, måtte de flytte. De fikk da bruke plassen Under Skåri i Utladalen.

Gulbrand vokste opp på gården Hestetun som lå like ved hytteplassen på Farnes. Han begynte ved Årdal kobberverk i 1723¹ og arbeidet der som sprenger til driften ble innstilt omkring 1734. Av regnskapet for 1728 ser vi at han dette året leide "det lille cammer og kjøken ved Linde-husene" av verket. Omkring 1740 dro Gulbrand med familien til Kongsberg og fikk arbeid på sølvverket, men han døde dessverre etter kort tid.

Gulbrand giftet seg i Årdal den 3. sep. 1724 med Malene Torgeirdatter Svingel. Hun var født omkring 1696, trolig i Lærdal, og døde på Kongsberg i 1778 (begr. 28. nov.). Vi vet foreløpig ikke noe om foreldrene hennes², men i skiftet etter Gulbrand heter det at hun var søster av "Monsiuer Jacob Schvingel" som også var hennes lagverge (se også under bergarbeideren Jacob Svingel). Etter at hun ble enke, giftet hun seg på nytt i Kongsberg kirke 30. sep. 1747 med smeden Ole Sjursen (ca. 1699–1778). Malene døde bare noen måneder etter ham. Gulbrand og Malene fikk disse barna:

1. Hans som ble født i 1725 (dpt. 30. mars), men døde bare 4 dager gammel (begr. 3. apr.).
2. Randi (1726–1726).
3. *Hans Gulbrandsen Bratt* (1728–1771) arbeidet på Kongsberg sølvverk som hauer og kunsthauer.
4. Ingeborg. Hun ble født i Årdal 1733 (dpt. 6. apr.). Da hun ikke er nevnt i skiftet etter faren, må hun være død før 1747.

¹ Første gang han finnes i regnskapene ved Årdal kobberverk er i 6. bergmåned 1723.

² Den første kjent Svingel i Norge er Jacob Svingel fra Greifswald som fikk borgerbrev i Bergen i 1653. Han slo seg ned som skomaker i Lærdal, men drev i tillegg med litt handelsvirksomhet. Iflg. bygdeboka for Lærdal (Hovland og Espe 2001:185) var han g.m. med Malene og de hadde 2 sønner og 2 døtre: Samuel, Petter (f.ca.1661), Brite (f.ca.1662) og Lisbeth. De to søsknene Jacob Svingel og Malene Torgeirdatter Svingel (ca.1696–1778) kan kanskje ha vært barn av en sønn som bygdebokforfatterne ikke har identifisert, men det kan også godt tenkes at navnet har gått gjennom en datter som har giftet seg med en Torgeir f.eks. fra Lærdal. Dette kan ikke ha vært Brite for hun var g.m. Samuel Eriksen. Lisbet er mer aktuell. Hun var riktignok g.m. en Hans Knutsen, med dette ekteskapet ble ikke inngått før i 1712. Mor til Jacob og Malene kan også kanskje være en uidentifisert datter av Jacob Svingel.

5. Randi (Ragnhild) var født i Årdal omkring 1734³ og flyttet til Kongsberg med familien omkring 1740. Hun giftet seg der 7. juni 1766 med Peder Sørensen Sjøvollen. Han var fra Røros og sønn av Søren Olsen Sjøvollen og Ragnhild Pedersdatter. Han hadde tidligere vært gift med Petronelle Olsdatter Røros. Randi og Peder fikk i alle fall fire barn, men tre av disse døde ganske tidlig. Datteren Petronelle (f. 1767) kan kanskje ha etterslekt.
6. *Torgeir Gulbrandsen Bratt* (1738–ett 1805) arbeidet ved Kongsberg sølvverk bl.a. som oppsynsmann ved kullmilene og som "kongelig vedhugger".

Gunder Christoffersen⁴ Belgmaker (1651* – ett 1711), belgmaker

Gunder var født i Tønsberg ca 1651 og døde trolig på Kongsberg. Han reiste til Kongsberg der han etter noen år som gruvearbeider fikk arbeid som belgmaker ved sølvverket⁵. I 1709 ble han hentet til Årdal kobberverk for å hjelpe til med den nye smeltehytta på Farnes i Årdal. Han reiste fra Kongsberg den 4. juli sammen med sin sønn som også var belgmaker, og kom fram til Årdal én uke senere, «Hvilcken Reise kaastet med Hesteleje og SundePenge Tilsammen 10 rd.» iflg. et bilag til hytteregnskapet fra 1709⁶. Her arbeidet han i et drøyt år. På sensommeren 1710 dro han tilbake til Kongsberg.

Vi kjenner ikke navnet på Gunders kone, men han hadde i alle fall én sønn:

1. Henrik ble født på Kongsberg ca. 1680, men det er ukjent når og hvor han døde. Han arbeidet sammen med faren sin ved Årdal kobberverk 1709–1710. I manntallet ved Kongsberg sølvverk fra 1711 er han ført som belgmaker.

Hallstein Gullofsen (før 1690 – 1710)

Denne Hallstein vet vi ganske lite om. Han kom til Årdal kobberverk senest i 1708 og arbeidet der til han døde i 1710. Den første tiden arbeidet han i gruvene, men senere var han deltok han i bygningsarbeid og tømmerkjøring. Han hadde nemlig sin egen hest. Vinteren 1710 var han utsatt for en ulykke idet han «hastig og plutselig j skoven paa sit arbeide bortdøde». Hesten hans ble skadet i samme ulykke og ble derfor ikke verdsatt for mer enn 3 slettdaler.

³ Dette er basert på alderen ble oppgitt til 14 år i skiftet etter faren. Hvis dette er korrekt, var hun altså født etter Ingeborg, - noe som er litt overraskende utfra navnetradisjonen. Hun er ikke funnet i kirkeboka under Årdal, men kanskje ha vært døpt i Lærdal?

⁴ Patronymet er fra en regning datert 16. september 1709. Der undertegner han seg som Gunder Christoffersøn.

⁵ Manntall over ansatt ved Kongsberg sølvverk fra 1711. Originalen finnes i arkivet på Kongsberg sølvverk.

⁶ Bilag nr. 15 til hytteregnskapet for 1709. [RA, RK, bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1711-1714, pakke 20].

Halvor Knutsen (1663? – 1740?)

Halvor kom til Årdal kobberverk sommeren 1708 og arbeidet der i alle fall til 1714. Noe annet om Halvor er ikke sikkert kjent¹.

Noen opplysninger kan tyde på at Halvor var bror av [Ole Knutsen Valldal](#) som også arbeidet ved Årdal kobberverk. Dette kan muligens være et godt spor, for i 1701-manntallet for Røros finner vi en Halvor Knutsen (f.ca.1663) og en Ole Knutsen (f.ca.1667) som begge var fra Valldal. I 1701-manntallet for Valldal finner vi så to brødre som heter Halvor og Ole Knutsen om hvem det heter at de er "dragen till Opland". Alderen på 25 og 27 år stemmer ikke helt, men feilen er ikke større enn at dette kanskje er riktig brødrepar. Mantallet viser dessuten at de var stesønner av Anders Ingebrigtsen Linge (f.ca.1636) og hadde en halvbror som het Ingebrigt (f.ca.1691).

Bygdeboka for Nordal viser, trolig basert på et skifte, at Halvor Knutsen Linge hadde datteren Lisbet som var gift på Røros og hadde 4 sønner og 1 datter der. Dette er tyder på Halvor Knutsen som vi finner på Røros faktisk er denne karen fra Linge i Valldal. Kirkebøkene på Røros gir oss disse opplysninger om Lisbet:

- 1. Lisbet ble født ca. 1707, trolig på Røros eller i Årdal, og døde på barselseng i Røros i 1751 (begr. 18. apr.). Hun ble gift i 1731 eller 1732 med Ole Olsen Galåen. Iflg. kirkeboka fik de disse barna: Halvor (f.1732), Ole (f.1733), Marite (f.1736), Jon (1739-1740), Jon (f.1741), Mathias (1743-1745), Mathias (f.1745), Lars (1748-1757), Ole (1751-1751)

Halvor Olsen Skorpen (ca.1658? – 1721?)

Det er ikke mye vi vet sikkert om denne Halvor, men han var trolig født ca. 1658, og vi har også et visst belegg for å si at han kanskje var fra Gudbrandsdalen². Han er trolig identisk med den Halvor Olsen som ble begravet i Årdal 30. nov. 1721, 63 år gammel. Navnet Skorpen gir ikke noen god pekepinn om opprinnelsen. I Årdal var det nemlig en plass på Farnes som ble kalt Skorpen og Halvor kan ha bodd der.

Halvor arbeidet ved Årdal kobberverk i 1707, men han kan godt ha kommet til Årdal før dette. Halvor arbeidet som gruvearbeider til en lønn på 4 rd/mnd. Sommeren 1714 ser han ut til å ha sluttet ved verket, men han ble trolig boende i Årdal. Han gjør nemlig flere småjobber for verket noen år senere.

Vi vet ikke sikkert at Halvor var gift, men som nevnt ovenfor, er det ikke usannsynlig at han var far til:

- 1. [Ole Halvorsen](#) (1694*-1729) som var hytteknekt ved Årdal kobberverk..

¹ I Hans Gjertsens ekstrakt for 1709 er han kalt "Hans Knudsen Røros".

² Lønningslistene kan tyde på at Halvor var far til Ole Halvorsen som arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden ca. 1707 – 1729 . Ole var født i Gudbrandsdalen og Halvor kan således ha kommet derfra.

Halvor Olsen Voss (1674* – ett 1733)

Halvor var trolig født på Voss omkring 1674³, men han er ikke funnet i manntallet for Voss fra 1701. Hans opphav er derfor ikke sikkert bestemt.

Halvor kom til Årdal kobberverk omkring 1707⁴ og arbeidet der til 1715. Han ser ikke ut til å ha vært fast ansatt, men arbeidet som dagarbeider. I lange perioder er han ikke å finne i lønningslistene. Også etter 1715 gjorde han noen småjobber for verket fra tid til annen, bl.a. i 1721⁵ og 1727⁶.

Halvor giftet seg ca. 1717 med Rannei (Rønnaug) Andersdatter⁷ (forlovet 25. okt. 1716). Hennes opphav er foreløpig ikke kjent. Halvor og Rannei bodde i flere år på Hagen under Ve⁸. De hadde i alle fall disse barna:

- 1. Ole, født i Årdal 1718 (dpt. 1. mai). Skjebne ukjent.
- 2. Anders, født i Årdal 1723 (dpt. 7.nov.). Skjebne ukjent.
- 3. Gjertrud, født i Årdal 1726 (dpt. 10.mars).
- 4. Anfinn, født i Årdal 1733 (dpt. 24. juni). Han flyttet til Kvinnherred omkring 1759 for å arbeide ved *Lilledals Kobberverk* og ble boende der. Han var g.m. Kari Pedersdatter, men det er ukjent om hun var fra Årdal eller Kvinnherred. De fikk datteren Sofie i 1760, men hun døde samme år. Omkring 1775 fikk Anfinn sønnen Ole og disse bodde på Huse i Ølve i 1801.

Halvor Paulsen (1685* – ett 1720)

Halvor var født ca. 1685 i Akershus⁹, men noe mer om hans opphav er ikke kjent. Det er også usvisst når og hvor han døde.

Halvor kom til Årdal kobberverk i april 1709. Tidspunktet for ankomsten og fødestedet kan tyde på at han tidligere hadde arbeidet ved det Gothalfske Kobberverket på Grorud¹⁰. Halvor arbeidet som sprenger i Årdal fram til april 1720. Kanskje dro han over fjellet

³ I bergverksmanntallet fra 1714 heter det at han var 40 år gammel og født på "Waas".

⁴ Dette er basert på manntallet fra 1714, men han er neppe å finne i regnskapet fra 1707 eller 1708. Vi finner riktignok en Halvor Olsen, men han hadde høyere lønn enn Halvor Voss.

⁵ Pukket malm om sommere og utover til september 1721.

⁶ I 6. bergmåned 1727 før Halvor Waass betalt 35 sk. for levering av 3 "fyllfade" til smeltehytta

⁷ Det kan tenkes at Andersdatter er feil for Anfinnsdatter. Etter dåpen av Gjertrud i 1726 er det nemlig introdusert en kone som heter "Ranvej Anfindzdaatr.". Dette kan også stemme med at yngste sønn heter Anfinn. Mot dette taler naturlig nok at sønn nr. 2 ble døpt Anders. Mon tro om Halvor kan ha vært gift to ganger? Hvis Halvor var g.m. Rannei Anfinnsdatter, så er det nyttig å vite at hun trolig var søster av Siri Anfinnsdatter og datter an Anfinn Botolvsen(?) på Dalen.

⁸ Dette gjelder i alle fall perioden 1718–1723. Da kalles de "Halvor i Hagen, Rannou i Ves-Hagen" o.l. i kirkebøkene.

⁹ Bergverksmanntallet fra Årdal kobberverk fra 1714.

¹⁰ Han anko Årdal samtidig med Ole Torbjørnsen Huken som kom fra dette verket.

til Kongsberg som en del andre ved Årdal kobberverk i denne perioden. Han var ikke gift i 1714.

Hans Amundsen (før 1690 – ett 1710)

Denne Hans vet vi svært lite om. Han arbeidet ved Årdal kobberverk som sprenger fra mai 1709 til juli 1710. Det ser ut til at han fikk full sprengerlønn fra starten av, så han kan kanskje ha kommet fra et annet bergverk?

Hans Christensen (før 1695 – ett 1718)

Opphavet til denne Hans er foreløpig helt ukjent, men han var trolig bror av [Mikkel Christensen](#) som kom til Årdal omtrent på samme tid som Hans. Da ingen av dem finnes i 1701-manntallene for Nordre eller Søndre Bergenhus, kan de kanskje ha kommet fra Østlandet eller Trøndelag?

Hans kom til Årdal kobberverk sommeren 1715. Da han og broren ankom, ble de først satt til malmpukking ved smeltehytta, men senere arbeidet de i gruvene. Lønna var da 3 ½ rd/mnd, så de var nok ikke helt unge da. Høsten 1717 var både Hans og Mikkel på Bergens-tur. Da var de mannskap på båten som bragte direktøren og hans følge til Bergen, – en tur som i alt tok 6 uker. Hans forlot verket våren 1718

Hans Gjertsen (1670* – ett 1710), gruve-skriver

Hans Gjertsen var trolig født i Bergen rundt 1670¹, men det er ukjent når og hvor han døde². Han var sønn av skipper Hans Gjertsen d.e.³ og Margrete Salomonsdatter⁴ (ca. 1649 – 1712)⁵.

Hans Gjertsen d.e. bodde i 1683 i 4. rode i Bergen. I 1690 var han medarving til en eiendom som han mors søster Anne Pedersdatter etterlot seg⁶. I denne sammenheng er han omtalt som "Schipper" samt "borger og indvohner i Bergen". Han døde på 1690-tallet (før 1697) og etterlot seg en formue på vel 70 rd. Hans var gift med Margrete Salomonsdatter (ca. 1649–1712). Hennes bakgrunn er ikke kjent. I tillegg til gruve-skriveren fikk Hans og Margrete en sønn som het Christen⁷ (umyndig i

1697). Som enke giftet Margrete seg på nytt i Bergen den 8. august 1697⁸ med skredderen Søren Christensen som fra et tidligere ekteskap hadde sønnene Christen (myndig), Henrik (myndig), Søren (umyndig) og Jan (umyndig). Dette ekteskapet ble kortvarig. Søren døde nemlig i 1699⁹. Margrete arvet 1 rd.

Det er lite som er kjent om Hans Gjertsens tid i Bergen, men han skal ha tjent for Mads Hansen Holm som var fogd i Nordhordland fra 1694¹⁰. Han er trolig identisk med den «Hans Hansen Gerts.» som fikk borgerskap i Bergen i 1701. Samme år giftet han seg med den velstående enken Anna Andersdatter Widding, men hun døde allerede etter noen få måneder¹¹. Det er foreløpig uklart hvor godt Hans kom ut av dette ekteskapet og arveoppgjøret etterpå, men i 1701 og 1702 ser vi av tingbøkene for Nordhordland at han solgte og pantsatte en håndfull gårder. Dette kan ha vært eiendommer som Hans hadde skaffet seg tilgang til gjennom sitt kortvarige ekteskap¹², men det kan også tenkes andre forklaringer¹³.

Hans ble engasjert av Henrik Blatt til å være gruve-skriver ved Årdal kobberverk. Det første vi ser til ham i Årdal, er at han i 1703 opptrer på bygdetinget på vegne av Blatt. Da Kongen overtok verket i 1708, fortsatte Hans i stillingen som gruve-skriver, men han forsvant under mystiske omstendigheter høsten 1710¹⁴ og lot siden ikke høre fra seg.

Hans var som ovenfor nevnt, gift en kort stund med Anna Andersdatter Widding. Hun var enke etter Edvard Luden. Hans giftet seg på nytt rundt 1705, men navnet på den nye kona er ikke kjent. Hun døde ca. 1710 og etterlot seg da tre barn. Det var ikke så lenge etter dette at Hans forlot Årdal. Han lot moren sin sitte igjen uten penger og med ansvaret for tre barnebarn, - datteren Ahled og to andre som døde et par år senere. Lille Ahled skulle snart også miste bestemoren sin. Margrete Salomonsdatter døde i Årdal sommeren 1712

anntall for Bergen fra 1714 er sagt å være skipper på en skute ved navn "Stradt David".

⁸ Kirkebok for Korskirken i Bergen 1697.

⁹ Skifte etter Søren Christensen datert 27. juli 1699, skifteprotokoll for Bergen, fol. 409.

¹⁰ Dette opplyses i skiftet etter Anna Andersdatter Widding fra 13. des. 1701. (Kilde: Sollieds skifteutdrag, side 1867)

¹¹ Iflg. skiftet av 13. des. 1701 hadde dødsboet en netto formue på 312 rd. (Kilde: Sollieds skifteutdrag)

¹² Han giftet seg med Anne Andersdatter Widding i 1699 eller 1700. Da tidspunktet for salget av hennes eiendommer stemmer godt med oppstarten av Årdal kobberverk, er det mulig at Hans Gjertsen helt fra begynnelsen av deltok i finansieringen av virksomheten her, – enten som medeier eller ved å låne penger til Henrik Blatt.

¹³ Enken som Hans giftet seg med, Anna Andersdatter Widding, døde i 1701. Det kan tenkes at Hans solgte hennes eiendommer på vegne av hennes dødsbo.

¹⁴ Johannessen 1983:14.

¹ Hans foreldre finnes i skattemanntallet (koppskatten) for Bergen fra 1683, men Hans er ikke nevnt. Han må derfor ha vært mindre enn 15 år da (dvs. født etter 1668). Han er i skiftet etter faren fra 1697 sagt å være myndig og må da trolig ha vært mer enn 25 år gammel (dvs. født før 1672)

² Hans forlot uventet Årdal høsten 1710, og ga senere ikke livstegn fra seg.

³ Han må være død etter 1690 da han er nevnt som arving til en eiendom i Bergen (Panteboka, fol. 118), og før 1697 da det ble holdt skifte etter ham (trolig fordi hans enke da skulle gifte seg på nytt).

⁴ Patronymet skrives noen steder Salomonsdatter, men andre steder Samuelsdatter.

⁵ Hun ble begravet i Årdal 10. juli 1712, 63 år gammel.

⁶ Pantebok for Bergen, fol. 118.

⁷ Kilde: Skifte etter Hans Giertsen datert 29. jan. 1697, skifteprotokoll for Bergen, fol. 61. Denne Christen kan muligens være identisk med den Christen Handlsen som i en

(begr. 10. juli)¹. Her er det vi vet om de tre barna til Hans²:

- 1. Ahled. Hun var trolig født ca. 1707. Moren hennes døde da hun var ganske liten og da hun var 4 år gammel reiste faren hennes fra henne. Da tok farmoren seg av henne, men året etter døde også hun. Det kan se ut til det var verthusholderen i Øvre Årdal, Peder Rønnei, som tok seg av henne de kommende årene, men hun forlot trolig Årdal før hun nådde voksen alder.
- 2. NN. Vi vet hverken navn eller kjønn, men han/hun døde i Årdal ca. 1710. Jordfestelsen skjedde først da farmoren Margrete Samuelsdatter ble begravet i 1712. I kirkeboka står det: "2 af Hans Giertsøns børn etc."
- 3. NN. Vi vet hverken navn eller kjønn, men han/hun døde i Årdal ca. 1710. Jordfestelsen skjedde først da farmoren Margrete Samuelsdatter ble begravet i 1712. I kirkeboka står det: "2 af Hans Giertsøns børn etc."

Hans Guttormsen Hilde(?) (ca. 1685? – 1717?)

Det er lite vi vet om denne Hans, men han er i regnskapet for 1707 nevnt blant "unge og nyantagne sprengere og haspelnøkter" og må ha begynt å arbeide ved verket senest i mars dette året, men gjerne året før. Den 5. oktober var han utsatt for en ulykke ved Gottes Gabes gruve. En bjelke som lå over gruvesjakten, brast og 5 mann falt ned i gruva. Hans ble heldigvis ikke verre skadet enn at han "*kunde ride ned fra fieldet, dog at een mand paa huer side af hesten maatte holde den i sadelen.*" I juni 1708 fikk han lønn for arbeid på Farnes, men dette er det siste vi ser til ham.

Det er godt mulig at Hans er identisk med Hans Guttormsen Hilde (f.ca. 1685). Han var sønn av Guttorm Olsen Hilde (f.ca. 1663)³ og bodde hjemme på Hilde i Utvik i 1701. Han ble innkalt til militærtjeneste 29. oktober 1709 og innrullert i det Faste Nordfjordske Kompani som først dro til Østlandet og deretter til København. Han døde ombord på fregatten "Lossen" 24. desember 1717.

Hans Olsen Nordfjord (før 1695 – ett 1711), smed

Hans kom til Årdal kobberverk i juni 1710 og arbeidet der bare til august 1711. Etter noen måneder som sprenger fikk han arbeid som gruvesmed med

lønnsøkning fra 4 til 4 ½ rd./mnd. Det er foreløpig alt vi vet om denne Hans.

Henrik Amundsen (1698* – ett 1726)

Henrik ble trolig født på Voss omkring 1698⁴ og døde på Kongsberg mellom 1726 og 1742⁵. Han var sønn av [Amund Nilsen Voss](#) som i en periode var understiger ved Årdal kobberverk, og Anne Henriksdatter. Henrik var dermed bror av *Nils Amundsen*.

Henriks familie flyttet til Årdal da Henrik var liten gutt. Han arbeidet sporadisk ved kobberverket helt fra august 1707, først som malmpukker og seinere som vaskejunge⁶. Høsten 1711 fikk han et spesialoppdrag. I et regnskapsbilag fra dette året står det: "*10tne Monath: Henrich Amundsen für 3 Lag Ertz zuwaschen und nach ordre des Hr. von Schortes die richesten Lasurstufen auss zusuchen auch für fallenden goldstufen zu separiren à Lag 6 sk. - 18 sk.*". Det var tidligere funnet en og annen gullholdig stoff i berghallene. Fra våren 1715 til sommeren 1716 hadde han fast arbeid som unge.

Henrik reiste med familien til Kongsberg omkring 1717. Der giftet han seg 6. mars 1726 med Lisbet Susanne Jonsdatter⁷. De fikk i alle fall en datter:

- 1. Anne Marie (f.ca.1730). I 1742 tjente hun i "Troker(?)⁸ i Jarlsberg(?)⁹".

Henrik Gundersen (1680* – ett 1711)

Henrik ble født på Kongsberg ca. 1680, men det er ukjent når og hvor han døde. Han var sønn av Gunder Christoffersen som var belgmaerk ved Kongsberg sølvverk. Henrik var også belgmaker og arbeidet sammen med faren sin ved Årdal kobberverk 1709–1710. Det siste vi foreløpig ser om ham er i manntallet ved Kongsberg sølvverk fra 1711. Der er han også ført som belgmaker.

Henrik Hansen Blatt (1650** – 1705), apoteker, auditor, politimester og assessor

Henrik var født i København, trolig rundt 1650¹⁰, og døde samme sted 11. oktober 1705 (begr. 16. okt.). Han

⁴ Alderen er angitt til 3 år i FT 1701 for Voss.

⁵ Kirkeboka for Kongsberg viser at han giftet seg der i 1726. Av skiftet etter faren fra 1742 vet vi at han var død da.

⁶ I lønnslistene finner vi ham i disse periodene: Aug - okt 1707, 10. mnd 1711, 4. – 13.mnd 1715, 1.-7. mnd 1716.

⁷ I skiftet etter far til Henrik fra 1742 kalles hun Anne Lispet lensdtr. hvis da dette ikke er kone nr. 2

⁸ I skifteutdraget (Digitalarkivet) etter Amund Nilsen står at hun var "tjenende i Follen i Jarlsberg Grevskab".

⁹ Denne opplysningen er fra skiftet etter faren (avsl. 1746). Det er mulig dette kan være Tråk i Herre (som nå ligger i Telemark).

¹⁰ I foreldrene gjensidige testamente fra 1676 sies at de har "*lefvet udi et kierligt oc christeligt egteskab til denne dag wed 30 aar*". [Kilde: Københavns Diplomatarium, bd. VI, dok. nr. 1001]. Det skulle bety at de giftet seg ca 1646. Etter

¹ Hun skrev sitt testamente før hun døde. Dette er ikke funnet, men deler av det er ganske detaljert omtalt i en redegjørelse fra direktør von Schört. [Bilag nr. 6 til antegnelse for regnskapene fra 1711–1713. RK. Bergverksregnskaper. Årdal kobberverk 1711–1714, pk. 21]

² I forbindelse med skifteoppgjøret etter Margrete Samuelsdatter er det nevnt at hun hadde noen "sønnebørn" i Bergen. Dette kan bety at Hans Gjertsen hadde flere barn, men dette kan også ha vært barn av broren Christen Gjertsen. En annet alternativ er at dette gjelder barn av en sønn som som Margrete evt. Har fra et tidligere ekteskap.

³ Om Guttorm Olsen Hilde heter det i Aaland (1938:33) at han var g.m. Kari Hansdatter som var datter av forrige bruker på gården, og at han var jekteeier. Guttorm og Kari hadde disse sønnene: Hans (f. 1685*), Anders (f. 1795*) og Rasmus (f. 1698*).

var sønn av borgermester Hans Pedersen Blatt (1614–1677) og Marte Hansdatter. Morens søster var gift med den mektige rentemester Henrik Müller som i en periode var storeier av norske bergverk.

Hans Pedersen Blatt var født på Als 25. mars 1614 og døde i København 4. september 1677¹. Han var sønn av Peder Christensen Blatt og Karen Hansdatter. Hans etablerte seg tidlig som kjøpmann i København der han er nevnt som et fremtredende medlem av "Købmændenes og Kræmmernes Kompagni" i 1652. I 1662 var han en av hovedpartisipantene i det islandske kompani og hadde sammen med rentemester Henrik Müller privilegium for handel på ¼ av Island. I 1667 ble han rådmann i København og i 1676 ble han innsatt som borgermester (én av flere). Han var gift med Marte Hansdatter fra Varberg. Hun var datter av rådmann Hans Jensen og Drude Root og dermed svigerinne av den kjente rentemester Henrik Müller (1609–1692) som i en periode hadde store eierandeler i norske bergverk., bl.a. i Kvikne kobberverk, Løkken verk og Kongsberg sølvverk².

Hans Blatt hadde i alle fall 4 barn³: 1) Peter. Han ble involvert i farens islandshandel og kom i den forbindelse i konflikt med engelske handelsmyndigheter. Han satt som fange i London i 1673. Peter ble adlet i 1679. Den 25. oktober 1680 forlot han København med kurs for Ostindia med hele sin familie, men skipet kom ut i uvær og forliste i nærheten av Færøyene. 2) Drude. Hun var født i 1655 og skal først ha vært g.m. renteskriver Jens Sørensen⁴. Senere ble hun gift med Henrik Adeler som var amtmann i Bratsberg (Telemark) fra 1694 til 1711 og medlem av Slottsloven fra 1704⁵. 3) Markus. Han er i skiftet etter Henrik omtalt som boende i Königsberg⁶. Han skal i perioder også ha oppholdt seg i Bergen. Hans datter Gouche (f. ca.1670) giftet seg i 1693 med Peder Nilsen Hjermann som var handelsmann i Lærdal.

Henrik fikk bevilling som apoteker i Bergen 5.mai 1680, men solgte apoteket i 1688. I mars 1690 ble han ansatt som regimentsauditør⁷ på Bergenhus og den 12. mars 1692 ble han utnevnt til politimester i Bergen.⁸ Henrik kom stadig i konflikt med andre standspersoner i byen, bl.a. med magistraten. Dette

oppkallingsskikken får vi tro at Henriks bror Peter var eldre enn ham. Henrik var derfor neppe født før rundt 1648.

¹ Når ikke annet er nevnt, er opplysningene om Hans Petersen Blatt hentet fra Oluf Nielsen (1889): *Kjøbenhavn i Aarene 1660–1699*. bd. IV, s. 428f. Fødsels- og dødsdato og noen andre opplysninger er kjent fra hentet fra et epitafium med opplysninger om familien som for lang tid siden prydet den tidligere St. Nikolai kirke i København.

² Norsk Biografisk Leksikon, bd. 6, s. 421f.

³ Iflg. et innlegg fra Alice Shark på et nettforum hadde Hans Blatt også en datter som het Martha som var g.m. renteskriver Jens Sørensen. De hadde bl.a. sønnen Hans Jensen Bormann som var prest. Da søsteren Drude iflg. andre kilder også var g.m. renteskriver Jens Sørensen, må de ha skjedd en forveksling av navnene her eller datteren het Drude Martha.

⁴ Personlige opplysninger fra Niels P. Blatt.

⁵ Ekteskapet med Henrik Adeler bygger på opplysninger i skiftet etter Henrik Blatt og kona Karen Hiermann.

⁶ Se f.eks. NST vol. 4, s. 291.

⁷ En auditør er en embetsmann med ansvar for rettspleie innenfor den militære jurisdiksjon.

⁸ Bestillingen er datert 12. mars 1692. Han fikk en årslønn på 300 rd. Kilde: *Norske Kongebrev*, bd. V, 1690-94.

resulterte i en rekke rettssaker som vi finner i bytings- og lagtingsprotokollene m.m.⁹ Dette var trolig medvirkende til at han i 1701 prøvde å komme seg vekk fra Bergen. Den 6. september 1701 søkte han om avskjed fra politimesterembete.¹⁰ Omtrent på samme tid søkte han om å bli utnevnt til borgermester i Christiania?¹¹ Dette lyktes han ikke med, men han ble noe senere (ca. 1702) assessor i overhoffretten.¹²

Høsten 1701 var ingeniørlojtnanten [Lorentz Schioldal](#) fra Bergenhus sendt av gårde for å undersøke malmforekomstene i Årdal og Henrik må ha fått ganske detaljerte informasjoner fra ham om at dette var noe å satse på. I november eller desember¹³ søkte han om mutingsrett, og på sommeren eller høsten 1702 engasjerte han noen arbeidsfolk som ble de første gruvearbeidere i Årdal. Henrik kom i konflikt med visestatholder Friederich von Gabel som hadde kjøpt førstefinnerretten av de opprinnelige finnerne. Visestatholderen mente at Henrik drev ulovlig og måtte legge ned arbeidet. Saken ble ført for retten i flere omganger og ble ikke avklart før mange år senere. Henrik var da død, men hans etterkommere vant saken og arvingene tjente en god slump penger på salg av rettighetene.

Henrik var en stridbar person. Det var ikke bare konflikten med von Gabel det ble rettssak av. Da han kom til Årdal hadde han nylig tapt en annen sak som han skrev til Kongen om for å få omgjort. I Årdal kom han stadig i konflikt med bygdefolket og flere ganger anmeldte han årdølene for ukvemsord og truende adferd, men han fikk lite medhold på bygdetinget. Henrik døde allerede i 1705, men han fikk gjort ganske mye på de to-tre årene han virket i Årdal. Han var utvilsomt Årdal kobberverks første entreprenør. Etter hans død ble kobberverket for noen år overtatt av en gruppe partisipanter.

Henrik Blatt giftet seg med Karen Pedersdatter Hjermann (ca. 1643 – 1706), trolig i 1681¹⁴. Hun var

⁹ Noen saker gikk helt til Overhoffretten: I 1686 to saker mot formynderen til Blatts stedatter og en sak mot konkurrent i apotekbransjen, i 1698 fire saker mot en rekke borgere i Bergen som gikk på anklager om ærekrenkinger, voldsbruk m.m., i 1699 en sak mot overrådmannen i Stavanger for beskyldninger om bruk av uriktige mål. (Kilde: Nygard 1987, 1995: Overhoffrettsdomar, bd. 2 og 3). I 1699 måtte statholderen oppnevne en kommisjon som skulle mekle i en alvorlig konflikt mellom Blatt og bl.a. borgermesteren i Bergen (Kilde: Fladby, R. og G. Foslie 1993, Norske kongebrev, bd. VI, s. 176).

¹⁰ Norsk Biografisk Leksikon, bd. 1, s. 361.

¹¹ Supplik nr 526 fra 3. kvartal 1701.

¹² Bestillingen er datert 4. mars 1702. [Fladbye og Foslie 1995:175].

¹³ I sirkumferensbrevet står iflg.: « Hovetgruben /: Gottes Gabe kaldet /: Hvilken Assessor Blatt den 12te Nov 1701 ordentlig muthet, Hannem og dend 15de Decembris j samme Aar berrigretlig forlehnet, og dend 12te Augustj 1702 vorde Confirmeret ». Det er litt uklart hvordan dette skal tolkes. Iflg. senere vitneforklaringer var ikke Henrik selv i Årdal i 1701. En sannsynlig kronologi kan kanskje være iflg.: – 12.11.1701: Schioldal var på Grønndalsfjell. – 15.12.1701: Blatt sender søknad om «forlehning». – 12.8.1702: Søknaden innvilges.

¹⁴ I en overhoffrettsdom fra 19. feb. 1686 i en sak mellom Henrik Blatt og hans stedatters formynder Johan Hosewinckel er omtalt en skiftekontrakt (etter HBs kones

datter av Peder Nilsen Hjermand, hospitalsforstander i Bergen, og Sara Andersdatter Heiberg (ca. 1617–1692)¹. Karen hadde vært gift tre ganger tidligere, første gang ca. 1664 med Tyge (Tøger) Sørensen Hoffmann og annen gang ca. 1666 med Hans Grafsted (d. 1669) og tredje gang i 1670 med Lauritz Christensen Stud (ca. 1640 – 1681). Hun døde i Bergen 11. mai 1706. Karen hadde en viss tilknytning til Sogn. Bl.a. var moren hennes datter av Anders Lauritzen som var fogd i Indre Sogn og bosatt i Luster.

Det er ikke kjent noen barn etter Henrik og Karen, men Karen hadde én datter fra sitt første ekteskap og datteren Gjertrud² fra sitt tredje.

Henrik Pedersen Haas (1675* – 1743)

Henrik var født omkring 1675, trolig på Røros. Han døde på Kongsberg i 1743 (begr. 21. apr.). Han var sønn av Peder Larsen Haas (ca. 1642 – 1729), gesell ved Røros Kobberverk, og Katrine Henriksdatter Haas (d. 1699). Slektsnavnet Haas kom til Norge med morfaren Henrik Haas som var smelter ved Kvikne Kobberverk midt på 1600-tallet. Faren Peder tok altså navnet Haas etter konas familie. Etter at Henriks mor døde, giftet faren seg på nytt 15. okt. 1699 med en Anne Jonsdatter.

I 1701 arbeidet Henrik som gruveknekt ved Røros Kobberverk. Våren 1721 reiste han imidlertid til Årdal der han arbeidet som gruvearbeider ved kobberverket. Våren 1728 ble Henrik alvorlig skadet i en ulykke som gjorde at han ble tilkjent en fast pensjon på 1 rd./mnd. Han må imidlertid ha vært en hardhaus for snart dukker han opp i lønnsregnskapene igjen bl.a. som helgevakt ved pumpene på Gruvefjellet, ved takarbeid på Stegge sag osv. Da verket ble nedlagt omkring 1734 var Henrik i Årdal ennå noen år, men høsten 1741 reiste han til Kongsberg. I Kongsberg kirkebok står det om ham ved begravelsen i 1743: "*Blind mand som for 1 ½ aar siden hid kom fra Aardahl, 74 aar*".

Henrik ble i 1699 gift to ganger. Første gang med Anne Olsdatter som vi ikke kjenner opphavet til. Hun døde i 1708, og Henrik giftet seg så med en Ingeborg Monsdatter. Hun døde i 1713 om lag fire måneder etter at deres yngste sønn ble født. I 1726 hadde Henrik en forsørgelsesbyrde på 3 personer. Vi kjenner disse barna:

1. Ole (ca. 1698 – ett 1766). Da faren flyttet til Årdal omkring 1721, ble Ole trolig igjen på Røros. Han flyttet til Kongsberg i 1741 og noen år senere til

forrige mann) fra 23. sep. 1681. I dommen står det videre at "... da contracten med hende bleff sluttet, (...) hun da wirckelig en udi troefaste widners offuerwærelse var forloffuet med hendis itzige mand Henrich Blat, som og kort tid der effter med hende haffde bryllup, ...". [Nygard 1987]

¹ Informasjonen om Karen Pedersdatter Hierman er bl.a. basert på «Slægten Heiberg» [Heiberg 1907].

² Johan Hosewinckel som var formynder for Gjertrud da Henrik Blat og Karen Hjermand ble forlovet, ville oppheve en skiftekontrakt som var inngått 23. sep. 1681 og som sikret Karen renter av Gjertruds farsarv på 1400 riksdaler. Denne saken kom til overhoffretten der Hosewinckel tapte. Han anket saken til Høyesterett og vant saken der. Arven måtte derfor overføres til formynderne.

Konnerud der han arbeidet på Grevens verk³. Senere dro han tilbake til Røros der han i alle fall bodde i 1751. Han giftet seg første gang på Røros omkring 1726 med Berte Larsdatter (ca. 1695 – 1743) og andre gang 12. sep. 1751 med Dorte Jonsdatter (ca. 1713 – 1766). Vi kjenner til fem barn fra første ekteskap og ett barn fra andre: a) Henrik (f. 1729) bosatte seg på Kongsberg og ble 1753 g.m. Anne Marie Christoffersdatter (sønnen Christoffer, f. 1762), b) Gjertrud (f. 1731), Peder (f. 1734+), Katrine (1736–1743), Beritte (1738–1742), Beritte (f. 1756).

2. Katrine (f. ca. 1702). Hun er nevnt i skiftet etter moren fra 1708, men senere skjebne er ukjent.
3. Anne var født ca. 1709, trolig på Røros og døde på Kongsberg i 1777 (begr. 15. nov.). Hun giftet seg på Kongsberg 11. juli 1738 med Ole Pedersen Rull (ca. 1705–1765) som arbeidet ved Kongsberg sølvverk.
4. [Ole Henriksen Haas](#) (1713 – ett 1775?). Han arbeidet som hytteknekt ved Årdal kobberverk i 1726 og senere ved Kongsberg sølvverk.

Hermund Thomassen Naustet (1685* – ett 1717)

Hermund var født i Årdal ca. 1685⁴, men det er ukjent når og hvor han døde. Han var sønn av Thomas Olsen Ve (ca. 1651–1704) og Gro Hermundsdatter (ca. 1654–1716).

Thomas Olsen vokste opp på Ve i Årdal og overtok gården etter faren i 1675. Kona, Gro Hermundsdatter kom fra Øvstun. De hadde fem barn: Ole (1680*–1748), Hermund (1685* – ett 1717), Nils (1691* – 1765), Kari og Marite. Ole giftet seg året etter at faren døde og overtok da farsgården. Hermund fikk en plass under gården.

Hermund vokste opp på Ve i Øvre Årdal. Etter at faren hans døde, fikk Hermund bruke en plass under gården som lå nede ved Årdalsvannet⁵. I april 1715 tok Hermund seg arbeid ved Årdal kobberverk. Her arbeidet han for 3 ½ rd/mnd fram til august året etter. Høsten 1717 ble han sammen med 18 andre menn fra Lærdal prestegjeld innkalt til tjeneste som soldat i det Sognske Reservekompani. Før avmarsjen til Østlandet rømte alle 19 og bare 7 av dem tatt⁶. Hermund var av dem som slapp unna. Det er uvisst hvordan det gikk med ham for han kom ikke tilbake til Årdal.

Hermund var gift med Kari Jockumsdatter. Hun var trolig datter av Jockum Pettersen (f. 1655*) som i 1701 var "stuemann" på Maristuen i Borgund⁷. De hadde i alle fall disse barna:

³ Blant kommunikantene i kirkeboka for verkets menighet finner vi i juni 1748: "Ole Hendrichsen Haas". Han var uten kone, så dette er trolig Ole d.e.

⁴ Han var 16 år ved manntallet i 1701

⁵ Laberg (1932), s. 277f. I kirkebøkene kalles han gjerne "Hermund ved Naustet", så det er vel Nausteplassen han hadde.

⁶ Øvrebø (1996), s. 43f og 173

⁷ Dette er basert på at Kari i 1727 var fadder for Einar Maristuen. Bygdeboka for Borgund er ikke undersøkt.

- 1. Ole født i Årdal 1714 (dpt. 22. mai). Hans skjebne er ukjent.
- 2. Håvard født i Årdal 1717 (dpt. 29. aug.). Hans skjebne er også ukjent.

Israel Andersson (1681* – 1737?)

Israel var født omkring 1681. Han var svensk, men det er uvisst hvor i Sverige han kom fra. Vi vet heller ikke hvorfor han flyttet til Norge, men i 1701¹ og 1702² hadde han tjeneste hos en tysker ved navn Friedrich Springpill som hadde slått seg ned på Fitjar sør for Bergen.

Israel var av de første arbeiderne ved Årdal kobberverk³. I 1703 var han vitne i en tingsak som Henrik Blatt hadde reist. Ved byggingen av verket magasinbygg på Tangen omtales han som verkets tømmermann⁴, men om han hadde erfaring som tømmermann før han kom til Årdal er vel mer usikkert.

Israel fikk i 1710 utbetalt 3 riksdaler for et malminn på Blåberget ("Blaabergetz Skiørp"). Han sluttet ved verket i mars/april 1711. Hans senere skjebne er ukjent, men han kan kanskje være identisk med den Israel Andersen som døde i Bergen i 1737 (begr. 19. aug.).

Fra en rettsak i 1710 vet vi at Israel da var gift. Kona hans het Anne, men det er også alt vi vet om henne.

Jacob Andersen (1665* – ett 1710), smed

Jacob var trolig en av de mennene som [Henrik Blat](#) hadde med seg til Årdal da han satte i gang de første arbeidene ved Årdal kobberverk omkring 1702. Hans opphav er usikkert, men det er flere ting som tyder på at han er identisk med den 36 år gamle Jacob Andersen som i 1701 bodde på Damsgaard i Laksevåg⁵. Jacob er flere ganger nevnt som smed ved verket. I 1709 eller 1710 gjorde Jacob seg skyldig i en straffbar handling som vi foreløpig ikke kjenner substansen til⁶. Trolig

var det tyveri. I en kgl.res. av 1.3.1710⁷ heter det bl.a.: "*Wi bevilger allernaadigst at Jacob Andersen Smed for denne hans velfortiente straff som hand efter Sessionsdom har meriteret, maa være pardoneret, dog uden consequence for andre, men verket strax at forviises og der ej meere tollereres.*" Han måtte forlate verket i begynnelsen av april 1710.

Jacob var gift, men det er ingen kilder fra Årdal som forteller hva kona hans het. Opplysninger fra kirkeboka for Korskirken i Bergen kan tyde på at hun het Isabella Margrete Børresdatter og var datter av Børre Nilsen og hans kone, Anne⁸. Hun døde i 1718 (bgr. StJ 4. nov.). De hadde denne sønnen:

- 1. Anders var trolig født i Laksevåg eller Bergen i 1695 (dpt. 11. aug.). Han er i 1705 nevnt som skeidedreng ved smeltehytta.

Jacob Olsen Nordfjord (1682* – ett 1736)

Jacob var født i Nordfjord omkring 1682, men noe mer om hans opphav er ikke kjent. Det er heller ikke kjent når og hvor han døde.

Jacob kom til Årdal kobberverk sommeren 1712 og arbeidet som sprenger der helt til driften opphørte midt på 1730-tallet. Han er trolig identisk med den *Jacob Spillemann* som flere ganger finnes i kirkebøkene for Lærdal/Årdal i tiden 1718–1724. Ved en anledning kalles han «Jacob Spillemand paa Kaabberværket»⁹.

Jacob ble gift i Årdal 22. okt. 1713 med Kari Olsdatter. Vi kjenner foreløpig ikke noe til hennes opphav. Jacob og Kari hadde disse barna:

- 1. Brita, født i Årdal 1714 (dpt. 10. juli). Hennes skjebne er ukjent¹⁰.
- 2. Ole, født i Årdal 1716 (dpt. 24. aug.). Han pukket 4 tønner malm for kobberverket i 4. bergmåned 1727 og 2 tønner i 11. bergmåned 1730.
- 3. Guttorm, født i Årdal 1718 (dpt. 24. juni). -
- 4. Anne, født i Årdal eller Hafslo 1721 (dpt. i Hafslo 17. aug.).
- 5. Marte, født i Årdal 1724 (dpt. 30. jan.).

¹ FT 1701 for Fitjar

² Ved et møte i bygdetinget for Føyen og Fjære den 12. juli 1702 er Israel omtalt som Friderich Springpills tjenestedreng [Tingbok I. A. for Nordhordland, fol. 48a]

³ I mars 1711 ville han slutte ved verket og møtte da for sesjonen for å få attest. Han forteller da "*at hand er forskreven af Assessor Bladt hidtil vercket og ankommen her til vercket ved detz begyndelse*".

⁴ Magasinbygningen ble bygget opp av to byggmestere fra Bergen (Kilden er en bok med personlige regnskapsnotater m.m. i ADKs arkiv pk. 30 i et legg merket "Nr. 44 Breve og concepter")

⁵ Dette passer i alle fall godt med at 1701-tellingen viser at han hadde en 4 år gammel sønn som het Anders. I synsforretningen etter gullfunnene fra 1705 vet vi nemlig at Jacob hadde en sønn som het Anders og som var skeidedreng i 1705. Han fant 4 små gullstuffer under skeidingen.

⁶ I antegnelse til regnskapet for 1710 står at han ble dømt for utroskap. Dantzig(?) skriver i sin forklaring om Jacob Andersens opparbeidede gjeld i tidsrommet juli til april 1710.: "Da hans utroskap opdagedes, hannem ej lenger nogen grubearbeide saadan hans skyld at afbetale ind til stedet, og som ved hans logementet randsagelse ej heller det ringeste forefandtis hvored bemt. skyld kunde erstattes,

saa som saadanne folck ej eyer meere end deis legeme med skiulskand(?), nembl. gamble filler, een honet menneske ej vil røre paa, og hvad de dagligen fra haanden og til munden fører, dennem paa deris maanettl. arbeide maa forskydes, maatte hans skyld j vercketz arbeide giort, vercket til udgift bringes."

⁷ Den kgl. res. er ikke funnet. I sesjonsprotokollen vises til "Velædle Iver Andersens ordre af dato 1te Marty 1710 ...". Kanskje dette kan gjenfinnes i rentekammerets kopibøker?

⁸ Foreldre til den Anders som ble døpt i Korskirken 11. august 1695 er Jacob Andersen og Isabell Børresdatter. Vi kan imidlertid ikke vite sikkert at dette er den riktige familien. Det som taler for dette, er at smeden Jacob Andersen hadde en sønn som het Anders og som var trolig var født midt på 1690-tallet.

⁹ Ved dåpen av datteren Anne [Kirkebok A1 for Hafslo (1717–1755), fol 11b]

¹⁰ I lekstraskattmantallet for 1763 finner vi en Brita Jacobsdatter som "huskvinne" under Øvsttun.

James Hellewell (før 1700 – ett 1737), forvalter

James kom til Årdal kobberverk første gang sommeren 1730 bl.a. sammen med en John Hamilton. De kom for å foreta en befaring av verket på vegne av en del engelske forretningsmenn som var interessert i å forpakte verket for Kongen. Det ble avtale med Kongen og i juli 1731 kom han så tilbake som forvalter av verket. Det engelske selskapet gikk imidlertid konkurs ett halvt års tid senere og Hellewell reiste da til England og Frankrike for å skaffe nye interessenter. Det er noe uklart hvordan dette gikk. I alle fall ble verket i 1733 og 1734 drevet med kreditt fra Rentekammeret. James kom tilbake til Årdal i februar 1733. Driften gikk imidlertid dårlig og gruvdriften ble så godt som nedlagt i mars 1734.

James forlot verket i juli 1734 for å ordne opp i finansene, og det er noe usikkert om han etter dette kom tilbake til Årdal. Vi vet imidlertid at han i 1736 drev med prøvesmelting av Årdals-malm på Kongsberg. I en beretning om Konnerudverket heter det for øvrig at det i 1736 ble foretatt en smelting «ved en Engelskmand ved Navn Helleval (...) efter den engelske Smelte-Maade»¹. Det kan se ut som om dette også var en form for prøvesmelting.

I 1738 blir det i Årdal holdt skifte etter James. Dette var ikke fordi han var død, men han hadde etterlatt en del eiendeler i Årdal.

Jens Arnesen (1709* – ett 1736)

Jens var født i Årdal omkring 1709. Han var sønn av hytteknekt [Arne Jensen](#) (ca. 1664–1733).

Fra sommeren 1720 av hadde Jens småjobber som malmpukker og ertsvasker ved Årdal kobberverk. I 1727 fikk han fast arbeid ved verket. Han begynte som læresprenger med lønn på 2 rd/mnd. I 1729 ble han utsatt for en ulykke som medførte beinbrudd og hodeskader. Han må imidlertid ha kommet til hektene igjen for han arbeidet ved verket fram til driften ble innstillet omkring 1734. Det er uvisst hvordan det gikk med ham senere².

Jens Bertelsen Worm (1675* – 1743), hauer, proviantskriver, inspektør, bergamtsassessor³

Jens var født ca. 1675, trolig i Them ved Silkeborg på Jylland, og døde i Trondheim 1743 (begr. 22. sep.). Han var sønn av Bertel Jensen Worm (ca. 1641–1700) og Kirsten Hagensdatter (1658–1718).

Oldefar til Jens, Hans Worm, kom rundt 1620 til Linå sogn ved Silkeborg som "skovridder" og etablerte seg etterhvert som en ganske stor jordeier i området. Hans sønn, Jens Hansen Worm, fikk gjestgiverbevilling i Linå 1641 og kroen i Linå var lenge i familiens eie. Bertel sies

ved sin fars død å hjelpe moren med forvaltning av familiens eiendommer. Senere bosatte han seg i Them like sørvest for Linå. Det var trolig der den framtidige inspektør og bergamtsassessor vokste opp. Det bør også nevnes at mor til Jens, Kirsten Hagensdatter, var datter av den meget velstående eier av Rye mølle, Hagen Johansen.

Omkring 1701 reiste Jens til Kongsberg der han fikk arbeid ved sølvverket. Det ser ut til at han begynte sin karriere som en ganske vanlig gruvearbeider. Under kongebesøket i 1704 fikk han det ærefulle oppdrag å ledsage Fredrik IV til hest gjennom sølvverkets revirer. På denne turen skal han ha fått «*Kongl. Mats. Hellige løfte til forfremmelse*»⁴. I 1707 ble han skadet ved en ulykke i gruvene og fikk permisjon. Da reiste han til Danmark der han trolig oppsøkte Rentekammeret for å be om en bedre stilling. Dette lyktes han med. Først ble han foreslått til en stilling som skiktmester⁵ ved sølvverket "*die Er beqwemer, als die Gruben-Arbeit verrichten könte*"⁶. Denne stillingen fikk han riktignok ikke, men på nyåret i 1708 ble han sendt til Årdal for å bistå en kommisjon som skulle undersøke kobberverket der og spesielt forholdene rundt gullfunnene som var gjort i 1705⁷. Hvilken avtale som var gjort, er ikke kjent, men trolig hadde han fått løfte om en stilling der hvis Kongen bestemte seg for å kjøpe verket.

Etter at Kongen hadde kjøpt kobberverket i Årdal av partisipantene på forsommeren 1708 arbeidet Jens først som stiger. Dette var nok en nødløsning fordi den forrige stigeren Jens Friis brått forlot verket. I slutten av oktober samme år tiltrådte Jens stillingen som *proviant- og materialforvalter samt protokollist* ved verket, – noe som innebar at han var verkets regnskapsfører og sekretær⁸. Jens gjorde seg raskt bemerket som en pliktoppfyllende, kunnskapsrik og energisk funksjonær. Han var stadig i strid med direktøren, tidl. oberstløytnant Johann Henrich von Schört, som han mente

⁴ Jens skriver om dette ved flere anledninger, bl.a. i en søknad om lønnsøkning fra 1727 [RK. Berg- og saltverkskontoret, kgl. res. 1727–1728, legg merket "No 12 heraf er endnu icke dend Copieløse Resolution fra Leths Conthoir indleveret"].

⁵ Funksjonær som bl.a. fører regnskap med de ansattes arbeidstimer.

⁶ Det kan finnes et brev om dette fra Overbergamtet til Sønnenfjellske Bergamt datert 5. nov. 1707 ("At give Betænkning om Jens Worm kunde være Dygtig at blive Schichtmester igien udj Johannes Andersens Stæd").

⁷ Dette framgår av Worms beretning fra 1727 [Worm, Jens 1729: «Kort beskrivning over Aardals Kaaberwerckes Situation, opkomst, indskud, drift og bygning». RK, ROA, bergverkssaker, pakke 30].

⁸ I en avskrift av anstaltprotokollen eller sesjonsprokollen fra 1709 kan vi lese flg. om dette: « Proviantforvalteren Worm tillige med inspecteuren til vercketz ankommen, har fra dend tiid saavel som paa reisen hid op fra Kiøbenhafn nøtt frj tæring indtil dend 14de Juny 1708. Fra dend tiid og til October maanedz udgang samme aar da hand ved gruberne som stieger hafde opsigt, nøtt maanetl. til tractamente 9 rdr. fra bemte. Octobr. Maanedz udgang, da Hans Kongl. Maist. allernaadigst ham til Proviantforvaldter hafde beschicket...». Dette tyder på at han var i København da han ble sendt til Årdal for å bistå kommisjonen som skulle undersøke tilstanden ved verket. dette stemmer godt med at hans datter Christine Margrete ble født i Them i Danmark der hans mor bodde som enke. [Anstaltprotokollen p. 31 - 33 (23. januar 1710). RA, RK, ROA, ADKs arkiv, pakke 30, legg merket «NR 44. Diverse breve og concepter»]

¹ Faye Gerhard og Erland Thoresen 1799: Beskrivelse over Det Jarlsbergske Sølvhaltige Bly- og Kobber-Verk. *Topografisk Journal for Norge*.

² En Jens Arnesen giftet seg på Kongsberg den 26. juli 1736 med Berte Olsdatter

³ JBW skrev i 1729 en beskrivelse av verket som finnes i pk. 30, under berverkssaket i Real. ordn. avd., hylle 4A12723

vanskjøttet verket og sløste bort store pengesummer på unyttige prosjekter. Denne striden gikk så langt at en stor del av kommunikasjonen skjedde skriftlig og er derfor bevart for ettertiden. Herrene ble også innkalt til København for å gjøre rede for sine synspunkter.

I februar 1720 døde von Schörtl og Jens søkte da om forfremmelse til direktør. Dette ønsket fikk han ikke oppfylt, men han overtok likevel ledelsen av verket med tittel som inspektør. Denne posisjonen hadde han fram til 1731 da han fikk en stilling som assessor ved det Nordenfjeldske Bergamt i Trondheim. Han forlot Årdal 24. november 1731. Om dette skriver den påtroppende inspektør, Johan Jacobsen Dahl, flg:

Anno 1731 Løverdagen dend 24. November haver weledle Hr. Assessor Jens Worm, da hand havde overleverit werckets registratur eftter derom forfattede opteignelse, til dend constituerede Inspecteur Johan Jacobsen Dahl; med de samtlige werckets betienter, berg og hyttarbeidere samt bønder i Aardal som haver gjort tieniste og arbeide her til wercket, holdt sin afskeedstalle og sagt dennem farvel. Hvilke alle takkede bemelte Hr. Assessor Worm for hans redelige omgang, rigtige reining og betaling for hvis enhver haver fortiendt, og tilkom paa tienistearbeide og leverance til wercket, rettens befordring god oeconomie og politis over alt, og ynskede hannem paa sin reise megen lykke og Guds welsignelse. Haver welede Hr. Assessor Worm begivet sig herfra stædet samme dag, og antrædt(?) sin reise til Trunhiem, hvilket vi med al billighed ey kundet efterlade under vores hænders underskrift at attestere. Aardals Kaaberwerck dend 24 Novembr. Anno 1731.

I sitt nye embede avanserte han til kammerassessor 7.okt.1734.

Kona til Jens het Maria. En noe usikker kilde oppgir at hun het Maria Dram som skal ha vært født på Strømsø omkring 1681¹. Hun døde i Trondheim i 1753 (begr. 9. feb.). Vi vet foreløpig lite om opphavet hennes, men moren hennes het Margrete Hansdatter og døde i Årdal 1726 (begr. 10. mars), 80 år gammel. Iflg. Schou (1912) hadde Jens vært gift en gang før han ble gift med Maria. Den første kona er imidlertid ikke kjent. Vi kjenner sikkert tre barn etter Jens, men vet ikke med sikkerhet om dette er barn han evt. fikk i første eller andre ekteskap. I tillegg må nevnes at en Ingeborg Marie Worm bodde i Årdal i alle fall i tiden 1720²–1731. Dette kan ha vært en datter, men det kan også ha vært en søster av Jens. De barna vi kjenner med sikkerhet, er:

1. Bertel ble født på Kongsberg i 1701 (dpt. 26. sep.) og døde i Høyland, Rogaland 25. des.1742. Han ble uteksaminert ved Bergens skole i 1720³

¹ Schou 1912.

² Ingeborg Worm fikk tilslaget på en del gjenstander ved auksjonen etter Johann von Schörtl i august 1720.

³ Lampe oppgir datoen 22. juli 1720

og studerte teologi i København 1720–1722⁴. Etter en periode hjemme i Årdal ble han kapellan i Aurdal i 1725 og sogneprest i Ulvik fra 1728. Her kom han aldeles på kant med menigheten. Klagene gikk på drikk og kortspill og muligens også på usedelig adferd. Dette førte til at han i 1739 ble tvangsflyttet til sogneprestembedet i Høyland..

Bertel giftet seg i Aurdal 1. des.1725 med Cecilie (Sidsel) Margrethe Morland. Hun var født i Aurdal ca. 1691⁵ og var datter av Anders Christensen Morland (1666–1730), sogneprest til Aurdal i Valdres, og Hedvig Christoffersdatter Gram (1674–1717). Hun hadde tidligere vært gift to ganger, første gang i 1706 med Christen Larsen Bugge (1677–1713) og andre gang i 1714 med Hans Ernst Steenbach. Cecilie døde ubemidlet i Bergen i 1765 (begr. 14. nov.). Det er uvisst om Bertel og Cecilie hadde noen barn.

2. Christine (Kirstine) Margrete ble født i Them sogn på Jylland i 1707 (dpt. 4. sep.) og døde på Svanøy i Kinn 1768 (begr.19.okt.). Hun ble gift omkring 1731 med Hans Thies Nagel (d.1769) som i 1726 var konstituert fogd i Indre Sogn og fogd i Sunnfjord og Nordfjord fra 1731. De bodde først på Fure og senere på Svanøy i Kinn. Takket være sine velstående familier både på mors- og farssiden og en god porsjon dyktighet bygget Hans Thies Nagel opp en meget anseelig formue som etter hans død 4.sep.1769 ble verdsatt til ca. 15.000 riksdaler. Christine og Hans hadde 7 barn.
3. Anne Cathrine ble født i Årdal 1715 (dpt. 17.feb.) og død i Namdalen(?) på 1740-tallet. Én kilde oppgir at hun døde 20.nov.1749, men et skifte kan tyde på at hun var død før 1747. Hun ble 11. aug. 1734 gift med Seth Adriansen Bogart som var født i Trondheim 1706 (dpt. 1.okt.) og døde samme sted i april 1778. Han var sønn av den kjente gullsmiden Adrian Sethsen Bogarth (ca.1660–1708) og Margrethe Hansdatter Bernhoft (ca. 1670–1712). Seth var fogd i Namdalen fra 1731 til 1765 da han fikk avskjed og flyttet til Trondheim. Anne Cathrine og Seth hadde to døtre.

Jens Friis (før 1680 – 1711*), overstiger

Bakgrunnen til denne Jens er foreløpig ukjent⁶.

⁴ Iflg. "Kjøbenhavns Universitets Matrikel" (Birket-Smith 1894) ble han immatrikulert 22. juli 1720 (pers. oppl. fra Stein Rune Jakobsen). Han skal ha avlagt embetseksamen 13. sep. 1722 med karakteren laudabilis (se artikkel av Steinar Torp i Gjallarhorn nr. 28 (2001:344)). Det skal tilføyes at han i kirkeboka for Lærdal omtales som "Studiosus" i perioden oktober 1722 – mars 1725, men det kan tenkes at dette bare indikerer at han ennå ikke hadde ansettelse som prest.

⁵ Det er mulig at fødselsåret må tas med en klype salt hvis det er korrekt at hun giftet seg allerede i 1706.

⁶ En mulig hypotese er at han var identisk med en Jens Friis ved Åmdals verk i Skafså, Telemark. Han ble iflg. tingboka for Vest-Telemark dømt for leiemål med Malene Sørensdatter Blikom i 1698. Åmdals kobberverk var i drift fra 1690. Det hører med til denne hypotesen at Henrik Adeler som var amtmann i Telemark på denne tiden, var eller hadde vært g.m. en søster av Henrik Blatt og at han dessuten var eier av

Jens ble ansatt som overstiger ved Årdal kobberverk i 1704¹. Da Kongen overtok verket i 1708, fikk Jens beholde stillingen som overstiger, men han sluttet kort tid etter p.g.a. uoverensstemmelser med den nye ledelsen. Iflg. anstaltprotokollen fra januar 1710 reiste han brått "herfra vercket til Nordfiord ved et participant-verck at søge condition og saaledes sig self uden dimmission eller nogens forevidende af vercketz tieniste begivet"². Familien hans ble imidlertid igjen i Årdal. Ved en injuriersak som kom opp for verkets egen domstol i 1710, er nemlig både kona hans og en datter omtalt i et vitneavhør. Han må være død forholdsvis kort tid etter dette for i 1712 blir "Jens Friises enche" stevnet for 60 riksdaler som Jens i 1707 hadde lånt av en Jacob Jensen. Vi vet ikke hva kona til Jens het, men datteren var:

- 1. Karen, trolig født mellom 1700 og 1706. Hun omtales nemlig som en liten pike i 1708

Jens Gulbrandsen Bratt* (1665* – 1733*), sagmester

Jens var født i Kaupanger omkring 1665³ og døde rundt 1733⁴, uvisst hvor. Han var sønn av Gulbrand Jensen Bratt (f. før 1635) og Marie Olufsdatter Lystrup (f. ca. 1639). Selv om Jens ikke selv brukte Bratt-navnet, ser vi at en del av barna hans brukte Bratt som etternavn da de kom til Kongsberg på 1730- og 1740-tallet. Han var far til bergmennene [Jørgen](#) og [Jon Jensen Bratt](#), svigerfar til [Sjur Olsen](#) og onkel til [Thomas Pedersen Bratt*](#).

Jens drev først et bruk på Vestrem i Kaupanger⁵, men flyttet så til gården Jamnåkre i Årdal omkring 1693. I 1704 måtte Jens imidlertid flytte fra gården da en slektning av ham hadde odelsrett til gården.

Omkring 1711⁶ tok Jens seg arbeid ved Årdal kobberverk og han arbeidet der fram til 1728. I noen perioder arbeidet han som vanlig gruvearbeider, men han var stadig engasjert i snekkerarbeid o.l. på Farnes og Tangen. Da verket kjøpte Stegge sag omkring 1721,

gården Blikom i en periode [Tingbok for Vest-Telemark 1698, fol 58a og 65b. Steinar Marvik 1989: *Mo bygdebok*. Bd. 2, Skafså sogn. Utg. av Tokke kommune].

- ¹ I en kilde fra 1704 omtales han som hyttemester. Det betyr kanskje at han hadde ansvaret for bygging av smeltehytte. [Copie af den ved Aardals kaabber-værk den 22. og 23. sept. 1705 tagne syns-forretning. Danske kanselli, skapsaker, skap 15, pakke 90. Mikrofilm MR 28 nr. 27]
- ² Kilde: Anstaltprotokollen 1710 p. 57-58. RK, ROA, ADKs arkiv, pakke 30.
- ³ Alderen er angitt til 40 år i 1701-manntallet og 48 år ved manntallet i 1714.
- ⁴ Han er nevnt i en kilde fra 1728, men i juli 1734 krever hans enke pensjon fra verket
- ⁵ Dette framgår av tingboka for Indre Sogn. Bl.a. ser vi i 1692 at han 14. feb. 1691 kjøpte 4 4/7 mark smør og 1 1/7 meler korn i Vestrem av Hans Bårdsen Hovland. Han er også nevnt som bruker i 1692.
- ⁶ Han dukker opp på lønningslistene første gang i februar 1712, men han kan godt ha hatt arbeidsoppdrag for verket før dette. I et memorial fra 1734 søker hans enke om pensjon og der står at " hendes mand har staaed 19 aar udj arbeide." Det skulle bety at han begynte ved verket allerede omkring 1708.

ble han verkets sagmester. Denne jobben mistet han imidlertid i 1726. Om dette finner vi flg. som opplysning i regnskapet: «*Formedelst Jens Gulbrandsens alderdom og gjørende skade paa saugredskaberne kunde hand ey bruges lenger til saugemester*». Han fortsatte likevel å arbeide ved kobberverket i et par år⁷.

Jens var gift med Mari Jørgensdatter Eidet. Hun var også fra Kaupanger og var datter av Jørgen Jonsen Eidet (d.ca.1680) og Guri Pedersdatter (Klingenberg) Amla (d.ca.1720). Jens og Mari hadde seks barn som vokste opp:

- 1. Malene ble født på Kaupanger omkring årsskiftet 1690/91 (dpt. 14.jan.1691). Vi vet ikke når hun døde. Det ser ut til at det er hun som 30.sept. 1725 ble gift i Borgund med bergmannen [Sjur Olsen](#) (ca.1700 – 1737) og som døde i Årdal ca. 1775.
- 2. Gulbrand ble trolig født på Kaupanger omkring 1692 og døde på Kaupanger omkring 1734. Han ble gift i Årdal omkring 1721 med Siri Skaksdatter. Gulbrand ble gårdbruker på gården Eidet på Kaupanger. Han og Siri hadde sju barn.
- 3. [Jørgen Jensen Bratt*](#). Det er foreløpig litt usikkert når han var født. Iflg. manntallet fra 1701 hadde Jens en sønn med dette navnet og han skulle være født omkring 1691. Andre kilder tyder på at han var født etter 1701, men hvis dette er riktig, må Jens ha hatt to sønner med dette navnet. Forklaringen kan være at den første Jørgen døde ung. Jørgen arbeidet ved Årdal kobberverk og senere ved Kongsberg sølvverk.
- 4. Jens ble født på Jamnåkre i Årdal omkring 1697. Det er kanskje han som nevnes som malm-pukker ved Årdal kobberverk i 1727. Ellers er det uvisst hvordan det gikk med ham. Han er ikke nevnt i et skifte fra 1740 der de fleste søsknene hans er omtalt, så han trolig død da.
- 5. [Jon Jensen Bratt](#) (ca.1699-1737). Han arbeidet ved Årdal kobberverk fra 1721 og ved Kongsberg sølvverk fra ca. 1735.
- 6. Marie. Hun var født ca. 1710⁸ og døde i Sogndal ca. 1785⁹. Hun ble gift i Sogndal 1734 med Mikkel Ellingsen eller "Michel Corporal" som han gjerne ble kalt. Han var født i Sogndal i 1711 (dpt. 27.mars) og døde samme sted i 1784 (begr. 21. okt.). Far hans var en Elling Håkonsen. Marie og Mikkel bodde i Sogndalsfjæra og fikk i minst 6 barn.

Jens Olsen Tolgen (1675* – ett 1732)

Jens var født i Tolga nær Tynset omkring 1675¹⁰ og døde trolig på Kongsberg en gang etter 1732. Vi vet ikke hvem foreldrene hans var, men i 1732 oppgir han

- ⁷ Han kvitterte ut proviant t.o. m. 10. bergmåned i 1728.
- ⁸ I sjeleregisteret for Sogndal fra 1760 er hun sagt å være 50 år gammel. Hvis dette er korrekt, må hun være født så seint som rundt 1710.
- ⁹ Skifte er datert 15. aug. 1785. Originalskiftet er ikke studert, så det er derfor en mulighet for at skiftet ble skrevet mens hun levde.
- ¹⁰ I manntallet fra Årdal i 1714 er alderen oppgitt til 38 år.

"ved Tolgens smeltehytte" som fødested og faren hans arbeidet trolig der. I manntallet fra 1732 framgår også at han hadde arbeidet en tid ved smeltehytta i Tolga.

I 1710 reiste Jens til Sogn der han fikk arbeid ved Årdal kobberverk¹. I september 1716 reiste han videre til Kongsberg der han fikk arbeid ved sølvverket. Han hadde ikke kone og barn i 1714, men i 1732 oppgir han å ha to barn hvorav én var ansatt ved sølvverket.

Jockum Ertmann Dunk (før 1685 – 1710)

Opphavet til denne Jockum er ukjent. Han døde i Årdal i november 1710. Navnet Ertmann er bare brukt i én kilde².

Jockum (Joakim) arbeidet ved Årdal kobberverk fra omkring 1703³ til han døde i 1710. I tiden ved verket pådro han seg en skade som han trolig fikk varige mén av: "... *udj hans tieniste bekommet een u-curerlig lifsskade ...*" Jockum var gift for i antegnelse heter det at han etterlot seg "intet andet end een fattig encke." Det er foreløpig alt vi vet sikkert om denne Jockum⁴, men kona hans het nok Kari for i kildene fra Årdal hører vi flere ganger om "Kari Dunk" og ander steder "Dunke Kari". Hun har muligens vært gift på ny for i 1719 fikk hun datteren Johanne. Kari bodde fortsatt i Årdal i 1739.

Jockum Nilsen (1711* – ett 1734)

Jockum var født i Årdal ca. 1711. Han var sønn av bergsmeden [Nils Eriksen](#) og Guri Pedersdatter. Jockum finnes i lønnsregnskapene for Årdal kobberverk allerede sommeren 1720 da han sammen med noen andre gutter plukket malm i berghaldene. I april 1724 finner vi han som smedlærling ved verket. Fra 1726 er han ført som gruvarbeider fram til driften ved verket ble nedlagt omkring 1734. Trolig reiste han til Kongsberg sammen med foreldrene i 1742.

Johan (Jan) Jacobsen Dahl (1692 – 1751), inspektør

Johan var født i Bergen, trolig i 1692 og døde i Årdal i 1751 (begr. 22. mai). Han var sønn av skipper Jacob Jansen (Johansen) (ca.1668 – før1714) og Kirsten Klemetsdatter (d.1736). Noen kilder bruker fornnavnet Jan. Navnet Johan er brukt her da han selv skrev seg med dette navnet i dokumentene fra Årdal kobberverk.

Som faren livnærte Johan seg som sjømann og skipsfører. En kontrakt fra 17. juli 1714 med Rentekammeret i København viser at han var involvert i transport

av forsyninger til Årdal kobberverk⁵. Han førte en kreiert på 23 læster ved navn "Madame Christine". Johan hadde ganske sikkert flere oppdrag til Årdal for etter at den rike propritæren på Hovland, Jens Christoffersen Morgenstjerne døde i 1718, gjorde han sine hoser grønne hos enken. Det endte med bryllup året etterpå.

I 1731 ble han imidlertid selv ansatt ved verket i det han overtok som inspektør da Jens Worm da flyttet til Trondheim. Han forpaktet da bort gården og flyttet til Midtun på Farnes. Denne stillingen hadde han til driften av verket ble innstilt, men noen oppgaver for verket hadde han også i tiden etterpå.

Johan ble 10.oktober1719 gift med Johanne Hansdatter Urdahl som var datter av Hans Henriksen Urdahl (ca.1653-ca.1728), sogneprest i Luster, og hans første kone Elsebe Marie Reutz (1668-ca.1693). Johanne var født i Luster i 1687 og døde i Årdal 1741 (begr. 29.sep.). Hun hadde tidligere vært gift med Jens Christoffersen Morgenstjerne (1668–1718). Johan og Johanne fikk seks barn:

- 1. Jacob (1720–1766) overtok Hovland etter faren. Han ble i 1764 gift med Maren Christensdatter Lemvig og de har stor etterslekt i Årdal.
- 2. Peter Veiland (1723–1763).
- 3. Kirsten (1724–1724).
- 4. Kirsten (f.1725).
- 5. Søren var født i på Hovland i Årdal 1727 (dpt. 1.jan.1728) og døde i 1778.
- 6. Elsebe Marie som ble gift med handelsmann Jens Christoffersen Lemvig fra Solvorn.

Johan Henrik Mathiassen (1714 – ett 1766), understiger

Johan Henrik ble født i Årdal i 1714 (dpt. 14. okt.) og døde samme sted en gang etter 1766. Han var sønn av smelter ved Årdal kobberverk [Mathias Nilsen](#) (ca.1674 – ca.1745) og Karen Hansdatter (d.1752).

Første gang han er nevnt i regnskapsdokumentene for Årdal kobberverk, er høsten 1726. Da tjente han seg noen skillinger for pukking av 6 tønner malm. Han arbeidet så som junge ved verket om sommeren og høsten til driften ble innstilt omkring 1734.

Det er ikke så mye vi vet om Johan Henrik i årene deretter, men på 1750-tallet ser det ut til at han drev som driftekar. I et dokument fra høsten 1756 heter det nemlig at han planla "... *at reyse til Christiania, for der at afsette eendel af Ham i foraaret indkiøbt Slagte Qvæg, samt tillige at kunde indkræve nogle Restance, som Hand paa samme stæd havde tilgoede...*". Dette året ble imidlertid driften ved Årdal kobberverk gjenopptatt og Johan Henrik ble ansatt som understiger med en månedslønn på 5 rd. Denne stillingen hadde han til verket ble nedlagt for godt i 1761.

Johan Henrik giftet seg 12.apr.1739 med Else Toresdatter Hestetun (1715-????). Hun var datter av

¹ Han finnes i lønnslistene fra 12. bergmåned 1710.

² Mellomnavnet framgår av anstaltprotokollen fra 1710 der alle ansatte arbeidere og deres lønn er listet opp.

³ I antegnelse til regnskapet fra 1710 står det i forbindelse med hans død at han hadde vært ansatt i 7 år.

⁴ Ved verket arbeidet i 1709 en arbeider som kalles Iver Olsen Dunk. Hans lønn på 3 ½ rd. er delvis betalt direkte til Jockum. Kanskje Iver var hans stesønn?

⁵ Bilag 30 til kasseregnskapet for 1716. RK, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1714–1717, pakke 22

Tore Håvardsen Hestetun (ca.1675–1735) og Ingeborg Thomasdatter Hæreid (ca. 1688–1758). Da Johan Henrik ble tatt i ed som understiger i 1756, oppga han at han var gift og hadde 2 sønner og 1 datter. Vi kjenner foreløpig bare to av disse:

- 1. Karen var født i Årdal 1739 og døde en gang etter 1787. Hun giftet seg 31.mai 1761 med Ludvig Endresen Holseter. Han var født i Årdal 1728 og døde samme sted i 1785. Han var sønn av Endre Jonsen Holseter (ca.1694–1739) og Anna Olsdatter Læg Reid (d.ca.1773) og dermed bror av *Jon Endresen Holseter (1734–1771)* som arbeidet både ved Årdal kobberverk og Kongsberg sølvverk. Da Karen og Ludvig giftet seg, overtok de halvdel av Holseter, farsgården til Ludvig, og i 1773 overtok de resten. Karen og Ludvig fikk minst 5 barn.
- 2. Johannes Johan-Henriksen var født i Årdal 1751 og døde i Vang i Valdres 1834. Han flyttet til Vang der han giftet seg med Berit Nilsdatter Sveen. Hun var født i Vang i 1757 og døde samme sted 1833. Foreldrene hennes var Nils Nilsen Skogstad (1730–1804) og Lisbet Ivarsdatter Uvdal (1733–før 1789). Johannes og Berit drev gården Sveen der de også bodde i 1801. Den eldste sønnen fikk dobbelnavnet Johan-Henrik og dette har fram til i dag vært mye brukt i denne familien.

Johann Heinrich von Schörtl (1660* – 1720), direktør

Johann Heinrich var født i Kassel i Tyskland ca. 1660 og døde i Årdal 9. feb. 1720. Han var sønn av generalmajor og kommandant på Akershus, senere oberberghauptmann Hans Brostrup von Schörtl (d.1703). Som faren, begynte Johann Heinrich karrieren i hæren. Han deltok i flere kriger på 1600-tallet og under den store nordiske krig ble han i 1711 oberstløytnant i det danske artilleriet¹. Noen måneder senere ble han imidlertid utnevnt til direktør ved Årdal kobberverk, en stilling til han innehadde til han døde i 1720.

Johann Heinrich von Schörtl var en meget fargerik person, men noen dyktig direktør var han ikke. Fra første stund la han store planer for verket og satte i gang kostbare byggearbeider. Han hadde tydeligvis stor tillit hos kongen som lenge lot seg overbevise av direktørens meget optimistiske, men stort sett grunnløse, rapporter om de store malmleier i Årdals-fjellene. Hans altfor vidløftige planer, – og sikkert også hans militære lederstil, gjorde at han raskt kom på kant med den øvrige ledelsen ved verket. Det er bevart atskillig korrespondanse mellom direktøren og hans nærmeste underordnede som hyppig klaget til Kongen over at verket ble skakkjørt. Kongen fikk vel etter hvert mistanke om at ikke alt var som det skulle, så Johann Heinrich måtte tåle den forsmedelse å bli innkalt til København sammen med proviant- og materialforvalter Jens Bertelsen Worm slik at Kongens rådgivere kunne få et bedre inntrykk av hva som lå bak den tilspissede diskusjon.

¹ Johannessen 2004:139

Om Johann Heinrich var en spesiell og fargerik direktør, så var ikke hans død mindre spektakulær. I februar 1720 skulle han feire konas fødselsdag og hadde i den forbindelse tenkt å fyre av noe fyrverkeri! Dette endte dessverre med forferdelse. Han døde av skadene og etterlot seg kone, barn og et kobberverk i krise.

Johann Heinrich var g.m. Martha Barbile de la Bordevic². Vi vet foreløpig ikke noe om hennes opphav, men hun var trolig fransk³. Da mannen døde i 1720 reiste hun til København, men vi vet ikke noe mere om hennes skjebne. Johann og Martha hadde to sønner⁴. Bare én av disse er imidlertid kjent ved navn:

- 1. NN, sønn som var født før Johann von Schörtl kom til Årdal.
- 2. Brostrup (Brostorph) Gerhard. Han ble født i Årdal i 1713 (dpt.28.juni), men vi vet ikke hvordan det gikk med ham siden.

Johannes Håkonsen (før 1690 – ett 1714), hytteknekt

Johannes arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall fra april 1709 til august 1714. I 1710 er han ført som hytteknekt. Dette er alt vi vet sikkert om denne Johannes, men fordi han kom til Årdal i april 1709 og arbeidet i smeltehytta, var han trolig en av de hyttearbeiderne som hadde arbeidet ved Amalienborg smeltehytte 1708–1709. Så vidt vi vet, hadde alle disse tidligere arbeidet ved Det gothalfske kobberverk på Grorud.

Flere ting tyder videre på at Johannes er identisk med den "Johannes Ekren" som vi ved en anledning finner som hyttearbeider i et dokument fra Årdal kobberverk fra 1713. Dette kan tyde på at han er identisk med den Johannes Ekren som finnes i kirkebøkene for Årdal i perioden 1716–1733⁵. Det ser ut til at kona hans het Kari for i kirkebøkene finner vi også en Kari Ekren⁶ på samme tid som Johannes bodde på Ekren, men vi vet ikke noe mer om henne. Hytteknekten Johannes hadde i alle fall én datter:

² I et brev til rentekammeret fra barnas formynder skriver hun flg.: "je prottes que ce la quy et ?ssis et la pure ne vite et que je me trou ne la plus maleurse nesque que lon ne peux pas esprimer mes qes per ?? de dieu et de nostrie con roy et de nos generesse et grande messieux de la chanbue de sinanceaquis je suis avec un profonnespet une de leur plus un ble servante Marthe de Schort nee Borbvic (Dordvic?).

I et annet brev (som trolig er ført i pennen av Worm) undertegner hun seg med: Marthe de Schort nee Barbier de la Rordrier.

³ Vi vet heller hvilket år hun var født, men hun hadde fødselsdag den 6. februar. Det var nemlig denne dagen Johann von Schiörtl ville feire med fyrverkeri, noe som endte med døden tre dager seinere.

⁴ Formyndere for disse to barna var Johann Henrich von Hofven. Han skriver selv i et brev til Rentekammeret etter von Schiörts død at han var "Informator aus Teutschland", – altså lærer for von Schiörts sønner. Worm skriver i en påtegning at han hadde vært i von Schiörts tjeneste fra 27.mai 1719.

⁵ Han var fadder for Ole Klemetsen i 1716, Lorents Albech i 1733

⁶ Hun er fadder for Mons Styrman i 1718, Amund Nundal i 1719 og Aslak Nilsen Nundalen i 1727

- 1. Maren, født i Årdal 1712 (dpt. 10. juli).

Johannes Mathiassen (1706* – 1737), smelter

Johannes var født ca. 1706¹, trolig i Aker. Han døde på Kongsberg i 1737 (begr. 1. okt.). Vi må regne det som ganske sikkert at han var sønn av smelteren [Mathias Nilsen](#) (ca.1674-ett 1738) og Karen Hansdatter.

Johannes arbeidet ved Årdal kobberverk som malmplukker i 1716, bare 11 år gammel. I 1722 ble han fast ansatt, først som læresprenger med 3 rd./mnd. Han arbeidet der til driften ved verket ble innstilt i 1734². Etter dette dro Johannes til Kongsberg der han arbeidet som smelter ved sølvverket da han døde i 1737. Johannes giftet seg på Kongsberg 2. desember 1736 med Marte Arnesdatter. Hun var trolig datter av hytteknekten [Arne Jensen](#) (ca.1664 – 1733). De rakk bare å få 1 barn før han døde:

- 1. Hans ble født på Kongsberg i august 1737 (dpt. 24. aug.). Hans skjebne er ukjent.

Johannes Olsen Borgning (1684* – 1710)

Johannes var trolig født i Borgund ca. 1684 og døde i Årdal i mai 1710³. Hans opphav er ikke sikkert bestemt, men han var trolig sønn av husmann Ole Kåresen Bjøraker (f.ca. 1651).

Ole Kåresen er i 1701-manntallet for Borgund ført som husmann på det som kalles «Ødegaard u. Bjørager». Han hadde bare én sønn i 1701. Det bør undersøkes om han er omtalt i den nye bygdeboka for Borgund.

Johannes arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall i perioden 1707–1710. Han kalles med tilnavn som "Borgin", "Borgen" o.l. Johannes døde i mai 1710.

I antegnelse til regnskapet for 1710 heter det om dette: «Da hand af dend her paa steden samme tiid grasserende sott blev antaget og hastig bortdød, indtet effterladendis end som dend fattige kone og umyndige barn, hver mand her paa stedet vitterlig ...». Navnet på kone og barn er ikke kjent.

Johannes Olsen Skorpen (1678* – 1765*?), bergsmed

Johannes skal iflg. et manntall fra 1714 være født i Årdal omkring 1678⁴, men det er usikkert hvor i Årdal

han kom fra og hvem han var sønn av⁵. Navnet Skorpen brukes som etternavn fra 1718.

Johannes begynte ved Årdal kobberverk i februar/mars 1713. Han er ført som sprenger i 1714. Fra 1718 arbeidet han som bergsmed. I en kommentar til regnskapet fra 1727 ser vi at han bare delvis arbeider som bergsmed og ellers som sprenger. Han hadde ingen barn i 1714, men en forsørgelsesbyrde på én person i 1726.

Jon Antonsen Myklebust? (før 1700 – ett 1721)

Jon kom til ved Årdal kobberverk høsten 1717. Han er da nevnt blant en del arbeidere som var mannskap på verkets vengbåt da von Schört og Worm dro til Bergen den 30. oktober. Han er imidlertid ikke nevnt i de ordinære lønnsregnskapene før i januar 1718. Derfra forsvinner han i september 1721. Dette er alt vi vet helt sikkert om denne Jon foreløpig, men flere ting tyder på at han er identisk med Jon Antonsen Myklebust fra Breim i 1701⁶.

Jon Antonsen Myklebust var født i Breim ca. 1677⁷, og døde trolig i Bergen 1732 (begr. StJ 16. juni). Han var sønn av Anton Nilsen Myklebust (ca.1606 – ett 1701) og Stine Simensdatter (ca.1638 – 1710).

Anton Nilsen overtok ett av brukene på Myklebust (Olabruket) før 1644. Han var gift to ganger. Den første kona het Eli og den andre Stine Simensdatter. Med den siste kona hadde han i alle fall 6 barn: - 1. Simen (f.ca.1667). Han overtok farsgården. - 2. Nils (f.ca.1669). Han var kippersvenn og giftet seg i Bergen den 8. aug. 1700 med Margrete Svendsdatter⁸. De fikk barna Antonius (f.1700) og Svend (f.1704). I 1714 bodde de i 23. rode i Bergen. - 3. Jon (ca.1677 – 1732). - 4. Hans (f.ca. 1681) som i 1701 hadde tjeneste i Bergen. I 1711 hadde han tjeneste hos broren Jacob⁹. - 5. Jacob (f.ca. 1685). Han hadde også hadde tjeneste i Bergen i 1701. Han er trolig identisk med kippearbeidsmann Jacob Antonsen som i 1714 bodde i 22. rode i Bergen. - 6. Karen¹⁰. Hun giftet seg 27. jan. 1693 med Peder Aslaksen Rygg. De flyttet til Bergen på 1690-tallet der de fikk disse barna: Birgitte (1698 – ett 1732), Lars (f.1708), Jon (f.1701) og Jon (1704-ett 1732).

¹ Ved begravelsen i 1737 har presten skrevet at han var 31 år gammel.

² Han er ikke å finne på lønningslisten etter 11 bergmnd. 1729.

³ Dette er basert på tre forhold: 1) Han kalles med tilnavn som "Borgin", "Borgen" o.l. Dette betyr vel helst at han var fra Borgund i Lærdal. 2) Da han døde i 1710, etterlot han seg kone og barn. Det må derfor regnes som sannsynlig at han var rundt 25 år eller mer. 3) I Borgund fantes i 1701 bare en sannsynlig kandidat, nemlig Johannes Olsen (f.1684*).

⁴ Manntallet fra 1714 forteller at han var 36 år gammel og født i Årdal.

⁵ Tingboka fra 1710 viser at en Johannes Olsen hadde tjeneste hos sin farbror Ingebrigt Johannessen Årebru.

⁶ I manntall over Bergen bys innvånere 9. mai 1714 finner vi en "Joen Antoneßen, baadsman enroulleret" boende i rode 23. Han kan kanskje være identisk med den Joen Anthonisen Møklebost som vi finner i Øvrebø (1996). Om ham heter det at han ble innrullert som matros i 1710 og var ute i marinertjeneste, men at han ble skadet ved Eideren og kassert 21. oktober 1713. Han må ganske sikkert være identisk med den Jon Antonsen (f.ca.1677) som bodde som innerstsønn på Myklebust i Breim i 1701.

⁷ FT 1701

⁸ En god indikasjon for at dette er samme person, er at en av fadderne ved dåpen av sønnen Svend het Jon Antonsen.

⁹ Opplysning fra "Soga om Gloppen og Breim".

¹⁰ Karen er omtalt i skiftet etter Jon. Vielsen med Peder Aslaksen finnes i kirkeboka for Breim.

Jon flyttet til Bergen en gang mellom 1701 og 1704¹. Det er ikke kjent hva han livnærte seg av i Bergen, men ble innrullert i marinen allerede i 1704 og ble utskrevet til tjeneste der i 1710². Det ser ut til at han tjenestegjorde på "Elephanten". I 1713 ble han skadet, sendt hjem og "kassert". Han døde på Stølen i Bergen i 1732³.

Jon giftet seg i Bergen den 6. januar 1705 med Siri Jørgensdatter. Hun var født i Bergen ca. 1680⁴ og døde der i 1731 (bgr. StJ 7. apr.). Skiftet etter Jon og Siri fra 6. september 1732 viser at Jon og Siri ikke hadde noen etterlatte barn. Blant arvingene er hans og hennes søsken og deres barn. Hennes søsken var Anfinn, Kolbein (død) og Guri⁵ (død).

Jon Filipen (1700* – ett 1728)

Jon var født omkring 1700, men det er uvisst hvor. Han kom til Årdal kobberverk sommeren 1724 og arbeidet som løsarbeider der i et par måneder⁶. Året etter kommer han tilbake i januar og etter diverse mindre jobber de første månedene fikk han fast arbeid i gruvene f.o.m. 5. bergmåned. Han var gruvearbeider fram til årsskiftet 1728/1729, men deretter forsvinner fra Årdal for godt.

Jon giftet seg i Årdal 18.nov.1725 med en Siri Kjellsdatter, men vi kjenner ikke hennes opphav. Vi vet heller ikke noe om hvordan det gikk med dette paret etter 1728⁷.

En hypotese er at denne Jon er identisk med Jon Filipen⁸ som ble født på Lote i Nordfjord i 1696 (dpt. 25. mars). Foreldrene var Philip Sjursen Lote (ca.1660–1729) og Anne Antonsdatter Lote (ca.1653–1729). Far til Philip, Sjur Philipsen, drev Hansbruket på Lote. En eldre bror av Philip overtok dette bruket og han måtte trolig ta til takke med mindre plass. Philip og Anne giftet seg i 1694 og de fikk disse barna: Randi som ble husmannskone på Torheim i Eid, Jon som ser ut til å være eldste sønn, Oluf (1698–1739) som fikk seg et

bruk på Hestenes, Marit (f.1702), Klara (1706–1762), Ole (1711–1712).

Jon Gulliksen (før 1702 – ett 1726)

Jon arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden 1721–1725. Han kom til Årdal på forsommeren 1721 og fikk fra 6. bergmåned 3 ½ rd/mnd. F.o.m. 2. bergmåned 1722 fikk han full lønn som sprenger da han "*haver udtient sin tid som lærsprenger*". Ved nyttårsskiftet 1725/1726 ser han ut til forsvinne fra Årdal.

Jon giftet seg i Årdal den 17. september 1724 med en Eli (Elen) Rasmusdatter som vi ikke vet noe mer om foreløpig. Vielsen kom for øvrig svært seint. Bare to uker senere ble deres første barn døpt. Barnet Jon og Eli fikk, var:

1. Anna Maria som ble født i Årdal i 1724 (dpt. 4. okt.).

Jon Jensen Bratt (1699* – 1737)

Jon var født på Jamnåkre i Årdal omkring 1699 og døde på Kongsberg i 1737 (begr. 3. aug.). Han var sønn av sagmester [Jens Gulbrandsen Bratt*](#) (ca. 1666 – ett 1726) og Mari Jørgensdatter Eidet. Han var dermed bror av [Jørgen Jensen Bratt](#).

Jon begynte å arbeide som junge ved Årdal kobberverk i 1715 til 1 ¾ rd/mnd., men fram til høsten 1720 var arbeidet ganske sporadisk. Etter dette arbeidet han stort sett som sprenger til 4 rd. Da dette verket ble nedlagt i 1734 dro han med familien sin til Kongsberg der han fikk arbeid på sølvverket.

Jon ble 1. nov. 1722 gift i Årdal med Guri Arnesdatter (1695–1768) som var datter av hytteknekten [Arne Jensen](#) (ca.1664–1733). De barna vi kjenner til, er:

1. Jens ble født i Årdal i 1723 (dpt. 13. juni). Han bodde hos moren på Kongsberg i 1740, men vi vet ikke hvordan det gikk med ham siden. Trolig arbeidet han ved Kongsberg sølvverk.
2. Anna ble født i slutten av 1724 (dpt. 1.jan.1725). Hun døde trolig som liten og i alle fall før 1740.
3. [Arne Jonsen Bratt](#) (1724 – 1779). Han ble også født i 1724 og var en tvillingbror av Anna. Han var hauer ved Kongsberg sølvverk.
4. Marte. Vi vet foreløpig ikke når eller hvor hun ble født, men hun bodde på Kongsberg i 1740.
5. Marie. Vi vet foreløpig ikke når eller hvor hun ble født, men hun bodde på Kongsberg i 1740.
6. Jon ble født på Kongsberg ca. 1734⁹. Han ble gift første gang på Kongsberg 19.aug.1760 med Live Mikkelsdatter Hoen (f. ca. 1727 og døde på Kongsberg i 1775 (begr. 19. aug.). Jon giftet seg på nytt 25.mai 1782 med Ingeborg Marie Jacobsdatter Persing (f. ca. 1748). Hun døde i 1791 (begr.14.mai). Selv døde han trolig mellom 1791 og 1801. I ekteskapet med Live hadde han i

⁹ Da han ikke er nevnt i skiftet etter farmorens søster slik hans eldre søsken er, må vi tro at han er født på Kongsberg mellom 1735 og 1737 og at slektingene i Årdal ikke hadde hørt om ham(!).

¹ Han var fadder ved dåpen av brorens dåp den 11. juli 1704

² Opplysningene om hans marinertjeneste er hentet fra Øvrebø (1996).

³ Da hans kone døde i 1731, står flg. i kirkeboka under begravede "Joen Antonesens konne Ziri Jørgensdatter fød i Bergen 50 Aar gammel". Da hun ikke er omtalt som enke, må han ha dødd etter henne. Da passer begravelsen av "Jon Anthonisen paa Støelen" den 16. juni 1732 bra.

⁴ Alderen er angitt til 50 år ved begravelsen i 1731. Det sies også her at hun var født i Bergen.

⁵ Kirkebøkene for Bergen viser at hun hadde vært g.m. Henrik Gotsov (viet 9. nov. 1684).

⁶ Han dukker første gang opp i lønnsregnskapet i 6. bergmåned 1724 etter å ha arbeidet noen dager på Blåbergveien. Måneden etter arbeider han i gruvene, men forsvinner så fra regnskapet inntil januar 1725.

⁷ En Siri Kjellsdatter ble begravet i Bergen (StM) den 18. oktober 1753, 76 år gammel, altså f.ca. 1677. Dette kan imidlertid gjerne være den Siri Kjellsdatter som får en rekke barn på 1720-tallet og før. Hun var g.m. Anders Pedersen

⁸ Denne Jon finnes av en eller annen grunn ikke i 1701-mantallet. Alle opplysninger er hentet fra kirkebøkene for Gløppen.

alle fall 9 barn, men de fleste døde som små. I ekteskapet med Ingeborg Marie fikk Jon 2 barn.

Jon Johansen Sjøvollen (1670* – 1735), understiger

Jon ble født på Røros omkring 1670, døde i Kongsberg i 1735 (begr. 11. aug.). Han var ganske sikkert sønn av Johan Jørgensen Sjøvollen (ca. 1631–ett 1701) som var bruker av gården Sjøvollen i Brekken nord for Røros. Jon var trolig en bror av [Ole Johansen Sjøvollen](#) (f.ca. 1674), [Nils Johansen Sjøvollen](#) (f.ca. 1678) og [Mikkel Johansen Sjøvollen](#) (ca. 1678–1740). Manntallet fra 1701 tyder dessuten på at de hadde en bror til, Jørgen (født ca. 1671), som ikke reiste til Årdal.

I 1701 arbeidet Jon som gruveknekt ("bergsknecht") ved Røros Kobberverk, og det gjorde han fortsatt i 1705. Sommeren 1707¹ flyttet han imidlertid til Sogn der han fikk arbeid ved Årdal kobberverk. Han er nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som ble ansatt først da Kongen kjøpte Årdal kobberverk i 1708. Dette året eller året etter fikk han stillingen som understiger ved verket. Han reiste så videre til Kongsberg sølvverk i august eller september 1713. Ved sølvverket arbeidet han også som understiger, i 1732 ved Willen Gottes gruve.

Jon giftet seg på Røros den 14. sep. 1699 med Ingeborg Olsdatter som vi ikke kjenner opphavet til. Hun var trolig født på Røros i 1669² og hun døde på Kongsberg i 1743 (begr. 5. feb.). I kirkeboka for Kongsberg står det at Jon og Ingeborg hadde vært gift i 40 år. Isåfall må de ha giftet seg omkring 1695. I 1701 hadde Jon én sønn. Ved et manntall fra 1724 oppga Jon at han hadde 2 sønner, men det kan tenkes at det med dette menes 2 umyndige sønner. Antall døtre ble det ikke spurt om ved det manntallet. De barna vi vet noe sikkert om, er disse fire:

1. *Johan (Johannes) Jonsen Sjøvollen* (1700 – ett 1711) som arbeidet som ertsplukker ved Årdal kobberverk i 1710 og 1711.
2. [Ole Jonsen Sjøvollen](#) (ca. 1702 – ca. 1735).
3. Åste. Vi vet ikke så mye om denne datteren, men da faren er ført med én datter i 1705, er hun kanskje født før dette. Åste bodde på Kongsberg i alle fall til 1732.
4. Jørgen, født i Årdal 1711 (dpt. 22. nov.). Vi vet ikke hvordan det gikk med ham.
5. Jacob, trolig født på Kongsberg. Han arbeidet ved Jarlsbergske bly- og kobberverk vest for Drammen i alle fall i perioden 1747–1753. Han var g.m. med en Maren (ca. 1702–1751) og deretter med Marte Stensdatter. Med Maren hadde Jon minst 2 barn.

¹ Første gang han finnes i regnskapene for ÅDK er midt i august.

² Ved begravelsen i februar 1743 skrev presten i kirkeboka: "73 aar og nogle maaneder. NB Levde udi ægteskab med sin sal. Mand udi 40 aar"

Jon Olsen Herdal (1665* – 1711*)

Jon var født i Hede i Hærjedalen omkring 1665 og døde i Årdal i 1711. Noe mer om hans opphav er ikke kjent, men det synes sannsynlig at hadde arbeidet ved et annet norsk bergverk før han kom til Årdal. Dette stemmer også godt med at han i et brev fra 1708 er nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som var de først ansatte da Kongen kjøpte Årdal kobberverk. De fleste av disse 15 kom fra "de Røraaske og Meldalske Kaaberverk"³.

Jon kom til Årdal kobberverk i 1707⁴. Den første tiden arbeidet han både i gruvene og med forskjellige bygningsarbeider. Han sees også som hjelper for en av smedene. Han må ha vært sett på som en dyktig arbeider for i 1710 ble han ansatt som garmakerknekt. I sesjonsprotokollen fra 1. juni heter det om dette:

*Tiisdagen d. 1te juny er sessionen holden hvor da bleven antaget til garmackerknegt Joen Herdøhl, tilforn værende berigsmand hvilcken formeedelst endnu ej været eedtagen har aflagt sin eed liigesom een smeldteknegt, og effter samme formulair, der forhen under pagina 34 og 35 findes indført. Bem^{te} Jon Herdøhl blev først examineret om hans lif og lefnetz forhold, hvorpaa hand bekiendte saaledes at vere barnefødt udj Herdahl udj Hede Præstegield, gammel 44 aar, giift, har 3 børn, karsch og sund, arbeidet her ved vercket for berigsmand tre aar.*⁵

Fra hytteekstraktene for 1710 ser vi at han gikk i lære hos garmakeren⁶. Han er i lønnsregnskapet for hytta kalt "Gahrknecht". Verket fikk dessverre liten glede av å Jon som hjelper for garmakeren. I februar 1711 ble han nemlig tatt av et snøras⁷ og han døde kort tid senere.

Jon var gift med Ragnhild (Svendsdatter?)⁸. Opphavet hennes er ikke kjent, men hun bodde i Årdal i alle fall en tid etter at Johan døde. Regnskapene for verket viser at hun i 1712 fikk betalt for malmkjøring og året etter

³ I manntallet for Røros fra 1701 finnes en Joen Olsen Herdal, 39 år, som kan se ut som aktuell kandidat. Dette er imidlertid en navnebror. Et skifte fra Røros 1714 (etter Marite Iversdatter) viser nemlig at hennes mann Jon Olsen Herdal bodde på Røros da. Navnene på sønnene viser at dette er den JOH som er med i manntallet fra 1701.

⁴ Dette er basert på at han den 1. juni 1710 forteller at han har "arbeidet her ved vercket for berigsmand tre aar". Han er imidlertid ikke funnet i lønnsregnskapet for 1707 (som nok kan være mangelfullt).

⁵ Sesjonsprotokollen 1710–1711, pag. 86.

⁶ Noe mer om dette finnes i et udatert (trolig 1711) notat fra Danzig(?) til sesjonen. Notatet finnes i ÅDKs arkiv pk. 30 i et legg merket "Nr. 44 Breve og concepter".

⁷ I regnskapsboka for 1711 står under februarregnskapet for Blåberg-skjerp: "John Herdøhl liigeledes nedstørt med skreen og derfor holdt sengen. 10 schicht à 4 rd maanetl. bedrager 2 rd 10 sk."

⁸ Den 1. april 1730 var sognepresten i Øvre Årdal på nattverdstjenesten hos en del gamle og syke, bl.a. hos en "Ragnilde Svendsdtr." som ellers ikke er nevnt i kirkeboka. Ettersom Jon og Ragnhild hadde en sønn som het Svein, kan det være en rimelig hypotese at dette er Jon Herdals enke.

fikk hun lønn for reparasjon av proviantsekker. Hun fikk til og med betalt 2 rd. 52 sk. for pukking av vel 5 tønner malm. Hun sanket også mose som ble brukt til å tette vannrennene ved smeltehytta. Det siste vi ser til henne i regnskapene er at "Ragnild Herdøll og Søn" får utbetalt 14 skilling for å bære jord og torv til taket på proviantboden i 1716¹. Jon og Ragnild hadde tre barn i 1710, men foreløpig er det bare ett av dem som er sikkert identifisert:

- 1. [Svein Jonsen Herdal](#) (ca. 1700 – 1740).
- 2. Kirsti. Vi har ikke noe belegg for at Jon og Ragnild faktisk hadde en datter med dette navnet, men hun opptrer som fadder for ansatte ved kobberverket i 1730 og 1733 og den ene gangen var for Svein Jonsen. Hun er ellers ikke nevnt i noen Årdals-kilder.
- 3. NN. Det siste av barna vet vi ingenting om bortsett fra at han eller hun må ha levd i 1710.

Jørgen (Fredrik) Adamsen Thiele (1710* – 1782)

Jørgen ble født i Årdal omkring 1710 og døde trolig i Bergen i 1782 (begr. 4. sep.). Han var sønn av bergmann [Adam Thiele](#) som kom til Årdal i 1709.

Jørgen hadde forskjellig arbeid ved Årdal kobberverk fra han var ganske liten. Så tidlig som i 1717 tjente han 1 riksdaler som ertsvasker. Da var han rundt 7 år gammel. I 1722 arbeidet som pukker, i 1724 som smedlærling og fra oktober 1726 ble han fast ansatt som læresprenger med en lønn på 2 ½ rd/mnd. Av en eller annen grunn sluttet han ved verket ved årsskiftet 1728/1729.

Jørgen er ganske sikkert identisk med den "Jørgen Thile" vi finner som kirketjener ved Domkirken i Bergen fra omkring 1734. Han var født ca. 1711 og døde i Bergen i 1782 (begr. 4. sep.). Han overtok både stilling og kone etter den forrige kirketjeneren, Hans Jacob Larsen. Kona het Guri Knutsdatter, og de giftet seg i Domkirken 26. okt. 1735. Guri ble svært gammel. Iflg. kirkeboka for Domkirken døde hun julen 1784 (begr. 3. jan 1785), 99 år gammel. Jørgen og Guri fikk én datter:

- 1. Margrete ble født i Bergen i 1736 (dpt. 23. mai) og døde samme sted i 1803 (begr. 5. sep.). Hun ble gift i Korskirken 8. okt. 1755 med Paul Pedersen Lendum. Paul var portner ved Latinskolen (Seminario) fram til ca. 1765 og deretter øltapper. De fikk 13 barn, men de fleste døde som små.

Jørgen Jensen Bratt* (1700* – 1742?)

Jørgen var født i Årdal eller muligens på Kaupanger, men det er foreløpig litt usikkerhet omkring fødselsåret. Også tidspunktet for dødsfallet er litt usikkert, men han er trolig identisk med den "Jørgen Jensen fra Aardahl" som døde på Kongsberg 1742 (begr. 15. feb.). Jørgen var sønn av sagmester [Jens Gulbrandsen Bratt*](#) (1666*–1733*) og Mari Jørgensdatter Eidet.

¹ Dette finnes i bilag 12 til cassenotationer i 1716-regnskapet, men det er kanskje ikke umulig at selve arbeidet ble gjort i 1714 eller 1715.

Jørgen vokste opp i Årdal der han første gang dukker opp i regnskapene for Årdal kobberverk i 1716 da han hadde "sommerjobb" som ertsvasker. Fra 1726 arbeidet han fast ved verket, – de første årene som læresprenger, senere som fullbefaren sprenger. Jørgen ble ved Årdal kobberverk til omkring 1734 da driften ved verket ble innstilt. Da dro han til Kongsberg med kone og barn, og bodde der i alle fall til 1740. Trolig døde han der i 1742, men dette er foreløpig litt usikkert. Det vi imidlertid vet, er at barna i 1752 hadde mistet begge foreldrene sine. To av barna bodde da i Bergen.

Jørgen giftet seg i Årdal 1732 (trolovet 1. mars) med Fredrikke Katrine Mathiasdatter (ca. 1708–for 1751). Hun var datter av smelteren [Mathias Nilsen](#) (ca. 1674–ett 1738) og Karen Hansdatter (1670–1751). Jørgen og Fredrikke fikk i alle fall disse barna:

- 1. Marie var født i Årdal 1732 (dpt. 31. aug.) og døde i Bergen 24. feb. 1803. Hun ble 4.des.1754 gift med jekteskipper Hans Halvorsen Høydal. Han døde i Bergen 1803 (begr. 21. nov.). Marie og Hans fikk 9 barn.
- 2. Isabelle Katrine var født i Årdal 1734 (dpt. 7. mars). Også hun bodde i Bergen i 1752, og det er trolig hun som 27.des.1755 giftet seg i Bergen med matros Daniel Danielsen. De bodde i Skuteviken i Bergen til 1771, men det kan se ut som om de deretter har flyttet fra byen. De fikk 6 barn.
- 3. Sissel (Katrine) var født i Årdal 1737 (dpt. 15. des.). Hun ble døpt "Zisselle", men i senere kilder kalles hun som regel Sissel Katrine. Som sine eldre søstre, bodde hun i Bergen på 1750-tallet. Den 7. november 1762 giftet hun seg på Vang i Valdres med Ole Eidsvold. Opphavet hans er foreløpig ukjent, men ble ansatt som lensmann der i 1760 og det var trolig først da han kom til Vang. Ole var født ca. 1736 og døde i Vang 1807 (begr. 12. sep.). I 1801 bodde Sissel og Ole på gården Korsekren som fortsatt skal være i familiens eie. De fikk 9 barn.
- 4. Jens var født i Årdal 1740 (dpt. 1. jan. 1741) og levde fortsatt i 1752. Ellers vet vi ikke noe sikkert om hans skjebne.

Jørgen Jonsen Øren* (1703* – 1771)

Jørgen var født i Årdal omkring 1703 og døde samme sted 15. januar 1771 (begr. 22. jan.). Han var sønn av Jon Jørgensen Øren (1673*–1727) og Ragnild Olsdatter (1677*–1744) fra Læg Reid. Faren var svoger av sagmester [Jens Gulbrandsen Bratt](#). Jørgen hadde derfor flere fettere som arbeidet ved Årdal kobberverk.

Jørgen arbeidet som gruvearbeider ved Årdal kobberverk fra april 1722. Fra 1725 hadde han full sprengerlønn. Han sluttet ved verket i mars 1727, – trolig fordi han skulle overta farsgården. Faren døde i mai 1727.

Jørgen giftet seg i Årdal 2. november 1727 med Gro Olsdatter (ca. 1706–1775) fra Hæ Reid. De hadde disse barna:

- 1. Synnøve, født i Årdal i 1728 (dpt. 14. feb.). Hun var g.m. Ole Endresen Holseter. De drev et bruk på Hæ Reid.
- 2. Ragnild, født i Årdal i 1729 (dpt. 11. sep.).

- 3. Mette, født i Årdal i 1732 (dpt. 27. apr.). Hun var g.m. Jon Rasmussen Åbøle.
- 4. Gjørond, født i Årdal i 1734 (dpt. 1. jan. 1735). Hun var g.m. Thomas Sjørnsen Seim.
- 5. Jon, født i Årdal i 1737 (dpt. 13. mai) og døde samme sted i 1804. Han overtok Øren etter faren.
- 6. Nils, født i Årdal 1738. Han drev som drifttekar og var g.m. Anne Torsteinsdatter Hjelle.
- 7. Ole, født i Årdal i 1740 (dpt. 7. juni).

Jørgen Pettersen Øyen (1679* – ett 1738), understiger

Jørgen var født i Hedmark omkring 1679. Vi vet ikke mer om opphavet hans, men han har trolig arbeidet i bergverk fra han var ganske ung, så Kvikne eller Tolga kan være aktuelle bygder.

Han kom til Årdal kobberverk omkring 1703 og hadde stilling som understiger der helt til driften av verket ble innstilt midt på 1730-tallet. I 1727 skulle en bonus fordeles mellom de ansatte ved verket. Inspektøren betegnet ham da som "døgtig og duelig" og han var av dem som fikk størst bonus.

Jørgen kom trolig ugift til Årdal, men giftet seg en gang før 1710 med Ragnhild Olsdatter Svalheim. Hun var datter av gårdbruker Ole Endresen Svalheim (ca. 1651–1737) som var bror av Botolv Endresen Hæreid som fant kobbermalmen i Årdals-fjellene i 1700. Jørgen og Ragnhild bodde på en liten plass under Hestetun som het Skorpen og hadde trolig litt jord der. Ragnhild må ha dødd omkring 1717 for den 30. okt. 1718 giftet Jørgen seg på nytt med Siri Arnesdatter. Hun var datter av [Arne Jensen](#) (ca. 1664–1733), hytteknekten i smeltehytta i Årdal. Vi kjenner til disse barna:

- 1. [Petter Jørgensen Øyen](#) (før 1714 – ett 1729). Han arbeidet som læresprenger ved Årdal kobberverk i 1728 og som smedlærling i 1729.
- 2. Ingeborg, født før 1710. Hun levde i 1727, men det er ukjent hvordan det gikk med henne siden.
- 3. Gjertrud, født i 1714 (dpt. 1. jan. 1715)
- 4. Kirsti, trolig født ca. 1717.
- 5. NN, en datter vi ikke har navnet på ble født i 1719 (dpt. 5. nov.).
- 6. Arne, ble født ca. 1721, men døde allerede i 1725 (begr. 29. juli).
- 7. Marite, ble født i 1723 (dpt. 2. okt.).
- 8. Jens ble født i Årdal i 1724 (dpt. 4. okt.), men vi vet ikke noe om hvordan det gikk med ham.
- 9. Ådne ble født i Årdal 1727 (dpt. 20. juli).

Jørgen Østensen Våge (1674* – 1744)

Jørgen var født i Våge, Askvoll (nå Fjaler) omkring 1674¹ og døde på Bulandet i Askvoll i 1744 (begr. 22.

¹ Alderen er angitt til 29 år i 1701, til 40 år i 1716 og til 69 år ved begravelsen i 1744.

mars). Han var sønn av Østen Jørgensen (f.ca. 1654) som hadde ett av tre brukene på Våge fram til 1706.

Østen Jørgensen drev et bruk på Våge i Askvoll (nå Fjaler) fram til 1706. Kona til Østen het Agathe. De hadde i alle fall disse barna: Jørgen (f.1672*) og Mose (f.1683*)².

Jørgen flyttet tidlig til Bergen. I 1701 var han i artilleriet på Bergenhus. Han var trolig blant de første arbeiderne som kom til Årdal kobberverk. I regnskapet for 1707 står at han bl.a. fikk betalt for «at gjøre papir og skyde». Det betyr at han hadde kompetanse med kruttsprengning. Det stemmer vel godt med at han tidligere hadde vært i artilleriet?

I januar 1710 reiste Jørgen tilbake til Bergen³ og ble i mai 1716 innrullert i marinen i forbindelse med krigen med Sverige⁴. Han må ha kommet helskinnet fra krigen for senere finner vi ham igjen på plassen Gjelsenest på Bulandet utenfor Askvoll. Der døde han i 1744. Jørgen var gift da han bodde i Årdal, men vi kjenner ikke navnet på kona derfra. Av skiftet fra 2. oktober 1744 ser vi at enka het Dorte Ellingsdatter. Det framgår av skiftet at de hadde barn, men navnene deres er ikke nevnt da det ikke var noen arv å fordele. En sønn er likevel kjent:

- 1. Henrik, født ca. 1711, trolig i Bergen, og død i Askvoll 1735 (begr. 30. okt.).

Kjell Olsen Lappegard (1678* – 1733), kullbrenner

Kjell var født i Hallingdal omkring 1678 og døde i Årdal 1733 (begr. 1. feb.). Han var sønn av Ole Eriksen Lappegard (f.ca. 1664) og Kari Knutsdatter (f.ca. 1640) fra Ål i Hallingdal.

Ole Eriksen var sønn av Erik Knutsen (f.ca. 1600) som hadde Nordre Lappegard fra 1640-tallet. Da faren døde, var det trolig stefaren som først overtok gården, men rundt 1664 overtok Ole Eriksen. Han satt tungt i det. I 1675 ble han stevnet for tinget p.g.a. en tvist om odelsretten og i 1678 måtte han pantsatte 2/3 av gården for å holde det gående. I 1680 pantsatte han resten. Rundt 10 år seinere er det Oles yngre bror Guttorm Eriksen som sitter med gården. Da var kanskje Ole død. Ole var gift med Kari Knutsdatter fra Arnegard. Ingen andre barn enn Kjell er sikkert kjent⁵. Hvordan det gikk med Kari og Kjell etter 1690 er ikke kjent, men det skal nevnes at Kari hadde en bror som slo seg ned på Bygstad i Holmedal i Sunnfjord.⁶

² Opplysningene her er basert på bygdeboka for Askvoll.

³ I krigsstyrskattmannallet for Bergen fra 9. mai 1714 finner vi denne personen: "Jørgen Østenßen, Drager, og under Brantordningen, Slet tilstand".

⁴ Øvrebø 1996:67.

⁵ Bygdeboka (Warberg 2008) omtaler en eldre bror av Kjell som skulle hete Guttorm. Han er imidlertid ikke sikkert dokumentert og ganske sikkert resultat av en forveksling.

⁶ Hovedkilden til koblingen mellom Kjell Olsen Kullbrenner og Kjell Olsen Lappegard er opplysninger i skiftet etter Christi Knutsdatter Sæl i Ål datert 18. juli 1738. Der står det at hennes arvinger er: «1te den sal. Qvindes broder Knud Knudsen Bygstad i Holmedals Præstegield i Bergenhuus lehn, 2det den Sal. Qvindes Søster Kari Knudsdaatter, som ved døden er afgaaed, og i ægteskab med afgangne Ole

Uvisst av hvilken grunn forlot han Hallingdal omkring 1705 og bosatte seg i Årdal. Her fikk han arbeid som kullbrenner ved Årdal kobberverk. I 1712 bodde han på Årdalstangen der mye av kullbrenningen skjedde for å redusere transporten over Årdalsvannet.

Kjell var gift med Marte Olsdatter, men vi vet ikke noe om hennes opphav. Hun bodde som enke i Årdal i 1734. Kjell og Marte hadde disse barna:

- 1. Kari ble født i Årdal 1712 (dpt. 16.okt.1712) og døde på Kongsberg 1745 (begr. 14.aug.). Hun giftet seg i Årdal 8.des.1743 med Ingebrigt Jacobsen som arbeidet en periode ved Årdal kobberverk. Ingen barn er kjent.
- 2. Anders ble født i Årdal i 1719 (dpt. 25. juni) og døde på Kongsberg i 1766. Han ble døpt Andreas, men kalte seg Anders som voksen. Anders dro til Kongsberg ca. 1737. Der giftet han seg 3. okt 1744 med Anne Katrine Rasmusdatter Sahlgård. De bodde i Kjennerudgrenda og fikk i alle 5 barn.

Kjell Pedersen Friis (før 1695 – 1740*)

Det er ikke kjent hvor og når denne Kjell var født, men da han flere ganger blir omtalt med «Nordfjord» som etternavn, må vi tro at han kom derfra. Han døde mellom 1735 og 1745, muligens i Bergen¹.

Kjell kom til Årdal kobberverk rundt årsskiftet 1708/1709². De første årene hadde han ikke fast arbeid ved verket, men arbeidet i perioder som dagarbeider. Fra 1714 ser det ut til at han overtok som forpakter av Midtun, – en gård i Øvre Årdal som Kongen hadde kjøpt til verksgård. På denne tiden giftet Kjell seg med ei bondedatter fra Fardalen, men inntektene fra gårdsdriften var kanskje ikke nok til å fø familien. Fra høsten 1716 til våren 1720 arbeidet han nemlig som gruvearbeider, trolig med unntak av en lang periode i 1717. Siste lønn som fast ansatt fikk han i april 1720, men han gjorde verket forskjellige tjenester også etter dette.

Kjell var gift med Synnøve Jonsdatter Holseter. Hun var datter av Jon Endresen Holseter (ca. 1640 – 1735) og Brita Eriksdatter (d. ca. 1744) og dermed søster av [Erik Jonsen Holseter](#) (ca. 1698 – 1743). Kjell og Synnøve hadde i alle fall disse to barna:

- 1. Thomas ble født på Midtun i Årdal tidlig i 1715 (dpt. 17. feb.) og døde i Bergen 1758. Iflg. Laberg (1932:393) kjøpte Thomas i 1737 et bruk på Nundal i Årdal, men han måtte selge det fra seg igjen to år senere. Han giftet seg i Årdal 30. okt. 1740 med Gro Eriksdatter som trolig var datter av Erik Johannessen Nundal (f.ca.1691) og Marite Thomasdatter Ve. Hun var født 1716

Lappegaard etterladet sig børn Nemlig 1 Søn Kiel Olsen som ved døden er afgaaed, og i ægteskab med Marthe Ols daatter efterladet sig 2de børn, Anders Kielsen 18 aar gammel fra Bergenhuus lehn, og Karie Kiels daatter 24 aar gammel ugiff.». Ellers er opplysningene om Kjells bakgrunn hentet fra Warberg 2008:184.

¹ I skiftet etter konas søster fra 1745 står at hun var enke og bodde i Bergen.

² Hans finnes ikke i regnskapene for 1708, men fra januar 1709.

(dpt. 10. okt.) og døde i Bergen 1774 (bgr. 8. jan.). De flyttet til Bergen rundt 1742. Der er Thomas først registrert som soldat og senere som "steenbryder". Thomas og Gro fikk i alle fall 4 barn.

- 2. Torstein ble født på Midtun i Årdal i 1717 (dpt. 8. aug.). Hans skjebne er foreløpig ukjent.

Knud Christensen Lerche (1675* – 1762), proviantskriver

Knud Lerche var født i Danmark ca. 1675³, trolig i byen Nyborg, og døde i Årdal(?) i 1762. Han var sønn av Christen Jacobsen, borger og kjøpmann i Nyborg⁴, og hans første kone Giertrud Knudsdatter.

Knud Lerche skriver selv i en søknad om forfremmelse (datert 21.feb.) at han i 1720 hadde vært ansatt som kullfogd ved Årdal kobberverk i 14 år. Dette skulle bety at han kom til verket omkring 1705⁵. Søknaden ble innvilget og han avanserte til proviant- og materialskriver. Rundt 1725 omtales han som gruveskriver. I et skifte etter søsteren fra 1755 kalles han «Kgl. mayst. Proviant og Material Skriver samt Hytteskriver, Protocollist og Anstaltsfører ved det Aardalsche Kaaber Verck». Knud var ansatt ved verket helt til driften ble innstilt omkring 1734 og var således den av verkets betjenter som var ansatt der i lengst periode.

Knud var gift med Anne Christoffersdatter Morgenstjerne, datter av Christoffer Giertsen Morgenstjerne d.y. (1635–1684), proprietær til Hovland i Årdal, og Øllegård Jansdatter Teiste (f.1641). Knud og Anne hadde i alle fall disse barna:

- 1. Øllegård Lerche ble trolig født i Årdal omkring 1710. Hun døde i Årdal i 1771. Hun var gift med

³ Han sier i selv i en søknad datert 2. mars 1756: "... at andholde, hos Deris Excellence med samptlige Høye Herrer at ieg paa min gamle alder af 76 aar, som er geleydet med fattigdom og svagheit, naadigst maatte igien forundis nogenledis pangnsion..."

⁴ En gjetning kan være at Christen Jacobsen Lerche var sønn av Jacob Madsen Lerche (1596–1658) som var kjøpmann, toller og rådmann i Nyborg. Han var g.m. Karen Nielsdatter (1594–1660). Jacob var eldste sønn av Mads Jepsen Lerche (ca. 1550–1608), rådmann i Nyborg, og Sissel Knudsdatter (1574–1648). Mads Lerche bygget en stor kjøpmannsgård i Nyborg som sønnen Jacob senere utvidet. Gården er meget godt bevart og brukes i dag til museum. Mads var iflg. Per Neremo kanskje bror av Lauritz Lerche som har stor etterslekt i Trøndelag. Knud Christensen Lerche hadde altså slektninger (firmenninger) i Norge.

⁵ Om hans engasjement ved verket skriver Schmidt(?) i et notat til sesjonen: "... Til desbedre eftertrøck Hyttemester Bolstorfs foretagen præconcepte intention, antog hand Knud Lerche /: Een paa Tangens Eyland boende u-roelig og u-rigtig menniske, hvilken formeedelst atskillige u-lovlige begaaende accesser mig jmedens Hyttemester Bolstorfs ankomst ved verket bleeven til Een aabenbar fiende /: til een Kullfoget her ved vecket udj nestafvigte Juny maaned, icke at saadan een u-rigtig persohn til hans Kongl. Majts. tienniste her ved vercket veret fornøden, men desmeere for dend aarsag skyld at bemte. Lerche sig ladet bruge til een Apostel for bønder og almuen at indprædicke og skrive hvad deris Religion og Credit for almuen kunde befordre til een recompancering." Denne kraftsalven må sees i lys av at notatet var en del av en bitter strid mellom funksjonærene ved verket. [Første legg i pakke 30 under bergverksaker, real.ord.avd., hylle 4A13723]

overstiger ved Årdal kobberverk [Andreas Mathiassen Schmidt](#).

- 2. Christoffer Christian Lerche ble født i Årdal i 1715 (dpt. 15. des.). Han flyttet til København der han etablerte seg som kjøpmann. Han fikk borgerbrev i 1755.

Knut Anfinnsen Lirhus* (1656* – ett 1710)

Knut var trolig født på Voss omkring 1656. Ved manntallet i 1701 bodde han som leilending på Lirhus på Voss. Han arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden 1708–1710¹. Han ser ut til å ha forlatt verket i juli 1710 og hans senere skjebne er ukjent, men det kan kanskje være han som i 1719 gifter seg på Voss med Marite Knutsdatter Gjerstad. Han bodde da på gården Ringheim. Fra 1723 og i alle fall fram til 1729 hadde han bygsel på en del av Gjerstad.

Knut Einarsen Dalåkre (1687* – 1717)

Knut var født i Årdal rundt årsskiftet 1687/1689 og døde samme sted i 1717 (begr. 17. mai). Han var sønn av Einar Knutsen Dalåkre (ca. 1658–1739) og Gjertrud Olsdatter (ca. 1664–1739).

Einar Knutsen Dalåkre var trolig fra Holseter i Øvre Årdal. Han kjøpte Dalåkre i 1692, men brukte de første årene bare halve gården. Kona var fra nabogården Asperheim. Einar strevde iflg. bygdeboka hardt for å klare sine økonomiske forpliktelser, men klarte å holde på gården livet ut. Einar og Gjertrud fikk i alle fall 8 barn: Knut (ca.1687–1717), Thomas (f.ca.1693) var visstnok noe sykkelig og ønsket ikke å overta farsgården, Ole (f.ca.1695) rotet seg borti en del ulovligheter og rømte til slutt fra bygda, Torstein (ca. 1697–1769) kom til Ambla på Kaupanger, Sjur overtok Dalåkre, Siri døde som liten, Marit og Sigrid giftet seg og flyttet til Valdres, Ingeborg og Mari var trolig ugifte, og Brite (f.1716) som vi ikke vet skjebnen til.

Knut arbeidet som gruvearbeider ved Årdal kobberverk fra sommeren 1715 til høsten 1716². Lønna var på 3 ½ rd/mnd. Han var eldste sønn på Dalåkre og var vel utsett til å overta i alle fall det ene bruket der, men han døde før han var fylt 30.

Knut Larsen Jostedal (1682* – 1740)

Knut var født i Jostedalen omkring 1682³ og døde på Bolstad i Luster 12. juni 1740. Han var sønn av Lars Knutsen Espe (ca. 1648 - ca. 1725) og Gunvor Klausdatter Hellegård (ca. 1662 - ca. 1719). I kildene fra Årdal kalles han gjerne "Knud Justedøl" e.l.⁴

¹ Lønningslistene kan tyde på at han forlot Årdal i september 1709, men at han kom tilbake neste sommer for å arbeide der om sommeren (mai-juli).

² Første måned i regnskapet er 6. bergmåned 1715 og siste 8. bergmåned 1716.

³ Alderen er oppgitt 33 år i 1714-manntallet ved kobberverket, 44 år i 1726-manntallet.

⁴ At dette er Knut Larsen fra Espe i Jostedalen, ser vi bl.a. av Øverbø (1996). Der får vi nemlig vite at Knut Larsen Espe

Lars Knutsen Espe⁵ (ca. 1648 - ca. 1725) kom opprinnelig fra Snøtun i Jostedalen, men overtok senere Espe. Han giftet seg ca. 1675 med Gunvor Klausdatter Hellegård (1662*-1719*). Hun var datter av Klaus Sjursen Hellegård og Marte(?) Jacobsdatter Bergset. Lars og Gunvor hadde i alle fall to barn: 1. Knut (1682*-1740). 2. Halvor var født ca. 1692. Han overtok farsgården og døde på Espe ca. 1756.

Knut kom til Årdal kobberverk i mars 1707 og er da ført blant "unge og nyantagne sprengere og haspelknecker". Lønningen var på 3 ½ rd/mnd. Etter tre måneder forsvant han fra verket, men vendte tilbake i august 1708. Etter dette arbeidet han fast som sprenger ved verket helt til 1734 med unntak av en pause i 1718/1719 da han tilsynelatende ikke oppholdt seg i Årdal. Kort tid etter at driften ved verket ble innstilt, fikk Knut seg bruk under Bolstad i Luster og flyttet dit.

Knuts første kone het Brita, men opphavet hennes er ikke kjent⁶. Knut giftet så på nytt med Kirsti (Christi) Nilsdatter (1695*-1755). Hun var fra en plass under Bringe i Luster og datter av Nils Botolvsen Haugen (1670–1743) og hans første kone. Det er uvisst når og hvor de giftet seg, men i 1714 hadde Knut en forsørgelsesbyrde på 2 personer, så det kan tenkes at de var gift før dette. Det skal også nevnes at Knuts forsørgelsesbyrde iflg. et manntall fra Årdal kobberverk var økt til 5 personer i 1726. Det stemmer godt med det vi vet om barna Knut. Her er barna til Knut:

- 1. [Lars Knutsen Jostedal](#) (f.ca.1708) som arbeidet ved Årdal kobberverk i 1726 og 1738.
- 2. NN. En sønn som ble født sommeren 1711 og døde samme høst (begr. 22.nov.).
- 3. [Nils Knutsen Jostedal](#) (f. 1715*) som arbeidet på verket de siste årene før driften ved verket ble innstilt i 1734.
- 4. Brite, født i Årdal 1716 (dpt. 21.mars) og død samme sted i 1718 (begr. 18. des.).
- 5. Torstein ble født våren 1720 (dpt. 1.apr.), men døde senere samme år (begr.1.1.1721).
- 6. [Torstein Knutsen Jostedal](#) (1721–ett 1762) arbeidet ved Årdal kobberverk i den siste driftsperioden.
- 7. Mathias ble født i Årdal i 1724 (dpt. 12. nov.). Han ble konfirmert i Luster i 1742. Seinere skjebne er ukjent.

ble innkalt til krigstjeneste i 1710. I merknadslisten står det da: "Er hiemme paa bergwerchet Aar- og Sembsdahl". Kilden skal være Avgangsliste for Bgh.reg. 10/4 1710 (RA, Stathaldararkivet D.IV.42 og/eller do. 3/5 1710 (SAB, Stiftamtmanden i Bergen, Inr. 1058) Videre har Øverbø notert at Knut ble permitteret 210811.

⁵ Informasjonen om Lars og familien hans er hentet fra bd. V av bygdeboka for Luster.

⁶ I skiftet etter Torkild Eriksen* Bolstad fra Luster datert 16. mai 1708 var arvingene Anders Torkildsen* Mørkrød som arvet en broderlodd og «Knud Bolstadz U-myndige Søn, Lars Knudzen som arfu en Søsterloed». Når vi vet at Knut Larsen Jostedals sønn Nils kjøpte et bruk på Bolstad i 1734 og at Knut trolig flyttet dit senere, er det en rimelig hypotese at Knuts første kone var datter av Torkild Eriksen Mørkrød, at Knut bodde på Bolstad før han kom til Årdal, - og dessuten at Lars må være født før 16. mai 1708.

Knut Pedersen (før 1710 – ett 1740?)

Knut ble ansatt som gruvearbeider ved Årdal kobberverk i 1726¹ (se også under Knut Siverson) og arbeidet der fram til driften ble innstilt i 1734. Foreløpig vet vi ikke stort mer om denne Knut², men han er trolig den Knut Pedersen som giftet seg med Lucie Iversdatter i Årdal 11. sep. 1729. Hun var født ca. 1698 og døde i 1740 (begr. 2. okt.). De hadde disse barna:

- 1. Mari ble født i Årdal 1730 (dpt. 8. okt.). Hun døde ganske liten (begr. 23. mars 1732).
- 2. Mari (Marite) ble født i Årdal 1732 (dpt. 29. sep.). Det er vel trolig hun som er kalt Marite i skiftet etter moren. Mari må ha vært gift for i 1801 blir hun ført som enke³. Hun bodde da hos søsteren på Vangsnæs.
- 3. Valentin, født i Årdal 1734 (dpt. 14. nov.). Han døde trolig som liten da han ikke er nevnt i skiftet etter moren.
- 4. Sara ble født i Årdal 1737 (dpt. 23. apr.) og det ser ut til at hun døde på Kalvvik i Vik i 1812 (begr. 15. nov.). Hennes skjebne er foreløpig ikke helt sikkert kjent, men mye tyder på at hun ble gift i Leikanger 15. apr. 1771 med Lars Ambjørnsen Grinde (ca. 1745-1809)⁴. I 1801 bodde de på en plass under Vangsnæs. De fikk i alle fall ett barn, nemlig datteren Lucie (dpt. 10. juni 1774). I 1801 var hun tjenestejente hos Lars Nilsen Vangsnæs og døde i 1813 (begr. 5. des.).

Lars Knutsen Jostedal (1709* – 1777)

Lars var født i Årdal omkring 1709 og døde samme sted i 1777. Han var sønn av bergmann [Knut Larsen Jostedal](#) og hans første kone, Brita. Lars hadde "sommerjobb" ved Årdal kobberverk allerede i 1720 og hadde en del tilfeldig arbeid ved verket utover på 1720-tallet. I 1727 ble han ansatt som læresprenger. Etter at driften ved verket ble innstilt, finner vi ham som husmann på Øren. Da driften ved kobberverket ble tatt opp igjen 1757-1762, fikk han arbeid som sprenger.

Lars giftet seg i 12. des. 1734 med Gjertrud Olsdatter Hæreid (ca. 1708 – ett 1763) som var datter av Ole Pedersen Hæreid og Synnøve Johannesdatter Eri⁵. Omkring 1743 slo Lars og Gjertrud seg ned på plassen Geithus under Ve etter at *Ole Botolvsen* som tidligere

hadde plassen, flyttet til Kongsberg. Lars og Gjertrud fikk disse barna:

- 1. Ola ble født i Årdal 1735 (dpt. 20. mars). Hans skjebne er ukjent⁶.
- 2. Brita ble født i Årdal omkring 1736 og døde på Midtun i Årdal 6. februar 1821. Hun giftet seg 26. oktober 1760 med Amund Hermundsen (1725-1811). Stor etterslekt i Årdal.
- 3. Synnøve var født i Årdal 1738 (dpt. 14. des.). Døde som liten.
- 4. Knut ble født i Årdal 1739 (dpt. 6. des.) og døde samme sted 1. april 1791. Han ble gift i Årdal 27. november 1777 med Guro Pedersdatter Hestetun (1753- ett 1801) som var datter av Peder Madsen Hestetun og Brita Ellefsdatter. Knut og Guro kom til plassen Geithus under Ve. De har stor etterslekt i Årdal.
- 5. Guri ble født i Årdal 1744 (dpt. 1. nov.) og døde på Årdal 4. feb. 1827. Hun giftet seg i Årdal 3. nov. 1770 med Erik Olsen (ca. 1749 - 1792). De drev et bruk på Midttun og har stor etterslekt i Årdal.
- 6. Kirsti ble født i Årdal 1747 (dpt. 30. apr.). Hun var tvillingsøster av Synnøve og døde trolig ganske ung.
- 7. Synnøve ble født i Årdal 1747 (dpt. 30. apr.). Hun var tvillingsøster av Kirsti og døde trolig ganske ung.
- 8. Nils ble født i Årdal 1748 (dpt. 2. juli) og døde samme sted i 1827 (begr. 13. feb.). Han giftet seg i Årdal 4. juli 1784 med Anne Ludvigsdatter (1762-1820). Hun var datter av Ludvig Endresen Holseter. Han har stor etterslekt i Årdal.

Lars Knutsen Voss (før 1695 – 1719)

Lars var trolig fra Voss og døde i Årdal etter å ha blitt stukket ned med kniv i en kranjel med naboen og arbeidskameraten [Abraham Svensen](#) den 25. juni 1719.

Det er ikke helt klarlagt når Lars kom til Årdal. Da driften ble innstilt i 1734 forelå det en søknad fra enken etter Lars Knutsen Voss om pensjon. I søknaden het det hennes mann hadde "staaet 14 aar udj arbeide". Det skulle tilsi at han kom til Årdal allerede i 1705, men det kan tenkes at dette var en smule overdrevet. Han figurerer imidlertid ikke i lønnslistene før i 1710, men en Lars Knutsen fikk i årene før flere ganger betalt for strøjobber. I 1707 fikk han f.eks. betalt for å ha fraktet 1 ½ favn bjørkeved til Brekkegruven. Omkring 1713 fant Lars malm i lia et par kilometer nord for Blåberget gruver og her ble det drevet ut malm i nesten 10 år. Gruvene her ble kalt *Lars Knutsens skjerp*. Senere er gruvene kalt Åbøle gruve.

Lars var på flere måter en betrodd medarbeider. I 1717 ble han f.eks. sendt til Bergen med et brev det hastet med å få fram. Reisen gikk med båt til Gudvangen der han leide hest og red landveis om Voss til Bergen.

¹ Første gang i lønnslistene 2. bergmnd. 1726. Han finnes også en gang i listene for 1727 (13. mnd.)

² Det er kanskje en viss mulighet for at Knut var fra Valdres. Ved Kongsberg sølvverk arbeidet i tiden 1740-1765 en hauer som het Knut Pedersen. Han oppga Valdres som fødested.

³ Kirkebokdatabasen for Sogn inneholder et par relevante vielser: 1. des. 1765: Tosten Tostensen gifter seg i Årdal med Marithe Knudsdatter. 6. juni 1768: Joen Siverson. Vidne gifter seg i Aurland med Martha Knudd. Østerbø fra "Ourdahl".

⁴ Det er to indisier på at dette er den riktige Sara Knutsdatter. For det første ble den eneste datteren kalt Lucie. For det andre bodde Saras søster Mari Knutsdatter hos Sara og Lars på Vangsnæs i 1801. Alderen på disse to søstrene stemmer heller ikke verst.

⁵ Opplysning fra Arne Moen, Årdal

⁶ En Ole Larsen døde i Årdal 6. oktober 1759, men alderen er oppgitt til 30 år og 4 mnd. Dette passer dårlig, men han kan kanskje ikke utelukkes. Ingen Ole Larsen ble døpt i Årdal rundt 1729.

Lars ble gift i Årdal 10. sep. 1713 med Kari Eriksdatter. Hennes opphav er ukjent. I 1720 fikk hun utbetalt 6 riksdaler som bonus for det malmfunnet Lars gjorde og bodde fortsatt som enke i Årdal i 1734¹. Lars og Kari fikk i alle fall ett barn:

- 1. Lisbet ble født i Årdal i 1714 (dpt. 17. juni). Hennes videre skjebne er ukjent.

Lars Mikkelsen Voss (før 1695 – 1709)

Lars var trolig født på Voss en gang på 1680-tallet og døde i Årdal i 1709. Han opphav er foreløpig ikke nærmere kartlagt.

Lars kom trolig til Årdal i april 1707 og er i lønnsregnskapet da ført blant «Unge og nyantagne sprengere og haspelknekter». Lars døde i 1709 i april eller mai 1709. I avlønningboka står om dette: «Afgik ved Døden. Gud Almegtigst Glæde hans Siel».

Lars Olsen Nordfjord (Berset?) (1689? – ett 1714)

Denne Lars var født en gang før 1690, trolig i Nordfjord, men det er helt ukjent når og hvor han døde. En hypotese er at han er identisk med den Lars Olsen som ble født på Berset i Utvik ca. 1689². Hvis dette er korrekt var han bror av [Rasmus Olsen Nordfjord](#).

Lars kom til Årdal i 1708 der han fikk arbeid som gruvarbeider ved kobberverket til 3 rd./mnd. Det siste vi ser til ham i dokumentene fra Årdal kobberverk, er at han i proviantregnskapet for 6. bergmåned 1714 tok ut mat for 1 rd. Hans skjebne etter dette er ikke sikkert kjent, men hvis han er identisk med Lars Olsen Berset (f. ca. 1689), må han ha reist tilbake til Utvik der han fikk seg et bruk på Åland³.

Lars Olsen i Hagen (1678* – ett 1729)

Lars var født ca. 1678⁴, trolig i Lærdal eller Årdal⁵, men det er ikke kjent når og hvor han døde. Lars er

konsekvent kalt «Lars i Hagen» i kilder fra kobberverket. Navnet kan tyde på at han bodde på Hagen under Ve⁶, men det var også andre plasser som het Hagen⁷.

Lars arbeidet sporadisk for Årdal kobberverk i mange år, – bl.a. fikk han i 1707 betalt for kjøring av bjørkeved til Overberget, men det var først i 1724 han fikk en fastere ansettelse. I 1730 fikk verket ny pliktfogd. Han kalles bare «Lars pliktfogd». Det kan synes rimelig at ledelsen valgte en av sine ansatte til denne oppgaven. Lars i Hagen er i så fall det eneste alternativet.

I 1726 hadde han en forsørgelsesbyrde på 2 personer. Det kan se ut til kona til Lars het Lisbet⁸, men vi vet ikke mer om henne. De fikk i alle fall ett barn:

- 1. Guri ble født i Årdal 1712 (dpt. 16. okt.). Hennes skjebne er ukjent.

Lars Pedersen Gaupne (1695* – ett 1734)

Lars var født på gården Belgen i Luster rundt 1695⁹, men vi vet ikke hvor og når han døde. Han var sønn av Peder Nilsen Belgen (ca. 1635 – ca. 1714) og hans andre kone¹⁰. Etternavnet som ble brukt nokså konsekvent i Årdal, kommer ganske sikkert av hjembygda Gaupne. Ett sted kalles han nemlig «Lars Gaupne».

Peder Nilsen Belgen (ca. 1635 - ca. 1714) kom fra Øvrebo i Luster, fikk bygsel på Belgen omkring 1658 og drev gården i mer enn 50 år. Han var gift to ganger, men navnene på konene er ikke kjent. Med den første kona fikk han sønnen Botolf (ca.1673–1754). Han giftet seg ca. 1698 med Anna Jørgensdatter Drevdal og fikk først bygsle et bruk i Sandvik, deretter i Svangstu. I 1714 byttet de dette bruket med bruket i Nordre Drevdal der Anna hadde vokst opp.

I det andre ekteskapet hadde Peder datteren Siri (ca.1691–1763) som ca. 1712 giftet seg med enke-mannen Didrik Johannessen. De overtok bruket etter faren da han døde ca. 1714.

Lars kom til Årdal kobberverk i juli 1715 og arbeidet der i alle fall fram til sommeren 1724. Det siste vi ser

¹ Hun er i alle fall med på listen over de som mente å ha krav på enkepensjon ad kommisjonen var på besøk i juni 1734.

² Denne hypotesen bygger først og fremst på at Lars i proviantregnskapet fra 1709 er ført rett etter en annen nykomling, nemlig Rasmus Olsen Nordfjord. Dette kan tyde på at disse var brødre. I 1701 bodde de to brødrene Rasmus (f.ca.1679) og Lars Olsen (f.ca.1689) på gården Berset i Utvik. Selv om Lars og Rasmus var meget vanlige navn i Nordfjord på denne tiden, er dette brødrepåret trolig det som passer best. Også en annen arbeider ved Årdal kobberverk på denne tiden kom fra gården Berset, nemlig Knut Markussen (f.ca. 1685).

³ Aaland 1932.

⁴ Lars er med i bergverksmannntallet fra 1726 der alderen er angitt til 48 år.

⁵ Da Lars døpte sin datter i 1712, var alle fadderne fra Utladalen. Likevel finnes det ingen Lars Olsen av passende alder i 1701-mannntallet for Årdal. Den eneste Lars Olsen i Årdal i 1701 er sønnen til Ole Iversen som var husmann under Lægreid. Han var 6 år i 1701 og er neppe aktuell. Den beste kandidaten er kanskje sønnen av Ole Johansen som var husmann under Vold i Lærdal i 1701. Han kalles riktig nok Lasse, men alderen stemmer tålelig bra (19 år). En annen

hypotese kan være at Lars var fra et annet prestegjeld, men at han kona hans var fra Utladalen.

⁶ Navnet skrives i nesten alle kilder "Lars i Hagen". I bergverksregnskapet for 1708 får Lars Olsen j Hagen betaling for kjøring av bjørkeved til Overberget.

⁷ Bruken av faddere kan kanskje si noe om hvor han bodde. Navn som Sjur Svalheim, Nils på Dalen og Marite under Skåri kan tyde på at det var Hagen under Svalheim han hadde navnet fra.

⁸ "Lisbeth i Hagen" og "Siri i Hugen" ble introdusert samme dagen. Hvis *Hugen* er feil for *Hagen*, kan det tenkes at kona het Siri.

⁹ I de første lønnslistene der Lars er nevnt, kalles han "Lars Pedersen Gaupne". Vi må derfor regne med at han kom fra Gaupne selv om han senere alltid er kalt "Lars Gaupne". I 1701-mannntallet for Gaupne er det bare én Lars Pedersen som passer, nemlig Lars Pedersen Belgen, 6 år gml. Hans bakgrunn slik det går fram av bygdeboka for Luster (bd. IV, s.46), passer svært godt med hva vi vet om ham fra Årdal.

¹⁰ I kirkeboka for Kongsberg finner vi flg. blant begravede 7. juni 1734: "Lars Gaupes Q af 79 aar og 6 # gl.". Kan dette bety at Lars flyttet til Kongsberg og at denne kvinnen er kona eller evt. moren hans?

til ham i regnskapene dette året er at han i 7. mnd. arbeidet på Blåbergveien noen dager. Deretter fikk han sykelønn i 4 dager, og så forsvinner han en stund fra lønningslistene. Han har nok blitt boende i Årdal for i 1728 fikk han betalt 12 skilling for stikking av torv som ble levert ved Amsstuen og dessuten for transport av leire til smeltehytta. Han er også nevnt blant kreditorene til verket ved nedleggelsen i 1734, så han arbeidet nok for verket senere også.

Det er ikke kjent om Lars var gift, men en Lars Pedersen forlovet seg i Årdal den 15. des. 1715. Det kan godt tenkes at dette er Lars Gaupen. Den tilkommende het Kari Andersdatter. Vielsen er ikke funnet, men dette er ikke uvanlig i den noe lunefulle kirkeboka for Lærdal/Årdal.

Lars Pedersen Sjøvollen (1694* – 1746)

Lars var født på Brekken ved Røros i 1694 (dpt. 12. sep.) og døde på Kongsberg den 26. oktober 1746 (begr. 31. okt.). Han var sønn av Peder Eriksen Feragen (d.ca.1700), kullbrenner ved Røros Kobberverk og Marte Nilsdatter (d. 1741). Faren døde da Lars var ganske liten og moren giftet seg i 1702 med [Mikkel Johansen Sjøvollen](#) (ca. 1677 – 1740). Lars var for øvrig bror av [Erik Pedersen Sjøvollen](#) (1691*–1714) og [Nils Pedersen Sjøvollen](#) (1692*–ett 1746). Lars ble med til Årdal da familien flyttet dit omkring 1706.

Lars fikk sitt første arbeid ved Årdal kobberverk som malmpukker i august 1707. I 1714 ble han ført som sprenger. Sommeren 1717 flyttet familien til Kongsberg og han fikk da arbeid ved sølvverket. Der bodde han i 1730 og han døde der i 1746. Han døde ugift og skiftet etter ham ble derfor ganske omfattende (9 sider). Bl.a. ble det holdt auksjon over en stor del av hans løsøre. Netto formue var godt og vel 100 rd.

Lars Rasmussen Urnes (1703** – 1761?)

Lars var trolig født på Urnes omkring 1703¹ og døde trolig i Årdal i 1761 (begr. 27. apr.). Han var ganske sikkert sønn av Rasmus Larsen Urnes (f.ca.1661) og Gjertrud Olsdatter Seim (Bratt)².

Lars vokste trolig opp på Urnes, men kom til Årdal senest i 1722. I januar 1728 fikk han arbeid ved Årdal kobberverk til en lønn av 3 ¾ riksdaler pr. bergmåned. Han ble da sagt å være en ung mann. Han arbeidet ved verket til det ble nedlagt omkring 1734.

Lars giftet seg 30. mars 1728 med Elisabet Olsdatter, enke etter [Tore Nilsen](#) (ca. 1694 – 1726). Lars og Elisabet fikk i alle fall disse barna:

¹ Fødselsåret er usikkert. Han hadde imidlertid tre brødre som het Ole, Håkon og Halvor. Etter navneskikkene burde Lars være eldst og Ole den neste av disse. Ole fikk trolig en sønn allerede i 1724 og det skulle tilsi at Lars var født før 1703, men det er flere usikre faktorer her. Han var for øvrig fadder i 1722.

² Se tema 32107 på Digitalarkivets debattforum. Iflg. Lars Øyane hadde Rasmus Larsen sønnene Ole, Håkon og Halvor. For to av barna til Lars ble Håkon Rasmussen Urnes brukt som fadder.

1. Tor ble født i Årdal i 1731 (dpt. 26. mars). Hans skjebne er foreløpig kjent, men det skal nevnes at det bodde en Tor Larsen, 70 år, på Feten i Balestrand i 1801. Han døde i 1806 (begr. 7. apr.).
2. Rasmus ble født i Årdal i 1732 (dpt. 13. juli). Hans skjebne er foreløpig ukjent.
3. Elisabet ble født i Årdal i 1735 (dpt. 4. des.). Hennes skjebne er foreløpig ukjent.
4. Lars ble født i Årdal i 1739 (dpt. 12. apr.). Hans skjebne er foreløpig ukjent, men det skal nevnes at en Lars Larsen døde i Årdal 1763 (begr. 27. feb.), 24 år gammel.

Lars Samuelsen Berge (1687* – ett 1711)

Lars var trolig født i Innvik omkring 1687³, men det er foreløpig ikke kjent hvor og når han døde. Han var sønn av Samuel Olsen Berge (ca. 1641–ett 1701) og Marte Jacobsdatter Roset (d.ca.1706) og dermed bror av [Anton Samuelsen Berge](#).

Samuel Olsen var bruker av Berge fra 1674 og trolig sønn av forrige bruker Ole Mathiassen (f.ca.1622). Kona Marte Jacobsdatter var trolig datter av Jacob Larsen⁴ (ca.1620–1690) og Brite Olsdatter Randabakken. Med kona ser det ut til å kommet velstand til gården ettersom hun eide 18 mk. i Berge, 54 ½ mk. i Hammer, 5 mk. i Sølvberg og 4 ½ mk. i Steinsåker. Aaland skriver at en Lasse Lassesen (ca. 1670–1741) var bruker på samme gården fra senest 1705. Hvordan dette henger sammen, har han ingen forklaring på, men det er hans sønn, Jacob, som har bruket seinere. Anton var den eldste i en søskenflokk med tre gutter. De to andre var Lars (f.ca. 1687) og Ole (f.ca. 1689). Om disse vet vi at Lars tjente i Sogn 1711 og Ola giftet seg i 1708⁵.

Lars bodde i 1701 hjemme på gården Berge i Innvik, men av én eller annen grunn måtte familien flytte fra gården kort tid etterpå. Noen år senere reiste Lars til Årdal der hans eldre bror [Anton](#) hadde arbeidet siden 1707 eller før. Lars finnes i lønningslistene ved Årdal kobberverk fra juni 1709. Allerede året etter ser det ut til at han forsvant fra verket. Den siste måneden han finnes i lønningslistene er september 1710. Iflg. bygdeboka for Innvik tjente han i Sogn i 1711, så han har kanskje tatt seg annet arbeid i Sogn etter at han sluttet ved kobberverket? Hans senere skjebne er foreløpig ukjent.

Lars Torbjørnsen Storesunde (1695* – ett 1742), understiger

Lars var født i Stryn omkring 1695 og døde trolig på Kongsberg en gang etter 1742. Han var sønn av Torbjørn Andersen Storesunde (1645*–1717) og Ingeborg Pedersdatter Storesunde. Han var bror av [Anders Torbjørnsen Storesunde](#).

³ Alderen er satt til 14 år i FT 1701.

⁴ Han var bruker av Roset fra 1646 (Aaland 1974:316)

⁵ Aaland (1974), s. 410.

Torbjørns bakgrunn er ukjent, men kona hans var av gammel ætt på Storesunde. Torbjørn overtok bruket omkring 1674. Han var den første selveier på gården i nyere tid¹. Tre sønner er kjent: Peder (1678*–1728), Anders (f.ca. 1690), Lars (f.ca. 1695). Iflg. bygdeboka overlot Torbjørn gården til sin eldste sønn ca. 1706. Anders og Lars forlot Storesunde i 1714 for å søke seg arbeid ved Årdal kobberverk. Det er skifte etter faren i 1717 og etter moren døde vel 10 år seinere.

Lars vokste opp på Storesunde (også kalt Meersunde) og bodde der i 1701. Sent på høsten i 1714 reiste han til Årdal der hans eldre bror allerede arbeidet ved kobberverket. Lars fikk nå arbeid som lærespenger. Han arbeidet i gruvene til og med 8. bergmåned 1716. Kort tid etterpå reiste han så videre til Kongsberg der han fikk arbeid ved sølvverket. I 1729 hadde han avansert til understiger, men i 1732 er han ført som hauer ved Christianus Sextus gruve.

Lars giftet seg på Kongsberg den 26. mai 1722 med en Maria. Patronymet er vanskelig å lese fra mikrofilmen. Hun må være død før 1732 for den 27. februar 1732 giftet han seg på nytt. Bruden het nå Marte Olsdatter. Lars fikk minst fem barn, men vi kjenner bare navnene på tre av dem²:

- 1. Marte Maria ble født på Kongsberg i 1723 (dpt. 19. jan.). Hennes skjebne er ikke kjent.
- 2. Dorothea ble født på Kongsberg i 1725 (dpt. 11. feb.). Hennes skjebne er foreløpig ukjent.
- 3. NN, må være født i 1732 eller tidligere. Nevnt i manntallet fra 1732. Navn og skjebne foreløpig ukjent.
- 4. Lisbet Katrine ble født på Kongsberg i 1741 (dpt. 25. mars). Hun var trolig oppkalt etter sin svigerinne Elisabeth Katrine Wibe.
- 5. Anne Malene ble født på Kongsberg i 1742 (dpt. 25. nov.)

Lars Torbjørnsen Sølvberg (1686* – 1728)

Denne Lars arbeidet ved Årdal kobberverk allerede i 1707. Flere detaljer tyder på at dette er Lars Torbjørnsen (Torbensen) fra Sølvberg i Innvik³. Han var født der ca. 1681 og døde i Utvik 1728. Han var sønn av Torben Rasmussen Sølvberg (f.ca. 1642) og bror av [Anders Torbjørnsen Sølvberg](#) (f.ca. 1681).

Torben Rasmussen var selv fra Sølvberg og overtok farsbruket (br. nr. 4). Han må være død før 1701 for da er hans enke ført som bruker. Fire sønner er kjent: Rasmus (1678*–1762), Anders d.e. (f.ca. 1679), Anders d.y. (f.ca. 1681) og Lars (1686*–1728). På 1690-tallet drev Rasmus et annet av Sølvberg-brukene (br. nr. 2) og seinere drev han en tid både br. nr. 2 og nr. 4. Dette har

trolig sammenheng med at Anders d.e. var soldat og ble skrevet ut til krigstjeneste i januar 1709. Brødrene Anders d.y. og Lars var da i tjeneste på Årdal kobberverk.

Lars reiste sommeren 1707 til Årdal sammen med broren Anders og der fikk de arbeid som gruvearbeidere. Lars forlot Årdal igjen etter noen måneder, men han kom tilbake igjen i juni 1709. Etter vel ett år reiste han så tilbake igjen til Innvik sammen med bror i september/oktober 1710.

Lars giftet seg med Brite Sverkesdatter fra Berge i Utvik og drev en del av farsgården hennes til han døde i 1728.

Lorentz Didriksen* Albech (1690* – ett 1735)

Lorentz var født på Røros omkring 1690⁴ og døde trolig på Kongsberg en gang etter 1735. Vi kan regne som ganske sikkert at han var sønn av gruveknekt Didrik Nilsen Albech* som arbeidet på Røros i 1685. Lorentz finnes imidlertid ikke i 1701-manntallet for Røros og det er usikkert hva dette kan bety.

Lorentz kom til Årdal kobberverk våren 1721 og fikk arbeid som sprenger. Da driften ved dette verket ble innstilt midt på 1730-tallet, dro Lorentz trolig med familien sin til Kongsberg. Vi finner nemlig barna hans igjen der på 1740-tallet. Lorentz var gift med Ildrid Olsdatter⁵ som var født omkring 1690 og som døde på Kongsberg i 1758 (begr. 11.nov.). Et manntall fra 1726 tyder på at Lorentz og Ildrid da hadde tre barn, men vi kjenner til to barn som ble født etter dette. Her er det vi vet om de nærmeste etterkommerne etter Lorentz og Ildrid:

- 1. *Ole Lorentzen Albech* (1720 – 1745). Han reiste med familien til Kongsberg omkring 1740 og fikk arbeid på Kongsberg sølvverk. I juni 1745 slo han seg dessverre i hjel i gruvene der (begr. 26. juni).
- 2. Marie. Vi vet ikke når hun var født, men hun døde på Kongsberg i 1775 (begr. 20. mai). Hun ble gift på Kongsberg 28.okt.1747 med Ivar Jensen Helland. Da Ivar døde en tid senere, giftet Marie seg på nytt 20.sep.1757 med Wilhelm Pedersen Ve (ca.1730–1785). Han kom trolig fra Ve på Ringerike. Marie og Wilhelm hadde i alle fall 3 barn.
- 3. Ragnhild. Hun var født i Årdal 1724 (dpt. 27.feb.), og døde på Kongsberg 11. jan 1778 (begr.17.jan.). Hun giftet seg på Kongsberg 6.des.1749 med Jørgen Johansen (1724–1780) som var sønn av Johan Mikkelsen (ca.1684–1752)

¹ Pantebok II Ba 1 for Nordfjord (1711–1717), s. 318.

² I kirkeboka for Kongsberg finner vi blant begravede den 6. nov. 1733: "Lars Torbjørnsis datter". Dette kan ha vært Marte Marie (f.1723) eller ett av de barna vi ikke kjenner navnet på.

³ Da han kom til Årdal samtidig med Anders Torbjørnsen, må vi tro at disse var brødre. Skal vi stole på folketellingen fra 1701, er det bare ett brødrepar Anders og Lars som passer. Brødrene Anders og Lars Torbjørnsen Storesunde som kom til verket senere, var for unge til begynne som sprengere i 1707.

⁴ Det må regnes som rimelig sikkert at Lorentz var sønn av Didrik Nilsen. Flere av hans etterkommere brukte Albech som etternavn. Lorentz er i manntallet fra 1726 sagt å være 34 år. Det er ikke funnet noen i kirkeboka for Røros som passer, men den 11. januar 1691 finner vi at "Dirich Nielsens q." blir introdusert. Kirkeboka begynner 1. januar 1691. Vi må derfor tro at Lorentz ble født i november/desember 1690. En innvending kan være at hverken Didrik eller Lorentz er å finne i FT 1701 for Røros. Dette kan f.eks. skyldes at de oppholdt seg på Kvikne eller Tolga da.

⁵ En Ildrid Olsdatter ble døpt i Røros kirke den 4. april 1700. Hun var datter av Ole Thoresen.

og Anne Jørgensdatter (ca.1686–1765)¹. Ragnhild og Jørgen fikk 8 barn som alle brukte familienavnet Albech.

- 4. Elisabeth. Hun var født i Årdal 1726 (dpt.2.jan.1727) og døde på Kongsberg i 1779 (begr. 9.okt.). Elisabeth ble gift på Kongsberg 30.jan.1751 med Hans Olsen Frisch. Han var sønn av Ole Paulsen Frisch (ca.1700–1779) og Anne Hansdatter Lia (1704–1771). De hadde i alle fall én sønn:
- 5. Lars var født i Årdal 1730 (dpt. 2.apr.) og døde på Kongsberg i 1782 (begr. 4. mars). Han var gift med en Anne Marie Didriksdatter som trolig kom fra Gunnes i Sandsvær. Hun var født i 1749 og døde i barselseng på Kongsberg 1779 (begr. 15. okt.).
- 6. Johannes var født i Årdal 1733 (dpt. 27. juli), men døde allerede året etter (begr. 12. des.).

Lorentz Schioldal (1643* – ett 1720), ingeniørløytnant

Opphavet til Lorentz er uklart, men flere kilder opplyser om at han opprinnelig var svensk. Det skal nevnes at han i noen kilder er kalt Lauritz.

I Ovenstads militærbiografi² heter det om Lorentz at han ble engasjert av Gyldenløve i Båhuslen i 1679 og at han ble utnevnt til løytnant 1. jan. 1680. I april 1684 ble han ansatt ved Bergenhus festning som ingeniørløytnant (conducteur). Han var der engasjert i arbeidet med utbygging av festningen i Bergen. Her tjenestegjorde han fortsatt i 1701³ da han ble engasjert av Rentekammeret til å undersøke det malmfunnene som året før var gjort i Årdal. Denne høsten dro han derfor med en liten gruppe arbeidsfolk til Årdal der de oppholdt seg i 8 uker for å finne ut om malmfunnene var noe å satse på. Kongen ville i denne omgangen ikke engasjere seg i gruvedriften i Årdal, men politimesteren i Bergen, [HenrikBlatt](#), benyttet anledningen til å søke om forlening av malmfunnene. Han engasjerte Lorentz til å lede arbeide sommeren 1702. Dette var den første regulære gruvedriften i Årdal. Lorentz fungerte som en

slags overstiger ved Årdal kobberverk i alle fall fram til 1705.

Lorentz var trolig ved Bergenhus under den store nordiske krig⁴. Da Tordenskjold i juli 1719 inntok Carlsten festning ved Marstrand i Båhuslen, ble Lorentz overført til tjeneste ved denne festningen. Her var han imidlertid bare til 1720, og etter dette vet vi ikke hvor det ble av ham.

Lorentz ble i 1689 eller før gift med en Elisabeth Jacobsdatter (el. Jockumsdatter) som døde i Bergen 1728 (begr. 20.sep.). Lorentz og Elisabeth fikk i alle fall 5 barn, men det ser ut til at alle døde som spebarn:

- 1. Anne Marie, død i Bergen 1690 (begr. 3. okt)
- 2. Fredrik Johan, født i Bergen 1690 (dpt. 18. mai), trolig død samme sted i 1692 (begr. 11. juli)
- 3. NN, begravet i Bergen 22.1.1694 (trolig født rundt årsskiftet 1693/94 og tvilling med nr. 4).
- 4. NN, begravet i Bergen 19.2.1694 (trolig født rundt årsskiftet 1693/94 og tvilling med nr. 3).
- 5. NN, død i Bergen 1696 (begr. 3.nov.)

Mads Knutsen Valdres (1680* – 1727), smed

Mads var født i Valdres omkring 1680⁵, trolig på gården Grehammer i Vang som sønn av Knut Madsen Grehammer (1634 – ett 1700). Han døde på Hjelle i Årdal i 1727.

Knut Madsen (1634* – ett 1700) overtok Grehammer i Vang etter faren sin. Han var selveier. Knut hadde i alle fall disse barna: Ola (1667–1749), Thomas (f.ca. 1678), Mads (1680*–1727) og Gunvor (1697*–1738). Ola overtok gården.

Det er litt uvisst når Mads kom til Årdal, men han av dokumenter fra Årdal kobberverk ser vi at han i januar 1708 fikk betaling for to dagers arbeid med kjøring av trekull fra en ferdigbrent kullmile⁶. Senere arbeidet Mads som hyttearbeider fram til sommeren 1710. Etter dette fikk han seg en plass under Hjelle som han drev resten av livet⁷. Han hadde ofte forskjellige oppdrag for kobberverket og i 1713 arbeidet han ganske fast som smed.

Mads var gift med Marite som også skal ha kommet fra Valdres⁸. De hadde i alle fall disse barna⁹:

¹ Hovedkilden til opplysningene om Jørgen Johansen og hans barn er familien Albechs bibel fra 1724 der Jørgen Johansen selv har skrevet inn opplysninger om familien. Faren hans kan kanskje være hauer Johan Mikkelsen som i MT 1732 oppgir å være født på Eidsvold Jernverk og som hadde arbeidet ved sølvverket i 15 år.

² Ovenstad 1948, bd. 2, s. 414.

³ Lorentz forteller selv om dette i et brev til generalfeltmarskalk Wedel datert 27. feb. 1703: «Deris Høygrafflie Excelltz. gifues hermed underdanigst till kiende, at Jeg hafuer for toe Aars tid siden veret beordret af Kongl. RenteCammeret, udj Hans Kongl. Maytz. Nafn till at besichtige Eet Kaabber Gang udj Indre Sogen 20 Mihle Nord herfra Bergen och Jeg var der hend om Høstetider udj 8te Vgers tid, och Jeg har befundet at der er saa Edelbar KaaberErtz som Jeg Nogen tid har sedt, och nu er en Assessor I Hoffretten udj Christiania som boer her J Bergen ved Nafn Hindrich Pladt, Hand har taget bergamtetz Mutung paa samme KaaberErtzgang at fortsette till Hans Kongl. Maytz. Interesse». [RA: General Wedels arkiv. Brev fra det Bergenhuiske Regiment 1701–1710. Pakke 44, legg merket "Daß Bergenhuische Regiment Wie auch VestungsSachen Betreffend Ao 1703"]

⁴ I 1714 bodde han i rode 5 og er i "Manntall over Bergen bys innvånere 9. mai 1714" ført som "Oberconducteur ved Festningen"

⁵ Alderen er oppgitt til 47 år ved begravelsen i 1727.

⁶ I en liten bok med personlige regnskapsnotater fra 1706–1708 som trolig er skrevet av Nils Vognsen, står som utgift for 1708: "Udj Januarj Maaned hafver min dreng Madz Knudsen kiørt udj 2 Dage af een mille som udj Decembr. maaned blef brendt under milebachen - 7 ??"

⁷ I kirkeboka kalles han i denne perioden alltid bare Mads Jelle eller Mads på Hjelle.

⁸ Krossens bygdebok for Årdal.

⁹ Flg. barn er nevnt i skiftet etter sønnen Lasse fra 1783: Gjertrud (enke i Kinserdal), Knut, Synnøve (ugift), Peder (død), Thomas.

- 1. Gjertrud var født ca. 1710¹, trolig i Årdal, og døde i Kinserdal 1787 (begr. 2. jan. 1788)². Hun var gift med Peder Knutsen Kinserdal³ og Anders Olsen Kinserdal. I første ekteskap hadde hun sønnen Mads (f.1735) og døtrene Ragnhild (f.1738) og Kari (f.1740), og i andre datteren Gjøri.
- 2. *Knut Madsen Åbøle* var trolig født i 1712 og døde trolig i 1786. Da det ble drift ved Årdal kobberverk på slutten av 1750-tallet, fikk han arbeid som murer og tømmermann. I 1753 finner vi ham som husmann under Midttun, men i 1768 kjøpte han gården Åbøle for 160 riksdaler og drev den til sønnen Mads overtok. Knut giftet seg i 1737 med Ingeborg Hallsteinsdatter fra Valdres. De hadde 1 barn som har stor etterslekt i Årdal.
- 3. Elling ble født i Årdal 1715 (dpt.6. okt.). Skjebne ukjent, men han må være død før 1783.
- 4. Synnøve ble født i 1716 (dpt. 4. okt.) og levde i alle fall til 1783. I 1763 bodde hun som huskvinne under Øvsttun. Hun døde ugift.
- 5. Peder var født i Årdal 1719 (dpt. 5.mars) og døde på Hestetun i Årdal 1772. I 1763 er han ført som husmann under Øvsttun. Han var gift med Brita Ellefsdatter Holmestad. De hadde 2 barn.
- 6. Thomas var født i 1722 og døde i 1805. Han kom til en plass under gården Ve. Thomas var gift med Sofie Knutsdatter (ca.1711-1793).
- 7. Lasse var født i Årdal 1725 og døde på gården Nundal i Årdal 1783. Han giftet seg med Synnøve Gulbrandsdatter som var enke etter en av brukerne i Nundal. Lasse overtok dette bruket. Lasse og Synnøve hadde ingen barn.
- 8. Anne var ikke gift, men hun fikk ett barn med en Bjørn Bjørnsen. Hun døde trolig før 1783.

Mathias Gjesten (1701* – 1777)

Mathias var trolig i Vik i Sogn født omkring 1701⁴ og døde samme sted i 1777 (begr. 30. nov.). Han var sønn av Gjest Mathiassen (ca. 1658 - 1709) og Dorete Samsons datter (ca. 1666 - 1754)⁵.

Gjest Mathiassen var født ca 1658⁶, trolig i Vik i Sogn, og døde samme sted i 1709 (begr. 2. feb.). I 1701 bodde han som innerst på Turvoll i Seljedalen i Vik, men senere bodde han på Vangsnes. Han giftet seg den 13. november 1692 i Hoprekstad kirke i Vik med Dorete Samsons datter. De fikk i alle fall to sønner: Samson (f.ca.1699)

og Mathias (f.ca. 1701). Som bodde på Turvoll i 1730⁷, men kom senere til Hagen under Hoprekstad⁸, og Mathias (f.ca. 1700) som bodde i Vikøyri.

Mathias kom til Årdal kobberverk i mai 1714, men ser så ut til å ha forlatt verket igjen samme høst. Neste vår kom han tilbake og denne gangen var han i Årdal 1 ½ år⁹, muligens med unntak et par måneder om vinteren¹⁰. Mathias arbeidet som dreng i berghallene, dvs. han plukket ertsholdige steiner på fyllingene. Begynnerlønnen var 1 ½ rd/mnd, men den økte senere med ¼ rd. Den lave lønnen viser at han var ganske ung.

Mathias dro tilbake til Vik og bodde der trolig resten av livet. Det er ukjent hva han livnærte seg av, men han holdt til i Vikøyri der det bodde håndverkere, fiskere og småkremmere.

Mathias var gift tre ganger. Den første kona var Ragnhild Sjursdatter fra Sæbø¹¹. Hun var født ca. 1700 og døde i 1759 (begr. 28. okt.)¹². Mathias giftet seg på nytt andre gang den 20. juni 1760 med Brite Sjursdatter fra Hoprekstad¹³. Hun døde rundt 1768¹⁴ og Mathias giftet seg for tredje gang den 13. okt. 1769 med Ingeleiv Olsdatter fra Refsdal (f.ca. 1732)¹⁵. Mathias hadde 3 barn i det første ekteskapet og 2 i det tredje.

- 1. Johannes var født i Vik ca. 1730 og døde i Sogndal ca. 1759. Han ble 15. nov. 1756 gift i Sogndal med Agate Eriksdatter. De hadde døtrene Margrete (f. ca. 1757) og Ragnhild (f.ca. 1758)
- 2. Gjest. Han bodde i Sogndal i 1777.
- 3. Sjur var født i Vik ca. 1742 og døde i Sogndal 1824 (begr. 3. juli). Han var sersjant i det Sogndalske Kompani. Den 30. juni 1772 giftet han seg i Sogndal med Elen Tøgersdatter Nitter.
- 4. Brite var født i 1770. Hun var gift med husmann Ole Eriksen. I 1801 bodde de på Seimsøyri i Vik.
- 5. Ingri var født i 1773. I 1801 bodde hun med sin mor og stefar på Seimsøyri i Vik. Hun ble senere trolig gift med Hans Sjursen Undi.

⁷ Han ble 3. søndag etter påske 1730 trolovet med Ingeborg Endresdatter Hanekamb og er da kalt "Samson Giestsøn Turevold". De giftet seg 1. søndag etter Trinitatis.

⁸ Se skifte

⁹ Siste måned på lønningslistene var 11. bergmåned 1716.

¹⁰ Han er borte fra lønningslistene den 13. bergmåned i 1716 og 1. og 2. bergmåned i 1717.

¹¹ De ble trolovet 4. søndag i advent 1729. Vielsen er ikke funnet.

¹² Skifte etter henne i skifteprotokoll 7b for Ytre Sogn (1756–1763), fol. 474a.

¹³ Om henne heter det i kirkeboka fra 1760: "længe tilfornæ af en anden besøfuert". Sjeleregisteret fra samme år viser at Brite hadde en Turi Sjursdatter boende hos seg. Hun var 40 år gammel og "dum og uformuigt". Dette var trolig en datter av Brite. Turi døde i 1763 (begr. 13. feb.). Ved begravelsen er sagt å være "et uforstandigt, skrøbeligt og Maal-løst Menneske".

¹⁴ Begravelsen er foreløpig ikke funnet, men det er trolig henne det er skifte etter i skifteprotokoll 8b for Ytre Sogn (1766–1772), fol. 536.

¹⁵ Alderen er angitt til 69 år i 1801-tellingen da hun bodde i Vik med sin datter ingrid og sin andre mann, Torbjørn Olsen.

¹ Hun sies ved begravelsen å ha vært 78 år.

² Skifte av 8. mars 1788 og kirkebok for Hafslo.

³ Skifte datert 26. mai 1741

⁴ Alderen er angitt til 77 år ved begravelsen i 1777, men Mathias er ikke med i 1701-mantallet.

⁵ I tillegg til at det er mange andre indisier, ser vi at Gjest eldste sønn Samson var fadder da Mathias hadde sitt først barn til dåpen.

⁶ Basert på alderen i 1701-mantallet.

Mathias Nilsen (1674* – ett 1746), smelter

Mathias var født i Danmark omkring 1674¹, trolig i Kongsted på Sjælland^{2,3}. Han døde trolig i Årdal en gang på 1740-tallet⁴.

Av et dokument som Mathias la fram i 1731, går det fram at han hadde arbeidet for visestattholder Frederik von Gabel i 16 år, – først «ved den salige Heres Hof» og senere ved hans kobberverk på Grorud⁵. Dette må bety at Mathias ble ansatt av von Gabel rundt 1692 da han var amtmann for Sorø amt, og at han ble med von Gabel da han flyttet til Christiania våren 1700 etter å ha blitt visestattholder og stiftsamtman for Akershus. Da von Gabel satte i gang driften ved det *Gothalfske Kobberverk* på Grorud ca. 1704, fikk Mathias arbeid som knekt ved smeltehytta⁶. Dette verket ble nedlagt omkring 1707 og Mathias ble sammen med stigeren, hyttemesteren og noen andre hentet til Amalienborg smeltehytte i København. I april 1709 kom han til Årdal kobberverk der han arbeidet som hytteknekt og senere smelter⁷. Mathias arbeidet ved smeltehytta på Farnes til driften i Årdal ble nedlagt omkring 1734.

Mathias var gift med Karen Hansdatter. Hun var født i mai 1670 og døde i Årdal i 1751 (begr. 31. okt.). Hennes bakgrunn er ikke kjent. Hun kan ha vært dansk, men det kan også være at hun og Mathias ble kjent etter han kom til Norge. Vi vet om disse barna:

1. Sissel Katrine var født i 1702⁸, men det er ukjent hvor. Hun giftet seg 7. okt.1731 med *Wilken*

¹ I et manntall ved Årdal kobberverk fra 1726 er alderen oppgitt til 52 år.

² Da sønnen Andreas giftet seg i Bergen i 1736, kalles han Andreas Mathisen Kongsted. Dette tyder på at enten Mathias eller kona hans må ha vært fra Kongsted i Danmark.

³ Laberg (1932:375) skriver at sønnen til Mathias, nemlig Jan Henrik, hadde en farbror som døde i København i 1751. I skiftet etter kona som døde i 1752 heter det dessuten at datteren Kirstine Margrete oppholdt seg i København. Dette kan også tyde på at Mathias var dansk.

⁴ Foreløpig siste observasjon er fra oktober 1746. Da var han fadder for sønnens datter Agnete Andreasdatter. Kona døde som enke i 1752.

⁵ Selve dokumentet er ikke bevart, men inspektør Jens Worm viser til det i en attest for Mathias som han skrev i 1731. I attesten står fig.: "*Dend velagte mand og kunsterfaren smelter Mathias Nielsen som tilforn haver verit engageret udi hans Excellence Hr. Geheimeraad og Vice-Stattholder nu salig Hr. von Gabels tienniste, een del ved den salige Heres Hof og en deel ved ved(!) hans kaaberwerck over hyttevesnet(?), tilsammen 16 aar, og det med megen berømmelse, som (den) velbemelte sallig herres søn nu Oberberghauptmand welbaarne Friderich Wilhelm von Gabel, med sidt til Mathias Nielsen udstede Respective Pass paa det aller beste signaliserer.*" [Kilde: Vedlegg til brev fra Mattias Nielsen til geheimråden datert Årdal 3. feb. 1735. Riksarkivet, Rentekammeret. Real. ordn. avd. Bergverksvesen. Designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837. Pakke 33, legg nr. 10]

⁶ Dette er basert på at Georg Mathias Schmidt i sin "selvbiografi" skriver at han selv, hyttemesteren og smelterne arbeidet sammen der (se Johannessens artikkel i Heimen).

⁷ I hytteekstraktene for 1710 er han fortsatt omtalt som "Lehr Schmelzter".

⁸ Alderen er ved begravelsen 7. sep. 1733 angitt til 31 år 4 mnd. og 6 dager.

Pedersen Rønnei (ca.1705–1777), men døde kort tid etterpå (begr. 7. sep. 1733), trolig i barsel-seng. Ved begravelsen noterte presten at hun ble 31 år, 4 måneder og 6 dager gammel.

2. *Johannes Mathiassen* (ca.1706–1737) som arbeidet ved Årdal kobberverk og ved Kongsberg sølvverk.
3. Fredrikke Katrine. Hun var trolig født rundt 1708⁹, men det er uvisst hvor. Sommeren 1716 hadde hun "sommerjobb" som ertsvasker ved Årdal kobberverk i 16 ½ uke sammen med 13-14 andre jenter. Hun ble omkring 1731 gift i Årdal med *Jørgen Jensen (Bratt)* som arbeidet ved Årdal kobberverk. De flyttet senere til Kongsberg.
4. *Andreas Mathiassen* (ca.1709-ca.1750). Han arbeidet ved Årdal kobberverk i 1726, men flyttet senere til Bergen der han utdannet seg til skomaker.
5. Kirstine Margrete var født omkring 1710, trolig i Årdal. Som Fredrikke hadde hun "sommerjobb" som ertsvasker ved Årdal kobberverk i 1716 (16 ½ uke). Det er mulig hun fikk et barn i 1735 for hun måtte stå offentlig skrifte i kirka 31. juli 1735, men flere detaljer om dette er ikke kjent. Hun levde ennå i 1752 og bodde da i København. Det er ukjent hvordan det gikk med henne senere, men hun kom trolig tilbake til Årdal¹⁰.
6. Malene ble født i Årdal i 1711 (dpt. 22. nov.) og døde samme sted i 1782 (begr. 24. nov.). Hun ble gift i Årdal 15.nov.1739 med *Andreas Antonsen Hartung* (ca. 1711–1755).
7. *Johan Henrik Mathiassen* (ca. 1714-????). Han ble 12.apr.1739 gift med Else Toresdatter Hestetun. Han arbeidet ved Årdal kobberverk midt på 1730-tallet og var understiger ved verket i den siste driftsperioden 1756–1762.

Mathias Olsen Nordfjord (1679* – 1723)

Mathias ble født ca 1679¹¹, trolig i Nordfjord¹², og døde i Årdal i 1723 (bgr. 7. nov.). Opphavet hans er ikke sikkert kjent¹³.

Mathias arbeidet ved Årdal kobberverk, men vi vet lite om hans første år ved verket. Han kan trolig ha begynt

⁹ Skiftet etter moren fra 1752 viser at hun var eldre enn Kirstine Margrete. Lønningen til jentene hun arbeidet sammen sommeren 1716 tyder på at hun var mellom 6 og 10 år.

¹⁰ I ekstraskattmanntallet fra 1763 finner vi en Kistine Mathisd. som var tjenestepike hos verksledelsen på Midttun (Hartvig von Linstow og Andreas Schmidt).

¹¹ Da han døde i 1723, er alderen satt til 44 år

¹² Han kalles stort sett bare Mathias Olsen eller Mathias ved Vannet, men i lønnslisten fra 6. bergmåned 1720 kalles han Mattias Olsen Nordfjord. Denne måneden var han med Worm og 4 andre fra verket til Bergen. Måneden deretter var han i arbeid på guvene.

¹³ Det er én Mathias i manntallet for Nordfjord fra 1701 som passer. Han var fra Dokkseter i Innvik. Iflg. Øvrebø (1996:91) døde han i krigen mot svenskene i 1719. Forklaringen må være at han ikke bodde hjemme i 1701 eller at Øvrebø har tatt feil i dette tilfellet.

som løsarbeider så tidlig som 1714¹, men det er først i 1720 at han finnes i lønningslistene som fast ansatt². Mathias bodde på en plass under Lægred som ble kalt "Ved Vannet". Dette kan tyde på at han arbeidet med kullbrenning. Mye av kullbrenningen for verket foregikk her.

Mathias giftet seg i Årdal 18. des. 1718 med en Mette Olsdatter som vi ikke kjenner opphavet til. Som enke giftet hun seg på nytt 1. jan. 1737 med Rasmus Olsen. Mathias og Mette fikk to barn:

- 1. Kirsti født i Årdal 1719 (dpt. 23. mars). Skjebne ukjent.
- 2. Ole født i Årdal 1720 (dpt. 1. jan. 1721). Han levde ennå i 1779. Ole giftet seg i Lærdal 26. okt. 1750 med Guro Jonsdatter Grøto som var datter av Jon Anfinnsen Grøto og Kari Botolvsdatter. Hun var født i Lærdal ca. 1730 og døde samme sted rundt årsskiftet 1778/1779 (begr. 21. jan. 1779). Ole og Guro slo seg ned på husmannsplassen Fossen under Grøto. De fikk 6 barn: a. Mathias. b. Kari som ble gift med Christoffer Iversen Sande. c. Jon (f.ca.1757). d. NN (dpt. feb. 1757). e. Mette (f.ca.1761). f. Malene (dpt. 6. jan. 1766).

Mikkel Christensen (Før 1695 – ett 1718)

Det er dessverre lite vi vet om denne Mikkel, men han hadde ganske sikkert en bror som het [Hans Christensen](#). Mikkel og Hans Christensen kom nemlig samtidig til Årdal kobberverk og forlot også verket samtidig.

Mikkel kom til Årdal kobberverk sommeren 1715. Da han og broren ankom, ble de først satt til malmpukking ved smeltehytta, men senere arbeidet de i gruvene. Lønna var da 3 ½ rd/mnd, så de var nok ikke helt unge da. Høsten 1717 var både Hans og Mikkel på Bergenstur. Da var de mannskap på båten som bragte direktøren og hans følge til Bergen, – en tur som i alt tok 6 uker. Mikkel forlot verket våren 1718

Mikkel Johansen Sjøvollen (1678* – 1740), understiger

Mikkel var født på Røros omkring 1678 og døde på Kongsberg i desember 1740 (begr. 5.jan.1741). Han var ganske sikkert sønn av Johan Jørgensen Sjøvollen som i 1701 bodde på Sjøvollen i Brekken nord for Røros. Mikkel var bror av [Jon Johansen Sjøvollen](#) (ca.1667 – 1735), [Ole Johansen Sjøvollen](#) (ca. 1674 – ett 1713) og [Nils Johansen Sjøvollen](#) (ca. 1678 – ett 1717). Manntallet fra 1701 tyder dessuten på at de hadde en bror som het Jørgen (ca.1670–1729).

I manntallet for 1701 finner vi Mikkel som tjener hos Marte Nilsdatter i Brekken, enke etter kullbrenner Peder Eriksen Feragen. Kort tid etter giftet Mikkel og

Marte seg. Mikkel arbeidet en tid ved Røros Kobberverk, men sommeren 1707³ flyttet han så med familien til Sogn for å arbeide ved Årdal kobberverk. Han er nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som ble ansatt først da Kongen kjøpte Årdal kobberverk i 1708. Her var han ansatt til ca. 1717, de siste årene som understiger. Omkring 1718 reiste så familien til Kongsberg der Mikkel fikk arbeid på sølvverket, først som hauer og senere som understiger.

Om Marte Nilsdatter vet vi ikke så mye, men vi må tro at også hun var fra Røros. Hun døde på Kongsberg omtrent samtidig med Mikkel (begravet samme dag som ham). I kirkeboka står at hun da var 56 år gammel, men dette må være minst 10 år for lite. Hun må i alle fall ha vært født før 1675. Marte hadde nemlig tre sønner fra sitt første ekteskap. Det var [Erik Pedersen Sjøvollen](#) (ca. 1690–1714), [Nils Pedersen Sjøvollen](#) (ca.1692-ett1746) og [Lars Pedersen Sjøvollen](#) (1694–1746). Mikkel og Marte fikk fire barn:

- 1. [Johan Mikkelsen Sjøvollen](#) (ca. 1703 – ett 1732) som også arbeidet ved Kongsberg sølvverk i 1732.
- 2. Karen var født på Røros(?) ca. 1704 og døde på Kongsberg i 1772 (begr. 19. mars). Hun var blant de jentene som i 1716 hadde "sommerjobb" som ertsvasker ved Årdal kobberverk (16 ½ dag). Karen var gift med Christoffer Hansen Wølner (ca. 1706–1757) som var pukkestiger ved Kongsberg sølvverk. De hadde i alle fall 5 barn.
- 3. Anne var født på Røros eller i Årdal før 1712 og døde på Kongsberg mellom 1735 og 1741. Som søsteren hadde hun "sommerjobb" som ertsvasker ved Årdal kobberverk i 1716 (16 ½ dag). Hun var gift med mestersmed Cornelius Jacobsen (Aalborg?) og hadde 3 barn med ham.
- 4. NN, en datter som var født i oktober 1714, men som døde etter ett døgn.

Mons Levorsen (1670* – ett 1729)

Mons Levorsen var fra Voss og sannsynligvis født der omkring 1670. Det er foreløpig ikke kjent når og hvor han døde, men han bodde ennå på Voss i 1729. Hans foreldre er ikke kjent.

I 1701 drev Mons et bruk på Reime i Raundalen øst for Voss. Uvisst av hvilken grunn brøt han opp fra bygda i 1708 og dro til Årdal for å arbeide ved kobberverket der⁴. Her var han i vel 2 år til november 1710. Han er flere ganger nevnt blant hyttefolkene, men han arbeidet nok også i gruvene for i antegnelse til regnskapet for desember 1708 står at han gikk på sykepengen fordi han i slutten av november hadde falt "ofuenfra hengbenchen og neer i gruben".

Mons forlot Årdal høsten 1710⁵. Trolig reiste han tilbake til Voss. Hans senere skjebne er ikke kjent i detalj, men han er trolig identisk med den Mons

¹ I kirkeboka finner vi en "Mathias paa Legrej" som fadder i 1714 og 1716. Dette kan godt være Mathias Olsen. Da Mathias forlovet seg, var nemlig Ole Lægred en av forloverne.

² Han er nevnt i lønningslistene ved verket fra 6. bergmåned 1720.

³ Han dukker opp i lønningslistene første gang midt i august.

⁴ Han er første gang nevnt i regnskapet i oktober 1708.

⁵ Siste måned på lønningslistene er desember 1710.

Levorsen som var fadder på Voss i 1729. Han var da husmann på Lid i Raundalen.

Lønnsregnskapet for august 1709 viser at Mons hadde en sønn som også arbeidet ved verket denne måneden. Han var neppe helt ung for han er ført med en lønn på 3 ½ rd. Denne sønnen het Sjur, men 1701-manntallet for Voss viser at Mons også hadde tre-fire andre sønner:

- 1. Sjur. Han var trolig født på Voss en gang før 1695, men det er ukjent når og hvor han døde. Sjur fulgte faren med faren til Årdal og arbeidet der en kort tid i 1709. Lønna ble utbetalt til faren, så det kan være liten tvil om slektskapet.
- 2. Knut. Han var født ca. 1695, trolig født på Voss. Hans senere skjebne er ukjent.
- 3. Størk. Han var født ca. 1697, trolig på Voss. I 1721 giftet han seg med Kari Tollefsdatter som var enke på Lindberg i Raundalen og flyttet dit¹. Hans senere skjebne er ikke undersøkt.
- 4. Erik. Han var født ca. 1700, trolig på Voss. Hans senere skjebne er ukjent.

Mons Olsen Langevold Styrmann (1668* – 1740)

Mons var født på gården Langevold i Årdal omkring 1668. Han døde på plassen Åsen under Svalheim i Årdal i september 1740 (begr. 2. okt.). Han var sønn av Ola Paulsen som var eier og bruker av Langevold på Årdalstangen.

Ola Paulsen var født ca. 1630 og døde etter 1701. Bakgrunnen til Ola er ukjent, men han kom til Langevold omkring 1660, trolig ved å gifte seg med enken etter forrige bruker. Langevold var flere ganger utsatt for flom i Geisdøla og i 1683 ble gården nærmest totalskadet². Ola pantsatte da gården til Ole Lægreid for 20 rd. og dette pantet ble aldri innløst. Det er ikke kjent hva Ols kone het og heller ikke om han hadde flere barn enn Mons.

I 1701 bodde Mons som husmann på Langevold. Da han seinere er kalt «Mons Styrmann», er det rimelig å tro at han var skipper på en av de to jektene i Årdal. Kanskje hadde han også oppdrag for kobbervirket. I september 1708 begynte han imidlertid som gruvearbeider ved verket. Han flyttet til plassen Gjerdet under Holseter i Fardalen. Derfra var det forholdsvis korte vei til gruvene. Rundt 1725 flyttet han imidlertid til Voldsdal i Utladalen. Han arbeidet likevel noen lunde fast ved verket til årsskiftet 1728/29.

I 1730 oppholdt Mons seg på Bjordal i Kyrkjebø der datteren Synnøve var tjenestejente hos fogden i Ytre Sogn. Han var fadder for en sønn som hun fikk i Kyrkjebø og kalles da for "Mons Olsen Snedker". Kanskje arbeidet han for fogden som nylig hadde kjøpt gården av Iver Leganger. Mons flyttet senere tilbake til Årdal og skiftet etter ham er tatt opp på "Aasen under

Sualem" i 1740. Det er litt usikkert hvor denne plassen var, men på åsen mellom Utladalen og Moadalen er det en støl som i noen kilder kalles Åsen. Den kan kanskje også vært brukt som plass.

Mons ble rundt 1695 gift med Anne Sjursdatter. Hun var født omkring 1675³ og døde på Kongsberg i januar 1757 (begr. 29. jan.). Vi vet foreløpig ikke hvem hun var datter av, men hun var trolig fra Seimisdalen. Anne må ha vært en usedvanlig sprek dame. Hun var mer enn 45 år gammel da hun fødte sitt siste barn og vel 65 år da hun tok beina fatt og flyttet til Kongsberg med sønnen Thomas. Mons og Anne hadde i alt 10 barn:

- 1. Trond ble født i Årdal ca. 1698⁴ og døde 1764 i Nes i Hallingdal⁵. Han arbeidet som ved kobbervirket fra juni 1716 til månedsskiftet februar/mars året etter. De første månedene var han skeidejunge og ertsvasker. Senere arbeidet han også i gruvene⁶. Trond giftet seg i Nes den 12. november 1729 med Mari Knutsdatter⁷. Hennes opphav er foreløpig ukjent. Hun døde på 1730-tallet og Trond giftet seg på nytt i Nes 19. desember 1739 med Barbro Helgesdatter⁸. Trond hadde i alle fall 4 barn.
- 2. Synnøve ble født i Årdal ca. 1700. Hun arbeidet som tjenestejente hos Henrik Arnoldus Thaulow (1702–1778) som var fogd i Ytre og Indre Sogn fra 1727 og var også med ham da han flyttet til Ytre Sogn og senere da han i 1733 ble byfogd i Arendal. I 1742 reiste Synnøve trolig tilbake til Kyrkjebø og til Bergen omkring 1759. Det kan se ut til at hun døde der kort tid etter. Synnøve fikk 2 barn utenfor ekteskap.
- 3. Anne ble født i Årdal ca. 1702. Hun ble 13.okt.1726 gift med *Steinar Olsen* (f.ca.1693). Han var sønn av *Ole Johansen* (f.ca.1655) som bodde på Hestetun i Øvre Årdal. I 1730-åra arbeidet Steinar Olsen for Årdal kobberverk.. Det er ukjent hvordan det gikk med dem siden.
- 4. Ragnhild ble født i Årdal ca. 1705⁹ og døde samme sted 18. februar 1793¹⁰. Hun ble gift 1.nov.1729 med Knut Ingebrigtsen Offerdal (1708–1770). Hans opphav er foreløpig uklart, men han drev i mange år et bruk på Offerdal ved Årdalsfjorden. De har stor etterslekt i Årdal.

³ Ved begravelsen i 1757 er alderen sagt å være 85 år (dvs. f.ca.1672), men dette er trolig noe overdrevet. Hun må imidlertid være født før 1780 da hennes eldste sønn var 3 år gammel i 1701.

⁴ Alderen er oppgitt til 3 år i 1701-manntallet.

⁵ Kirkebok nr. 3 for Nes (1960–1764) fol. 44b. Ingen dato er oppgitt.

⁶ Gruveekstrakter med lønningslister fra Årdal kobberverk (RA, RK, Bergverksregnskaper, Aardal Kobberverk 1714–1717, pakke 22).

⁷ Kirkebok nr. 2 for Nes (1707–1759), fol. 88a.

⁸ Kirkebok nr. 2 for Nes (1707–1759), fol. 118b.

⁹ Ved begravelsen i 1793 er alderen angitt til 94 år. Dette skulle bety at hun var født ca. 1699.

¹⁰ I kirkeboka står flg.: Ragnilde Mogensd. af samme Sogn (dvs. Aardahls Sogn), død d. 18. febr., begr. 23. ejusd. gl. 94 aar.

¹ Han er ført som "Jordemand" med Lindeberg som bosted i en militærulle fra 1722 (Digitalarkivet).

² I et møte på byhdetinget i 1684 spurte fogden almuen om det var noe igjen av Langevold som året før var «udtagen av vandløb og fjeldskred». Til dette ble sagt at «gården med huse, ager og eng er ganske udtagen og aldri mere kan komme til rette. Er igjen en liden skov og noget slått opp i fjeldet, som med livsfare kan slåes». Laberg 1932:253.

- 5. NN (datter) som ble født i Årdal i 1710 og døde samme sted i 1711 (begr.22.nov.). Hun var 1½ år gammel da hun døde.
- 6. *Thomas Monsen Ramsøy* (1712–1773). Fra 1734 drev han Under Skåri i Utladalen, men rundt 1741 flyttet han til plassen Ramsøyni noen kilometer lengre ned i dalen. Han dro så til Kongsberg i 1743 og fikk der arbeid ved sølvverket. Rundt 1748 arbeidet han en tid ved "Det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye- og Kobber-Verk", men han dro senere tilbake til Kongsberg der han arbeidet ved sølvverket fram til omkring 1770. Han giftet seg 14.nov.1734 med Anne Larsdatter under Skåri som var halvsøster av [Gulbrand Hansen Bratt](#). De har en stor etterslekt av bergmannsfamilier på Kongsberg.
- 7. *Sjur Monsen Årdal* (1715–1768). Han flyttet til Kongsberg som sin bror Thomas. Han var gift med Maren Pedersdatter Kjennerud og fikk i alle fall 8 barn .
- 8. Ole ble født i Årdal i 1718 (dpt. 13. feb.). Hans skjebne er ukjent, men han levde ennå da faren døde i 1740.
- 9. Marite ble født i Årdal i 1721 (dpt. 16. mars). Vi vet ikke når hun døde, men hun levde ennå i 1755¹. Hun ble gift 16.feb.1746 med Jens Ingebrigtsen Årebru. Det er mulig at Marite og Jens flyttet til Bergen og at han er den Jens Ingebrigtsen som døde der i 1769.
- 10. Ludvig ble født i Årdal i 1725 (dpt. 22. apr.). Vi vet ikke når han døde, men han levde ennå i 1740. Han ble gift med Anna Thomasdatter og har trolig etterslekt i Årdal.

Nils Amundsen (1694* – ett 1717)

Nils var født i Hardanger omkring 1694². Han var sønn av understiger [Amund Nilsen Voss](#) (ca.1670–1741) og Anne Henriksdatter (ca.1659–1743). I 1701 bodde familien hans på et bruk under gården Kvåle på Voss³. Senest i 1707 flyttet familien til Årdal for i juli dette året begynte både Nils og faren å arbeide ved Årdal kobberverk. Nils var da bare ca. 13 år gammel og er i regnskapet ført som "junge at puke malm" med en lønn på 1 ½ rd/mnd. Fram til sommeren 1712 var arbeidet ganske sporadisk, men i 1713 ble han lærespenger og året etter arbeidet han som utlært sprenger. Nils forsvinner fra lønningslistene etter 5. bergmåned 1717. Forklaringen er nok at han og hele familien dro til Kongsberg. I motsetning til foreldrene og søsknene til Nils er han ikke gjenfunnet i kildene fra Kongsberg. Det kan derfor være at han dro et annet sted eller at han døde forholdsvis tidlig. Han døde i alle fall før 1742 for han er ikke nevnt i skiftet etter faren som døde i desember 1741.

Nils forlovet seg i Årdal 8.sep.1715 med Brita Monsdatter som vi ikke kjenner opphavet til. Vielsen er ikke

¹ Sønnen Mons ble døpt i Årdal 13. mai 1755.

² I 1714-manntallet ved Årdal kobberverk er alderen oppgitt til 20 år.

³ 1701-manntallet for Søndre Bergenhus.

funnet, men Nils og Brita opptrer sammen som faddere for et barn som ble døpt i Årdal kirke 21. mai 1716.

Nils Christoffersen Romsdal (1699 – ett 1716)

Nils var født på Røros i 1699 (dpt. 29. mai), men det er ukjent når og hvor han døde. Han var sønn av [Christoffer Olsen Romsdal](#) (ca.1665 – ca.1712) og hans andre kone som het Agnes Nilsdatter.

Nils flyttet med familien fra Røros til Årdal der faren ble arbeidet ved kobberverket fra august 1707. Nils arbeidet sporadisk ved Årdal kobberverk fra 1711⁴. Fast jobb ser det ikke ut til at han hadde før fra slutten av 1713. Da var lønna 2 rd/mnd. Han fikk lønn fra verket siste gang i 5. bergmåned 1716 og det er usikkert hvordan det gikk med ham etter dette.

Nils Eriksen (1670* – 1742), bergsmed

Nils var født rundt 1670⁵. Fødestedet er ukjent, men han var kanskje fra Oppland. Det er nemlig flere tegn som tyder på at han var bror av [Anders Eriksen](#)⁶. Nils døde på Kongsberg i august 1742 (begr. 21. aug.).

Nils kom til Årdal kobberverk senest i 1705⁷. Nils arbeidet som smed ved kobberverket. I tillegg til å arbeide i smia på verket, var han ofte ute ved gruvene som bergsmed. I 1727 skulle en bonus fordeles mellom de ansatte ved verket. Inspektøren betegnet ham da som "døgtig og duelig" og han var av dem som fikk størst bonus.

Da driften ved Årdal kobberverk ble innstilt i 1734, ble Nils boende i Årdal med familien i en del år, men i begynnelsen av juli 1742 flyttet de til Kongsberg. Nils døde der kort tid etter.

Nils var gift med Guri Pedersdatter⁸. Hun skal ha vært født ca. 1660 og døde på Kongsberg et par måneder etter Nils (begr. 27. okt.). Ved begravelsen har presten ført inn i kirkeboka at hun "skal have levet udi ægteskab med sin sal. mand udi 60 år". Dette skulle bety at de ble gift rundt 1682, så dette er vel noe overdrevet. I 1726 hadde Nils en forsørgelsesbyrde på

⁴ Det første arbeid jeg har funnet er i regnskapet for smeltehytta 1711da han arbeidet som vaskeunge 3 dager i 10. bergmåned.

⁵ I bergverksmantallet fra Årdal fra 1726 er alderen angitt til 52 år. Det skulle gi et fødselsår omkring 1674. Da han døde i 1742, ble alderen angitt til 80 år. Det skulle bety at han var født så tidlig som 1662. Det er grunn til å stole mest på det første årstallet, men det bør nok regnes med en feilmargin på minst 5 år.

⁶ Nils og Anders kom til Årdal kobberverk omtrent samtidig. I Nils Vognsens notisbok fra 1706 er de ett sted nevnt sammen. I rettssaken mot Anfinn Fleskheller, får vi vite at Anders, Nils og én arbeider til tok seg av Tprstein da han kom tilbake til Årdal. Anders Eriksen oppga i 1714 at han var født i Oppland.

⁷ I bergverksmantallet fra 1726 står at han hadde arbeidet ved verket i 21 år.

⁸ Patronymet er hentet fra begravelsen. Da hun vitnet i rettssaken mot drapsmannen Abraham Svensen i 1720, kalles hun Guri Arnesdatter. Fordi det i Årdal var en annen Guri Arnesdatter, får vi tro at sorenskriveren her har blandet disse sammen og at Pedersdatter er rett.

4 personer og hadde derfor trolig 3 barn. Dette stemmer godt med det vi vet fra andre kilder:

- 1. Eli. Vi vet ikke når og hvor hun ble født, men hun var trolig født før 1705. Eli døde trolig på Kongsberg eller i Eiker, men vi vet foreløpig ikke når. I 1730 fikk hun datteren Gjertrud med Ole Einarsen Dalaker og i 1733 fikk hun sønnen Erik med Nils Knutsen Jostedal. Hun giftet seg i Årdal 21. oktober 1736 med *Lars Knutsen Årdal* (ca.1696 – ett 1773). Noen år senere reiste Eli og Lars til Kongsberg der han arbeidet ved Kongsberg sølvverk.
- 2. [Jockum Nilsen](#) (ca.1711-ett1738). Han arbeidet ved Årdal kobberverk fra ca. 1726 og fram til verket ble nedlagt.
- 3. Marte ble født i Årdal vinteren 1716 (dpt. 23. feb.) og døde på Kongsberg i 1773 (begr.27.sep.). Hun var blind, men fulgte familien til Kongsberg i 1742. Etter at foreldrene var døde, bodde hun hos sin søster.

Nils Hansen, kullbrenner (1690* – 1733*)

Nils var født omkring 1690¹, men vi vet ikke hvor². Han døde i Årdal ved årsskiftet 1732/33 (begr. 10. feb.). Nils kom til Årdal sommeren 1722³ og arbeidet som kullbrenner og sprenger ved Årdal kobberverk til han døde.

Kona hans var Anna Evensdatter. Hun døde på Kongsberg i 1761 (begr. 13. juni) og ble da sagt å være 84 år gammel. Skal vi stole på dette, må hun ha vært født omkring 1677. I 1726 hadde Nils en forsørgelsesbyrde på 5 personer. Vi kjenner til 4 sønner, men da 2 av disse var født etter 1726, har Nils og Anna trolig hatt 2 barn til.

- 1. Hans var født omkring 1716 og han er kanskje identisk med den Hans Nilsen som døde "hos sin moder Anna sal. Niels Nielsen Aardahl, 25 aar" på Kongsberg i 1742 (begr. 1. des.). Noen Nils Nilsen som kan passe, er ikke funnet i Årdal, så dette er trolig feil for Nils Hansen. Hans fikk lønn som malmplukker ved Årdal kobberverk i 1727.
- 2. Even var trolig født omkring 1720 og døde i Årdal 1733 (begr. 1. feb.). Han arbeidet sammen med sin eldre bror, Hans, ved Årdal kobberverk i 1727.

¹ I bergverksmantallet fra 1726 er alderen angitt til 36 år.

² I 1711-mantallet ved Kongsberg sølvverk er det en Nils Hansen av riktig alder. Som fødested er oppført Eidsvold. I 1711 hadde han en tjeneste på 4 år som julle og 2 år som knekt bak seg. Alderen var 21 år. Selv om dette passer bra, tyder konas patronym (Evensdatter) heller på at Nils har vært fra Midt-Norge (Kvikne, Meldal eller Røros).

³ Iflg. lønningslistene fikk han sin første lønn ved Årdal kobberverk i 7. bergmåned 1722. I 1736 ble det foretatt en gjennomgang av enkepensjonene ved verket. I et memorial som gjelder Nils Hansens enke sies det at han hadde vært kullbrenner i 16 år. Dette kunne tyde på at han kom til Årdal kobberverk rundt 1716/1717, men han er ikke å finne i lønningslistene før rundt 1. juli 1722. En mulig forklaring er at det skulle ha stått at *han kom til verket* for 16 år siden, dvs. rundt 1720. En annen og mer sannsynlig forklaring er at han hadde vært kullbrenner ved et annet (kongelig?) verk i 6 års tid før 1722.

- 3. Arne var født i Årdal 1730 (dpt. 2. apr.) og døde "hos sin moder" på Kongsberg i mai 1742 (begr. 12. mai).
- 4. Nils var født i Årdal 1732/1733 (dpt.1.feb.1733) og døde på Kongsberg i september 1742 (begr.6.sep.).

Nils Johansen Sjøvollen (1678* – ett 1717), hytteknekt

Nils var født på Røros omkring 1678 og døde trolig på Kongsberg en gang etter 1756. Han var sønn av Johan Jørgensen (født ca.1631) som var bruker på Sjøvollen i 1701 og dermed bror av [Jon Johansen Sjøvollen](#) (ca.1670– 1735), [Ole Johansen Sjøvollen](#) (f. ca. 1674) og [Mikkel Johansen Sjøvollen](#) (ca.1678–1740).

Som sine brødre reiste Nils til Årdal kobberverk sommeren 1707,⁴ og han arbeidet der til våren 1717⁵. Han er trolig den "Niels Joensen" som i 1708 er nevnt blant de 15 "kyndige bergmænd" som ble ansatt først da Kongen kjøpte Årdal kobberverk. Til å begynne med arbeidet Nils i gruvene, men fra sommeren 1710 fikk han arbeid som hytteknekt i smeltehytta på Farnes og arbeidet for det meste der.

Ettersom Nils forlot Årdal samtidig med at broren Mikkel flyttet til Kongsberg, er det nærliggende å gjette på at Nils dro samme vei. Han er imidlertid ikke sikkert gjenfunnet i dokumenter fra Kongsberg. En annen mulighet er at han reiste tilbake til Røros.

Kona til Nils het Lisbet eller Elisabet og de hadde i alle fall to barn:

- 1. Jens, født i Årdal i 1713 (dpt. 21. mai).
- 2. Susanne, født i Årdal 1715 (dpt. 6.okt.)

Nils Jonsen Fossheim (1697 – 1740)

Nils var født i Breim i 1697 (dpt. 20. juni) og døde på Kongsberg i 1740 (begr. 23. apr.). Han var sønn av Jon Rasmussen (f.ca. 1650) som i 1701 drev et bruk på Fossheim. Moren hans var trolig Marte Antonsdatter⁶. Nils var bror av [Rasmus Jonsen Fossheim](#) (ca. 1692 – 1762).

Jon Rasmussen overtok Fossheim etter sin far senest i 1684 og drev gården til 1714. Han var trolig gift to ganger, første gang med Marte Antonsdatter og andre gang med Lisbet Rasmusdatter (ca. 1666 – 1723). I sitt første ekteskap hadde Jon flg. barn: Anton (f. 1685*), Ole (f. 1689*), Rasmus (f.1691*), Nils (f. 1697*), Lars (f. ett 1700), Marie (g.m. Amund Nilsen Fossheim), Ragnhild (g.m. Peder Wasløf). Anton reiste en gang før 1711 til Bergen og bosatte seg der. Ole overtok gården etter faren i 1714. Rasmus arbeidet ved Årdal kobberverk og senere ved Kongsberg sølvverk.

⁴ August 1707 var den første måneden han fikk lønn

⁵ Foreløpig siste registrering i dokumentene fra Årdal kobberverk gjelder utkvittering av proviant i 4. bergmåned 1717

⁶ Jon var gift flere ganger, men han hadde trolig bare barn med Marte som var hans første kone.

Nils kom til Årdal kobberverk senhøstes 1715 og var der til våren 1717¹. Det er mulig at Nils deretter reiste til Røros², men noen år senere, og senest i 1720, bosatte han seg så på Kongsberg. Nils døde ved en ulykke i gruvene på sølverket. Skiftet ble etter en meget lang prosess gjort opp med et netto overskudd på vel 131 rd.

Nils var gift med Marte Olsdatter og var trolig datter av Ole Pedersen Hassum³ (f.ca.1636) fra Sem. Nils fikk to barn. En datter som han fikk med Marte Halvorsdatter utenfor ekteskap en sønn med Marte Olsdatter:

1. Marte. Hun var født på Kongsberg i 1720 (dpt. 21 des.). Det er ukjent når hun døde, men hun levde ennå ved skifteforhandlingene etter Nils som ble avsluttet i 1743. Det kan se ut til at hun bodde sammen med Nils og Marte Olsdatter som frilledatter. Hennes senere skjebne er ukjent.
2. Kasper. Han ble født på Kongsberg i 1739 (dpt. 22. sep.) og døde samme sted året etter (begr. 9. apr.).

Nils Jonsen Røros (før 1690 – ett 1709)

Det er lite vi vet om denne Nils, men han navnet tilsier at han kom fra Røros⁴. I et par kilder kalles han Nils Jonsen Kip. Det kan muligens bety at han var tønne-maker. Tønner kan ha blitt brukt til malmheising i gruvene og til transport. Han var neppe helt ung for månedslønnen hans var 4 rd.

Nils arbeidet ved Årdal kobberverk i perioden juli 1708 til august 1709.

Nils Knutsen Jostedal (1715* – 1761)

Nils var født om lag 1715, trolig i Luster og døde sannsynligvis i Årdal den 28. mars 1761 (begr. 2. apr.). Han var sønn av bergverksarbeideren [Knut Larsen Jostedal](#) (ca.1682 –1740) og hans andre kone Kristi Nilsdatter (ca.1696 – 1755).

Nils vokste opp i Årdal og begynte å arbeide ved Årdal kobberverk rundt 1731⁵. Driften ved verket ble innstilt i 1734 og omtrent på denne tiden flyttet Nils til Luster der han giftet seg med en enke på en av Bolstad-gårdene i Luster. Rundt 1750 ser det ut til at Nils og

¹ Første gang på lønningslistene i 12. bergmåned 1715 og siste gang i 5. bergmåned 1717. Det skal nevnes at han trolig ikke var i Årdal vinteren 1716/1717.

² I skiftet etter han døde omtales han minst en gang som "Niels Ionsen Røraas". Dette navnet er også brukt i kirkeboka ved begravelsen.

³ Opplysninger fra Ketil Firing Hanssen på slektsforum.

⁴ I 1701-manntallet er det en Nils Jonsen (f.ca 1688) som kanskje kan passe. Han er ført sammen med hyttearbeiderne. Lønningslistene fra Røros vil trolig kunne avsløre om dette er riktig mann.

⁵ Han er bl.a. nevnt i en liste over ansatte som hadde penger til gode da driften ved verket ble innstilt tidlig i 1734.

kona flyttet til Årdal, men det er uvisst hvor de bodde der⁶.

Kona til Nils het Rannei Bjørnsdatter (f.ca. 1690). Hun var opprinnelig fra Flattum i Gaupne og datter av Bjørn Torgersen Flattum (ca.1660-ca. 1721) og Anne Anfinnsdatter (ca. 1645-ca.1717). Nils og Rannei fikk ingen barn, men han rakk å få et barn utenfor ekteskap før han giftet seg. Moren var Eli Nilsdatter:

1. Erik ble født i 1733 (dpt. 7. sep.). Vi vet ikke så mye om hvordan det gikk med denne Erik, men han fikk selv en datter utenfor ekteskap med en Gjertrud Sjursdatter⁷.

Nils Vognsen (1670** – 1726*), fullmektig

Nils var født senest rundt 1670⁸ og døde trolig i Fredrikstad rundt 1726⁹. Opphavet til Nils er ikke sikkert bestemt, men han var muligens sønn av Vogn Jensen Glerup (d. 1706) som var stadsmåler i Bergen.

Lite er kjent om de første årene av karrieren til Nils, men iflg. en senere søknad hadde han "travaliu" og tjeneste ved pennen fra omkring 1686¹⁰. Deretter kom han ved årsskiftet 1705/1706 til Årdal kobberverk der han var partsipantenes forvalter til juni 1708.

Da Nils ble arbeidsledig i 1708, reiste han til København og i 1709 søkte han om å bli fogd over Orkdals fogderi og bokholder for dragonkassen nordafjells. Disse embetene fikk han ikke, men i 1712 ble en Nils Vognsen proviant- og ammunisjonsforvalter ved Fredrikstad festning. Han bodde i Fredrikstad så sent som i 1722¹¹, men ser ut til å være død i 1727¹².

⁶ Opplysninger fra Lars Øyane

⁷ Opplysninger fra Arne Moen, Årdal

⁸ Han begynte sin karriere "ved pennen" ca. 1686. Se annen note om hans søknad til fogdeembedet i Orkdal.

⁹ Dette forutsetter at han er identisk med den Nils Vognsen som var proviantforvalter ved Fredrikstad festning fra 1712.

¹⁰ I Rentekammerets arkiv ved Rigsarkivet i København finnes en søknad fra Nils Vognsen datert den 16. juli 1709 om å bli fogd i Orkdal og bokholder over dragonkassen nordenfjells. Teksten lyder slik:

Underteignede Eders Kongl. May^{ts}. allerunderdanigste Thiener og Infød undersaat, som efter 19. Aars Travalie og Tieniste ved Pennen, var in A^o 1705 antagen af forrige Participanter Hr. General Major Hausman og medInteresserer, som Forvalter ved det Aar og Sembsdalsche Kaaberwerck, og samme Betiening med allerstørste Besuer, formedelst de da der ofuer hengende Processer hafuer forestaaed, indtil in Junio 1708 da Eders Kongl. Mayt. aller-naadigst behagede self at lade drifve samme *kobberVerck*, Og andre betienter der til at antage. [...] Supplicererer derfor allerunderdanigst at som Ørchedals Fogderie i Trundhiems Amt, og Bogholderie ofuer Dragun Cassen Nordenfieldz er blefven Vacant formedelst fogeden Jørgen Pedersens Dødelig Afgang. [Kilde: DRA, Rentekammeret, embedsansøgninger 1709, nr. 430].

¹¹ Manntall over Fredrikstads bys innvånere [...] 1722.

¹² Iflg. Finne-Grønns Rentekammerets norske bestallinger (s. 82, 135) fikk Niels Wognsen bestalling som proviant- og ammunisjonsskriver ved Fredrikstad festning den 1. juni 1712. Neste mann i embedet var Kay Lorentz Lindholtz som fikk sin bestalling den 24. juli 1727. Nils omtales da som "afg." og var trolig død da.

Ole Andersen Grov (1686* – 1757)

Ole var født omkring 1686, trolig på Grov i Oppstryn¹ og døde trolig på nabogården Gudal i 1756 (begr. 12. des.). Han var sønn av Anders Jonsen Grov (ca. 1630–ett 1701).

Anders Jonsen Grov hadde i alle fall to sønner. I tillegg til Ole bodde hans eldre bror Martinus (f.ca. 1685) hjemme i 1701.

Ole kom til Årdal kobberverk i september 1709 og arbeidet der i alle fall til september 1710, men det er mulig han arbeidet der en kort stund i 1711 også². I 1720 overtok han et bruk på Gudal som er nabogård til Grov.

Ole Andersen Nordfjord (før 1690 – ett 1710)

Det er svært lite vi vet om denne Ole bortsett fra at han arbeidet ved Årdal kobberverk fra januar til oktober 1709 og fra mai til oktober i 1710. P.g.a. av at han finnes på samme lønnslistene som Ole Andersen Grov, så kan det neppe være forveksling med ham. Dette er likevel ikke 100 % sikkert. Navnet Ole Andersen var så vanlig i Nordfjord på denne tiden at han ikke kan identifiseres nærmere.

Ole Andreas Antonsen Hartung (1713 – ett 1734)

Ole var født i Årdal i 1713 (dpt. 20.mai). Det er foreløpig uvisst hvor han døde. Han var sønn av garmaker [Anton Valentinsen Hartung](#).

Ole hadde arbeid Årdal kobberverk for første gang som 8-åring sommeren 1721. Da arbeidet han som malm-pukker. I 1726 ser det ut til at han arbeider noenlunde fast ved verket. Bergverksmanntallet fra 1726 viser at han da gikk i smedlære samtidig som han arbeidet som løsarbeider. I en kommentar til regnskapet fra oktober 1727 ser vi at han da avanserte til læresprenger og i 1730 kommer inspektøren med denne redegjørelsen: *"Olle Hardung som paa egen bekaastning haver lærdt smiddehandtverket, er een døgtig bergsmed, og nu udj nestafvigte aar gjort lige tieniste med bergsmedene som nyder maanetl. 5 rdr., haver mand ikke kundet forbigaae denne maanet at bereigne 48 schilling tillæg og ladet hans maanetzløn komme til 3 rdr., hannem og alle andre derved i haabet om videre forfremmelse at soulagere."* Dette var en god attest for en 17-åring!

Det ser ut til at Ole dro til Kongsberg i 1734³, men han er foreløpig ikke gjenfunnet der.

¹ Han er kalt "Ole Andersen Grof Nordfjord", så det kan neppe være tvil om at dette er han vi finner på Grov i Stryn i manntallet av 1701. Han kom dessuten til verket samtidig med sambygdingen Anders Davidsen Grov.

² Siste sikre lønnsutbetaling er i september 1710. Han skal være nevnt i en kilde fra 1711, men dette kan kanskje være en forveksling med en fra Årdal som gjorde mindre tjenester ved verket.

³ Dette bygger på det moren skriver i en søknad datert 19. febr. 1735 om en viss nådelønn fordi hennes 3 sønner « maatte med saa megen bedrøvelse forlade mig for at søge med fleere andre fattige arbeidere deris brød og ophold nest afvigte aar paa Sølfwercket Kongsberg». [Brev fra Maren

Ole Arnesen (1684* – 1720)

Ole var født omkring 1684⁴ og døde i Årdal i slutten av 1720 (begr. 1.jan.1721). Hans opphav er ikke sikkert kjent, men iflg. et manntall fra 1714, skal han ha vært født i Årdal. Det finnes imidlertid ingen med dette navnet i Årdal i 1701 og heller ingen Arne⁵, så fødestedet kan være feil. En annen mulighet er at han var født i Årdal, men hadde vokst et annet sted.

Ole begynte ved Årdal kobberverk omkring 1706⁶. Året etter finner vi ham på lønningslistene blant "unge og nyantagne sprengere og haspelkneker". Han arbeidet som sprenger i gruvene fram til august 1716. I et brev som direktøren ved verket skrev da Ole sluttet ved verket, heter det at han "bohr frem i Utladahlen" og at han har "sig gjort till bunde". Dette stemmer godt med at en "Olle Arnesen" kjøpte 1 laup smør i Tronteigen i 1715. Dette henger sammen med at han i 1715 giftet seg med Marite Johansdatter Trondteigen (trolovet 1. jan. 1715) som trolig var datter av Johannes Trondteigen og Rannei Knutsdatter. Ole og Marite hadde 3 barn, men bare 2 vokste opp:

- 1. Johannes var født omkring 1717 og døde samme sted 1760 (begr. 28.jan.). Han overtok farsbruket Trondteigen i Utladalen omkring 1738 og drev det til han døde. Johannes giftet seg 18.okt.1739 med Siri Anfinnsdatter Vetti. Hun var født i Årdal omkring 1716 og døde etter 1763⁷. Hun var datter av Anfinn Anfinnsen Vetti (ca. 1684–1756) og Ingrid Olsdatter (ca. 1690–1774). Johannes og Siri hadde barna Ole (f.ca.1740), Anfinn (f.ca.1753), Hans (f.1746), Christoffer (f.ca.1748), Rannei (f.1751), Anders (f.ca. 1754), Johannes (f.ca.1758).
- 2. Marite ble født omkring 1719. Hun levde ennå i 1722, men hennes senere skjebne er usikker. Hun er vel kanskje den Marite Olsdatter som først var gift med Ole Tollefsen Hestetun (1716–1753) og siden med Hermund Eriksen Hestetun. Vi ser nemlig i skifte etter henne fra 1758 at Johannes Olsen Trondteigen var formynder for hennes sønn Ole Olsen Hestetun (f.ca.1750).
- 3. Ole ble født i Årdal etter at faren var død (dpt. 2. juni 1721) og døde kort tid senere (begr. 20. juli).

Sal. Hartungs til deris Inspecteur Dahl datert Aardahl Kaaberwerck 19. febr. 1735. RA, RK, ROA, pakke 33, designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837, legg nr. 2]

⁴ I et bergverksmanntall fra 1714 er alderen angitt til 28 år. Da han ble begravet i 1720 er alderen angitt til 39 år.

⁵ I manntallet fra 1666 finnes en Arne Gunnarsen som var husmann under Øren. Dette kan evt. være Ole Arnesens far, men denne Arne var sagt å være 50 år gammel, så det er kanskje ikke så sannsynlig?

⁶ Dette er basert opplysninger i manntallet fra 1714 der det står at han hadde vært 8 år ved verket. I lønningslistene fra 1707 finner vi ham fra mai måned, men det er ikke noe sikkert bevis på at dette var hans første måned ved verket.

⁷ Ved ekstraskattmanntallet fra 1763 bodde hun som enke på Tronteigen med sønnene Hans, Christoffer og Anfinn. Ole var g.m. en Jørand Christensdatter og de hadde en plass under gården.

Ole Bendiksen Lyslo* (1689* – 1730*?)

Ole var født ca. 1689, trolig på Lyslo i Innvik, og døde samme sted rundt 1730¹. Han var sønn av Bendiksen Andersen Lyslo (ca. 1651–ca. 1721) og Brite Rasmusdatter (d.ca. 1706).

Bendiks Andersen var ganske sikkert sønn av Anders Andersen Lyslo og Sigrd Bendiksdatter som hadde Isakbruket på Lyslo. Etter at faren døde, drev moren bruket videre til 1679 da hun ble fradømt gården fordi hun ikke klarte sine økonomiske forpliktelser. I 1682 er Bendiks nevnt som bruker. Han hadde to sønner: Anders (f.1683*) og Ole (f.1689*). Anders fikk skjøte på farsgården i 1709², men samme år³ ble han innkalt til militærtjeneste i Den store nordiske krig og kom ikke tilbake.

Ole kom til Årdal kobberverk i september 1709 og arbeidet som sprenger der i akkurat ett år. Han dro deretter tilbake til Lyslo for å hjelpe faren med gårdsdriften⁴. I 1711 fikk han selv skjøte på 11 merker smør i gården og i 1712 på nye 11 merker⁵.

Ole var gift med Marte Pedersdatter Kårstad (1697*–1776). De hadde i alle fall én sønn:

1. Anders. Han var født i Innvik ca. 1720 og døde samme sted i 1764. Han var bruker på Lyslo senest fra 1750 og var g.m. Brite Larsdatter Årholen (1718*–1795). De hadde i alle fall én sønn, Isak (1750–1798).

Ole Bendiksen Murmester (før 1670 – ett 1712)

Opphavet til denne Ole er ikke kjent, men han kom fra Indre Sogn, kanskje fra Borgund⁶ eller Luster⁷.

Ole var først og fremst engasjert i murerarbeid i forbindelse med byggeaktiviteten på Farnes i perioden 1709–1712. I et bilag fra 1711 heter det bl.a.: "*Ole Bendixsen Murmester opsatt een stor kiøcken skornsteen med een muret gevelf(?) indtil stuen hvor kackelofnen staar indmuret. Derfor accorderet - 7 rd.*". Når det ikke var slikt arbeid å gjøre, så ble han brukt til

¹ Det finnes et skifte etter en Ole Bendiksen Lyslo i skifteprotokoll 6 fra 1727–1731.

² Aaland 1974, s. 284.

³ Øvrebø 1996, s. 93.

⁴ Da Ole fikk skjøte på 11 merker smør i gården i 1712, står fig. i panteboka: «... udi den gaard Liuslov udi Stryens Skibbrede og Indvigens Sogn beliggende, hvilke 11 marcker hidintill har verit brugende af hans Fader Bendix Liuslo» [Pantebok II B a 1 for Nordfjord (1711–1717), s. 47.

⁵ Aaland 1974, s. 284.

⁶ Han ble "headhunted" til jobben som murmester ved verket og i antegnelse fra regnskapet for 1709 omtales han som «Een Muurmester her i Egnen». Den Ole Bendiksen som passer best i FT 1701 bodde på Li i Borgund.

⁷ Dette bygger på at i antegnelse til regnskapet for 1709 er omtalt en bygningskyndig mann i Luster med dette navnet: «udj Luster 4 miile fra vercket forrefantes een karl huis navn er Ohle Bennedixen som kunde det samme have anvist andere arbeidere og tømmermænd som nu maa bruges og det samme have udrettet, som de tømmermændene anteignelseposten ommelder». [RA, RK, bergverksregnskaper, pakke 14, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1711–1714]

annet forefallende arbeid såsom «*MallumPuckning og nu nogen stund paa kulle- og raastevedhugstier*».

Ole Murmesters kone het Birgitte Haagensdatter⁸. Det er ikke kjent om Ole hadde noen barn.

Ole Botolvsen Farnes (1701* – 1767)

Ole Botolvsen ble født ca. 1701⁹, trolig på Urnes i Hafslø og døde på Kongsberg i 1767 (begr. 16. mai). Han var sønn av Botolv Olsen som opprinnelig kom fra Seim i Årdal, men som i 1701 bodde på Urnes. Omkring 1709 flyttet familien inn på plassen Geithus ved Årdalsvannet.

I 1727 begynte Ole å arbeide ved Årdal kobberverk og fra 1. jan. 1728 fikk han fast ansettelse til en lønn på 3 ¼ rd./bergmåned. Han arbeidet ved verket som gruvearbeider til driften ved verket ble innstilt rundt 1733.

Etter dette slo Ole seg ned som husmann på Geithus ved Årdalsvannet, men i løpet av sommeren 1743 (eller muligens 1742) reiste Ole med kone og i alle fall tre barn av gårde til Kongsberg. Sønnen Christen som var knapt 11 år gammel ble ikke med. Han fikk i stedet arbeid som tjenestegutt på gården Brevik i Gulen. På Kongsberg fikk Ole arbeid på sølvverket. I løpet av våren 1767 døde både Ole og kona hans.

Ole giftet seg med Brite Olsdatter i Årdal 1726 (trolovet 23. april). Brites opphav er ikke kjent. Brite døde som sagt i Kongsberg 1767 (begr. 7. mai 1767) og ble da sagt å være 70 år gammel. Ole og Brite fikk disse barna:

1. **Botolv** ble født i Årdal i 1726 (dpt. 20. aug) og døde på Kongsberg i 1779 (begr. 20. mars). Han flyttet med foreldrene fra Årdal til Kongsberg ca. 1743 og begynte å arbeide ved sølvverket i 1745. I 1751 kjøpte han "smågården" Søndre Bryns plass på Skavanger. Året etter giftet Botolv seg med Karen Hansdatter Stengelsrud (viet 4. nov. 1752). De fikk ialt 7 barn hvorav 4 vokste opp.
2. Ole ble født i Årdal i 1729 (dpt. 29. mai). Dessverre kjenner vi ikke til hvordan det gikk med ham. Han var neppe med til Kongsberg for det ser ikke ut til at han finnes i kirkebøkene der.
3. Christen ble født i Årdal 1732 (dpt. 13. juli) og døde i Gulen 1807 (begr. 19. okt.). Han reiste 10–11 år gammel til Gulen der han først fikk tjeneste på Breidvika og deretter på Haveland. Senere kom han til Virkeland som han drev i en årrekke. Han var gift tre ganger: 1. gang 4. juli 1754 med Marit Hansdatter Nese, datter av Hans Olsen Nese og Åse Pedersdatter Henriksbø. 2. gang ca. 1766 med Anne Jonsdatter som var enke på Virkeland. 3. gang

⁸ Den 28. februar 1711 møtte hun ved sesjonen på sin manns vegne.

⁹ Den eneste opplysningen vi har om fødselsåret er alderen ved begravelsen i 1767. Den er angitt til 68 år. Han er imidlertid ikke nevnt i 1701-tellingen for Indre Sogn og vi må derfor tro at han er født i 1700 eller seinere. Da han giftet seg i 1726, er han neppe født etter 1706.

ca. 1794 med Marte Olsdatter. Han hadde i alle fall 5 barn.

- 4. Anne ble født i Årdal 1735 (dpt. 16. okt.). Hun ble med familien til Kongsberg ca. 1743 og ble der gift 26. mai 1764 med Tore Eriksen Mosebekk. De slo seg ned i Sandsvær (på Tores farsgård?) og fikk 8 barn.
- 5. Aamund blir født i Årdal vinteren 1740 (dpt. 3. apr.). Han døde hos sine foreldre på Kongsberg i 1761 (begr. 23. mai).

Ole Christensen (før 1685 – 1708)

Ole må ha vært født en gang før 1685 og han døde den 31. desember 1708 da han druknet i Fardalselven. Vi kjenner ikke opphavet til Ole, men han må ha bodd på Røros en tid før ved en anledning kalles han Ole Christensen Røros¹. Han er nevnt i lønningslistene for Årdal kobberverk fra august 1707.

Ole Davidsen Steinsåker (1669* – 1731)

Ole var født omkring 1669, trolig i Innvik i Nordfjord og døde i Årdal i 1731 (begr. 8. apr.). Sannsynligvis var han sønn av David Pedersen (f.ca. 1637) som i 1701 var innerst på Nedre Røberg i Innvik.

Fra 1687 drev Ole et bruk på nabogården Steinsåker. Her bodde han trolig fram til ca. 1708. På denne tiden dro Ole til Årdal der han senest 1719 slo seg ned på plassen Geithus under Ve i Øvre Årdal. Ole arbeidet i perioder for Årdal kobberverk, men det er litt uklart hvor omfattende dette engasjementet var. Kanskje er det denne Ole som i regnskapene kalles Ole Bonde. I såfall nevnes han første gang på lønningslistene i 1709 og siste gang i 1722. Han kjøpte imidlertid proviant av kobberverket også etter dette.

Ole var først gift med en Anne Jacobsdatter som vi foreløpig ikke vet noe mere om enn at hun var født omkring 1670 og at hun døde i Årdal i 1721 (begr. 7. sep.). Ole giftet seg deretter i Årdal 1.jan.1722 med en Elisabet Olsdatter. Vi vet ikke noe om opphavet hennes heller, men det ser ut til at hun var gravid da hun giftet seg, og det var ikke Ole som var faren, men en Mathias Andersen. Sønnen Anders Mathiassen (1722– ett 1774) ble døpt 7. april. Det er foreløpig uvisst om Ole og Elisabet fikk noen barn som vokste opp, men to ganger er en Elisabet Olsdatter introdusert i Årdal kirke uten at noen dåp kan knyttes til introduksjonen (11. juli 1723 og 31. mars 1726). Dette kan bety at de fikk barn som døde før de var døpt eller at dåpen av barna er uteglemt i kirkeboka. Ole døde i 1731. Elisabet døde på Kongsberg 1760 (begr. 31. mai). Ole hadde som nevnt to sønner med sin første kone Anne:

- 1. David Olsen er nevnt i skiftet etter moren Anne Jacobsdatter, men vi vet ikke når eller hvor han var født. Trolig er han den David Olsen² som 28.

¹ Liste over bergarbeidernes gjeld pr november 1707 som finnes i regnskapsboken for 1707.

² Det er også en David Olsen som blir trolovet med Marite Olsdatter i Hauge krk (Lærdal) i mai 1725 (Dom. Exandi). Kausjonister er Johannes Midtre Lysne og Ole Vold. Dette er trolig en annen David Olsen.

okt. 1742 giftet seg i Årdal med en Anne Thomasdatter.

- 2. Jacob Olsen ble født i Årdal 1719 (dpt. 11.apr.). Vi vet ikke noe om skjebnen til denne Jacob bortsett fra at han er nevnt i skiftet etter moren. Han må derfor ha blitt minst to år gammel.

Ole Ellefsen (før 1690 – 1710)

Lite er kjent om denne Ole, men han Ole arbeidet ved verket i 1707 og er da omtalt blant "unge sprengere". Fra antegnelse til regnskapet for 1710 får vi vite at han var mye syk og at han til slutt døde.

Ole Guttormsen (før 1695 – ett 1717)

Hvem denne Ole er, er ikke sikkert kjent. Han dukker i regnskapene for Årdal kobberverk i løpt av 5. berg-måned 1715 og forsvinner igjen i 5 mnd. i 1717. I begynnelsen av dette året trekkes han for øvrig 16 skilling i lønn for han hadde "*forsømmet Bønnen Saa vell om Søndagene Som paa Gruberne*".

Ole kan godt være en sønn av Guttorm Olsen Prestegård (ca.1655-ca.1715). Hvis dette er korrekt, var han født i Årdal ca. 1685. Denne Ole bodde hjemme på Prestegård i 1701, men noe mer om ham er ikke kjent.

Ole Halvorsen (1694* – 1729), smed, hytteknekt, garmakerlærling

Ole var født i Gudbrandsdalen omkring 1694³ og døde i Årdal 1729 (begr. 19. apr.). Han var ganske sikkert sønn av en Halvor Olsen som arbeidet ved Årdal kobberverk i 1709⁴, men det er ikke helt avklart hvem dette var. Det var nemlig flere arbeidere med dette navnet ved verket. Den mest sannsynlige kandidaten er likevel *Halvor Olsen Skorpen* (ca.1658? – 1721?).

Ole begynte ved Årdal kobberverk i 1708 bare 14 år gammel⁵. I 1713 nevnes Ole som hjelpegutt i smia og i 1714 er han ført som sprenger. Han ble tidlig sett på som en dyktig smed og da garmakeren Anton Hartung i 1715 ble bedt om å plukke ut en av de yngre arbeiderne ved verket som kandidat for opplæring som garmaker, falt valget på Ole. Han ble da overført til smeltehytta der han arbeidet som hytteknekt samtidig som han noen ganger vikarierte som garmaker⁶. Til skade både for både verket og familien hans, døde han i 1729 senere og verket måtte finne en annen som kunne læres opp.

³ Bergverksmannntallet fra 1714 har "Gulbrandzdahl" som fødested og en alder på 20 år.

⁴ Av avlønningboka for 1709 ser vi at Halvor Olsen flere ganger er blitt kreditert Ole Halvorsens lønn. Dette må vel bety at de var far og sønn.

⁵ Han finnes første gang i lønningslistene i mars 1709, men i manntallet fra 1714 heter det at han hadde begynt ved verket for 6,5 år siden. Dette kan f.eks. forklares med at han sporadisk hadde arbeidet som malmpukker eller vaskeunge året før og kanskje også i 1707.

⁶ Da hans sønn Halvor ble døpt i august 1722 ble han av presten rett og slett ført som "Ole Garmager".

Ole ble gift i Årdal 25. okt. 1716 med Henrikke Sørensdatter. Vi kjenner ikke opphavet hennes, men hun kan ha vært søster av [Petter Sørensen](#)¹. Da Ole døde fikk hun en pensjon på ½ rd/mnd². Vi vet ikke sikkert hvordan det gikk med henne etter at Ole døde³. Ole og Henrikke fikk i alt 6 barn, men av disse døde i alle fall to før 1726. Da er det nemlig et manntall for de ansatte ved Årdal kobberverk som forteller at Ole da hadde 3 barn. Det er ukjent hvordan det gikk med disse barna siden, men her er det vi vet:

- 1. Gjertrud født i Årdal 1717 (dpt. 17. mai).
- 2. Ester Marie født i Årdal 1719 (dpt. 1. okt.), død i 1721 (begr. 16. mars).
- 3. Ole ble født i Årdal 1720 (dpt. 16. sep.).
- 4. Halvor ble født i Årdal 1722 (dpt. 23. aug.).
- 5. Kari ble født i Årdal i 1724 (dpt. 4. okt.).
- 6. Søren ble født i Årdal 1727 (dpt. 28. sept.).

Ole Henriksen Haas (1713 – 1780*)

Ole var født på Røros i april 1713 og døde på Kongsberg omkring 1780. Skiftet etter ham er datert 24. feb. 1781. Han var sønn av bergmannen [Henrik Pedersen Haas](#) (ca. 1675 – 1743) og Ingeborg Monsdatter.

Ole arbeidet sporadisk som malmpukker ved Årdal kobberverk fra 1725. Fast arbeid ble det ikke før noen år senere. Han er nevnt blant de ansatte ved verket da driften ble innstilt omkring 1734. En tid senere dro han til Kongsberg og fikk arbeid ved sølvverket der. Ole var gift tre ganger. Han ble første gang gift med Maren Gulbrandsdatter. De ble viet i Kongsberg krk. den 8. aug. 1739. Maren døde etter ganske kort tid og Ole giftet seg omkring 1746 med Kirsten Anbjørnsdatter. Hun var født omkring 1712 og døde på Kongsberg i 1775 (begr. 30. sep.). Ole giftet seg da på nytt den 24. feb. 1776 med Anne Henriksdatter Greist(?). Hun levde ennå i 1781, men vi vet ikke noe om hennes senere skjebne. Ole fikk 1 barn med den første kona og 4 med den andre:

- 1. Ingeborg Marie var født på Kongsberg i 1740 (dpt. 7. juli). Hun døde på Kongsberg i 1767 (begr. 6. juni) og var da ugift.
- 2. Anne Marie var født på Kongsberg i 1747 (dpt. 7. juli). Hun døde trolig ung.
- 3. Henrik var født på Kongsberg i 1748 (dpt. 21. sep.), men døde som liten.

¹ Det er rimelig å tro at hun var søster av Petter Sørensen. Disse to var begge faddere ved en dåp i mars 1716 og dessuten var Ole Halvorsen fadder ved dåpen av ett av Petters barn.

² I gruveekstrakten for siste bergmåned i 1729 heter det om dette: Saaledes Bereignes Ole Halvorsens Encke fra dend 3de Maaned hindes Mand Ved Døden affaldt, og til denne Maanetz udgang Maaneti. 48 sk. gjør i 10 Maaneder 5 rd. Hvilcket da Saaledes Continuerer imedens hun bliver udj Enckestanden.

³ Hun kan kanskje være identisk med den "Henriche Sørensdtr." som begravet i Bergen 22. oktober 1772, 86 år gammel.

- 4. Henrik var født på Kongsberg i 1750 (dpt. 6. juni). Han utdannet seg til skomaker og omtales flere ganger som "mesterskomager", første gang da han 19. okt. 1775 ble viet i Kongsberg krk. til Anne Christine Pedersdatter Dahl. Vi kjenner ikke til opphavet hennes og vi vet heller noe om hvordan det gikk med dette paret, men de er begge nevnt i skiftet etter faren hans i 1781.
- 5. Aron var født på Kongsberg i 1753 (dpt. 13. okt.). Av et manntall fra 1765 ser vi at han begynte å arbeide som dreng ved Kongsberg sølvverk i 1763. Han ble konfirmerert på Kongsberg i 1771, men er ikke nevnt i skiftet etter faren i 1781. Han er derfor trolig død på 1770-tallet.

Ole Ingebrigtsen Kolnes (1699* – 1773?), tømmermann

Ole var født i Sogndal omkring 1699⁴ og døde i Årdal 1773 (begr. 28. mars)⁵. Hans foreldre er ikke sikkert funnet for det var hele fire Ole Ingebrigtsen som ble født i Sogndal i perioden 1698–1702. Etter eget utsagn var Ole født på Kolnes/Kølnes i Kaupanger, men det er ikke kjent hvor dette er.

Ole arbeidet som sprenger ved Årdal kobberverk fra 1724⁶ til driften ble nedlagt omkring 1734. Ole må ha vært noe mer enn en simpel gruvarbeider for i 1727 forteller regnskapene oss at han var på reise til København. Det er uvisst hvordan Ole livnærte seg da verket ble innstilt, men han ble nok boende i Årdal. Han var en av de første som fikk arbeid da ny drift ble forberedt på 1750-tallet. Allerede i 1752 omtales han som en av "de tvende antagene bergarbeidere" som var med den nye lederen Hartwig von Linstow til gruvene for å skjerpe. Siden arbeidet han som verkets tømmermann. Flere av de gamle bygningene ble satt i stand og i 1756 laget han pumperør ved å bore ut trestokker.

Ole var g.m. Elisabet Jonsdatter⁷. Vi vet ikke når og hvor de giftet seg, men de fikk i alle fall 2 barn i Årdal i 1725 og 1727 (se nedenfor). Elisabet døde i Årdal 9. januar 1760 (bgr. 12. jan.) og ble da sagt å være 60 år

⁴ Da han ble ansatt ved Årdal kobberverk i august 1756 oppga han fig. vita: "Ole Ingebretsen Kølneæs, føed paa Kølneæs i Copanger, omtrent 55 aar gammel, er givt, har een søn, antaget til tømmermand og arbejder." Dette skulle bety at han var født ca. 1701. I manntallet fra 1726 er alderen imidlertid oppgitt til 28 år, og det må trolig regnes som mer korrekt. Kilde: Utskrift av deliberasjonsprotokollen fra 1756. ADK, innkommende brev 1755–1762.

⁵ En Ole Ingebrigtsen Midttun døde i Årdal den 26. okt. 1761. Alderen er angitt til 58 år, så det er ikke utelukket at dette er rett person. Det finnes skifte etter ham datert 22. nov. 1762. Enka het Brite Olsdatter. En annen Ole Ingebrigtsen døde i Årdal den 28. mars 1773. Alderen er angitt til 70 år. Noe skifte etter ham finnes ikke.

⁶ Første måned i lønnsregnskapet var 5. bergmåned 1724

⁷ Jon Johannessen Lysne som døde ca. 1715 hadde en datter som het Elisabet Jonsdatter. Hun er interessant fordi hun hadde en søster som het Alis (oppkalt etter Jons første kone). En annen kandidat er datter av Jon Pedersen Masterhaugen. Hun ble i 1714 dømt for leiermål med Mons Johannessen og trolig med Trond Monsen i 1721. Hun hadde sønnen Botolv fra det første forholdet.

gammel. Ole giftet seg på nytt den 15. november 1761 med Ingeleiv Roarsdatter (f. 1729). Hun var fra Lærdal og datter av Roar Mortensen Øvrevoll (ca. 1699–1758) og hans første kone Kirsti Knutsdatter Nedre Eri (d.1739). I 1763 hadde Ole og Ingeleiv hus på Øren.

I 1726 hadde Ole en forsørgelsesbyrde på 3 personer. Det kan tyde på at han da hadde 2 barn. Her er de barna som foreløpig er kjent.

- 1. Alis ble født i Årdal 1725 (dpt. 29. sep.). Dessverre vet vi ikke noe mer om hennes skjebne.
- 2. Ingebrigt ble født i Årdal 1727 (dpt. 24. mars). Han er trolig identisk med den Ingebrigt Olsen som arbeidet ved Årdal kobberverk rundt 1760 og kanskje ved Lilledals Kobberverk rundt 1767.

Ole Johansen Sjøvollen (1674* – ett 1717), gruvesmed

Ole var født på Røros ca. 1674, men vi vet ikke hvor og når han døde. Han var ganske sikkert sønn av Johan Jørgensen Sjøvollen som i 1701 bodde på Sjøvollen i Brekken nord for Røros. Ole var trolig bror av [Jon Johansen Sjøvollen](#) (ca.1667–1735), [Mikkel Johansen Sjøvollen](#) (ca.1678–1740) og [Nils Johansen Sjøvollen](#) (f. ca. 1678). Manntallet fra 1701 tyder dessuten på at han hadde disse brødrene: Jørgen (født ca.1671) og Nils (født ca.1678).

I 1701 arbeidet Ole som bergsknekt ved Røros Kobberverk, og dette gjorde han fortsatt i 1705. Sommeren 1707 reiste han til Årdal kobberverk der han til å begynne med arbeidet som vanlig gruvarbeider. I oktober 1707 var han utsatt for en ulykke i gravene på Overberget og han ble ganske hardt skadet, men ikke verre enn at han "*kunde ride ned fra fieldet, dog at een mand paa huer side af hesten maatte holde hannem i sadelen*". Denne ulykken kan kanskje være årsaken til at han senere arbeidet som gruvesmed. Ole er i 1708 nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig" og som ble ansatt først da Kongen kjøpte Årdal kobberverk dette året. Ole arbeidet ved Årdal kobberverk til 1717. Vi vet ikke hvor han dro med familien sin, men det er vel sannsynlig at han dro til Kongsberg slik broren Mikkel gjorde i 1717 eller 1718¹.

Ole giftet seg på Røros ca. 1701 med Karen Nilsdatter. Hun arbeidet sommeren 1716 som ertsvasker ved Årdal kobberverk sammen med 14 småjenter (16 ½ dag). Iflg. 1705-manntallet fra Røros hadde Ole og Karen én datter da, men vi vet ikke hva hun het. En hypotese kan være at datteren var den Guro Olsdatter som giftet seg i Årdal 2. nov. 1721 med kullbrenner [Adam Bersvendsen](#) fra Røros. Begge forloverne var nemlig fra Røros og det tyder på at Guro var derfra.

¹ Kirkeboka for Kongsberg viser at en Ole Johansen var faddere da Ole Jonsen Sjøvollen hadde en sønn til dåpen i februar 1726.

Ole Knutsen Valldal (1675* – 1717)

Ole var trolig født i Valldal på Sunnmøre omkring 1675 og døde i Årdal i 1717 (begr. 17. mai)². Det er usikkert hvem Ole var sønn av da det var flere Ole Knutsen i Valldal på slutten av 1600-tallet. Den meste aktuelle kom fra Linge og var stesønn av Anders Ingebrigtsen Linge (f.ca.1636). I 1701-manntallet står det om ham at han var «dragen til Opland». Han var således muligens bror av [Halvor Knutsen Valldal](#) som også arbeidet ved Årdal kobberverk.

Ole kom til Årdal kobberverk i 1707³ og fikk arbeid som sprenger. Han var sikkert en godt ansatt arbeider. I 1708 ser vi at han ble sendt til Luster for hente stål(!) og i 1716 vikarierte han som understiger i en periode. Våren 1717 forsvinner han ut av lønnsregnskapet og han døde trolig denne våren.

Ole giftet seg i Årdal 6.nov.1712 med Brita Justsdatter fra Marifjøra i Hafslo. Hun var datter av skomaker Just Jæger (ca.1612–1685) og Mari Manuelsdatter (ca.1646–1720) og må være født i Hafslo en gang før 1685. Ole Valldal og Brite fikk ingen barn sammen.

Ole Olsen Gald (1668* – ett 1730)

Ole var født rundt 1668⁴, men det er uvisst hvor. Det er også uvisst hvor og når han døde, men han bodde i Årdal så seint som i 1730⁵. Ole var trolig sønn av [Ole Rasmussen Gald](#) (ca.1650 – 1721) som kom til Årdal rundt 1709.

Ole begynte å arbeide ved Årdal kobberverk i 1710⁶. Dette bygger på formodningen om at det er denne Ole, og ikke Ole Rasmussen, som er med i manntallet over ansatte fra 1714⁷. Der står at Ole Gald hadde vært 4 år ved verket. Helt sikre på at det er denne Ole som opptrer i dokumentene fra Årdal kobberverk kan vi imidlertid ikke være før i 1715. Da er patronymet hans brukt i lønnslistene flere ganger.

I 1716 ser det ut til at han sluttet ved verket, men han må ha blitt boende i Årdal etter dette. Han gjør nemlig strøjobber for verket så sent som i 1720. I 1717 var Ole f.eks. ute på en lang rotur. En annen arbeider skulle sendes til Bergen med et viktig brev og Ole ble med

² Presten har skrevet dette: "Ole Nundalen, 40 aar, 4 maaneder 14 d: gl:". Nundalen er trolig feilskrift for Valldalen. Alt tyder nemlig på at han døde våren 1717 og alderen stemmer godt med det som står i bergverksmanntallet fra 1714.

³ Regnskapsboka for 1707 viser at en av de første arbeidsoppgavene var å frakte bjørkeved fra Fardalslien og opp til Brekke gruver.

⁴ Dette er basert opplysningene i manntallet ved Årdal kobberverk fra 1714.

⁵ Kirkeboka for 1730 viser at en Ole Gald er fadder i kirka den 2. april 1730. Faren til barnet som ble døpt, var kullbrenner Nils Hansen.

⁶ Han finnes ikke på lønnslistene før i 1713, men i bergverksmanntallet fra 1714 er oppgitt at han hadde vært ved verket i 4 år.

⁷ I manntallet er alderen angitt til 46 år, mens faren iflg. andre kilder var rundt 65 år gammel da. Det kan se ut til aldersforskjellene mellom far og sønn var ca. 20 år.

som rorskar fra Årdal til Gudvangen. Tilbake måtte Ole antakelig ro alene. Han fikk 56 skilling for roturen.

Vi har ingen sikre opplysninger om kona til denne Ole. Iflg. bygdeboka het Ole Galds kone Brita Andersdatter, men det er ikke greit å vite om hun var gift med denne Ole eller med Ole Rasmussen Gald og således kanskje heller var moren hans. I manntallet fra 1714 står at Ole Gald hadde en forsørgelsesbyrde på 2 personer. Det kan være kona og sønnen nedenfor, men det kan også tenkes at han ikke hadde med seg noen kone til Årdal og at i stedet hadde 2 barn¹. Vi vet med rimelig stor sikkerhet om ett barn:

- 1. [Anders Olsen Gald](#) (ca.1700-1747) som var smed verket og som senere fikk seg en plass under Ve.

Ole Olsen Nageløren d.e. (1681* – 1737)

Ole var født ca. 1681, trolig i Hafslo eller Sogndal. Han døde på Kongsberg i mars 1737 (begr. 23. mars).

Ole kom til Årdal kobberverk omkring 1716 og arbeidet som sprenger der i 1726. Han arbeidet ved verket helt til driften ble innstilt i januar 1734. Han må ha dratt til Kongsberg noe senere for han døde der i 1737. Ole ble gift i Årdal 29. mars 1717 med en Mette Knutsdatter. Hennes opphav er foreløpig ikke kjent, men hun hadde tidligere vært gift med en Jacob. Vi vet om 3 barn:

- 1. Ole Olsen Nageløren d.y. (1718 – 1764) som arbeidet ved Kongsberg sølvverk. Han brukte Nageløren som etternavn og har trolig etterslekt på Kongsberg.
- 2. Knut ble født sommeren 1721 og døpt i Jordanger kirke, Hafslo 17. august. Han flyttet med familien til Kongsberg der han i kildene kalles "Knud Olsen Aardal". Han arbeidet i en del år ved sølvverket, men i 1744 har han trolig skadet seg alvorlig, for han gikk på sykelønn i mer enn 9 måneder. Han hadde pensjon fra sølvverket da han døde i 1776 (begr. 24. aug.). Knut var gift to ganger, men etterlot seg såvidt vites ingen barn. Ektefellene var Marte Halsteinsdatter (ca.1679-1759) og Marte Olsdatter Råen (ca.1739-1777).
- 3. Jacob ble født i Årdal i 1724 (dpt. 17. sep.) og døde på Kongsberg i 1799 (begr. 25. mai). Jacob flyttet med familien til Kongsberg der han som regel kalles "Jacob Olsen Aardal". Jacob begynte å arbeide ved sølvverket omkring 1736 og var i 1765 ansatt som hauer. I 1752 giftet han seg med en Gjertrud Christensdatter (viet 27. mars) som trolig var søster av Jacobs svigerinne Live Christensdatter. Hun var født ca. 1722 og døde i 1797 (begr. 2. des.). Jacob fikk i alle fall 9 barn med Gjertrud, men han hadde også 1 barn utenfor ekteskap.

¹ I kirkeboka for Årdal fra 1718 er det for 13. februar ført inn at "Ole Galds dr." ble introdusert. Dette er en litt uvanlig innføring. Når ikke navnet på introduserte kvinner er nevnt i denne kirkeboka, er det navnet på ektefellen som er nevnt. Her står navnet på faren, - hvis da dette ikke er en skrivefeil fra prestens side.

Ole Olsen Nordfjord (1669* – ett 1721)

Ole ble født et sted i Nordfjord omkring 1669², men vi vet ikke noe om når og hvor han døde. Hans opphav er heller ikke kjent.

Ole kom til Årdal omkring 1706 og fikk der arbeid som gruvearbeider ved Årdal kobberverk³. Her arbeidet han fram til høsten 1721⁴. "Store Oles skjerp" som ligger 1,3 km fra hovedgruva på Gruvefjellet, ble oppkalt etter Ole Olsen Nordfjord. For dette malmfunnet fikk han utbetalt 3 rdr. i 1710 og ytterligere 7 rdr. i 1720.

Manntallet fra 1714 viser at han da ikke hadde noen barn å forsørge, men han var trolig gift.

Ole Olsen Skåden (før 1697 – ett 1718)

Ole var trolig fra gården Skåden i Innvik, men noe mer om hans opphav er foreløpig ikke kjent. Det er også ukjent når og hvor han døde.

Sommeren 1715 kom Ole til Årdal der han først fikk arbeid med malmpukking. Senere fikk han arbeid som læresprenger og i 1717 som fullbefaren gruvearbeider. I juni 1718 forlot han verket⁵ og reiste hjem til Nordfjord. Der kom han fort på andre tanker for nå ble han innkalt til militærtjeneste. Han møtte trolig opp for registrering, men stakk så av "før Udmarchen" som det står i rullene⁶. I en annen merknad står det at "Hans efterlatte Midler blef Seqvestered og vurderet til at leje een Kal i hans stæd med"⁷. Ole kom seg altså unna og dro tilbake til Årdal der vi finner ham på lønningslistene igjen fra november av. Ole fortsatte som gruvearbeider ut året 1719. Da var jo krigen slutt og det ser ut til at han på ny forlot verket. Hans senere skjebne er foreløpig ukjent⁸.

Ole Sjursen (ca. 1688? – ett 1744?)

Det er ikke sikkert kjent hvem denne gruvearbeideren var. Han begynte ved Årdal kobberverk midt i 9. bergmåned 1721 og sluttet på samme tid to år senere. Lønnen var på 3,5 rd/mnd. En hypotese er at han er identisk med årdølen Ole Sjursen som var husmann på

² I bergverksmanntallet fra 1714 er alderen oppgitt til 45 år.

³ Første sikre lønnsutbetaling var i februar mnd. da han fikk lønn som sprenger (3,5 rd/mnd). I bergverksmanntallet fra 1714 er det imidlertid oppgitt at han hadde vært 8 år ved verket. Hvis dette er korrekt er han trolig identisk med den Ole Olsen som vi finner på lønningslistene for 1707. Han hadde imidlertid en lønn på 4 rd/mnd, så dette kan ikke reges som helt sikkert.

⁴ Siste ordinære lønn utbetales etter 8. bergmåned, men betaling for noen småjobber er ført på regnskapet fra 10. måned.

⁵ Han var borte fra lønningslistene i perioden 6. – 11. bergmåned.

⁶ Øvrebø 1996:92 og 400.

⁷ Øvrebø 1997:71.

⁸ En Ole Olsen døde på Skåden i Nordfjord 1756. Han var sagt å være gift og 57 ½ år gammel. Selv om alderen virker litt lav bør det undersøkes om dette kan være riktig mann.

Neset i Seimsdalen. Han var født ca. 1688 og døde etter 1744.

Ole Strussberg (før 1688 – 1710)

Ole arbeidet ved Årdal kobberverk fra september 1708. Det første året var lønnen 3,5 rd/mnd. I 1709 økte lønna til full gruvelønn på 4 rd/mnd. Ole døde plutselig ca. januar 1710. Det er foreløpig alt vi vet om denne Ole Strussberg, men dette navnet finnes visstnok bare ett sted i landet, nemlig i Ringeby.

Ole Torbjørnsen Huken (1684* – 1734*)

Ole skal ha vært født i Aker omkring 1684¹ og han døde i Årdal omkring 1733². Navnet hans skrives gjerne Huchen eller Huggen. Han har trolig navnet fra Huken³ på Grorud der det var et kobberverk tidlig på 1700-tallet. Flere av fagfolkene som kom til Årdal da Kongen overtok gruvedriften der, hadde tidligere arbeidet ved dette Gothalfske Kobberverk⁴.

Ole kom til Årdal kobberverk i april 1709 og er ført som sprenger der både i 1714 og 1726. Gjeldsregnskapet til kobberverket fra juli 1734 viser at han hadde penger til god, men han var død da. Ved hans tilgodehavende står det: "Ole Huchen som ved døden er afgaaen".

Ole var gift med Mari Hansdatter som vi foreløpig ikke kjenner opphavet til. Hun døde på Kongsberg i 1740 (begr. 16. jan), 63 år gammel. Hun må derfor ha vært født omkring 1677. Barna til Ole og Mari var:

1. [Torbjørn Olsen Huken](#) (1709* – 1743).
2. Marte var født i Årdal vinteren 1714 (dpt. 3.apr.). Hun døde trolig i Årdal april 1739 (skifte datert 23.sep., begr. 27.sep.).
3. Boel var født i Årdal 1718 (dpt. 24. juli), men vi vet ikke når hun døde. Hun flyttet til Kongsberg høsten 1743. Der fikk hun sønnen Torbjørn utenfor ekteskap i 1744. Faren het Jon Pedersen

Østby. Hun giftet seg senere⁵ med bergmann Johannes Hansen Bjønna.

4. Mari var født i Årdal høsten 1721 (dpt. 5. okt.). Hun bodde på Kongsberg i alle fall fra 1743 og døde der i 1783 (begr.21.juni). Mari fikk et barn utenfor ekteskap i 1748 med Håkon Amundsen (ca.1726–1766) fra Årdal. Barnet ble døpt i Hoff i Vestfold 7. juli og ble begravet samme sted 17. august. Mari ble senere gift med Peder Pedersen Grina (d.før1783), men vi vet foreløpig ikke om det var barn i dette ekteskapet.
5. *Jørgen Olsen Huken* (ca. 1727 – 1776) arbeidet ved Kongsberg sølvverk og Skara Kobbergruver i Øvre Eiker.
6. Anne er en noe usikker datter⁷. En Anna Olsd. Huchen finnes i kirkeboka for Kongsberg fra 1774. Hun var gift med Erik Jørgensen Thurman. Han var fadder tre ganger for Jørgen Olsen Huken, så det styrker hypotesen om at Anne var datter av Ole Torbjørnsen.

Paul Andersen (før 1690 – ett 1714)

Paul arbeidet ved Årdal kobberverk fra 1707⁸ til 1714. Han hugget seg stygt i foten under kullarbeid i 1714 og fikk sykepenger en tid. Noe særlig mer vet vi ikke om denne Paul, men han fikk en datter mens han bodde i Årdal:

1. Kari, født i Årdal 1714 (dpt. 22. mai) og død samme sted 10 uker gammel.

Paul Endersen (før 1695 – ett 1711)

Paul kom til Årdal kobberverk i august 1708 og arbeidet her til juli 1710. Det meste av tiden arbeidet han i smeltehytta. Hans opphav er ikke kjent, men det hører kanskje med til historien at han forlot verket samtidig med [Sjur Arnesen](#) og [Rasmus Pedersen Faleide](#). I alle fall Rasmus ble utskrevet til krigstjeneste dette året.

Paul Torsen Kongsberg (1672* – ett 1732)

Paul var født på Kongsberg omkring 1672, men det er foreløpig ukjent når han døde. Hans foreldre er heller ikke kjent.

Iflg. et bergverksmanntall ved Kongsberg fra 1711 begynte Paul som junte ved sølvverket i 1700 eller kanskje enda litt før. Senere var han sprenger og hauer i

¹ Dette er basert på bergverksmanntallet fra 1714 der det står at Ole var født i "Agers Sogn" og at han var 30 år gammel.

² Hans enke krevde pensjon av verket ved kommisjonens besøk i juli 1734. Det står i denne forbindelse at "hendes mand har staaed 28 aar udj arbeide" [Actum Aardahls Kaaberwerch den 24de July 1736. Rentekammeret. Real. ordn. avd. Bergverksvesen. Designasjon over brev og dokumenter om Årdal kobberverk 1708–1837].

³ Mange av de ansatte ved Gothalfske kobberverk kom utenbygdsfra, men det kan godt tenkes at Ole var født og oppvokst på Grorud. Prestemanntallet fra 1666 viser nemlig at en Torbjørn (f.ca. 1650) bodde på Ammerud da. Han var sønn av Gullik Torbjørnsen og Ragnhild Amundsatter. Det var Torbjørns bror Amund som overtok bruket på Ammerud. Torbjørns skjebne er foreløpig ikke kjent [Se Digitalarkivets debattforum tema 78236].

⁴ Det er neppe en tilfeldighet at Ole kom til Årdal i april 1709. Samtidig med ham kom nemlig en del andre som hadde arbeidet ved det Gothalfske Kobberverk på Grorud: Adam Thiele, Anton Hartung, Mathias Nilsen og muligens også Halvor Paulsen, Johannes Håkonsen og Peder Halkjellsen.

⁵ I skiftet etter Torbjørn står at hun og Johannes giftet seg under skiftebehandlingen, dvs. mellom 1. okt. 1745 og 11. juni 1751

⁶ Han kan ha vært sønn av Amund Håkonsen som arbeidet ved Årdal kobberverk den siste tiden.

⁷ I bergverksmanntallet fra 1726 heter det at Ole Torbjørnsen hadde en forsørgelsesbyrde på 6. Dette skulle bety 5 barn og bidrar til å gjøre hypotesen om Anne usikker. Det kan imidlertid tenkes at Torbjørn ikke ble regnet som forsørgt av faren. Han ble nemlig ansatt som læresprenger dette året.

⁸ Begynte 3. uke i august 1707

gruvene i en årrekke. Da Kongen overtok driften av Årdal kobberverk, dro han over fjellet for å arbeide der. Han begynte i august 1708 og arbeidet fram til august 1709. Om dette var noe han gjorde på eget initiativ eller om han ble headhundet til denne jobben, sier kildene ikke noe om. Etter oppholdet i Årdal dro han trolig rett tilbake til Kongsberg. I alle fall var han der da 1711-manntallet ble tatt opp. I 1732 var han bergknekt i Segen Gottes gruve.

Paul var gift, men navnet på kona er ikke kjent. I 1732 var han enkemann. Han hadde tre barn hvorav én sønn arbeidet ved sølvverket. Det skal også nevnes at han i tillegg arbeidet som gruvearbeider, er sagt å praktisere som skomaker.

Peder Hammer (1664* – ett 1716)

Peder var født i Trondheim omkring 1664¹, men noe annet om hans opphav er ikke kjent. Hva han syslet med de første 40–50 årene av livet er også ukjent. Det vi vet, er at han kom til Årdal kobberverk i 1712 og arbeidet der som gruvearbeider i alle fall fram t.o.m. 6. bergmåned 1716. Peder hadde ingen barn å forsørge i 1714.

Peder Henriksen (1690* – ett 1732), understiger

Peder ble født i Jämtland omkring 1690 og døde en gang etter 1732, trolig på Kongsberg². Noe mer om hans opphav er ikke kjent, bortsett fra at det i et manntall fra 1732 står at farens hans var bonde.

Peder kom til Årdal kobberverk i 1711³. Han begynte som dagarbeider, men avanserte etter hvert til sprenger med full lønn på 4 rd./mnd. I løpet av den 9. bergmåned 1716 dro Peder videre til Kongsberg og fikk arbeid ved sølvverket. I 1732 hadde han avansert til understiger.

Peder giftet seg i 1719 på Kongsberg med Mari Eriksdatter Kjennerud⁴. Hun var datter av bergmann Erik Olsen (d.f. 1746) og Marte Andersdatter (d.e. 1746). De ryddet eiendommen Seterdalen i Kjennerudgrenda⁵. Et bergverksmanntall fra 1732 opplyser at han hadde kone og 4 barn, men vi kjenner foreløpig ikke navnene på mer 3 av barna.

¹ Dette er basert på manntallet fra Årdal kobberverk 1714

² Foreløpig siste registrering av ham er i bergverksmanntallet for Kongsberg sølvverk i 1732

³ Han finnes ikke i lønnslistene før i 1712, men må i alle fall ha kommet i 1711. Han er nemlig nevnt i proviantregnskapet for 1711. I 1714-manntallet står at han hadde vært ved verket i 3 år.

⁴ Flere opplysninger om hennes familie kan trolig finnes i skiftet etter hennes far fra 23. oktober 1734.

⁵ I skiftet etter Ole Eriksen fra 27. juli 1743 står det at "Den liden Plads Sætterdalen kaldet som nu beboes og er tilhørende ung karlen Hendrich Pedersen beliggende Paa Vestsiden af Sielve Pladsen der ligesom den indheignet og af Begreb forefindes blev andsadt for 24 rd."

- 1. Henrik var trolig født rundt 1720⁶. Han overtok plassen Seterdalen i Kjennerudgrenda etter foreldrene før 1743.
- 2. Anders ble født på Kongsberg i 1723 (dpt. 28. aug.). Hans skjebne er ikke kjent.
- 3. Mari ble født på Kongsberg i 1725 (dpt. 25. mars). Hennes skjebne er ikke kjent.

Peder Knutsen Rull (1674* – 1728)

Peder var født omkring 1674⁷, trolig i Romsdal⁸, og døde i Årdal i 1728 (begr. 14. feb.). Hans foreldre er ikke kjent. Etternavnet kan kanskje ha en forbindelse med "Rugl" i Glåmos der mange arbeidere ved Røros Kobberverk bodde, men det kan også være et personlig tilnavn.

Peder bodde en tid på Røros og trolig er han identisk med den Peder Knudsen, 26 år, som i 1701 var tjenestekar hos "oberkunststiger" Carl Møller. I 1705 finner vi ham igjen som "stenknecht" ved Røros Kobberverk⁹. Rundt 1706 reiste Peder til Årdal der han fikk arbeid ved kobberverket¹⁰. Han arbeidet lenge med kullbrenning om sommeren og i gruvene om vinteren. En vinter ble han utsatt for ulykke under gruvearbeidet som gjorde ham blind på det ene øyet. Høsten 1727 forsvinner han fra lønnsregnskapene ved Årdal kobberverk og han døde trolig i begynnelsen av 1728.

Peder var trolig gift to ganger. Navnet på den første kona er ikke kjent, men omkring 1713 ser det ut til at han giftet seg med Kirsti Olsdatter Refset. Hun var født omkring 1678¹¹ og døde i Årdal 1722 (begr. 26. apr.) etter en tvillingfødsel. Hun var datter av hyttarbeider ved Røros Kobberverk Ole Pedersen Refset (1743*–1713*) og Ingeborg Hansdatter. Dermed var hun søster av [Peder Olsen Refset](#). Kirsti er en av de få kvinnene vi finner i regnskapet for Årdal kobberverk. I august/september 1716 arbeidet hun i 12 ½ uke som ertsvasker sammen med en del andre jenter og voksne kvinner ved verket¹². Vi kjenner navnet på 5 barn etter Peder:

⁶ Han er omtalt som myndig i 1743 og skulle etter dette ordinært være født senest 1718. Fordi han hadde overtatt Seterdalen etter foreldrene da, kan han kanskje ha vært regnet som myndig før han fylte 25 år.

⁷ I 1714-manntallet fra Årdal kobberverk er alderen angitt til 40 år.

⁸ I 1714 manntallet fra Årdal kobberverk er Røros oppgitt som fødested. 1701-manntallet for Røros inneholder bare én Peder Knutsen av passende alder (26 år) og han er i dette manntallet sagt å være født i Romsdal. Vi må derfor tro at opplysningen i 1714-manntallet viser til at han kom fra Røros, - ikke at han var født der.

⁹ Bergverksmanntall fra Røros fra 1705.

¹⁰ Lønnslistene tyder på at han ikke kom til Årdal før i juni 1708, men i manntallet fra 1714 er oppgitt at han hadde arbeidet ved Årdal kobberverk i 8 år.

¹¹ I skifte etter faren (Røros 1713) er hun sagt å være 36 år. Ved begravelsen i 1722 er alderen angitt til 42 år.

¹² Lønnsliste for 9. bergmåned 1716 i: RK, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1714–1717, pakke 22.

- 1. Ole Pedersen Rull, født på Røros ca. 1705 og død på Kongsberg i mai 1765. Han arbeidet en kort stund ved Årdal kobberverk på 1730-tallet. Deretter reiste han til Kongsberg der han fikk arbeid på sølvverket. Han var hauer fram til han døde i 1765. Ole giftet seg på Kongsberg 11. juli 1739 med Anne Henriksdatter Haas. Hun var datter av [Henrik Pedersen Haas](#) (ca.1669-1743) som i noen år arbeidet ved Årdal kobberverk. Anne var født omkring 1713 og døde i 1777 (begr. 15. nov.). Vi vet foreløpig ikke om Ole og Anne fikk noen barn.
- 2. Jens, født i Årdal 1716 (dpt. 21. mai). Det er ukjent hvordan det gikk med ham.
- 3. Anne, født i Årdal ca. 1717 og død i 1769¹, trolig på Kongsberg. I skiftet etter hennes eldste bror fra 1765 heter det at hun var ugift og hadde tjent i Valdres.
- 4. Knut Pedersen Rull, født i Årdal 1722 (dpt. 26. apr.) og død på Kongsberg 1775 (begr. 2. sep.). Han dro til Kongsberg sammen med sind eldste bror rundt 1734 og fikk raskt arbeid ved sølvverket. Knut ble gift på Kongsberg 28. mars 1747 med Margrethe Mogensdatter. De hadde én sønn og én datter i 1765.

Peder Madsen Snekker (før 1690* – ett 1710)

Peders opphav er foreløpig ukjent. Peder ble "head-huntet" i Bergen for å bistå med snekkerarbeider under de store bygningsarbeidere i Årdal

Peder begynte å arbeide ved Årdal kobberverk som snekker i august 1708. Av regnskapet for 1708 framgår at han bl.a. arbeidet på bolighuset til betjentene: "*Peder Snidker for 4de dører at gjøre af sine egne bord a 64 s. og for loffter og gulver af nye bord at jndlegge (5-48) og for vinduer rahmer at beklæde, for een sengested at gjøre.*" I mars 1710 forlot han kobberverket. Om dette står at "*hans sig nattetiider hemmelig skal have absenteret, hvorhen mig uvitterlig*". I første omgang ble det funnet at han "*intet eyede alleeniste 2de smaa umyndige børn, hvilcke hand her paa landet lod effter sig*". Senere fant man ut at han hadde etterlatt seg en vesentlig del av verktøyet sitt også. Dette er detaljert beskrevet i et regnskapsbilag fra juli 1713.

Peder Markussen Å(?) (1683* – ett 1758)

Peder var trolig født på Å i Gloppen² ca. 1683³, men det er ukjent når og hvor han døde. Det er heller ikke avklart hvem foreldrene hans var⁴. Han var ganske

sikkert bror av [Reier Markussen Å](#)⁵ og dermed trolig også av [Bernt Markussen Nordfjord](#) (ca. 1683 – 1718).

Peder bodde ikke hjemme i 1701, men han er kanskje den Peder Markussen som hadde tjeneste hos Anders Tuesen på Ommedal i Hyen. Det er bare noen få kilometer fra Å. I 1708 dro Peder til Årdal sammen med Reier og de begynte å arbeide ved kobberverket der i september. Reier hadde arbeidet der tidligere, og det er det mulig at Peder også hadde, for han ser ut til å ha fått full sprengerlønn. Etter å ha arbeidet i gruvene til årsskiftet 1709/1710 forlot han han verket. Hvordan det gikk med ham senere, er foreløpig ukjent.

Peder Olsen Refset (1679* – ett 1719)

Peder var født på Røros⁶ omkring 1679, men det er ukjent når og hvor han døde. Han var sønn av hyttearbeider Ole Pedersen Refset (ca.1643-ca.1713) og Ingeborg Hansdatter. Peder var etter alt å dømme svoger av kullbrenner [Peder Knutsen Rull](#).

Peder arbeidet som hytteknekt ved Røros Kobberverk i 1701 og 1705, men flyttet til Årdal i Sogn i 1707⁷ for å arbeide ved Årdal kobberverk. Her arbeidet han først og fremst som sprenger. Peder bodde i Årdal til 1719, men ser så ut til å ha forlatt kobberverket etter dette. Det kan kanskje ha sammenheng med at han fikk et barn utenfor ekteskap dette året?

Kona til Peder het Gullaug (Gulløf). Det er usikkert hvor mange barn Peder fikk, men disse må regnes som sikre:

- 1. NN, sønn født på Røros ca. 1703. Det er ikke kjent hva denne sønnen het og hvordan det gikk med ham. Kanskje var han identisk med den Mons Pedersen som ble gravlagt i Årdal 23. april 1719, 17 år gammel.
- 2. Ingeborg, trolig født på Røros før 1705. Lite er kjent om denne jenta, men en "Ingeborg Refsett" arbeidet som ertsvasker ved Årdal kobberverk i 16 ½ dag sommeren 1716. Lønnen var 5 sk./dag og det tyder på at hun var minst 11 år gammel.
- 3. Kirsti, kanskje født i Årdal rundt 1709. Lite er kjent om denne jenta, men en "Kirstj Refsett" arbeidet som ertsvasker ved Årdal kobberverk i 12 ½ dag sommeren 1716. Lønnen var 3 sk./dag og det tyder på at hun var 6 - 8 år gammel.

Peder Pedersen Huus (1696 – ett 1732)

Peder var født på Røros i 1696 (dpt. 17. juni) og han døde trolig på Kongsberg, men vi vet foreløpig ikke

¹ I overformynderiets rulle for 1765 er oppført med en arv på 8 rd. 44 sk. etter sin bror Ole. Pengene ble senere brukt til å dekke kostnadene ved hennes begravelse. Det er i den forbindelse vist til attest fra sognepresten av 21. feb. 1769.

² Dette bygger på at han var bror av Reier Markussen.

³ Dette er basert på at han er identisk med den Peder Markussen som tjente på Ommedal i 1701.

⁴ Bygdeboka for Gloppen (Soga om Gloppen og Breim, bd. III (s. 194-196)) gir ganske få opplysninger om brukerne, men viser at det var seks bruk på Å på slutten av 1600-tallet og det bodde en Markus på fire av dem! *Markus Ivarson* hadde Olabruket, men var død før 1701. Han var g.m. Eli Olsdatter

(ca.1643-1723). *Markus Nilsson* (f.ca.1630) hadde Eliasbruket i 1658, men det er uvisst når han døde. *Markus Jensson* hadde Monsbruket til han døde en gang før 1686. Han var g.m. (Gyda Jonsdatter). *Markus Olson* var bruker på bruk nr. 6 fra før 1648 og trolig fram til 1670-tallet.

⁵ Dette bygger på at Reier og Peder ankom Årdal kobberverk samtidig i september 1708 og forlot verket igjen nesten samtidig rundt årsskiftet 1709/1710.

⁶ Det er nærliggende å tenke seg at han hadde etternavnet sitt fra gården Refset på Røros (se MT 1666).

⁷ Han finnes første gang i lønningstestene september 1707.

når. Han var sønn av Peder Jonsen Huus og hans kone som het Gallo e.¹.

Som ungdom arbeidet Peder en tid ved Røros Kobberverk, men i 1715 dro han til Årdal for å få seg arbeid på kobberverket der. Vi finner ham i lønnsregnskapet f.o.m. 6. bergmåned. Etter 2 år dro han imidlertid videre til Kongsberg sølvverk. Her er han ført som sprenger i 1724 og som knekt i 1732. Peder var trolig gift tre ganger. Den første kona het trolig Gjoran². De hadde to barn i 1732. Den andre kona var Kari Torgersdatter³ (ca. 1700 – 1739). Han ble gift tredje gang på Kongsberg 27. mai 1740 med Anne Karlsdatter som vi foreløpig ikke vet noe mer om. Dette kan være barna nedenfor, men de er usikre:

- 1. Christen ble født på Kongsberg ca. 1717. Han begynte å arbeide ved Kongsberg sølvverk ca. 1730 og arbeidet der ennå i 1765. I 1732 var han bühntrekker og i 1765 var han hauer. Han var gift og hadde i alle fall én sønn og to døtre, men vi kjenner ikke navnene på noen av disse.
- 2. Sucanne(?) ble født på Kongsberg i 1725 (dpt. 11. feb.). Hennes skjebne er ikke kjent, men hun døde trolig i 1726⁴.
- 3. Marte ble født på Kongsberg i 1732. Vi vet ikke noe om hvordan det gikk med henne.

Peder Skåning (før 1689 – ett 1710)

Peder arbeidet som tømmermann og snekker under arbeidet på smeltehytta i 1709–1710. Navnet tyder på at han kom fra Skåne. Noe annet er foreløpig ikke kjent om hans opphav, men han bodde i Bergen i 1709.

I antegnelse til hytteregnskapet står det om denne Peder:

"... at betinge een tügtig Muer- og tømmermester med nogle Svenne, Huor ieg da reisen fortsættet d.16 May 1709 og ved ankomsten i Bergen forsøgte om samme folk at erholde, allene der ingen vilde forstæe sig til at reise herind, Eller at paatage slikt bygning, maatte ieg søge ved Præsident og Magistraten assistance, som da blefue med saa mange som hid fuld accorderet der som de her bereigned, untagen Peer Skaaning som i Bergen à 2 march daugløn blefuen tilsagt, mens effter hans befundene in capacite, Inspect og mig forandret at nyde kuns dauglig 24 sk. ...".

Han arbeidet altså som tømmermann i Bergen før han kom til Årdal. Lønna på 24 sk. pr. dag tilsvarer 5 rd. pr. bergmåned.

¹ Ved introduksjonen i 1696 står det at "Salig Peder Husis Gallo introducerit".

² I kirkeboka for Kongsberg finner vi flg. som begravet den 3. juli 1736: "Peder Huusis K. Gjoran"

³ I kirkeboka for Kongsberg finner vi flg. som begravet ca 23. november 1739: "Peder Peders. Huusis K. Kari Torgersd.; gl. 39 an.

⁴ I kirkebok for Kongsberg finner vi at "Peder Huusis barn" ble begravet 20. juni 1726.

Petter Jørgensen Øyen (før 1714 – ett 1729)

Petter var født i Årdal rundt 1708, men det er foreløpig ukjent hvor og når han døde. Han var sønn av understiger [Jørgen Pettersen Øyen](#) (ca. 1679 – ett 1738) og Ragnhild Olsdatter Svalheim.

Petter arbeidet som malmplukker ved Årdal kobberverk i 1726 og sommeren 1727 er han ført som læresprenger i noen måneder. Fra februar 1728 til slutten av 1729 arbeidet han fast ved verket, bl.a. som "smededreng". Dette er foreløpig alt vi vet om Petter.

Petter Pettersen Øyen (før 1685 – ett 1710)

Petter arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall fra 1707, men ser ut til å ha forlatt Årdal sommeren 1710 eller kanskje han døde. Det er flere ting som tyder på at han var i slekt med [Jørgen Pettersen Øyen](#), og da er det rimelig å tro at de var brødre eller at denne Petter var far til Jørgen.

Petter Sørensen (1692* – ett 1734)

Petter var født omkring 1692⁵ og oppgir "Stavang." som fødested i et bergverksmanntall fra 1714. Dette kan bety Stavanger (Amt) eller en av de to Stavanger-gårdene i Sunnfjord (Askvoll og Kinn). Noe mer om hans bakgrunn er ikke sikkert kjent, men det kan se ut til at han var bror av Henrikke Sørensdatter som var gift med [Ole Halvorsen](#). Det er heller ikke kjent når og hvor han døde⁶.

Petter kom til Årdal kobberverk i 1713⁷ og arbeidet der som sprenger helt til verket ble nedlagt omkring 1734.

Han giftet seg i 1718⁸ (forl. 2. jan) med Josche⁹ Jacobsdatter (ca. 1676–1722) opprinnelig fra Radøy, men bosatt i Bergen. Hun var datter av Jacob Nilsen¹⁰, som var gjestgiver på Rosneset i Radøy, og Lene Nilsdatter Loss¹¹. Hun hadde tidligere vært g.m. Lars Andersen Verlo (1671*–1711) fra Innvik og med en

⁵ Alderen er angitt til 22 år i bergverksmanntallet fra 1714.

⁶ En Petter Sørensen døde i Årdal 23. sep. 1761. Alderen er angitt til 90 år. Hvis dette er riktig Petter, må alderen være betydelig overdrevet.

⁷ Ved bergverksmanntallet fra 1714 er det oppgitt at han hadde vært ansatt i 1 ½ år.

⁸ Vilsen er ikke funnet i kirkeboka for Lærdal/Årdal. Lønningslistene viser at Petter var bortreist i en lang periode (minst ett år) fra 5. bergmåned 1718. Kanskje Petter og Josche giftet seg et annet, – på hans eller hennes hjemsted?

⁹ Det er usikkert hvor navnet Josche kommer fra, men en Josche Jacobsdatter som giftet seg i Bergen 16. mars 1675 og en Josche Johannesdatter finnes i Bergens kirkebøker omkring 1700. Sistnevnte var bl.a. fadder ved dåpen av Josches datter Rebekka Larsdatter i 1709.

¹⁰ Dette framgår av skifter etter morfaren Nils Loss fra 10. des. 1676 og etter tanten Ingeborg Nilsdatter Loss fra 24. april 1722. Begge finnes i skifteprotokollene fra Bergen. Kilde: Sollieds skifteutdrag, s. 742 og 1354.

¹¹ Lene var datter av Nils Samuelsen Loss som var gjestgiver på Kilstraumen i Austrheim og dermed barnebarn av Samuel Loss (1565–1659), sogneprest til Os. Dette betyr at Josche var tremenning av Nils Vognsen som var leder av Årdal kobberverk 1705–1708.

Christen Rasmussen som døde i 1717. Med sine to første menn hadde Josche fått fire barn, men trolig var det bare datteren Lene Larsdatter (f. 1705) som levde opp. Hun bodde i Årdal så sent som i 1735. Josche døde selv i Årdal i 1722 (begr. 29.nov), men rakk å få én sønn med Petter. Han giftet seg så på nytt med en Helga Hansdatter året etter (viet 11.juli 1723). Hennes opphav er ikke kjent. Petter og Helga fikk i alle fall 4 barn. Petters 5 barn var:

- 1. Jan var født i Årdal i 1719 (dpt. 10. okt.). Han er ganske sikkert identisk med den Jon (Jan?) Pettersen som slo seg ned i Borgund og hadde datteren Josche¹ til dåpen der 21. april 1743.
- 2. Josche var født i Årdal i 1723 (dpt. 5. des.). Vi vet dessverre ikke noe om hennes skjebne.
- 3. Søren var født i Årdal i 1726 (dpt. 23.apr.1726) og døde samme høst (begr. 22. sep.).
- 4. Brite var født i Årdal i 1727 (dpt. 30. nov.).
- 5. Kari var født i Årdal i 1730 (dpt. 3. sep.).

Rasmus Amundsen (før 1690 – 1718)

Det er foreløpig ikke kjent når og hvor Rasmus var født². Vi vet imidlertid at han døde i Årdal våren eller sommeren 1718³. Patronymet er ved en anledning skrevet Aanundsen⁴.

Rasmus ser ut til å ha kommet til Årdal i 1708 og arbeidet der som sprenger ved Årdal kobberverk fra september⁵. I april 1710 fikk han sykkelønn hele måneden, men det er foreløpig uklart om dette skyldes sykdom eller skade. Etter dette forsvinner han fra lønningslistene en tid. Senest sommeren 1712 dukker han opp igjen i regnskapene, – først som dagarbeider, men senere igjen som gruvearbeider. I 1718 omkom han ved en ulykke. Trolig falt han utfor en berghammer ved Blåberget gruver⁶.

¹ Hun er trolig identisk med den "Jaasihe Johnsd." som var tjenestejente hos Peder Olsen på Øvsttun i 1763.

² I et regnskapsbilag fra Årdal kobberverk får vi vite at Rasmus hadde en liten båt som han solgte til verket. Worm skriver i 1720 flg. som opplysning til regnskapet fra perioden 1709–1711: "Er mig vittterligt at af den bergsmand Rasmus Amundsen blev kjøbt en liden gammel bod, at bruge i det ferske vand for postbudet, ved dog icke, om samme bod icke allerede er som vrag casset, eller det er den samme som endnu er i tjeniste udj hvis steed en ny bod er fornøden til bemte. brug." [Bilag 35 til antegnelsene til regnskapene for perioden 1709–1711.RK. Bergverksregnskaper. Årdal kobberverk 1711–1714, pk. 21].

³ Begravelsen er ikke å finne i kirkeboka, men den siste lønnen han fikk, var fra 4. bergmåned i 1718.

⁴ Bergverksmannallet fra 1714.

⁵ Dette er basert på lønningslistene fra juni - desember 1708. Rasmus var altså en av dem som ble ansatt den første høsten etter at Kongen hadde overtatt verket. Dette utelukker ikke at Rasmus kan ha arbeidet under de forrige eiere også, men han er ikke å finne på de eneste lønningslistene som er bevart fra denne perioden, nemlig fra 1707.

⁶ Han fikk full lønn hele 4. bergmnd. (fram til 24. april). I regnskapet for 5. bergmnd. heter det: "Rasmus Amundsen skadeløn denne Maaaned 3 rd. 80 sk." I regnskapet for 7. bergmnd. står: "Rasmus Amundsens qvinde anførres naadsens løn for 6te og 7de maaned å 32 sk. -- 64 sk.

Kona til Rasmus het Anna, men hennes opphav er ikke kjent. Etter at mannen var død ble hun boende i Årdal til 1727⁷. I regnskapet for 2. bergmåned 1727 heter det at *Rasmus Amundsens enke som har staaet i naadeløn til 1726 aars udgang haver begieret (begivet?) sig her fra stædet hen i landet til sine børn, og opsagde det hende forundte naadeløn*. Vi kjenner navnet på ett av barna:

- 1. Jonas, født i Årdal i 1714 (dpt. 10. juli).

Rasmus Due (før 1690 – ett 1710), røstvender

Det er ukjent hvor og når Rasmus Due ble født, men det er rimelig å tro at han hadde erfaring fra et annet bergverk da han kom til Årdal i slutten av 1709. Det er også ukjent hvor og når han døde. Navnet skrives noen steder for "Duve".

Rasmus ble ansatt som røstvender ved Årdal kobberverk med en lønn på 4 rd./mnd da den nye smeltehytta var ferdig i desember 1709. Vinteren 1711 fungerte han også som kullfogd. I januar 1710 kom han i klammeri med Salve Amundsen, - en gammel mann som oppholdt seg ved verket noen måneder. Sesjonsprotokollen gir ganske detaljerte opplysninger om hendelsesforløpet og gir ikke så godt inntrykk av Rasmus. Han hånet den gamle mannen og kastet også stein etter ham. Dessverre traff en av steinene og Salve ble noe skadet. Vi får for øvrig vite at Rasmus bodde like ved kullhuset ved smeltehytta. Rasmus sluttet ved verket våren 1711⁸.

Rasmus Jonsen Fossheim (1691 – 1762)

Rasmus var født i Breim i Nordfjord i 1691 (dpt. 11. sep.) og døde på Kongsberg i 1762 (begr. 24.des.). Han var sønn av Jon Rasmussen Fossheim (f.ca. 1651) og Marte Antonsdatter⁹ og dermed bror av [Nils Jonsen Fossheim](#) (ca. 1697 – 1740).

Jon Rasmussen overtok Fossheim etter sin far senest i 1684 og drev gården til 1714. Han var trolig gift to ganger, første gang med Marte Antonsdatter og andre gang med Lisbet Rasmusdatter (ca. 1666 – 1723). I sitt første ekteskap hadde Jon flg. barn: Anton (f. 1685*), Ole (f. 1689*), Rasmus (f.1691*), Nils (f. 1697*), Lars (f. ett 1700), Marie (g.m. Amund Nilsen Fossheim), Ragnhild (g.m. Peder Wasløf). Anton reiste en gang for 1711 til Bergen og bosatte seg der. Ole overtok gården etter faren i 1714. Nils arbeidet ved Årdal kobberverk, Kongsberg sølvverk og kanskje også en tid ved Røros kobberverk.

Det er mulig at Rasmus dro til Røros¹⁰ og arbeidet ved kobberverket der noen år, men i 1713 kom han i alle

⁷ Dette kan kanskje tyde på at hun var fra Årdal. Vielsen er riktignok ikke funnet i kirkeboka, men de kan ha vært gift før den første kirkeboka ble tatt i bruk (november 1711).

⁸ Den 5. bergmåned 1711 får han utbetalt sin sist lønn.

⁹ Dette framgår av skiftet etter broren Nils Jonsen som døde på Kongsberg i 1740. Skiftet ble påbegynt 5.5.1740 og avsluttet 27.5.1743.

¹⁰ En Rasmus Jonsen finnes i lønnsregnskapene for Røros Kobberverk i noen år fram til 1712.

fall til Årdal¹ der han fikk arbeid som læresprenger. Han var deretter sprenger i gruvene helt fram til driften ved verket ble innstilt i 1734. Rasmus flyttet senere til Kongsberg og fikk der arbeid ved sølvverket.

Rasmus var ikke gift og hadde ingen barn. Da Rasmus døde i 1762 bodde han hos Jon Christensen Saatved.

Rasmus Olsen Nordfjord (1679? – 1744?)

Denne Rasmus var født en gang før 1690, - trolig i Nordfjord, men når og hvor han døde er ikke sikkert kjent. I originaldokumentene kalles han gjerne Rasmus Nordfjord, men patronymet forekommer noen ganger. En hypotese er at han er identisk med den Rasmus Olsen som ble født på Berset i Utvik ca. 1679 og døde på gården Eide i Olden i 1744². Hvis dette er korrekt var han bror av [Lars Olsen Nordfjord](#). En annen hypotese er at han er sønn av Ole Rasmussen Gald (f.ca. 1653). Denne Rasmus var født ca. 1691. Hvis dette er korrekt, var han bror av [Ole Olsen Gald](#).

Rasmus kom til Årdal kobberverk senhøstes 1708³ og fikk der arbeid som sprenger i gruvene. Avlønningsboka for 1709 viser at Rasmus fikk 2 rd. 13 sk. utbetalt "contant dend 19te septembris og permitteret til Nordfjord indtil hand retournerer igjen til een anden afreigning". Han hadde da ytterligere 80 ¾ sk. til gode og kom tilbake i februar 1710. Samme høst forlot Årdal for godt. Hvis hypotesen om at han kom fra Berset, er korrekt, dro han tilbake til Nordfjord.

Rasmus Paulsen Sunnmøre (før 1690 – ett 1716)

Rasmus var trolig født på Sunnmøre en gang før 1685, men vi kjenner lite til opphavet hans.⁴ Han levde ennå i 1716, men vi kjenner ikke til hvordan det gikk med ham etter dette.

Rasmus kom til Årdal kobberverk senest i 1706 og arbeidet der som gruvearbeider til 1716⁵. Han var én av dem som fant gull i gruvene i 1706. Dette ble det naturlig nok stor oppstuss av og resultatet ble at Kongen overtok Årdal kobberverk i 1708. Av en eller

annen grunn er han ikke nevnt i bergverksmantallet fra 1714.

Rasmus var gift med Ingeborg Ellingsdatter, i kirkeboka kalt "Liten Ingebor". Vi kjenner ikke hennes opphav. Vi kjenner imidlertid navnet på én sønn:

- 1. Elling ble født i Årdal i 1714 (dpt. 22. april).

Rasmus Pedersen Austreim (1689* – ett 1763), understiger

Rasmus var født omkring 1689, trolig i Nordfjord, og døde i Årdal etter 1763. Hans opphav er ikke avklart, men etternavnet hans tyder på at han en tid har vært bosatt på gården Austrheim i Gloppen. Navnet skrives for øvrig på mange måter i originalkildene: Østrem, Østreim, Øusprim, Ousprim, Oustrim, Oustrejtm.

Rasmus begynte ved Årdal kobberverk i 1709⁶ og arbeidet som gruvearbeider der til driften ble innstilt i 1734. I 1730 avanserte han til understiger.

Rasmus giftet seg i Årdal 30. okt. 1718 med Anne Jonsdatter Holseter. Hun var datter av Jon Endresen Holseter (ca. 1640–1734) og Brita Eriksdatter. I den tiden Rasmus arbeidet ved kobberverket, bodde han og Anne på Holseter. Senere bygslet han et bruk på Åbøle. Rasmus og Anne hadde 7 barn:

- 1. Brite ble født i 1719. Hun er trolig identisk med den Birgitte som ble døpt i Hafslø krk. 24.feb.1719. Faren var Rasmus Pedersen fra Årdal. Hun døde tre uker gammel. Begravelsen (jordpåkastelsen?) er ført i kirkeboka for Årdal den 22. oktober.
- 2. Peder Rasmussen Åbøle (1720–1780).
- 3. Erik ble født i Årdal høsten 1722 (dpt. 1. nov.) men døde like etterpå, 5 dager gammel i flg. kirkeboka for 30. mars 1723 (jordpåkastelse?).
- 4. Jon Rasmussen Åbøle (1723–1806).
- 5. Gjertrud ble født i Årdal i 1726 (dpt. 6. des.), men døde trolig som liten.
- 6. Gjertrud ble født i Årdal i 1729 (dpt. 11. sep.). Hun døde i 1735 (bgr. 4. des. 1735).⁷
- 7. Erik Rasmussen Åbøle (1732–ett 1801).

Rasmus Pedersen Faleide (1681* - ett 1711)

Rasmus var født omkring 1681⁸, trolig på Faleide i Stryn, men det er ukjent når og hvor han døde. Han var ganske sikkert sønn av Peder Andersen (ca. 1633–1712) som var bruker på Faleide i 1701.

Peder Andersen drev et av brukene på Faleide i rundt 50 år. 1701-tellingen viser at han hadde 5 sønner: Anders (f.ca. 1665) som var hjemme på gården, Lars (f.ca. 1674) som var utenlands, Nils (f.ca. 1678) som arbeidet i

¹ Foreløpig er første funn i lønningslistene fra 4. bergmåned 1713.

² Denne hypotesen bygger først og fremst på at Rasmus i proviantregnskapet fra 1709 er ført rett etter en annen nykomling, nemlig Lars Olsen Nordfjord. Dette kan tyde på at disse var brødre. I 1701 bodde de to brødrene Rasmus (f.ca. 1679) og Lars Olsen (f.ca. 1689) på gården Berset i Utvik. Selv om Lars og Rasmus var meget vanlige navn i Nordfjord på denne tiden, er dette brødreparet trolig det som passer best. Også en annen arbeider ved Årdal kobberverk på denne tiden kom fra gården Berset, nemlig Knut Markussen (f.ca. 1685).

³ Rasmus er nevnt i lønnsregnskapet første gang i desember 1708.

⁴ I lønningslistene fra 1706 er han flere steder kalt Rasmus Paulsen Moe. Dette kan være et viktig spor i jakten på hans opprinnelse.

⁵ Hans siste ordinære lønn var for 3. bergmåned 1716, men han fikk deretter sykelønn i et par måneder. Det går ikke fram lønnsregnskapet om han var syk eller om han fikk en skade.

⁶ Han finnes i lønningslistene fra juli 1709.

⁷ I kirkeboka står at hun var 7 år og 7 uker gammel da hun døde. Dette er akkurat ett år for mye, men vi får likevel tro dette er riktig Gjertrud da hun kalles "Giertru Rasmusdr."

⁸ Dette er basert på at han er identisk med den Rasmus Pedersen som i 1701 bodde på Faleide.

Bergen, Rasmus (f.ca. 1681) og Peder (f.ca. 1688) som var hjemmepå Faleide. Peder overlot gården til sin eldste sønn i 1709 og døde ca. 80 år gammel tre år senere.

Rasmus kom til Årdal senest i mars 1709 og arbeidet som gruvarbeider ved kobberverket der i ett år. Siste måned på lønnslistene er februar 1710. Etter dette dro han trolig til Bergen der han ganske snart ble utskrevet til krigstjeneste som matros¹. Det er dokumentert at han var i tjeneste i mai 1711. Hva som skjedde med senere, er foreløpig ikke kartlagt.

Rasmus Pedersen Segestad (1694* – ett 1732)

Rasmus var trolig født på Sigdestad i Stryn omkring 1695² og døde i Kongsberg en gang etter 1732. Han var sønn av Peder Eriksen Sigdestad (f.ca.1658). Gårdsnavnet skrives i originalkildene også Sigdestad og Seysterstad.

Peder Eriksen var sønn av Erik Pedersen som kom til Segestad senest 1664. Peder overtok farsbruket i 1686 og ble selveier i 1705. 5 sønner er kjent: Erik (f.1687*), Ole (f.1689*), Rasmus (f.1695*), Iver (f.1698*) og Knut (d.1749). Av disse vet vi at Ole og Knut bosatte seg i Bergen, og at Ivar overtok bruket i 1723. Rasmus som da var eldste sønn overdro sin odelsrett til ham.³

Rasmus kom til Årdal i 1714⁴ der han fikk arbeid som sprenger ved Årdal kobberverk. Han begynte som læresprenger da han kom i februar, men avanserte etter hvert til fullønnen sprenger. Rasmus dro videre til Kongsberg sølvverk i 1717⁵. Der arbeidet han som hauer i 1729 og som knekt i 1732.

Rasmus var trolig ugift mens han bodde i Årdal, men i et bergverksmanttall på Kongsberg fra 1729 er han ført med én sønn. I mantallet fra 1732 er han ført som gift, men uten barn. Dette er foreløpig alt vi vet om hans familie.

Reier Markussen Å (før 1690 – ett 1710)

Reier var ganske sikkert fra gården Å i Gloppen⁶. Noe mer om opphavet hans er foreløpig ikke kjent⁷, men alt

¹ Dette avsnittet er basert på opplysninger i Øvrebø (1996) der Rasmus er matros nr 592. Her framgår at han var innrullert i Marinen så tidlig som 1704–1705. Det skal kanskje ikke utelukkes at han derfor utskrevet til marinertjeneste allerede mens han var i Årdal og at det var derfor han reiste til Bergen.

² Alderen er angitt til 19 år i 1714-mantallet fra Årdal og 39 år i 1732-mantallet fra Kongsberg. Dette stemmer godt med alderen på 7 år i 1701-mantallet.

³ Aaland 1932b:189

⁴ Første gang han finnes på lønnslistene er i første uke av 3. bergmåned i 1714.

⁵ Han finnes i regnskapene for Årdal kobberverk t.o.m. april 1717.

⁶ Dette er basert på Øvrebø (1996:96) der "Reiel Markussen Aae" er nevnt blant dem som ble utskrevet til militærtjeneste i Den store nordiske krig. Med dette litt spesielle navnet, bør vi kunne regne at dette er samme person. Det må riktignok skytes inn at det en uoverensstemmelse som går ut på at

tyder på at han var bror av [Bernt Markussen Nordfjord](#)⁸ (ca. 1683 – 1718) og trolig også av [Peder Markussen](#).

Reier arbeidet ved Årdal kobberverk så tidlig som i august 1705 da det ble funnet gull i Årdal⁹. Så forsvant han fra verket en tid, men han dukket opp igjen i september 1708. Han arbeidet så ved verket til februar 1710¹⁰. Høsten 1710 ble Reier utskrevet til militærtjeneste og var med det Faste Nordfjorske Kompani til Østlandet og senere til København. Han kom tilbake til Nordfjord i 1719 og giftet seg der den 7. mars 1723 med Inger Torgiersdatter Jelde.

Rolf Gulbrandsen (1691* – ett 1717)

Rolf skal ha vært født i Gudbrandsdalen omkring 1691¹¹, men det er ukjent når og hvor han døde.

Rolf kom til Årdal kobberverk i 1711 og arbeidet først med bygging av den nye smeltehytta på Farnes. Senere finner vi ham som sprenger i gruvene. I 1716 er han på lønnslistene ført som gruvesmed. Dette ga ham ½ riksdaler mer i månedslønn enn de mest erfarne sprengerne. Sommeren 1717 ser det ut til at han sluttet ved kobberverket¹².

Rolf hadde ingen forsørgelsesbyrde i 1714, men han er trolig den "Rulf Gulbrandsøn" som fikk en datter i 1716. Noen vielse er ikke funnet, men det er ikke usannsynlig at dette skyldes en feil fra prestens side. Den 23. feb. 1716 vies nemlig en "Rulf Sølfæstson" i Årdal. Bruden het Mari Andersdatter. Barnet Rolf fikk senere samme år var:

- 1. Malene, født i 1716 (dpt. 23.aug.). Hennes videre skjebne er ikke kjent.

Samson Lassesen Lidal* (1692 – ett 1736)

Samson var fra Lidal i Fjærland der han ble født i 1692 (dpt. 25. mars). Det er foreløpig ukjent hvor og når han

Øvrebø mener avdelingen som Reier var med i, mønstret høsten 1709 (s. 54) mens bergmannen Reier Markussen var i Årdal til februar 1710.

⁷ Bygdeboka for Gloppen (Soga om Gloppen og Breim, bd. III (s. 194–196)) gir ganske få opplysninger om brukerne, men viser at det var seks bruk på Å på slutten av 1600-tallet og det bodde en Markus på fire av dem! *Markus Ivarson* hadde Olabruket, men var død før 1701. Han var g.m. Eli Olsdatter (ca.1643–1723). *Markus Nilsson* (f.ca.1630) hadde Eliasbruket i 1658, men det er uvisst når han døde. *Markus*

⁸ Han og Bernt må ganske sikkert være identisk med de som i vitneavhørene etter gullfunnene i 1705 kalles "Reier og Berendt Nordfjord". Det står ikke at de var brødre, men når det senere arbeider både en Reier Markussen og en Bernt Markussen fra Nordfjord, må dette regnes som sannsynlig. Forholdet til Peder Markussen er at Reier og Peder finnes fast på lønnslistene fra samme uke, nemlig i september 1708.

⁹ Dette framgår av vitneavhørene fra synsforretningen som ble holdt i Årdal 22. og 23. sep. 1705. [Danske kanselli, skapsaker. Skap 15, pakke 90. Mikrofilm MR 28 nr. 27].

¹⁰ Ikke funnet i regnskapene etter februar 1710

¹¹ Dette er basert på bergverksmantallet fra 1714.

¹² Siste lønnsutbetaling var etter tre ukers veiarbeid i 6. bergmåned 1717

døde. Han var sønn av Lasse Eriksen Lidal (f.ca. 1650) og Brite Samsonsdatter (d. 1706).

Lasse Eriksen (f.ca.1653) var fra Husabø i Leikanger, men kom til Lidal i Balestrand om lag 1680. Han var gift med Brite Samsonsdatter. Hun døde i 1706 og Lasse giftet seg på nytt med Anne Ramsnes. Med den første kona hadde Lasse i alle fall disse barna: Erik, Helge, Samson (f.1692), Lars (f. 1697) og Ole. Iflg. bygdeboka ser det ut til at familien forsvinner fra Lidal omkring 1710¹.

Rundt 1731 dro Samson til Årdal og arbeidet der ved kobberverket til driften ble innstilt i 1734. Regnskapene for denne perioden er ikke bevart, men Samson er nevnt blant de ansatte i denne siste perioden. Da kassa skulle gjøres opp, hadde han 13 rd. 74 sk. til gode. Det er foreløpig ikke kjent hvordan det gikk med ham siden.

Sjur Arnesen (før 1688 – ett 1710)

Sjur (Syver) kom til Årdal kobberverk i august 1708. Det ser ut til at Sjur stort sett arbeidet på smeltehytta. I regnskapet for 1709 står det at han ble dimittert den 4. august, men i mai året etter er han tilbake på lønningslistene. I august 1710 forsvinner han imidlertid for godt. Hans opphav er ikke kjent, men det hører kanskje med til historien at han forlot verket samtidig med [Paul Endersen](#) og [Rasmus Pedersen Faleide](#). I alle fall Rasmus ble utskrevet til krigstjeneste dette året.

Sjur Olsen (1700* – 1737)

Sjur var født omkring 1700², men det er uvisst hvor. Han døde i Årdal i juni 1737 (begr. 23. juni). Hans foreldre er ikke kjent, men det er godt mulig at han var fra Årdal. Da var han kanskje sønn av Ole Løensen (f.ca.1661) som var bruker av Midttun fram til 1706³.

Sjur kom til Årdal kobberverk i 1720⁴ og arbeidet som sprenger der til driften ble innstilt i 1734.

I 1726 hadde Sjur en forsørgelsesbyrde på 2 personer i 1726. Vi vil derfor tro at det var han som festet Malene Jensdatter i Årdal den 3. april 1725. Vielsen skjedde riktignok i Borgund (30. sep. 1725), men det kan ha vært fordi dette paret hadde det travelt. Det første barnet kom allerede i januar 1726. Malene var mest trolig datteren til sagmester [Jens Gulbrandsen Bratt*](#) (ca.1666 – ett 1727). Det passer godt med at hans datter Malene bodde som enke i Årdal i 1740. I 1763 bodde

det en enke som het Malene Jensdatter på en plass under Øren. Sjur og Malene fikk disse barna:

- 1. Maria ble født i Årdal i 1726 (dpt. 27. jan).
- 2. Ole ble født i Årdal i 1728 (dpt. 30. mars).
- 3. Guri ble født i Årdal 1733 (dpt. 14. mars).
- 4. Jens ble født i Årdal 1735 (dpt. 13. nov.).

Sjur Olsen Skorpen (1662* – 1713)

Sjur var trolig født rundt 1662 og døde i Årdal 1713 (begr. 16. juli). Opphavet til denne Sjur er ikke kjent, men han kan ha kommet fra Feios⁵. Det var imidlertid ingen av passende alder i Feios i 1701, så han kan ha bodd et annet sted da⁶. Etternavnet Skorpen fikk han trolig fordi han bodde på plassen Skorpen under Hestetun i Årdal.

Sjur kom til Årdal kobberverk i februar/mars 1707 og forsvinner fra lønningslistene etter 1. kvartal 1713. Den 16. juli dette året blir det begravet en Sjur Skorpen i Årdal og vi må regne med at dette er samme mann. Han er sagt å være 51 år gammel, dvs. født ca. 1662.

I 1709 arbeidet en junge som het Anders Jonsen ved verket. Hans lønn ble utbetalt til Sjur. Kanskje han var stefaren til Anders?

Sjur Sjursen Sundve (1681* – ett 1717)

Sjur var trolig født rundt 1681, trolig på Voss. 1701-manntallet viser at han kom fra Sundve, men noe mer om han bakgrunn er foreløpig ikke sikkert kjent⁷.

I 1701 var Sjur tjenestekar på Mørkve i Myrkdalen, noen få kilometer nord for Sundve. I november 1708 reiste han til Årdal der han fikk arbeid på kobberverket. Noe av det første han gjorde, var å ta helgevakter ved pumpene i gruvene på Overberget. Seinere fikk han arbeid som gruvearbeider. Sjur arbeidet ved Årdal kobberverk i alle fall fram til mars 1710. Da reiste han trolig hjem til Voss igjen for han giftet seg der i 1717.

Sjur giftet seg 17. oktober 1717 med Åse Andersdatter Mørkve (3. okt.). Det ser ut til at han var gift to ganger for i 1729 gifter Sjur Sjursen Sundve seg med Kari Andersdatter Myrland.

¹ Kildene til omtale av Lasse Eriksen er Roald Lyngvær (1979): Leikanger bygdebok, bd. II, s. 126 og Jon Laberg (1934): Balestrand, bygd og ætt, s. 364. Det må tilføyes at en Brite Samsonsdatter giftet seg i Årdal i 1713 med Johannes Olsen som kanskje er identisk med bergsmeden Johannes Olsen.

² I bergverksanntallet fra 1726 er alderen angitt til 25 år og dette kan tyde på at han var født i 1701 eller 1702, men ved begravelsen i 1737 ser det ut til at alderen er angitt til 40 år.

³ Da de aller fleste fadderne var bygdefolk og ikke verksfolk, er det tenkelig at Sjur kom fra Årdal. Det kan f.eks. tenkes at han er identisk med den Sjur Olsen som bodde på Midtun i 1701. Han var f. 1700* og sønn av Ole Løensen Midtun.

⁴ Iflg. lønningslistene begynte han 2. uke i 7. bergmåned.

⁵ Sjur finnes i lønningslistene fra mars 1707, men i februar 1707 er det en Sifver Feiaas som får betalt for 4 dagers arbeid. Dette kan være samme mann

⁶ En hypotese er at han kom fra Vossestrand. Dette bygger på at han i 1709 tok i mot betaling for en junge som het Anders Jonsen. De har antakelig vært i nær slekt. Kanskje Sjur var stefaren hans? På Sundve, Vossestrand finner vi en Anders Jonsen som i 1701 var 6 år gammel. På gården Helgeland samme sted var det en husmann som het Sjur Olsen og som var 44 år gammel i 1701. Noe som kan underbygge denne teorien, er at Sjur Sjursen fra Sundve arbeidet i Årdal et par måneder i slutten av 1708.

⁷ En rimelig hypotese kan være at han var sønn av Sjur Pedersen som var bruker av "Indre Tun" på Sundve i 1701. Han hadde to hjemmевærende sønner, – én var eldre og én yngre enn Sjur Sjursen.

Svein Jonsen Herdal (1700* – 1740)

Svein var født omkring 1700¹, men det er uvisst hvor. Han kan være født i Härjedalen i Sverige, men det kan også være at han hadde etternavnet etter faren. Svein døde i Årdal i 1740 (begr. 22. mai)². Svein var sønn av hytteknekten [Jon Olsen Herdal](#) (ca. 1665 – 1711) og kona Ragnhild (Svendsdatter?).

Svein arbeidet som skeidejunge ved Årdal kobberverk sommeren 1711³ og dukker senere opp i regnskapene ved verket fra tid til annen. I 1716 arbeidet han f.eks. noen uker som ertsvasker og sammen med moren sin fraktet han torv og jord til taket på proviantboden. I 1722 betalte Swend Herdøll for ¾ tylft bord til reparasjon av huset sitt.⁴ Svein fikk aldri fast arbeid ved kobberverket. Dette kan kanskje skyldes at han hadde et helseproblem. Han hadde i alle fall dårlig helse på 1730-tallet. Av kirkeboka framgår at han hadde hjemmebesøk av presten to ganger i 1738 og to ganger i 1739. Dette kan jo passe bra med at han hadde en gjeld til Arent Christoffer Rein "for medicamenter" da han døde⁵. Rein var handelsmann på Heltne i Luster.

Svein giftet seg i Årdal 13. oktober 1732⁶ med en Gjertrud Christoffersdatter som vi ikke kjenner opphavet til⁷. Da Svein døde, bodde de på en plass oppe i Fardalen. Svein og Gjertrud fikk fire sønner:

- 1. Jon ble født i Årdal i 1733 (dpt. 11. mai).
- 2. Christoffer ble født i Årdal i 1735 (dpt. 8. mai).
- 3. Hans ble født i Årdal i 1738 (dpt. 29. sep.). Han må være død som liten da han ikke er nevnt i skiftet etter faren.
- 3. Svein. Han er nevnt i skiftet etter faren, men dåpen er ikke funnet i kirkeboka for Årdal. Han ble trolig født i 1740 ettersom han ble oppkalt etter faren.

¹ Da han døde i 1740 skrev presten i kirkeboka at han var 40 år gammel, dvs. f.ca.1700. Det må likevel nevnes at en Svend Jonsøn ble trolovet (med Brite Povlstdatter) i Årdal 16. okt. 1712. Hvis dette er Svein Jonsen Herdal, bør han være født før 1693. Det skal imidlertid nevnes at ingen av kausjonistene var fra verket ved denne trolovelsen (den ene var riktignok Peder Rønnei), så jeg forutsetter at dette var en annen Svein Jonsen. Det skal også nevnes at en Svein Jonsen ble døpt 17. feb 1695 ved kirken til Løkken verk. Faren er kalt "Joen Opøyen".

² Det ble holdt skifte etter Svein da han døde (datert 28. sep. 1740), men det var ikke netto formue i boet.

³ I regnskapet for 7. måned 1711 finner vi en skeidejunge som er kalt "Svend Herdølen."

⁴ Regnskapet for Stegge sag fra 1722. Kilde: Rentekammeret, Bergverksregnskaper, Årdal kobberverk 1723–1724. Pakke 27

⁵ Opplysninger i skiftet datert 28. sep. 1740.

⁶ Vi kan vite temmelig sikkert at denne Svein er identisk med Svein Jonsen Herdal da kausjonistene ved trolovelsen var Peder Rønnei og smelteren Mathias Nilsen. Dette paret brukte også i stor grad faddere fra verket.

⁷ I kirkeboka for Lærdal fra 1754 finner vi begravelsen av en Gjertrud Christoffersdatter, 59 år gammel, men dette er kona til Knut Johannessen Eri. De giftet seg allerede i 1724.

Tarald Olsen Gulli (før 1670 – 1728), tømmermann

Det er ikke kjent når Tarald var født, men han var trolig fra Gulli i Ås⁸. Han døde 24. august 1728⁹ i Pipervika i Kristiania der han bodde de siste årene. Taralds foreldre er ikke kartlagt, men han hadde en bror som het Gregers Olsen og som var gårdbruker på Vestre Haug i Ås. Han var også snekkerkyndig og laget nye benker til Ås kirke i 1712¹⁰. Gregers var født ca. 1655, så Tarald var trolig født på 1650- eller 1660-tallet.

Det er usikkert når Tarald kom til Kristiania, men han arbeidet som tømmermann her i 1709 da han sammen med *Asbjørn Olsen* ble engasjert av Årdal kobberverk til å bygge smeltehytta på Farnes i 1709/1710. Det var mangel på tømmermestere og svenner i Kristiania på denne tiden p.g.a. bybrannen i 1708, så verket måtte ta til takke med to tømmermenn uten svennebrev. Tarald og Asbjørn sa ja til å påta seg jobben i Årdal "*paa dend condition at de effter forud sluttede skriftlig contract maa niude hver een half rixdaller om daugen, og deris reisepenge her fri forud*"¹¹. Lønnen skulle også gjelde på reisen.

Tarald og Asbjørn ankom Årdal i august 1709 og arbeidet der til oppunder jul i 1710. Tarald virket som tømmermann i Kristiania i alle fall fram til 1722. Panteboka viser at han i 1713 kjøpte seg en hustomt i Grensen^{12,13}. Han kom etter hvert i økonomiske vanskeligheter og måtte i 1721 låne 90 rd. av en bror¹⁴. Han klarte ikke sine forpliktelser og måtte året etter selge eiendommen i Grensen¹⁵. Deretter kjøpte han seg et hus i Pipervika. Dette solgte han i 1728, men han

⁸ At Tarald Olsen Gulli med stor sikkerhet kan sies å være den tømmermannen som arbeidet ved Årdal Kobberverk et år, ser vi bl.a. at skjøtet fra 1722 der han omtales som "Tarald Olsen Gulli Tømmermand".

⁹ Datoen framgår av kirkeboka. At dette er riktig mann ser vi av proklama som ble utstedt av rådmannen i Kristiania den 4. okt. 1728 [Kirkebok nr. 2 for Domkirkens menighet i Kristiania (1705–1730), fol. 284a. Pantebok nr. 4 for Christiania by (1726–1738), fol. 73a].

¹⁰ Vik 1971:451.

¹¹ Avtalen med Tarald og Asbjørn er omtalt i bilag 12 og 13 til hytteregnskapet for 1709. [RK, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1711–1714. Hylle 4A09866, pakke 20]

¹² Skjøtet er datert 27. juli 1713 og viser at tomten han kjøpte, var 29 x 16 alen og lå vis-à-vis eiendommene til Hr. GeneralLieut. Fritzlens og CammerRaad Giord Andersens hager.

¹³ Tarald Olsen er også nevnt i en kjøpekontrakt fra 1714 som gjelder naboeiendommen. Kjøperen var nå Ole Simensen Murmester heter det om eiendommen han kjøpte, at den er "en liden Tompt I Een Hauge beliggende udj Grendsen Jmellom paa den Nordre Side Tharald Olsen Gullj og Westre Side Harald Olsen Tømmermands Huus ..." [Pantebok nr. 2 for Christiania by (1706–1714), fol. 269a]

¹⁴ En tinglyst lånekontrakt som er datert 15. aug. 1721 viser at Tarald hadde en bror som het Gregers. Tarald omtaler han som "min Broder Gregers Olsen Haug på Folloug". [Pantebok nr. 3 for Christiania by (1720–1726), fol 74a].

¹⁵ Skjøtet er datert 18. juni 1722. Eiendommen ble solgt til en sersjant ved navn Ole Gulbrandsen Wacher(?). Av skjøtet fremgår for øvrig at broren Gregers Olsen bodde på Haug i Ås og at han hadde en sønn som het Ole. [Pantebok nr. 3 for Christiania by (1720–1726), fol 105a].

skulle fortsatt få bo i huset¹. Tarald døde imidlertid kort tid senere.

Tarald var gift, men navnet på kona er ikke kjent. Det er heller ikke sikkert kjent om de hadde barn.

Thomas Pedersen Bratt* (1675* – ett 1721)

Thomas var født ca. 1675², trolig på Frønningen som ligger ved Sognefjorden noen mil vest for Årdal³. Det er foreløpig ukjent når og hvor han døde. Han var sønn av Peder Nilsen Bratt og Marite Knutsdatter og dermed nevø av [Jens Gulbrandsen Bratt*](#).

Peder Nilsen Bratt var fra Kaupanger, men flyttet trolig på 1660-tallet til Frønningen der han skal ha vært sagmester. Omkring 1678 flyttet han til Jamnåkre i Årdal. I 1689 kjøpte han gården av This Nagel. Peder var gift med Marite Knutsdatter (Holseter?) som var søster til Einar Knutsen Dalåkre. De hadde i alle fall disse barna: Knut, Nils, Thomas, Ingeborg, Sigrid, Anna og trolig Peder. Både Peder og Marite døde i 1692 og barneflokket ble spredt hos forskjellige slektninger og andre i Indre Sogn. Peders fetter Jens Gulbrandsen overtok gården i en periode til Anna og hennes mann flyttet inn der i 1704.

Som liten kom Thomas med familien til gården Jamnåkre i Årdal. Han mistet begge foreldrene i 1692. Det er litt usikkert hvor Thomas da ble plassert, men det er mulig han bodde en stund på Kaupanger for en Johannes Olsen på Kaupanger ble oppnevnt som verge. Omkring 1710 arbeidet Thomas ved en av sagene i Offerdal, men han påtok seg også forskjellige oppdrag for Årdal kobberverk, bl.a. med kjøring av materialer og proviant mellom fjorden i Årdal og Årdalsvannet. Av hytteekstraktene framgår dessuten at han var en stor leverandør av trekull. Thomas leverte også kull ved gruvene på Gruvefjellet. Dette ble brukt av smeden der oppe og til oppvarming av sakkerhuset.

I 1711 falt Thomas for fristelsen til å "stjele av lasset". Han ble dømt for provianttyveri og måtte betale en bot⁴. Ledelsen ved verket kan likevel ikke sett så svært alvorlig på dette for året etter var han ansatt som gruvearbeider. Her arbeidet han i alle fall til 1715⁵. Da flyttet han til gården Åretun ytterst i Årdalsfjorden. Selv eide han en del av Sæbø ved Lærdalsfjorden, men av tingboka får vi vite at han foretok et bygselskifte i det Jens Nilsen Hess som eide Åretun, bygslet Sæbø. Det

¹ Skjøtet er datert 24. april 1728. Eiendommen ble solgt til Ulrik Rasmussen. Tarald og kona hans skulle fortsatt få bo i huset etter salget. De skulle disponere kammerset og dessuten bruke bryggerhuset sammen med Ulrik. [Pantebok nr. 4 (1726–1738), fol. 54].

² I bergverksmanntallet fra 1714 er alderen oppgitt til 36 år. Det er derfor mulig at han er født noe senere. Samme manntall oppgir imidlertid at han er født på Frønningen. Da foreldrene flyttet fra Frønningen til Jamnåkre i Årdal i 1676, må vi tro at alderen er for lav.

³ Bergverksmanntallet fra 1714.

⁴ Et utdrag av sesjonsprotokollen finnes som bilag 2 til antegnelse til proviantregnskapene for perioden 1708–1716 i pk 23, hylle 4A09867.

⁵ Siste ordinære månedslønn ble utbetalt i 6. bergmåned 1715, men han hadde sporadisk arbeid for verket også senere. Foreløpig siste funn er fra 3. bergmåned 1716.

er usikkert hvordan det gikk med Thomas siden, men i 1721 pantsatte han eiendommen sin i Sæbø.

Thomas var gift og kona het trolig Gjertrud⁶. I 1714 hadde de én sønn som arbeidet 2 skikt med pukking av malm og tjente 10 skilling. I manntallet fra samme år oppgir Thomas at han hadde en forsørgelsesbyrde på 2 personer, så det var vel ikke flere barn da.

Tollef Johansen (før 1665 – 1713)

Tollef var trolig født i Nord-Østerdalen⁷, men opphavet hans er ikke kjent. Han døde i Årdal i 1713.

Tollef kom til Årdal kobberverk omkring 1703 og var således én av pionerene ved dette kobberverket. I sorenskriverens rapport etter synsforretningen i 1705 kalles han skeidemester. I desember 1710 hadde han et stygt fall i ura like ved Blåberget gruver og ble nærmest krøpling⁸. Han fortsatte imidlertid å arbeide for kobberverket, men nå som malmpukker nede på Farnes.

Vi vet ikke hva kona hans het⁹, men to barn er kjent¹⁰:

- 1. [Gabriel Tollefsen](#) (ca. 1690-ett 1726).
- 2. Maria var født på 1690-tallet eller tidligere, trolig i Hedmark. Hun var vitne i en injuriersak i 1710 og bodde da ennå hjemme. Hun kan være identisk med den Mari Tollefsdatter som 26. juli 1716 ble trolovet i Årdal med Hans Christoffersen¹¹. Det er ikke kjent hvordan den gikk med dette paret.

Torbjørn Olsen Huken (1709* – 1743)

Torbjørn var født omkring 1709¹², trolig i Årdal, og døde på Kongsberg i juni 1743 (begr. 13. juni). Han var

⁶ I 1768 selger en Gjertrud Nilsdatter et bruk i Sæbø til Thomas Botolvsen Helland mot kårbreve. Denne Gjertrud var enke etter en Anders, men kan kanskje ha vært g.m. Thomas Pedersen Bratt tidligere?

⁷ Hans sønn oppga ved bergverksmanntallet i 1714 at han var født i Hedmark.

⁸ I regnskapsboka for 1711 står flg.: "Tollof Johansen son udj afvigte Decembr. Maaned nedfalt af skreen ved Blaaberget og bekom skade, continuerer endnu ved sengen. Af sesionen bevilget sin naadsens penge 2 rdr". I et regnskapsbilag for 1713 omtales han som "en beskadiget bergmand".

⁹ Sønnens navn, Gabriel, kan kanskje være et spor. Tollefs kone kan ha vært datter av en Gabriel. I 1735 er det en Anne Gabrielsdatter som er fadder i Årdal sammen med andre verksfolk. Hun er ellers ukjent.

¹⁰ I synsforretningen etter gullfunnene i 1705 omtales en arbeider som kalles "Johannes Thollefsen". Han skeidet malm oppe på Gruvefjell. Dette kan være en sønn av Tollef, men det må kanskje tas høyde for at det feilskrift for Tollef Johansen?

¹¹ De ble trolig viet 22. nov. 1716. Tre par ble viet denne dagen, men uten at navnene er nevnt. En av forloveren er Mikkel Johansen Sjøvollen og vi må derfor regne med at Hans eller Mari har med verket å gjøre. Det er mulig at Mari er en datter av Tollef Johansen

¹² I et bergverksmanntall fra 1726 er alderen angitt til 17 år.

sønn av bergmann [Ole Torbjørnsen Huken](#) (1684* – 1734*).

Torbjørn arbeidet sporadisk som malmpukker, skeidedreng o.l. ved Årdal kobberverk f.o.m. sommeren 1720. Fra 10. bergmåned 1726 hadde han fast lønn ved verket, - først som læresprenger og senere som sprenger. Etter at driften ved Årdal kobberverk ble innstilt i 1734, reiste han til Kongsberg der han fikk arbeid på sølvverket. I 1742 heter det at "hand er hos Bent Tømmermd. i Bousdal.". Det betyr trolig at losjerte hos denne tømmermannen (i Bussedalen). I juni 1743 døde Torbjørn i en arbeidsulykke. Presten skriver i kirkeboka ved begravelsen at han "*fik dødel. skade av et Skud på Gott allein die Ehre*". Dette betyr vel at han var en av de få arbeiderne ved Kongsberg sølvverk som arbeidet med kruttsprengning.

Torbjørn døde ugift, men i 1742 fikk han et barn med en Maren Hansdatter Løen som vi foreløpig ikke kjenner noe mere til bortsett fra at hun ved fødselen bodde hjemme hos faren Hans Løen. Boten som Torbjørn fikk for dette, var på 12 riksdaler som ble betalt av hans dødsbo. Datteren var:

- 1. Maren. Hun ble født på Kongsberg i 1742 (dpt. 16. jan.). Hennes skjebne er ukjent.

Tore (Tor) Nilsen, smed (1692* – 1726)

Tore var født omkring 1692¹, men det er ukjent hvor. Han døde i Årdal i 1726² (begr. 8. des.).

Tore kom til Årdal kobberverk omkring 1714³ der han fikk arbeid som sprenger. I 1719 omtales han som bergsmed, men dette var nærmest et vikariat. I april 1725 ble han skadet ved en ulykke og var sykmeldt i tre uker⁴. Han kom tilbake i full jobb, men døde året etter⁵. Dette kan kanskje ha hatt en forbindelse med ulykken i 1725. Enken fikk nådelønn på 32 skilling pr. måned fra 2. bergmåned i 1727.

Tore er trolig identisk med den "Thor Nielsøn" som 1. jan. 1717 forlovet seg med Elisabet Olsdatter. Vielsen er ikke funnet, men en "Thor ved Verket" fikk en datter i mars 1717. Dette paret fikk dessuten en sønn i 1719. Ved manntallet i 1726 ble Tore oppført med en forsørgelsesbyrde på 4 personer. Hvem den fjerde

¹ I et bergverksmanntall fra 1726 er alderen angitt til 32 år og ved begravelsen i desember 1726 er alderen angitt til 36 år.

² I lønningslistene for 12. bergmåned 1726 ser vi at han fikk lønn t.o.m. 13. november.

³ Lønninglistene for 1714 er ikke gjennomgått, men i 1715 hadde Tore full lønn hele året, - også i januar.

⁴ I lønninglisten for 5. bergmåned står at han "Bekom skade paa Anfahrdwey".

⁵ Verket dekket eller ga bidrag til begravelsen. Om dette står det i regnskapet fra 1726: "Det arbeidere som udj Fattigdom hendøer, Er efter dette Bergwerckes Sædvane bevilget noget fra Berg cassen til Jordefærd. I dend Henseende haver Bergmand Toer Nielsen som ved døden afgick nødt til medhielp til hans begravelse: 1 rd. 48 sk." [Gruveekstrakt for 13. bergmåned 1726. RA, Rentekammeret, Bergverksregnskaper, Aar- og Semdals Kobberverksregnskap 1725–1726. Pakke 28].

personen var, har vi ingen opplysninger om⁶. Etter at Tore døde giftet Elisabet seg på nytt den 30. mars 1728. Hennes nye mann var [Lars Rasmussen Urnes](#) som ble ansatt ved verket i januar 1728. Av Tores barn kjenner vi til:

- 1. Ingrid, født i Årdal 1717 (dpt. 29. mars). Hennes skjebne er ukjent.
- 2. Nils var født i Årdal 1719 (dpt. 5. mars) og døde trolig i Bergen en gang før 1789. Han giftet seg i Årdal 1. jan. 1742 med Kirsti Einarsdatter Brekken som var født i Årdal i 1719 (dpt. 24. juni)⁷. Hun var datter av Einar Thomassen Brekken (f.ca.1675) og kona Gjertrud. De flyttet til Bergen på 1740-tallet. Der er Nils først ført som drager og senere soldat. De fikk i alle fall disse barna: a. Brite (dpt. 9. des. 1742), b. Gjertrud Elisabet (dpt. 14. des. 1749)⁸ og c. Tor (dpt. april 1758)⁹.

Torstein Bjørnsen (1692* – ett 1735)

Torstein var født omkring 1692¹⁰, trolig på Engjum i Vik (nå Balestrand) men det er foreløpig ikke kjent hvor og når døde. Han var trolig sønn av Bjørn Torstensen Engjum (f.ca. 1641)¹¹.

Bjørn Torstensen var opprinnelig fra Årdal og sønn av Torstein Thomassen Hæreid (ca. 1596–ca. 1670). Han løste borgerskap i Bergen i 1672¹² med bosted i Leikanger, trolig for å drive handelsvirksomhet i Sogn. I 1701 bodde han på Engjum i Vik (nå Balestrand) som har en god havn og var et naturlig stoppested for trafikken på Sognefjorden. Kanskje drev han også gjestgiveri. Bjørn hadde i alle fall fire barn: Abraham (f. 1689*), Torstein (f. 1692*), Lars (f. 1693*) og datteren Marite.

Hvor Torstein oppholdt seg først på 1700-tallet er ukjent¹³, men våren 1721 kom han til Årdal

⁶ Ved utbetaling av nådelønn til enken i 1727, står det at hun hadde 2 barn. Hvis opplysningene om forsørgelsesbyrden i manntallet fra 1726 er korrekte, kan Tore i tillegg til kone og barn f.eks. ha forsørgt en av sine foreldre eller svigerforeldre i 1726.

⁷ Selv om alderen er 10 år for høy, er det vel hun som begraves på StJ 10. okt. 1789 (Kirstine, Niels Torsens enke, 82 år).

⁸ Selv om alderen stemmer litt dårlig kan det kanskje tenkes at det er hun som begraves på StJ 30. des. 1757 (Niels Thorsens datter, 3 år)

⁹ Det kan kanskje være han som begraves på StJ 10. juli 1765 (Niels Thorsens drengbebr, 4 år 6 mnd.)

¹⁰ Ved bergverksmanntallet i 1726 er alderen angitt til 34 år.

¹¹ Denne Bjørn Torstensen finnes i 1701-manntallet for Vik, men Torsten finnes ikke der. Det ser likevel ut til at Torstein var sønn av ham for Torsteins andre sønn fikk det noe uvanlige navnet Abraham. Bjørn Torstensens eldste sønn het Abraham.

¹² I borgerrullen står under 1. aug. 1672: «Bjørn Tostensen fød paa Herøe i Indre Sogn, vdi Lechanger Schibreed». I den digitale utgaven er årstallet feilaktig angitt til 1676. [Kilde: Bergenn Byes Borgers Bogh fra Anno MDLXVIII, fol. 18a]

¹³ Han er ikke funnet i 1701-manntallet for Nordre Bergenhus. Da han hadde familie i Bergen, kan det være at han hadde tjeneste der.

kobberverk¹ og arbeidet der til verket ble nedlagt midt på 1730-tallet. Han er ikke funnet i noen kilder fra Årdal etter 1735, så familien flyttet trolig fra stedet.

Torstein ble 1. november 1722 gift med Gunhild Olsdatter. Hennes opphav er ikke kjent, men hun var født omkring 1695 og døde i Årdal 1725 (begr. 22. apr.), trolig i barselseng. Torstein giftet seg deretter 13. oktober 1726 med Inga Pettersdatter. To barn er kjent:

- 1. Bjørn ble født i Årdal 1723 (dpt. 29.mars) . Hans skjebne er ukjent.
- 2. Abraham ble født i Årdal 1727 (dpt. 28. sep.). Hans skjebne er ukjent.
- 2. Gunhild ble født i Årdal 1730 (dpt.1.apr.). Hun døde som liten.
- 3. Gunhild ble født i Årdal 1732 (dpt. 15. juni). Hun døde i 1734 (begr. 12. des.).

Torstein Olsen Meldal (1671* – ett 1710)

Torsteins opphav er ikke sikkert kjent, men han er trolig identisk med den "Tosten Olsen" som var gruveknekt ved gruvene på Løkken i Meldal i 1701. Han var født ca. 1671², men det foreløpig ikke kjent hvor. Det er heller ikke kjent hvor og når han døde.

Torstein kom trolig til Årdal i 1707 der han finnes i lønnslistene ved Årdal kobberverk fra juli måned. Han arbeidet der i gruvene med en månedslønn på 3½ rd som var vanlig begynnerlønn på denne tiden. I 1708 ble verket solgt til Kongen. Alle arbeidere ble da sagt opp, men Torstein var blant de heldige som ble ansatt med en gang. Han ser ut til å ha sluttet ved verket i august 1709.

Vi vet ikke noe sikkert om Torsteins familie, men i forbindelse med den kongelige overtakelse i 1708 er Torstein nevnt blant 15 "kyndige bergmænd som hafuer deris Quinder og Børn med sig", og dette kan tyde på at han var gift da.

Torstein Pedersen Valdres (1689* – 1777)

Torstein var født omkring 1689³, trolig i Valdres, og døde i Årdal i 1777 (begr. 1. feb.)⁴. Hans opphav er foreløpig ukjent⁵.

Det er litt uklart når Torstein kom til Årdal, men trolig er han identisk med den "Tosten Pedersen" som fikk

¹ Han var løsarbeider i 5. - 7. bergmåned. Fra 8. bergmåned hadde han fast arbeid i gruvene.

² I 1701-tellingen for Meldal er alderen angitt til 30 år.

³ Kilden er bergverksmannaltet for 1726 der alderen er angitt til 37 år. Det skal tilføyes at Torstein i dette manntallet er kalt "Tosten Siursen", men lønnslistene for 1726 viser at patronymet er feil i manntallet.

⁴ I kirkeboka er alderen angitt til 80 år. Dette er trolig 6-8 år for lite, men vi må likevel tro at dette er riktig Torstein Pedersen.

⁵ Det ser ut til at han kom til Årdal omtrent samtidig med Mads Knutsen fra Grehammer i Valdres. Torstein og Mads var faddere for hverandres barn. Dette kan kanskje være et spor som det er verdt å undersøke nærmere.

arbeid i gruvene ved Årdal kobberverk våren 1709 og arbeidet der i 5 – 6 måneder. Han er også nevnt i proviantregnskapet for juni 1710, så han var kanskje dagarbeider i en periode. Etter dette ser det ut til at han forlot Årdal for en tid for så å vende tilbake i omkring 1715. Da arbeidet han ikke ved verket, men tok tjeneste på gården Svalheim⁶. I 1716 og 1717 arbeidet han i gruvene om sommeren, men hadde ellers bare småjobber for verket. Våren 1720⁷ fikk han så fast arbeid som gruvearbeider ved verket og dette fortsatte han med helt til i 1734⁸.

Torstein ble boende i Årdal etter at driften ved kobberverket ble innstilt. Ved noen anledninger kalles han Tosten Jelle, så han kan ha hatt en plass under Hjelle i Utladalen. I 1763 finner vi ham som fattig husmann på Øvstetun⁹.

Torstein giftet seg i Årdal den 30. oktober 1718 med en Siri Johannesdatter som vi ikke kjenner opphavet til. Hun var også i live i 1763. Iflg. bergverksmannaltet fra 1726 hadde han da en forsørgelsesbyrde på 6 personer. Det stemmer godt med de barna vi kjenner til:

- 1. Gjertrud ble født i Årdal i 1717 eller 1718 (dpt. 6. jan 1718).
- 2. Ole ble født i Årdal i 1719 (dpt. 24. sep.).
- 3. Guttorm ble født i Årdal 1720 (dpt. 20. okt.) og døde ugift på Kongsberg i 1744.
- 4. Rannei ble født i Årdal 1723 eller 1724 (dpt. 30. jan. 1724) og døde samme sted i 1726 (begr. 19. mai).
- 5. Nils ble født i Årdal 1725 (dpt. 3. apr.).
- 6. Anne ble født i Årdal 1726, men døde åtte dager etter fødslen (begr. 19. mai).

Torstein Rasmussen (før 1675 – 1705)

Torstein skal ha vært "syndensfields fraa", men noe mer nøyaktig om hans opphav kjenner vi ikke til. Han døde i Årdal natt til 6. oktober 1705¹⁰ én uke etter at

⁶ Han gjorde først avtale om tjeneste hos Lars Thomassen Hestetun, men deretter avtalte han med Sjur Olsen Svalheim om halv tjeneste hos ham. Dette gjorde at han ble stevnet for tinget av Lars. Hvorfor han heller ville ha halv tjeneste kan vi bare spekulere på, men det kan kanskje tenkes at han ønsket å tjene ekstra med arbeid for verket.

⁷ Han finnes i lønnslistene f.o.m. 5. bergmåned. Han kalles etter dette (stort sett?) bare Tosten Pedersen i lønnslistene. I 1716 og 1717 kalles han Tosten Valdres. Vi kan ikke vite helt sikkert at dette er samme person, men oppføringer i kirkeboka tyder på det. Dessuten er det påfallende at han fra første lønning i 1720 fikk full månedsbetaling på 4 rd. Dette må bety at han hadde arbeidet i gruvene tidligere.

⁸ Han undertegnet på en supplikk datert 8. april 1734 de en rekke arbeidere klager over manglende lønnsutbetaling.

⁹ Kilden er ekstraskattmannaltet som viser at en rekke husmenn - noen med tidligere tilknytning til verket - bodde på Øvstetun. Det betyr vel i praksis at de bodde i de gamle verkshusene på Farnes.

¹⁰ Iflg. tingboka for Indre Sogn fra 1705 ble Torstein stukket ned den 29. september. Iflg. vitneutsagnet til Jockum Dunk "døde hand natten til thisdag 2 eller 3 timer for (før) dag, som var dend 7de dag effter at hand fich schaden".

han ble stukket ned av Anfinn Fleskheller under Lærdalsmarkedet.

Vitneavhørene etter drapet i 1705 gjør at vi vet en del om hva slags kar dette Torstein var. Han hadde ikke noe godt rulleblad. Han hadde kommet til Bergen på slutten av 1600-tallet og der var han kjent som en upålitelig person. Det ble bl.a. fortalt at han hadde tigget penger av folk mens han utga seg for å ha forskjellige sykdommer. Etter bybrannen i 1702 la folk merke til at han gikk rundt i nye, flotte klær, og det ble mer enn antydning at han hadde benyttet anledningen til å forsyne seg fra forlatte hus.

Da Henrik Blatt satte i gang med malmbryting ved Årdal kobberverk, ble han sammen med en håndfull andre bergensere tatt med til Årdal for å arbeide der. Dette må ha vært omkring 1702. På Lærdalsmarkedet i 1705 bodde Torstein sammen med en del andre i det store naustet til Jacob Lemvik. En kveld kom Anfinn Fleskheller (f.ca. 1650) i naustet for å høre om han kunne få kjøpt noe brennevin. Han var litt høyroset, så hadde nok drukket litt allerede. Jacob som hadde gått til ro for natten ba om at det ble fred og Torstein kastet Anfinn på dør. Ifølge noen vitner som var utenfor naustet hadde han ikke nøydt seg med, men vært noe voldsom med ham nede i fjære. Da Anfinn hadde fått summet seg, gikk han inn i naustet igjen for å få rede på hvem denne fremmedkaren var som hadde vanæret ham på denne måten. Han regnet vel med brøk for han hadde kniven sin halvveis skjult i hånden. Torstein reiste seg brått opp og fikk kniven inn i armen. Uheldigvis traff kniven en pulsåre, så det var vanskelig å få stoppet blødningen. Han overlevde i første omgang, men såret gikk opp flere ganger under hjemreisen til Årdal noen dager senere. Etter et kort sykeleie døde han. Anfinn ble først dømt til døden for dette, men dommen ble omgjort til bot av lagtinget. Begrunnelsen var at selv om Torstein ble skadet av knivstikkene, så var årsaken til at han døde like mye den mangelfulle behandlingen han fikk etterpå.

Torstein var neppe gift, men han hadde et såkalt "løst kvinnfolk" med seg da han kom til Bergen. Hun het Beate (Berte?) Bentsdatter¹. De fikk sønnen Rasmus i Bergen i 1702 (dpt. 25. mar). Faren var "Tosten Rasmussen". Vi må også nevne at en "Tosten Rasmussen" mistet en datter i 1700 (begr. 31.des.). Hun var 20 uker gammel hun døde. Han sies ved denne anledning å være "ibl. fatt."

Trond Pedersen (1671*? – ett 1717)

Trond dukker opp i lønnsregnskapene for Årdal kobberverk i mars 1716 og forsvinner i mai året etterpå. Han var nok fortsatt i Årdal en tid etter dette, for i november 1717 var han med som mannskap på verkets vengbåt da von Schiört og Worm skulle til Bergen. Dette er foreløpig alt vi vet sikkert om ham, men han kanskje ha vært identisk med den Trond Pedersen (f.ca. 1671) som i 1701 var sagdreng på Offerdals sag ved Årdalsfjorden. Tingboka for Indre Sogn fra 1722 forteller at Trond Pedersen Tolvgård stevner Trond Nilsen for en «sex ferings baad hand har

brugt uden hans mind og villie siden af storm og vind er i støcher slagen».

Truls Johannessen Falchenberg (1685* – 1747), probermester

Truls var født ca. 1685, trolig på Kongsberg, og døde i Sandsvær 20. juni 1747. Han var sønn av Johannes Trulsen Falchenberg (f.ca. 1650) som var probermester ved Kongsberg sølvverk i mer enn 40 år².

Truls gikk i sin fars fotspor. Etter å ha lært de grunnleggende delene av proberkunsten fikk han ved en kgl. res. av 14. des. 1706 «udi 3 aar til Reysepenger aarlig 50 rd. for at giøre sig paa fremmede stæder udi sin profession desto mere capabel til Eders Kongl. Mayts. tieniste». Da han kom tilbake til Kongsberg i 1710, ble han eksaminert i sitt fag og ble ansatt som proberer ved sølvverket med en lønn på 100 rd/år.³

Truls kom til Årdal kobberverk våren 1716 og arbeidet som probermester der i to år⁴. Også på Kongsberg blir han senere kalt probermester, men i 1728 er han omtalt han gardein. Truls døde i 1747. I et noe ufullstendig skifte etter ham står det at han "døde denne Nat (20.6.) paa hans Gaard Biertnæs udj Sandsverd; losjerte hos sin søster Marie Afgangne Ole Pedersen Rambergs huus udj Busdahlen".⁵

Truls var gift med Anne Elisabeth Wisløff⁶ (d.før 1739) som var datter av apoteker Peder Wisløff (d.ca.1726) og Anikken Livia Scherven (1671–1739). De hadde i alle fall disse barna⁷.

1. Catharina Margrete ble født på Kongsberg i 1718 (dpt. 22. des.) og døde i 1761 (begr. 3. okt.). Hun giftet seg på Kongsberg 1. oktober 1744 med apoteker Ole Borch Peckel (1713–1788).
2. Charlotte Dorothea ble født på Kongsberg trolig før 1718. Hun var gift med Petter Nicolai Nygaard som var kjøpmann på Kongsberg.
2. Ditlev Wilhelm ble født på Kongsberg i 1728 (dpt. 7. okt.). I 1744 var han apotekerlæring i København. Han var apoteker i Christiania og kjøpte Søndre Østensjø gård i 1785. Der bodde han som gårdbruker i 1801.
3. Annikken Livia ble født på Kongsberg i 1732 (dpt. 15. mai). Hennes skjebne er foreløpig ukjent.

¹ I kirkeboka er hun kalt Beate, men i referatet fra saken mot Anfinn Fleskheller fra 1705 er hun kalt Berte.

² I manntallet fra 1711 er det sagt at han hadde vært "Probeer Mester in 39 Jahr".

³ Supplikk fra Truls Johansen Falchenberg datert 14. januar 1710. DRA, RK, relations- og resolutionsprotokoll 1710, supplikk nr. 2, s. 28ff.

⁴ Hans første måned på lønnslistene i Årdal er 3. bergmåned 1716 og den siste er 3. bergmåned 1718. Han sluttet etter 2 uker denne måneden..

⁵ Min kilde er skifteutdragene som er lagt ut i Digitalarkivet. Skiftet er omtalt i skifteprotokoll nr. 3 for Kongsberg, fol. 494b.

⁶ Per Neremo bruker slektsnavnet Rauschenblatt på sine nettsider

⁷ Opplysninger om barna finnes bl.a. i skiftet etter svigermor til Truls, Annikken Livia som døde 20. mai 1739. Skifteprotokoll nr 3 for Kongsberg, fol. 8b.

Valentin Antonsen Hartung (1709* – 1772), smelter

Valentin var født omkring 1709 og døde på Kongsberg i 1772 (begr. 11. juli). Han var sønn av garmaker *Anton Hartung* som kom til Årdal i 1709. Det er derfor litt usikkert om han ble født i Årdal eller kom dit som liten.

Valentin hadde sin første jobb for Årdal kobberverk i 1717, bare 8 år gammel. Da tjente han 1 riksdaler etter å ha hjulpet til med ertsvasking om sommeren. I mars 1724 arbeidet han ti dager som smedlærling, i 1726 som løsarbeider ved Årdal kobberverk og i 1728 hadde han avansert til læresprenger. Året etter døde garmakersvennen Ole Halvorsen, og Valentin blir da ansatt som hytteknekt. Om dette står det i en kommentar til regnskapet: "... *saa er da for at have fremdeles 2de gahrmackere her ved wercket.... den gamle gahrmackker Antoni Hardung at hand i dette aar skall lære sin eldste søn Falentin Hardung gahrmakeriet forsvarlig og uden betaling hvorimod bemelte Falentin Hardung er antagen til hytteknekt og for samme tienniste at forrette....*". I 1734 dro Valentin til Kongsberg der han i 1765 arbeidet ved smeltehytta. Han ble gift i Kongsberg 10.nov.1742 med Gjertrud Marie Olsdatter (ca.1719–1777). I 1765 hadde Valentin og Gjertrud to sønner og én datter. De to sønnene var:

- 1. Ole ble født på Kongsberg i 1744 (dpt. 1. sep.) og døde ugift samme sted i 1777 (begr. 10.apr.). Han arbeidet ved Kongsberg sølvverk fra 1755, først ved et pukkverk og senere som sprenger.
- 2. Andreas ble født på Kongsberg i 1754 (dpt. 3. aug.). Hans skjebne er foreløpig ukjent

Wilken Pedersen Rønnei (1705* – 1777), smed

Wilken var født omkring 1705, men fødestedet ikke nøyaktig kjent. Han døde i Årdal den 19. mai 1777. Han var sønn av landhandler og gjestgiver i Øvre Årdal, *Peder Andersen Rønnei* og Eli Wilkendsdatter Velthus. Dermed var han også bro av [Christen Pedersen Rønnei](#).

Peder Andersen Rønnei (ca. 1675–1740) var sønn av Anders Christensen som (1658–1706) som drev et bruk på Rønnei i Gaupne¹. Omkring 1703 giftet han seg med Eli Wilkendsdatter Velthus fra Bergen². De slo seg ned i Øvre Årdal der Peder drev handel og gjestgiveri. Peder hadde i alle fall 5 barn: *Christen* (ca. 1702–1778), *Mons* (ca. 1703–1719), Wilken (ca. 1705–1777), Ellen Margrete (1709–1711) og Andreas (1713–1715). De tre eldste sønnene arbeidet alle ved Årdal kobberverk.

¹ Øyane 1991:681

² I oktober 1702 ble en Peder Andersen Rønne dømt på bygdeinget i Gaupne for leiermål med Ragnhild Endresdatter. De slapp med ektebøter for Peder sa han ville gifte seg med Ragnhild. Hvis dette er den samme Peder, har han trolig gått fra dette løftet ettersom han noen år senere er g.m. Eli Wilkendsdatter. En annen mulighet er at han faktisk giftet seg med Ragnhild, men at hun døde senest i 1705. Isåfall kan det være at de to eldste sønnene, Christen og Mons, var av første ekteskap.

Wilken begynte ved Årdal kobberverk omkring 1725 og arbeidet som sprenger der i 1726. Det ser ut til at han arbeidet som sprenger til driften ble innstilt i 1734. Senere overtok han farens krambu, men dette var det nok vanskelig å leve av alene. I 1749 kjøpte han seg et bruk på Hestetun, men da det var odelsrett på bruket, måtte han selge det igjen etter kort tid. Da driften ved Årdal kobberverk ble tatt opp igjen omkring 1760, arbeidet Wilken en tid som smed ved verket. I 1763 finner vi ham som husmann på Øren. Det kan nevnes at huset der Wilken drev krambu til 1749, sto i Øvre Årdal langt ut på 1900-tallet, men er nå revet.

Wilken giftet seg i Årdal 7.okt.1731 med Sissel Cathrine Mathiasdatter, datter til smelter [Mathias Nilsen](#) ved kobberverket. Hun døde etter kort tid og de hadde ingen barn. Senere giftet han seg med Anna Christoffersdatter Hestetun (f.1716). Hun var datter av Christoffer Ingebrigtson fra Årebru og Inga Thomasdatter Øvsttun som bodde en tid på Hestetun. Med Anne fikk Wilken 12 eller 13 barn! Noen av barna:

- 1. Sissel Cathrine, født i Årdal 1738 og død samme sted 1741 (begr. 25. feb.).
- 2. Peder ble født i Årdal i 1740 (dpt. 1.jan.1741), men døde som liten
- 3. Sissel ble født i Årdal ca.1749. Hun bodde ennå hjemme i 1763, men senere skjebne er foreløpig ukjent.
- 4. Eli var født i Årdal ca.1751 og døde der i 1799. Hun ble gift med Mads Knutsen Åbøle (1740–1803), en sønnesønn av *Mats Knutsen Valdres* (ca. 1680–1727).
- 5. Peder (født ca.1753). Han ble husmann på Øren.
- 6. Malene ble født i Årdal 19.jan.1756. Hun ble g.m. Torleif Hestetun.
- 7. Christoffer ble født i Årdal ca.1758³. Han flyttet til Bergen og arbeidet i alle fall i 1804 som sjømann i jektefarten mellom Bergen og Nordland.
- 8. Thomas ble født i Årdal 3.feb.1762 (dpt. 14. feb.)
- 9. Ingrid ble gift med Thomas Halvardsen Svalheim, opprinnelig fra Drægne i Luster. De hadde et bruk under Midttun.

³ Han ble trolig født 29. juli 1758. Presten skriver nemlig i kirkeboka: "Julius d. 30te: døbt eet Drængebarni Aardahls Kirke af Aardals Sogn, født d. 29 ejusdem. Parentes Wilken Pedersen Rønne, og Anne Christophersdatter. Susceptie Else Sunde ???, Jan Nundalen, Peer Olsen Øfsttun, Jon ??? og Brite Christensdatter". Navnet på drengbarnet er rett og slett uteglemt.

KILDER OG LITTERATUR TIL VEDLEGG

Denne listen er ikke på noen måte komplett, men inneholder de fleste av kildene som det er referert til vedlegget.

TRYKTE KILDER

- Berg, Bjørn I. 1983: *Eksaminasjonsmanntall Kongsberg Sølvverk 1732*. Kongsberg: Norsk Bergverksmuseum.
- Fladbye, Rolf og Gunvor Foslie 1992: *Kongebrev under Christian V 1690–1694*. Oslo: Norsk lokallhistorisk institutt.
- Fladbye, Rolf og Gunvor Foslie 1993: *Kongebrev under Christian V 1695–1699*. Oslo: Norsk lokallhistorisk institutt.
- Fladbye, Rolf og Gunvor Foslie 1995: *Kongebrev under Fredrik IV 1699–1703*. Oslo: Norsk lokallhistorisk institutt.
- Heiberg, Gert F. 1907: *Slægten Heiberg*. Kristiania: Cammermeyers Boghandel.
- Hovland, Kåre, Alfred Espe og Ola Gram 1987: *Lærdal bygdebok*. Bd. I (Heim og ætt Borgund sokn). Lærdal: Lærdal kommune.
- Hovland, Kåre og Alfred Espe 2001: *Lærdal bygdebok*. Bd. IV (Heim og ætt Hauge sokn). Lærdal: Lærdal kommune.
- Johannessen, Finn E. 1983a: «Georg Mattias og Andreas Schmidt: Overstigere ved Årdal Kobberverk.» *Heimen* 20: 171-178.
- Johannessen, Finn E. 1983b: *Årdal Kobberverk. En industribedrift i et før-industrielt samfunn 1708-1734*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Johannessen, Finn E. 2004: «Johann Heinrich von Schört», i *Norsk biografisk leksikon*, bd. 8. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Jørgensen, Jørn-Kristian 1999: «Heinrich Blat», i *Norsk biografisk leksikon*, bd. 1. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Kongelige Danske Videnskabers Selskab 1777: *Skrifter*. Del 11. København.
- Laberg, Jon 1932: *Årdal i Sogn. Bygd og ætt*. Nyopptrykk (1994) Årdal: Årdal Sogelag.
- Laberg, Jon 1934: *Balestrand, bygd og ætt*. Bergen: Grieg.
- Loftheim, Abraham 1963: *Askvoll bygdebok*. Askvoll: Askvoll sogenemnd.
- Lyngvær, Roald 1965: *Leikanger bygdebok*. Bd. Ættesoge. Leikanger: Leikanger bygdeboknemnd.
- Marvik, Steinar 1989: *Mo bygdebok. Gard og ætt*. Bd. 2, Skafså sogn. Tokke kommune.

- Nielsen, O. 1872–1887: *Kjøbenhavns Diplomatarium*. Bd. VI, Thiele, København. Basert på nettutgaven (2009) <http://www.eremit.dk/ebog/kd/index.html>.
- Nielsen, O. 1889: *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse*. Bd. V, Gad, København. Basert på nettutgaven (2009) <http://www.eremit.dk/ebog/khb/5>.
- NN 1954: *Valdres bygdebok*. Bd. 1a Vang. Leira: Valdres bygdeboks forlag.
- Nygaard, Mons S. 1987: *Overhoffrettsdomar*. Bd. 2 (1680–1689). Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.
- Nygaard, Mons S. 1995: *Overhoffrettsdomar*. Bd. 3 (1690–1699). Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.
- Ovenstad, Olai 1948: *Militærbiografier*. Den norske hærs officerer fra 18. januar 1628 til 17. mai 1814. Oslo: Norsk slekthistorisk forening. Tilgjengelig på internett: <http://www.genealogi.no/kilder/mil/index.htm>
- Pedersen, Kirstin N. 2004: *Herredsfogedslægten Peder Pedersen i Borum og hans etterkommere indtil omkring midten af 1700-tallet*. Forlaget Slægten.
- Reitan, Anders J. 1967: *Ålen*, Trondheim [uten utgiver].
- Rian, Øystein 2003: «Henrik Müller», i *Norsk biografisk leksikon*. Bd. 6. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Schou, Ahled 1912: *Svanøen i Søndfjord*. Kristiania: Aschehoug.
- Strømme, Lars og Ragnar Standal 1990: *Hjørundfjordboka*. Bd. 4, Gard og ætt. Volda: Hjørundfjord bygdeboknemnd.
- Tafjord, Leonard 1952: *Ættebok for Norddal*. Norheimsund [Uten utgiver].
- Thoresen, Erland og Gerhard Faye 1799: *Beskrivelse over det Jarlsbergske Søløhaltige Blye- og Kobber-Verk*. Faksimileutgave. Oslo: Grøndahl & Søn AS.
- Vik, Trygve 1971: *Ås bygdebok*. Ås: Ås kommune.
- Warberg, Thor: *Aal bygdesoge*. Bd. V, Leveld og Søre Vats. Ål kommune.
- Øvrebø, Egil 1996: *I Kongens teneste*. Militær utskrivning frå Bergens stift under Store nordiske krig 1709–1719. Bergen: Riksarkivaren.
- Øvrebø, Egil 1997: *I Kongens Teneste – Merknadsfelt, utskrivne soldatar og matrosar*. Tillegg til "I Kongens Teneste". Bergen: Statarkivet i Bergen.
- Øyane, Lars 1986a: *Gards- og ættesoge for Luster kommune*. Bd. II (Dale 1 sokn). Luster: Luster kommune.
- Øyane, Lars 1986b: *Gards- og ættesoge for Luster kommune*. Bd. III (Dale 2 sokn). Luster: Luster kommune.
- Øyane, Lars 1991: *Gards- og ættesoge for Luster kommune*. Bd. IV (Gaupne sokn). Luster: Luster kommune.
- Aaland, Jacob 1932a: *Nordfjord frå gamle dagar til no*. Bd. 2 (Innvik). Sandane.
- Aaland, Jacob 1932b: *Nordfjord frå gamle dagar til no*. Bd. 3 (Stryn). Sandane.

ORIGINALKILDER

Rigsarkivet, København (DRA)

Rentekammeret, embedsansøgninger 1709

Landsarkivet for Nørrejylland

Kirkebog for Them sogn 1686-1764.

Riksarkivet (RA)

Danske kanselli: Skapsaker. Mikrofilm

Overbergamtet: Innkomne brev 1707-1711

Overbergamtet: Innkomne brev 1712-1715

RK: Berg- og saltverkskontoret, kgl. res. 1727-1728

RK: Bergverksregnskaper, ÅDK 1711-1714

RK: ROA, bergverk, ÅDK 1708-1837

RK: ROA, bergverk, ÅDK, innkommende brev 1755-1762.

Overbergamtet: Innkommende brev 1670-1706.

Statsarkivet i Bergen (SAB)

Pantebok for Nordfjord 1711-1717

Sjeleregister for Sogndal 1760

Skifteprotokoll for Nordfjord 1727-1731

Tingbok for Indre Sogn 1692

Tingbok for Indre Sogn 1706

Tingbok for Indre Sogn 1710

Tingbok for Indre Sogn 1720

Statsarkivet på Kongsberg (SAK)

Skifteprotokoll for Ringerike og Hallingdal nr. 11 (1737–1739)

Tingbok for Vest-Telemark 1698

NETTKILDER

Digitalarkivet

Bergens handelsflåte 1688. Tilgjengelig på <http://www.digitalarkivet.no>

Borgerrulle for Bergen 1600–1751. Tilgjengelig på <http://www.digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=borg1600&spraak=n&metanr=33>

Sollieds skifteutdrag. Bergen 1675–1852. Tilgjengelig på <http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesbok&bokid=solliedskift>

[FT 1701 Dale] 1701-manntallet for Dale skipreide. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=GP152401>

[FT 1701 Hordaland] Manntal 1701 for Søndre Bergenhus amt. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=1701sba>

[FT 1701 Meldal] 1701-manntalet for Meldal. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=mt16361701>

[FT 1701 Orkdal] 1701-manntalet for Orkdal. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=mt16381701>

[FT 1701 Røros] 1701-manntalet frå Røros. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=roer1701>

[FT 1701 Sogn og Fjordane] Manntal 1701 for Nordre Bergenhus amt. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=1701nba>

Manntall over Fredrikstads bys innvånere [...] 1722. Tilgjengelig på <http://www.vigerust.net/by/fredrikstad1722.html>

Manntall 1701 for Nordre Bergenhus. Tilgjengelig på <http://www.digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=1701nba>

Manntall over Bergen bys innvånere 9. mai 1714. Tilgjengelig på <http://digitalarkivet.uib.no/da/mt12011714.htm>

Skifteregister for Kongsberg 1705–1801. Tilgjengelig på <http://www.digitalarkivet.no>

Bergen byarkiv

Bergenn Byes Borgers Bogh fra Anno MDLXVIII, fol. 18a. Tilgjengelig på <https://www.bergen.kommune.no/organisasjonsenhet/byarkivet?articleId=22773&artSectionId=2043>